

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1945.

Andra kammaren.

Nr 18.

Lördagen den 21 april.

Kl. 3 em.

§ 1.

Justerades protokollet för den 14 innevarande april.

§ 2.

Herr statsrådet *Wigforss* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 264, med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 1 och 2 §§ förordningen den 28 september 1928 (nr 376) om särskild skatt å vissa lotterivinster, m. m.;

nr 271, angående ytterligare anslag till anordnande av tjänstebostad åt landsfiskalen i Tärna distrikt;

nr 272, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 3 mom. lagen den 27 juni 1902 (nr 71), innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar;

nr 273, med förslag till lag om semester; och

nr 274, angående anslag till poliskåren i Boden: omkostnader för budgetåret 1945/46.

Dessa propositioner bordlades.

§ 3.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet *Wigforss*, som anförde: Herr talman! Under hänvisning till en notis i dagspressen angående en kupp, för vilken tobakskontoret i Göteborg varit utsatt, har herr Henriksson — med andra kammarens tillstånd — till mig riktat följande frågor:

1) Är det med verkligheten överensstämmande att konsument-kooperativa affärer såsom kunder till tobaksmonopolet erhålla en förmånligare behandling än övriga återförsäljare av tobaksvaror?

2) Är det riktigt att tobaksmonopolet utlämnat det i notisen omnämnda varupartiet utan att ransoneringskuponger avlämnats före eller vid varans mottagande?

Den i interpellationen omnämnda tidningsnotisen avsåg en händelse, som inträffade i mars i år. En obehörig person lyckades med begagnande av en rekvisitionsblankett, å vilken köparen falskeligen angivits vara en konsumaffär, hos tobakskontoret i Göteborg komma över ett parti cigarretter om 10 000 stycken, värda tillhoppa 1 200 kronor. Bedrägeriet hade upptäckts först i samband med att räkning å partiet några dagar senare översänts till konsumaffären.

I anledning av interpellationen har jag inhämtat upplysningar i ärendet från tobaksmonopolet. Monopolet har därvid uppgivit, att det visserligen förhåller sig så, att monopolet i regel uppställer som leveransvillkor att likvid

*Svar på
interpellation.*

Svar på interpellation. (Forts.)

skall erläggas innan beställda varor expedieras. Kund, som lämnar av tobaksmonopolet godkänd säkerhet, kan dock erhålla kredit under kortare tid, högst en månad. Denna möjlighet står öppen för varje kund. Beträffande de konsumentkooperativa affärer, som äro anslutna till Kooperativa förbundet, har träffats den överenskommelsen, att betalningen för levererade varor sker genom Kooperativa förbundet den 10, 20 och sista dagen i varje månad med $\frac{1}{3}$ av den för månaden beräknade inköpssumman. Slutreglering sker den 10 i påföljande månad, därvid Kooperativa förbundet inbetalar det belopp, som resterar, eller tobaksmonopolet återbetalar uppkommet överskott. Kooperativa förbundet har vidare dels gentemot tobaksmonopolet förbundit sig att ansvara för betalningen av de tobaksvaror, som inköpas av de till förbundet anslutna konsumtionsföreningarna, och dels ställt säkerhet för detta sitt åtagande i form av statsobligationer å nominellt 100 000 kronor.

Av vad monopolet sålunda upplyst finner jag framgå, att de konsumentkooperativa affärerna *icke* erhålla en förmånligare behandling än övriga återförsäljare av tobaksvaror.

Vad härefter angår frågan om varupartiet utlämnats utan att ransoneringskuponger avlämnats före eller vid varans mottagande, har tobaksmonopolet i denna del upplyst följande:

I överensstämmelse med gällande ransoneringsföreskrifter utlämna tobakskontoren icke tobaksvaror utan att vederbörliga inköpsbevis avlämnas eller kunden har ett poängtillgodohavande motsvarande den inköpta varukvantiteten. I fall då alldeles oväsentliga poängbrister föreligga har det dock hänt att tobakskontoren, för att slippa dela på originalförpackningar eller undvika fördröjande av expeditionen, låtit välkända kunder reglera poängsaldot i efterhand. I nu förevarande fall hade den konsumaffär, som enligt den insända rekvisitionen beställt varorna, hos tobakskontoret haft ett poängtillgodohavande, vilket så gott som helt täckt den rekvirerade varukvantiteten. Bristen hade sålunda understigit en procent av den för affären fastställda förskottstildelningen.

För egen del har jag beträffande den sist behandlade frågan intet att tillägga utöver de av monopolet lämnade uppgifterna.

Härefter yttrade

Herr **Henriksson**: Herr talman! Jag ber att få framföra mitt tack till statsrådet och chefen för finansdepartementet för det lämnade svaret.

Det T. T.-meddelande, som var utgångspunkten för min interpellation, hade en sådan formulering och ett sådant innehåll, att det lämnade alla möjliga vägar öppna för spekulationer. Det har också blivit fallet. Jag ansåg det därför ganska betydelsefullt, att det på något sätt kunde bringas klarhet om vad som här verkligen förevarit.

Det är för övrigt icke så märkligt, om man i den stora tobakshandlarkåren och även bland de övriga tobaksåterförsäljarna ställer sig litet fundersam, när ett sådant där meddelande kommer under ögonen på dem. Det förhåller sig på det sättet, att de mindre tobakshandlarna, som ej ha några guldkantade obligationer att lägga som säkerhet, få nu stå i kö vid tobaksmonopolets utlämningsställen, och de få noga se till, att de ha rätt med pengar och rätt med kuponger i sin hand, innan de överhuvud taget få några varor.

Här meddelas nu, att kunder, som ha möjlighet att ställa säkerhet, kunna få ända upp till 30 dagars kredit. De ha alltså möjlighet att på ett helt annat sätt ordna med sin tillförsel av varor.

Vad som mest drog uppmärksamheten till sig var onekligen kupongfrågan i samband med göteborgsfallet. Vi ha under senare år haft åtskilliga exempel

Svar på interpellation. (Forts.)

på hur olika krismyndigheter och även tobaksmonopolet uppträtt på ett ganska rigoröst sätt gentemot enskilda företagare, då det varit fråga om ransoneringskuponger och kupongredovisning. Jag vill erinra kammarens ärade ledamöter om det ganska uppmärksammade kupongmål, som passerade genom pressen 1943 och där det gällde tobakskuponger. Vid detta tillfälle lödo tidningsrubrikerna så här: »En enda felaktig kupong bland 1 239 000: omedelbart åtal!» Det är ju klart, att man ej kan undgå att göra vissa jämförelser, när man i detta fall får meddelande om att det här ifrågavarande företaget har kunnat få kupongsaldot reglerat i efterskott. Man har alltså haft ett kupongkonto, och där har man kunnat få betala in och draga över, när det varit lämpligt.

Vi ha även haft en del andra ganska märkliga kupongfall. Jag erinrar mig ett sådant från Halmstad. Det gällde en person som varit mjölgrossist tidigare, slutat med mjölförsäljning men ville börja igen. Han fick emellertid inte av krismyndigheterna rätt att bli partihandlare. I alla fall sålde han mjöl till sina kunder och hämtade vid Halmstads kvarn. För att inte varje chaufför, som for dit och hämtade mjöl, skulle behöva ha med sig kuponger, då det kunde vara en viss risk förenad därmed, hade det träffats sådan överenskommelse mellan vederbörande handlande och kvarnen, att ett bud från kontoret varje dag överlämnade kuponger för dagens kvantitet. En förmiddag kom en kontrollant från krismyndigheterna och upptäckte, att det hade utlämnats mjöl och att det fattades kuponger. Dessa kuponger kommo firman till handa, medan kontrollanten var kvar, men icke förty blev det anmälan. — Man kan inte frigöra sig från en känsla av att det har skett en mannamån i olika fall när det gällt bedömandet av sådana här frågor.

Herr statsrådet återger i sitt svar vad tobaksmonopolet sagt i denna fråga, och där meddelas att det förekommer, att tobakskontoret låtit *välkända kunder* reglera poängsaldot i efterskott. Man frågar sig då: Vilka är det som är välkända och icke välkända? Man kan undra, huruvida det är nödvändigt att ha representation i tobaksmonopolets styrelse för att vara »välkänd» av monopolet. Det kan naturligtvis vålla en väsentligt olika behandling av kunderna, om man går in för en sådan princip att man skall döma hårt i ena fallet men tillåta ett smidigare förfarande i andra.

Jag skulle till slut vilja säga, att mot de principer som refererats i statsrådets svar har jag för min del ingenting att erinra. Jag tycker att det är principer som äro praktiska och vettiga. Man har dock en känsla av att dessa principer icke tillämpats likformigt, utan att de komma till användning när det kan passa vederbörande, men inte i andra fall. Det är uppenbart att detta kan medföra olustkänslor inom den stora kår, som är tobaksmonopolets återförsäljare.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4.

Föredrogs var efter annan följande på kammarens bord liggande motioner; och remitterades därvid

till bankoutskottet motionen nr 577 av herr *Hall*; samt

till bevillningsutskottet motionen nr 578 av herr *Utbult m. fl.*

§ 5.

Föredrogs den av herr *von Friesen* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till

herr statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet, i anledning av den nyligen genomförda gasransoneringen.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 6.

Interpellation. Herr Jacobson i Vilhelmina erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Vid upprepade tillfällen har riksdagen uppmärksammat frågan om förbilligande av målsmännens kostnader för undervisningsmateriel, särskilt vad angår folkskolan, samt hos Kungl. Maj:t gjort framställning i sådant syfte.

Genom Kungl. Maj:ts försorg har frågan varit underkastad prövning av särskilda sakkunniga. Sålunda framlade de år 1920 tillkallade s. k. skolmaterielsakkunniga den 31 januari 1923 ett betänkande i ämnet, i vilket i princip förordades, att fri skolmateriel skulle tillhandahållas folkskolans barn. Enligt de sakkunnigas mening förutsatte nämligen obligatorisk offentlig undervisning, att även skolmaterielen kostnadsfritt ställdes till lärjungarnas förfogande. Kostnaden för materielen skulle bestridas genom ekonomisk samverkan mellan staten och skoldistriktet. Förslaget föranledde emellertid ingen åtgärd från Kungl. Maj:ts sida.

Den 14 augusti 1937 tillkallades nya sakkunniga för att inom departementet biträda med utredning och avgiva förslag angående beredande av fria läroböcker och fri annan skolmateriel för folkskolans lärjungar. Den 20 juni 1939 avgävo utredningsmännen sitt betänkande, vari i likhet med den tidigare utredningen i princip förordades, att fri skolmateriel skulle tillhandahållas folkskolans barn. Det förslag, som framställdes i sistnämnda utredning, förordades vid remiss i väsentliga delar av det övervägande flertalet av de hörda myndigheterna.

Frågan syntes alltså vara mogen för en lösning. Emellertid vållade de utomordentliga förhållandena, som inträdde på hösten 1939, att saken ännu en gång sköts på framtiden.

Vid 1942 års riksdag blev frågan ånyo föremål för riksdagens behandling på grund av de två likalydande motionerna I:123 och II:181, vari hemställdes att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att förslag måtte framläggas för riksdagen rörande införande av fri undervisningsmateriel i folk- och fortsättningsskolan.

Dessa motioner biföllos enhälligt av riksdagens båda kamrar, som i samband härmed framhöllo, att de skäl, som tidigare föranlett riksdagen att hemställa om en förutsättningslös utredning angående fri skolmateriel i folk- och fortsättningsskolan, ha en ännu mycket större tyngd i nuvarande läge, då de rådande krisförhållandena medfört alltjämt ökade ekonomiska svårigheter för de föräldrar och målsmän, som ha barn i skolåldern.

Att svårigheter av statsfinansiell art nu föreligga för ett dylikt förslags realiserande förbisågs ingalunda, men i trots härav och icke minst ur befolkningspolitiska synpunkter ansåg riksdagen angeläget, att åtgärder såvitt möjligt bli vidtagna för genomförande av den enligt dess mening riktiga principen om fri skolmateriel till alla de barn, som besöka folk- och fortsättningsskolan.

Men nu ha ytterligare tre år gått sedan riksdagen fattade detta beslut utan att någon proposition i frågan framlagts. Under de senaste åren ha i ett stort antal norrländska kommuner med höga utdebiteringar för bl. a. skoländamål frågan aktualiserats att med kommunala medel bekosta fri skolmateriel åt folk- och fortsättningsskolans elever. Under ovissheten om statsmakternas slutliga ståndpunkt i denna fråga och med farhågor för att ett positivt beslut inom kommunen måhända skulle ställa denna i ett framtida ekonomiskt sämre lä-

Interpellation. (Forts.)

ge gentemot staten ha många kommuner skjutit undan ärendet, till stort men för ekonomiskt betungade målsmän. Då ovissheten, om och när ett statligt beslut i frågan kan komma, således hindrar även ett lokalt införande av fri skolmateriel, tillåter jag mig anhålla om andra kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet få framställa följande spörsmål:

Anser herr statsrådet att det nuvarande statsfinansiella läget gör det möjligt att senast till nästa års riksdag framlägga ett förslag om fri skolmateriel till alla de barn, som bevista folk- och fortsättningsskolorna?

Denna anhållan bordlades.

§ 7.

Till bordläggning anmälades:

statsutskottets utlåtanden:

nr 70, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående anslag för budgetåret 1945/46 till folk- och småkoleseminarierna jämte i ämnet väckta motioner;

nr 71, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till Krigsrätterna: Avlöningar m. m.;

nr 72, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående gäldande av viss ersättning till baltiska flyktingar;

nr 73, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser justitiedepartementets verksamhetsområde;

nr 74, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser socialdepartementets verksamhetsområde;

nr 75, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för tillförordnade byråsekreteraren hos överståthållarämbetet Nils Gustav Alm från skyldighet att till postverket gälda visst belopp;

nr 76, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående disponerande av vissa statsverket genom testamente efter f. d. kaptenen J. O. L. von Mentzer tillfallna medel m. m.;

nr 77, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning i vissa fall i anledning av olycksfall i arbete eller yrkessjukdom;

nr 78, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till Statspolisorganisationen: Inköp av motorfordon m. m.;

nr 79, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av vissa äldre reservationsanslag;

nr 80, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av visst äldre reservationsanslag;

nr 81, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse från betalningsskyldigheten för av statsverket förskjuten ersättning vid avlösning av viss frälseränta, m. m.;

nr 82, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till Statens sjöhistoriska museum: Avlöningar jämte i ämnet väckt motion;

nr 83, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till viss maskinanskaffning för flygtekniska försöksanstalten m. m.;

nr 84, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående anslag för budgetåret 1945/46 till avlöningar vid karolinska mediko-kirurgiska institutet;

nr 85, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde;

nr 86, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser folkhushållningsdepartementets verksamhetsområde;

nr 87, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vissa omkostnader för Svenska gengasaktiebolagets verksamhet;

nr 88, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till hem för kroniskt sjuka jämte i ämnet väckt motion; och

nr 89, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående grunder för kristillägg åt statliga befattningshavare m. fl. jämte i ämnet väckta motioner;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 27, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om viss skattefrihet för av sjömän uppburen krigsriskersättning för år 1945 jämte en i ämnet väckt motion;

nr 30, i anledning av väckta motioner om avskaffande av allmänna omsättningskatten å färsk, frusen eller saltad fisk;

nr 31, i anledning av väckt motion om viss ändring i förordningen om allmän omsättningskatt; och

nr 32, i anledning av väckt motion om ändrade bestämmelser angående utskänkning av rusdrycker i samband med vissa föreställningar;

bankoutskottets utlåtande, nr 23, i anledning av väckta motioner angående ersättning till vissa personer i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring;

första lagutskottets utlåtande, nr 27, i anledning av väckta motioner angående utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 33, i anledning av väckt motion angående förhandlingsrätt för arbetstagarförening med avseende å till denna anslutna pensionärer;

nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser angående gäldande av ersättning enligt allmänna förfogandelagen m. fl. lagar; och

nr 35, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av prisregleringslagen den 30 juni 1942 (nr 459);

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 20, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av medel till stödjande av lin- och hampodlingen m. m.;

nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare anslag för undersökningar rörande vissa vattenregleringsföretag;

nr 25, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avstående av den rätt, kronan eller allmänna arvsfonden äger till andel i viss fastighet;

nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa, allmänna arvsfonden tillfallna fastigheter;

nr 27, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1943 (nr 458) om inskränkning med hänsyn till försvaret i rätten att avverka skog;

nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av mark från vissa kronoegendomar m. m.; och

nr 29, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i förordningen den 27 juni 1930 (nr 247) om utrotande av nötbromsen;

andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 9, i anledning av väckt motion om åtgärder för förbättring och modernisering av läroböckerna m. m.;

andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 5, i anledning av motion angående utredning om vissa åtgärder i samband med den inom produktionslivet pågående rationaliseringen; samt

andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 7, i anledning av väckt motion angående vissa fiskefartygs jämställande i mönstringshänseende med handelsfartyg i utrikes fart;

nr 8, i anledning av väckt motion angående översyn av restindrivningsförfordningen;

nr 9, i anledning av väckt motion om åtgärder för uppgörande av riktlinjer för reglering och planläggning av bebyggelsen i Bohusläns fiskelägen;

nr 10, i anledning av väckt motion angående begränsning av möjligheten att med stad inkorporera landsbygd; och

nr 11, i anledning av väckt motion angående införande av genomgående taxeräkning mellan statsbanorna och statens järnvägars busslinjer i Bohuslän.

§ 8.

Föredrogs ett från första kammaren överlämnat protokollsutdrag, nr 334, innefattande delgivning av nämnda kammares beslut över dess första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 8, i anledning av väckt motion angående framställning inom landet av läkemedlet penicillin; och beslöt andra kammaren hänvisa detta ärende till sitt andra tillfälliga utskott.

§ 9.

Vid nu skedd föredragning av ett från första kammaren överlämnat protokollsutdrag, nr 338, innefattande delgivning av nämnda kammares beslut över dess andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 6, i anledning av väckt motion om utredning rörande marknadsförhållandena inom jordbruksmaskinbranschen, beslöt andra kammaren hänvisa detta ärende till sitt tredje tillfälliga utskott.

§ 10.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från första lagutskottet:

nr 152, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2, 3 och 4 §§ lagen den 17 juni 1932 (nr 263) om stads och landsbygds förenande i judiciellt avseende;

från andra lagutskottet:

nr 148, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 11 september 1936 (nr 506) om förnings- och förhandlingsrätt, m. m.; och

nr 151, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1943 (nr 420) angående begränsning av dyrtidstillägg å lön och pension; samt

från jordbruksutskottet:

nr 159, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av mark från vissa kronoegendomar m. m.;

nr 160, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändring i grunderna för försäkring med statsbidrag mot förluster på grund av smittsamma husdjursjukdomar; och

nr 161, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av sockernäringen i riket m. m., såvitt angår anslagsfrågor.

§ 11.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3.25 em.

In fidem
Sune Norrman.

Tisdagen den 24 april.

Kl. 2 em.

På grund av förfall för sekreteraren tjänstgjorde, jämlikt herr talmannens förordnande, undertecknad vid protokollet.

§ 1.

Justerades protokollen för den 17 och den 18 innevarande april.

§ 2.

*Svar på
interpellation.*

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**, som anförde: Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har herr Spångberg frågat mig, om det beträffande den fortsatta militära beredskapen kan väntas, att åtgärder komma att vidtagas, dels för att organisatoriskt möjliggöra en snabbare och rättvisare värdering av hyror, skador å lokaler och byggnader, markskador, skogsfallning, arrenden, sönderkörda vägar o. d., dels så att vid beredskapsförläggningar och försvarsanordningar större hänsyn tages till önskemål från civilbefolkningens sida, så att mark, skog samt annan egendom och värden ej skadas och förstöras, då detta kan undvikas.

Bestämmelser om förfarandet vid anskaffande av mark för befästningar m. m. och om reglering av markskador i samband med befästningsanläggningar m. m. ha utfärdats av arméförvaltningens fortifikationsstyrelse.

Enligt dessa bestämmelser skall erforderlig mark anskaffas genom den militära myndigheten, i regel försvarsområdesstab, befästningsstab e. d. Marken anskaffas i regel endast med nyttjanderätt, varvid upplåtelseiden för mark till permanenta befästningar, baracker med permanent uppställning och dylikt bestämmes till 50 år, medan mark för fältbefästningar, baracker med tillfällig uppställning och dylikt anskaffas genom upplåtelse att gälla tills vidare. Endast i särskilda undantagsfall får marken förvärvas med äganderätt.

Innan mark tages i anspråk för militärt ändamål, skall om möjligt skriftligt medgivande inhämtas hos ägaren (eventuellt arrendator eller annan rätts-

Svar på interpellation. (Forts.)

ägare). Om sådant medgivande icke kan erhållas, skall förfaras enligt rekvisionslagen. Är denna ej tillämplig, göres anmälan till arméns fortifikationsförvaltning, varvid dennas besked i ärendet skall inväntas, innan arbetena igångsätts.

För reglering av markskador och dylikt i samband med befästningsanläggningar m. m. anlitas särskilda sakkunniga, vilka ingå i s. k. värderingsnämnder. Inom de militärområden, där de mest omfattande befästningsarbetena skett, ha emellertid särskilda åtgärder måst vidtagas för att ärendena skola kunna handläggas tillräckligt skyndsamt och effektivt. Vad särskilt angår V. militärområdet, varifrån interpellanten hämtat vissa exempel på handläggningen av sådana ärenden, organiserades år 1943 på order av militärbefälhavaren en särskild domänavdelning inom Karlstads försvarsområdesstab med uppgift att ombesörja reglering av militärområdets samtliga markskador, hyror, arrenden m. m. i samband med såväl befästningsarbeten som övningar och förläggningar. Domänavdelningen, vilken utrustats med skogs-, lantbruks- och byggnadsutbildad personal, har genom artiklar i lokalpressen sökt sprida kännedom om sin verksamhet. Då dessa artiklar icke visat sig fullt effektiva, har avdelningen genom kungörelser i pressen uppmanat envar, som anser sig ha krav på grund av militärt intrång, att inkomma med anmälan därom för att möjliggöra syn och värdering. Avdelningen började sin verksamhet i oktober 1943, men fulltalig fackkunnig personal kunde ej erhållas förrän i slutet av april 1944, alltså för ett år sedan. Militärbefälhavaren har uttalat som sin bestämda avsikt, att återstående skadeståndskrav i samband med befästningsarbeten skola regleras så snart barmark inträder, och att efter verkställd sakkunnig värdering skäliga ersättningar skola utbetalas snarast under instundande sommar. Skador i samband med förläggningar kunna däremot helt naturligt icke slutregleras förrän efter beredskapens upphörande.

Såväl de centralt utfärdade bestämmelserna som de åtgärder, som lokalt vidtagits för att effektivisera förfarandet vid reglering av inträngsärenden, syfta till att förhållandet mellan militärmyndigheterna och rättsägarna skall kunna ordnas på ett smidigt sätt och utan onödigt uppskov. Det är emellertid uppenbart, att särskilt under de första åren av beredskapstiden den tillgängliga personalen för dessa arbetsuppgifter var alltför knappt tilltagen och dessutom ofta brast i effektivitet. Friktioner kunde därför icke undvikas. Det bör ihågkommas att mark i stor omfattning under beredskapstiden måst tagas i anspråk för militära ändamål. Friktionsanledningar uppkomma naturligtvis lätt i samband med själva ianspråktagandet av marken. Jordägarnas önskemål kunna här ofta endast inom relativt snäva gränser respekteras, då ju dragningen av befästningslinjer och utförandet av andra fortifikatoriska arbeten i flertalet fall bestämmas av andra faktorer än föreliggande ägoförhållanden eller markägarnas separata önskemål. Det är emellertid självklart att ur allmän synpunkt största möjliga hänsyn bör tagas till civilbefolkningens intressen och att således mark, skog m. m. icke skadas eller förstöres, då detta kan undvikas. Det ligger i sakens natur att det icke är möjligt att genom generella bestämmelser säkerställa, att detta iakttages. Ofta under beredskapstiden har rådrum för tillräckligt omsorgsfulla överväganden icke erbjudits. Militärmyndigheternas handläggning av dessa frågor blir också i hög grad beroende av omdömet hos alla de talrika befattningshavare och anställda inom olika grader, som haft och ha att handlägga ärenden av detta slag. Sedan myndigheterna numera vunnit flerårig erfarenhet på detta område, torde förbättringar i organisationen undan för undan ha vidtagits. För närvarande torde densamma kunna anses såsom något så när tillfredsställande. Med hänsyn till vårt nuvarande beredskapsläge torde för övrigt nya åtgärder av angivet slag icke bliva av större

Svar på interpellation. (Forts.)

omfattning. Även kompletteringar av tidigare vidtagna försvarsanstalter böra enligt min mening endast ske i mycket trängande fall. Under sådana omständigheter synes det mig självklart, att en ytterligare utbyggnad av skaderegleringsorganisationen icke bör ske.

Interpellanten har närmare berört handläggningen av vissa inträngsärenden. Jag har funnit det angeläget att närmare utreda dessa fall, vilket är förklaringen till att jag först nu ansett mig kunna besvara interpellationen. Utredningen, som verkstälts genom militärbefälhavarens försorg, har tillställts interpellanten. Det skulle föra för långt att här ingå på detaljer i utredningen. Utredningen undanröjer visserligen icke allt tvivel om att bättre hänsyn kunnat tagas till de berörda sakägarnas intressen, men de militära myndigheterna synas mig dock i stort sett ha kunnat i flertalet fall anföra godtagbara skäl för sitt handlande.

Härefter yttrade:

Herr Spångberg: Herr talman! Jag ber att få tacka försvarsministern för det svar, han avgivit, och för att jag i förväg har beretts tillfälle att taga del icke bara av själva svaret utan även av det utredningsmaterial, som har förebringats under utredningstiden. När jag interPELLERADE försvarsministern, hade jag en livlig önskan, att det skulle bli en ordentlig utredning och att försvarsministern med sitt svar skulle klarlägga vad som på detta område är tillåtet och otillåtet, så att allmänheten skulle få nödig vägledning. Jag är glad åt att kunna konstatera, att dessa mina förhoppningar uppfyllts. Jag skulle nu bara vilja framlägga ett önskemål, och det är att statsrådets svar beredes sådant utrymme i vår press, att det i full utsträckning kommer till allmänhetens kännedom. Jag är också villig att giva ett erkännande åt domänavdelningen inom detta område för den upplysningsverksamhet, avdelningen under senaste tiden har bedrivit genom kungörelser och artiklar i tidningspressen. Det har blivit något bättre förhållanden, sedan detta förfarande inletts i mitten av förra året. Jag tror, att friktioner lättast undvikas, om befolkningen känner till sina rättigheter gentemot militären. Jag har givetvis icke ett ögonblick haft den uppfattningen, att allmänheten skulle vara avogt stämd mot militären. Militärer från det område, jag representerar och därifrån jag hämtat större delen av de uppgifter, jag lämnat i interpellationen, äro villiga att vitsorda, att det just i dessa trakter alltid rått det bästa tänkbara förhållande mellan militären och civilbefolkningen. Jag tror, att militärer av alla grader, som haft sin förläggning där uppe, kunna vitsorda detta mitt påstående.

Det är sålunda icke för att komma en eller annan militär till livs som jag har väckt interpellationen, utan det har skett därför att frågan har mycket stor omfattning och principiell innebörd. Dess omfattning och principiella betydelse framgår kanske allra bäst av något som jag för övrigt nämnde i min interpellation, nämligen att det föregående år säkert fanns 10 000 oreglerade beredskapsskador enbart i Värmland. Det rådde samtidigt en mycket stor förvirring och tvekan om hur man från allmänhetens sida skulle bära sig åt för att få ordning och reda i det hela. Många av dessa oreglerade beredskapsskador daterade sig flera år tillbaka i tiden. Då de skadelidande vänt sig till militären, hade de oftast icke fått något svar alls. Militären visste ingenting. Ibland fick man ganska ovederhäftiga eller rent av uppkäftiga svar. Sedan mitten av förra året har som sagt en förbättring skett just på grund av den publicitet, som ägnats denna fråga, men även de nuvarande förhållandena visa, att det finns mycket kvar av den gamla — med märket nonchalans och översitteri — väl kända militära surdegen.

Svar på interpellation. (Forts.)

Försvarsministern framhöll, att det finns klara bestämmelser utfärdade för anskaffande av mark och reglering av markskador. Det framgår ju också tydligt av svaret, att militär skall, innan den tager mark i anspråk för militära ändamål, inhämta medgivande, om möjligt skriftligt, av ägare, arrendator eller annan rättsägare, och om sådant medgivande icke gives, skall det förfaras enligt rekvisitionslagen. Om icke rekvisitionslagen är tillämplig, skall anmälan göras hos arméns fortifikationsförvaltning, och arbetena få icke sättas i gång, förrän denna givit besked i ärendet. Det är klara bestämmelser, och jag har alls ingenting att anmärka mot dem. Det vore mycket vunnet, om militären förstode att följa dessa föreskrifter.

Civilbefolkningen har i allmänhet, såsom även understrukits i den utredning, som jag fått taga del av, varit mycket förstående och medgörlig. då militären kommit med rimliga anspråk och erbjudit acceptabla villkor. Man har icke alltid protesterat ens då man icke på förhand blivit tillfrågad, men att folk ha blivit förbittrade då de utan att ens ha blivit tillfrågade fått skog fälld och trädgårdar söndergrävda liksom då vägar ha gjorts oframkomliga och detta tillstånd fått fortfara i månadtal utan att vägarna lagats. Jag är glad åt statsrådets påpekande av klarheten både i de centralt utfärdade bestämmelserna och de föreskrifter, som lokalt ha meddelats för att effektivisera förfarandet vid reglerandet av intrångsärenden. Det är också med tillfredsställelse jag konstaterar, att statsrådet förklarat sig anse syftet med givna bestämmelser vara, att förhållandet mellan de militära myndigheterna och de civila rättsägarna skall ordnas på ett smidigt sätt och utan onödigt uppskov. Jag säger än en gång: det vore ingen svårighet, om militären följde dessa anvisningar, men man får faktiskt ibland en bestämd känsla av att militärerna icke följa bestämmelserna. Det har därför varit svårt för civilbefolkningen att få någon rättsida på saken, då intrång och förstörelse skett. Detta har icke bara varit svårt för vanliga människor. Det har varit svårt nog också för jurister att komma till rätta med sådana fall.

Jag skall icke i någon större utsträckning uppehålla mig vid detaljer, men jag vill belysa mitt påstående rörande de svårigheter, som yppat sig, genom en kort redogörelse för ett fall, då markägaren måst anlita advokat. Militären hade i detta fall företagit grävningar på ett stort område och bland annat i trädgårdar utan att ens fråga markägarna. Ett par av dessa vände sig då till advokat Pedersén i Arvika, och jag har genom hans tillmötesgående blivit i tillfälle att ingående taga del av ärendet. I en skrivelse till länsstyrelsen i Värmlands län framhåller advokat Pedersén följande om ifrågavarande fall: »Ifrågavarande förband hava påbörjat arbeten för grävande av befästningar i trädgårdar och på ägor utan att fastighetsägarna överhuvud taget vidtalats och utan att rekvisitionsförfarande företagits. Dessa åtgärder hava orsakat stor upphetsning bland ortsbefolkningen, som anser, att så länge den militära förfogandelagen icke trätt i kraft, svenska medborgares privata äganderätt måste respekteras även av militära förband. Jag får fördenskull vördsamt anhålla, att länsstyrelsen måtte taga under övervägande att ingripa i denna sak, då jag anser det vara av största vikt, att under nuvarande förhållanden ett så gott förhållande som möjligt är rådande mellan den militära personalen och ortsbefolkningen.»

Med anledning av denna skrivelse, som remitterades till vederbörande militära myndigheter, besiktigade en kapten ifrågavarande förläggningar. Det visade sig då, att militären icke alls vidtalat befolkningen. Befolkningen fann sig i stort sett ändå i förhållandena men framförde en del klagomål framför allt exempelvis i sådana fall, då värn planerats på markägarnas bostadstomter utan att man i förväg frågat dem om tillstånd. Kaptenen träffade icke på advokat

Svar på interpellation. (Forts.)

Pederséns klienter, ty de voro bosatta på en annan ort. En löjtnant, som tjänstgjorde som chef vid ett av förbanden, förklarade enligt kaptenens redogörelse, att han icke begärt medgivande till intrång, »emedan», och det kan man förstå, »han varit övertygad om att sådant medgivande begärts vid rekognosceringen för värngruppen», och emedan han hört, »att fastighetsägarna haft kännedom om att befästningsarbeten skulle utföras i orten». Man kan förstå, om en befälhavare i underordnad ställning, en löjtnant, som ligger ute som bas för ett arbete av detta slag, tror, att allting är ordnat som det skall vara, men nu kommer det intressanta. Jag citerar nu kaptenens redogörelse. Han säger: »Rekognoscering för värngruppen hade verkställts av major Furtenbach, men denne har vid sådana arbeten aldrig ansett sig böra söka medgivande till planerat besittningstagande av marken.» Det har sålunda varit regel, att man brutit mot de av försvarsministern nyss här åberopade bestämmelserna. De civila myndigheterna tyckas ha varit medvetna om att militären icke alltid förfarit som den bort, men de ha icke ansett sig haft någon egentlig anledning att lägga sig i militära förhållanden. Därför ha människorna lämnats åt sig själva, då det gällt att klara upp saken.

De lokala myndigheternas inställning belyses av ett yttrande, som landsfiskalen i Charlottenbergs distrikt gjorde, då han hade detta ärende på remiss. Denne anförde i skrivelse till länsstyrelsen i Värmlands län bl. a. följande: »Såsom framgår av handlingarna synes vederbörande militära myndighet ha förfarit felaktigt vid ianspråktagande av här ifrågavarande markområden. Vad som förekommit synes mig emellertid icke vara av beskaffenhet att föranleda åtgärd från civil myndighet.»

Vi skola emellertid följa ärendet till slutet. Det blev en rad remisser med militära förklaringar och bortförklaringar ända till dess ärendet efter 9½ månader återkommer till länsstyrelsen med följande yttrande av militärbefälhavaren: »Av nämnda yttrande och föregående utredning framgår, att chefen för det arbetande förbandet i viss mån förfarit egenmäktigt. Då han emellertid handlat i god tro och bästa avsikt samt tjänstenit och saken synes av ringa vikt, då full gottgörelse gives för gjorda intrång, avser jag icke företaga någon ytterligare åtgärd än att meddela förbandschefen det felaktiga i hans förfaringssätt.» Mer hade militären icke begripit av hela denna historia, som ju rör en principiell rättsfråga, än att han meddelat länsstyrelsen att frågan är av ringa vikt och att han har för avsikt att meddela chefen för det arbetande förbandet, d. v. s. arbetsbasen, den underordnade löjtnanten, att han förfarit oriktigt.

Ja, det var sannerligen en upplösning i intet av en lång principhistoria efter en lång och invecklad utredning. Jag har satt ett stort frågetecken i kanten för militärbefälhavarens yttrande och gjort den reflexionen, att det är väl icke främst den arbetande chefen, som förfarit egenmäktigt. Över honom står ju den, som givit ordern om arbetets utförande. Frågan belyses kanske allra bäst av major Furtenbachs uttalande, att man »vid rekognoscering för värngruppen aldrig ansett sig böra söka medgivande till planerat besittningstagande av mark».

Jag har uppehållit mig så pass utförligt vid detta enstaka fall för att belysa, hur det gått till och hur omöjligt det under dessa förhållanden måste vara för enkla människor, som utsätts för dessa intrång, att komma till rätta med förhållandena, om militären ställer sig på vrängsidan, vilket ofta är fallet. Jag har också velat giva försvarsministern och kammaren en bild av dessa svårigheter, som tusentals civila medborgare haft att brottas med under de gångna åren. Jag är alldeles enig med försvarsministern, då han säger, att de militära myndigheternas handläggning av dessa frågor blir i hög grad beroende av omdömet hos hela den talrika personalen och hos anställda i olika

Svar på interpellation. (Forts.)

grader, som haft och ha att handlägga ärenden av detta slag. Ja, det är alldeles tydligt, att det här i stor omfattning rör sig om omdömesfrågor. Efter statsrådets deklaration i dag vågar man dock uttala den förhoppningen, att det i fortsättningen icke skall bliva några fler tråkigheter av det slag, som nu berörts, och att militärledningen skall söka hålla sig inom ramen för lag och ordning, när den har både med egendom och med människor att göra.

Jag nämnde i interpellationen, att man bör taga större hänsyn till önskemålen från befolkningens sida, så att mark, skog och annan egendom av värde icke skadas eller förstöras, om detta kan undvikas. Jag är synnerligen tillfredsställd med att statsrådet anser det självklart att ur allmänna synpunkter största möjliga hänsyn bör tagas till civilbefolkningens intressen. Jag förstår också, att det icke är möjligt att genom generella bestämmelser säkerställa att detta iakttages. Men jag är tacksam för att dessa uttalanden gjorts från statsrådets sida om att det är militärens skyldighet att iakttaga denna hänsyn gentemot civilbefolkningens önskemål. Jag försäkrar statsrådet att många i vårt land skola känna sig tillfredsställda med detta uttalande, liksom att de komma att känna tillfredsställelse med uttalandet om att med hänsyn till vårt nuvarande beredskapsläge åtgärder av angivet slag icke torde bli av större omfattning liksom att komplettering av tidigare vidtagna försvarsanstalter enligt statsrådets mening endast bör ske i mycket trängande fall. Jag tolkar detta som en tydlig anvisning till återhållsamhet och till undvikande av nya skador.

Försvarsministern framhåller, att det skulle föra för långt att i svaret ingå på de enskilda fallen, som berörts i interpellationen. Jag skall ej heller återkomma till dem. Jag har inget att invända emot att försvarsministern lagt sitt svar principiellt, och jag är tillfredsställd med de klara anvisningar, som givits och med det uttalande som gjorts i detta sammanhang. Det är vidare med tillfredsställelse, som jag i utredningsmaterialet konstaterar — det torde jag ha fog att säga — att jag fått rätt i de anförda fallen och i ersättningsfrågorna. I vissa fall kan man nog säga, att försvaret för de felande gått för långt, och i andra fall, att alla problem icke helt komma att klarläggas. Men det har utlovats, att de som lidit skador skola få dessa ersatta. Jag har redan fått meddelande från personer, som jag åsyftat vid framhållandet av vissa fall i interpellationen, att de sedan interpellationen blivit känd haft besök av militär, som inspekterat skadorna och lovat att de skola regleras och att det hela skall ordnas upp så snart som möjligt. Försvarsministerns löfte, att detta skall ske, tycks sålunda hålla på att förverkligas.

Jag nämnde i min interpellation även något om lokaler, som tagits i anspråk utan att ersättning givits för hyra eller för skador, som gjorts i dessa lokaler. Denna fråga har också tagits upp i utredningsarbetet och då det icke framgår på något sätt, anser jag det lämpligt att låta det återgivas i riksdagens protokoll. I utredningen från femte militärstaben anføres: »Vad interpellanten anför om att byggnader, t. ex. Folkets Hus någonstades, tagits i anspråk, utan att ersättning lämnats för förlusten eller för erforderliga reparationer, har i en del fall haft sin riktighet. Där så skett har detta berott på att truppförband med kort varsel förflyttats eller hemsänts och icke kunnat eller hunnit träffa överenskommelse om ersättningen. Med anledning just av sådana fall och kännedom om klagomål på oreglerade skadegörelser på mark, skog och gröda, ansågs erforderligt att organisera en särskild avdelning av skogs-, lantbruks- och byggnadsutbildad personal.» I fortsättningen på utredningen härom anføres vidare: »Avdelningen, som förut omnämnts och som kallats domänavdelningen, har numera anförtratts även övervakandet och godkännandet av alla hyreskontrakt. Avdelningen tillser alltså, att anmärkta fall av bristande ersättning för lokallhyror och reparationer icke längre skola före-

Svar på interpellation. (Forts.)

komma och verkställer omedelbart efter begäran syn för beräkning av erforderliga reparationskostnader och för uppgörelse med husägaren om skälig ersättning för dessa eller om sättet i övrigt att återställa skadad lokal i gott skick.» Då detta icke tycks ha följts och folketshusstyrelser och andra frågat sig, hur det skall bli med det hela, har jag ansett det vara betydelsefullt att på detta sätt giva kännedom om vad utredningen i detta fall lovat. Jag hoppas nu att löftet om snabb reglering skall infrias.

Jag är sålunda tillfredsställd med det svar, som givits. Jag tror, att de anvisningar, som försvarsministern lämnat, skola bli till ledning för människorna som drabbats av beredskapsskador och skola leda till att de missförhållanden, som orsakat så mycket missnöje och så stora tråkigheter bland alla lager av människor och bland folk av alla politiska partier, till sist skola kunna undvikas. Jag vill slutligen, herr talman, understryka den förhoppningen att upplysningen hos våra militärer skall stiga, så att det skall anses rent av vara en merit att taga hänsyn till civila värden och till andra människors rättssäkerhet.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3.

*Svar på
interpellation.*

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld** erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! I en med andra kammarens tillstånd framställd interpellation har herr Ståhl erinrat om den misshandel av underordnade, som framlidne kaptenen Nils von Hennigs gjort sig skyldig till, samt frågat mig:

1. Anser statsrådet, att kapten von Hennigs' överordnade fullgjort sina skyldigheter beträffande övervakningen av hans sätt att handskas med manskapet?

2. Om så inte är fallet, vilka åtgärder ämnar statsrådet vidtaga för att förebygga en upprepning av sådana händelser, som nu kommit till allmänhetens kännedom?

Med anledning härav vill jag anföra följande.

Sedan någon tid tillbaka pågår utredning i det åsyftade fallet. Utredningen, som skett och sker genom militärbefälhavarens försorg, avser att belysa bl. a. frågan huruvida övervakningen av von Hennigs varit effektiv. I utredningen deltaga förutom förhørsledaren — en major — vissa civila experter från krigsrätten vid det förband, där händelserna utspelats, och från militärbefälsstaben. På begäran av militärbefälhavaren har Kungl. Maj:t nyligen förordnat rådmannen E. Wilhelmsson att med biträde av stadsfiskalen E. Lindström deltaga i den fortsatta utredningen. Huruvida talan bör föras vid krigsrätt mot någon blir beroende av utredningens resultat. Som bekant har von Hennigs tagit sig av daga.

Samma fråga som vid denna utredning skall klarläggas — nämligen huruvida von Hennigs' överordnade fullgjort sina skyldigheter — har interpellanten nu framställt till mig. Självfallet kan och vill jag icke avgiva något slutligt omdöme i detta hänseende, förrän resultatet av utredningen föreligger. Jag är därför icke nu i tillfälle att besvara den av interpellanten framställda första frågan. Därav följer att jag icke heller nu kan avgiva något uttömmande svar på den andra frågan. Med hänsyn till den uppmärksamhet denna misshandelsaffär väckt och måste väcka finner jag det dock lämpligast att saken med utgångspunkt i den föreliggande interpellationen redan nu upptages till skärskådande så långt detta är möjligt.

Först måste jag dröja något vid frågan huru en person av von Hennigs' typ kunnat vinna fast anställning vid svenska krigsmakten.

Svar på interpellation. (Forts.)

von Hennigs blev från och med den 1 augusti 1940 efter tjänstgöring som reservofficer utnämnd till löjtnant på aktiv stat vid Bohusläns regemente. Han utnämndes den 18 september 1942 till kapten vid samma regemente från och med den 1 oktober 1942. Vid hans överförande på aktiv stat hade icke kommit till min kännedom något ofördelaktigt om honom. Vid denna tidpunkt, då behovet av officerspersonal var stort och ett betydande antal reservofficerare överfördes från reserven till aktiv stat, förefanns alltså från min synpunkt sett icke anledning till tvekan beträffande von Hennigs utnämning till löjtnant på aktiv stat. Vid kaptensutnämningen var läget annorlunda. Då talade emot honom ett utslag av krigshovrätten den 15 april 1941, enligt vilket han för misshandel mot underordnad krigsman dömts till 12 dagars vaktarrest. Förseelsen hade begåtts i Vaxholm den 21 augusti 1940, alltså tre veckor efter övergången till aktiv stat.

Med hänsyn till omständigheterna i målet skaffade jag mig i samband med publiciteten kring detsamma närmare kännedom om denna misshandelsaffär. Det befanns att den misshandlade icke haft för avsikt att anmäla saken men ingivit anmälan, sedan han uppmanats därtill av en kapten. Jag tog del av krigsrättsprotokollen, till vilka voro fogade åtskilliga intyg om von Hennigs' tidigare tjänstgöring som reservofficer och i ungdomsorganisationer. Misshandeln var mycket graverande, vilket även framgick av krigshovrättens utslag. Å andra sidan gjordes i tjänstgöringsintygen — som voro utfärdade vid skilda tidpunkter före misshandelsaffären — oförbehållsamma uttalanden om von Hennigs' lämplighet. Av intygen framgick att han var en mycket dugande officer. Alla överensstämde även därutinnan, att han hade god hand med personal. I ett av intygen hette det sålunda att han på grund av sina personliga egenskaper med lätthet samarbetade med både förmän, sidoordnade och underlydande, i ett annat att han icke minst bidragit till skapandet av en god anda, i ett tredje att han hade mycket god hand med trupp, i ett fjärde att han förstått att vinna korprals- och furirselevernas förtroende i högsta grad samt i ett femte att han visat sig som en trupp utbildare av rang som förstått att rycka eleverna med sig. Av en artikel i tidningen *Ny Tid* med skildringar från livet i den förläggning, över vilken dåvarande löjtnanten von Hennigs förde befäl, uttalade författaren — tydligen en inkallad beredskapsman — ett beklagande av att von Hennigs förflyttats till en annan förläggning, och fälldes omdömen om honom, som helt överensstämde med de citerade intygens innehåll. Av dessa uppgifter bibringades jag den uppfattningen, att misshandelsaffären i Vaxholm var att betrakta som en isolerad företeelse.

När förslag halvtannat år därefter väcktes om att von Hennigs skulle i vanlig ordning befordras till kapten, fann jag mig efter ytterligare övervägande icke böra motsätta mig detta. Under mellantiden hade intet kommit till min kännedom, som rubbade mitt förra antagande.

I detta sammanhang vill jag erinra om att händelsen i Vaxholm föranledde vissa uttalanden i riksdagen. Vid behandlingen i andra kammaren den 28 maj 1941 av vissa försvarsfrågor berörde herr Eriksson i Stockholm denna händelse och uttalade, att det skulle vara tacknämligt om jag kunde vara i tillfälle att meddela, att von Hennigs — han namngavs dock icke — ej längre utövade befäl inom den svenska krigsmakten. Mitt svar härpå har berörts i vissa tidningar. Då emellertid svaret av någon anledning återgivits på ett ofullständigt sätt — några i mitt tycke väsentliga synpunkter ha uteslutits — vill jag här erinra om vad jag vid detta tillfälle yttrade. Jag framhöll: »Herr Eriksson frågade, om den löjtnant, som misshandlade en värnpliktig i Vaxholm, fortfarande för befäl. Så vitt jag vet, gör han det. Naturligtvis kan man uttala sig så där karskt som herr Eriksson och andra gjort och säga, att

Svar på interpellation. (Forts.)

han bör icke föra befäl en timme längre över svenska värnpliktiga. Men har man ändå icke vissa omständigheter att taga i betraktande därvidlag? För det första är det så, att denne löjtnant har kunglig fullmakt och alltså är en man, som regeringen icke har makt att avsätta från sin beställning. Han kan skiljas från sin befattning endast genom domstols utslag. Han måste alltså vara kvar vid försvarsväsendet och ha sin avlöning. Vi ha icke så gott om befäl, sade jag nyss, att vi kunna utan vidare avstå från en persons tjänster. Men låt mig säga en sak här. Är det nu alldeles avgjort, att därför att en person en gång har felat och begått en överilning han är olämplig att sköta sin befattning? Skall han fördömas för denna sak utan vidare? Jag måste för min del med hänsyn till vad jag har hört om denne mans tidigare verksamhet säga, att det nog kan finnas skäl att låta honom försöka litet till.» — Inom parentes tillfogar jag, att vad jag här gjort antydan om var de nyssnämnda intygen. — Jag fortsätter med citatet: »Jag tror icke att det är mänskligt, att vi förklara, att därför att han en gång burit sig oförsvarligt åt, vi skola utan vidare vända tummen ned och fordra hans undergång. Kanske böra vi ändå taga saken litet lugnare. Skulle det visa sig, att det som skedde i Vaxholm var ett naturligt utslag för den mannens karaktär, ja, då kommer han icke att bli gammal såsom befäl i den svenska armén. Visar det sig däremot, att det var en tillfällig överilning, få vi väl låta bli att ådagalägga för starka känslor för saken.»

Från olika håll har framförts den meningen, att jag genom detta uttalande gjorde en utfästelse om att mannen skulle av mig hållas under särskild kontroll. Från min sida avsågs icke någon sådan utfästelse. Anledningen hertill är att jag icke skulle ha varit i stånd att infria den. En försvarsminister kan icke övervaka de många tusen befattningshavarna inom försvaret och icke ens de några tusen officerarna. Det skulle överstiga hans krafter. Inom denna kammare lär väl heller icke något sådant ifrågasättas. Med anledning av vissa uttalanden i pressdiskussionen måste jag emellertid göra berörda självklara påpekande. Beträffande von Hennigs utgick jag från att övervakningen skulle ske i vanlig ordning. Regementschefen och hans närmaste medarbetare ha här sitt självklara ansvar. Min erfarenhet säger mig vidare, att officerskårerna ofta visa både vilja och förmåga att ta avstånd från medlemmar, som genom vanhedrande uppträdande visat sig icke lämpliga. Detta avståndstagande leder i de flesta fall till att vederbörande frivilligt lämnar sin kår. Någon möjlighet att annat än efter laga dom med tvång skilja en kapten från hans beställning finnes nämligen icke, såsom jag påpekade i mitt nyss citerade yttrande i riksdagen.

Jag ansåg mig kunna utgå från att denna kontroll skulle fungera effektivt även när det gällde von Hennigs. Men kanske borde jag ha särskilt fäst uppmärksamheten på von Hennigs' föregående hos regementschefen, som då var en annan än den nuvarande, och anmodat honom att ordna med särskild uppsikt? Själv anser jag icke detta. För att närmare klarlägga min uppfattning härom synes det erforderligt att jag lämnar en kort redogörelse för den plats i försvarsdepartementets verksamhet, som med misshandelsaffären i Vaxholm likartade händelser intaga. Pressuppgifter om missförhållanden vid försvaret uppmärksammas inom departementet och föredragas för mig, varvid jag anbefaller utredning så snart uppgifterna synas mig äga någon grund. På enahanda sätt förfares med brevlades framförda klagomål och anmärkningar. De resultat, som utredningarna leda till, behandlas givetvis på olika sätt, varje ärende efter sin natur. Ofta visa sig anmärkningarna ogrundade eller bagatellartade och föranleda då givetvis icke någon åtgärd. Berättigade anmärkningar giva någon enstaka gång anledning till ingripande av Kungl. Maj:t. I fråga

Svar på interpellation. (Forts.)

om flertalet sådana anmärkningar visar det sig nämligen, att rättelse åvägbringats av vederbörande myndighet antingen före eller i samband med av mig anbefalld utredning. Ingen förmenar väl att i sådana fall då rättelse redan skett, exempelvis genom att den skyldige ställts inför domstol, det kan vara lämpligt med ett påpekande till vederbörande myndighet av innebörd, att missförhållandet visserligen rättats genom den felandes bestraffning men att försvarsministern ändå velat fästa uppmärksamheten på saken och anbefalla vaksamhet för framtiden. Något sådant skulle med rätta kunna betecknas såsom beskäftighet och därjämte vara ägnat att ge en annan syftning åt den uppsiktsverksamhet som bedrivs från försvarsdepartementets sida. Denna syftar nämligen till att hos underlydande personal och myndigheter ingiva den ansvarskänsla som vetskaper om regeringens intresse för menige mans rätt medför. Detta intresse kommer till uttryck genom anbefallande av utredning eller genom vidtagande av särskild åtgärd i fall då rättelse uteblivit. I detta sammanhang skall min granskning av nämnda misshandelsaffär ses. Sedan jag konstaterat, att frågan behandlats av domstol i laga ordning, saknade jag anledning till vidare ingripande. Att fästa uppmärksamheten på saken hos chefen för det förband, vid vars krigsrätt ärendet behandlats, skulle icke ha fyllt annat ändamål än att jag i dag kunnat två mina händer. För en dylik synpunkt saknar jag intresse. Därest man år 1941 haft anledning antaga att misshandeln i Vaxholm hade sin grund i sjukliga böjelser, skulle jag — oavsett vad jag nu anfört — ha dragit försorg om att de militära sjukvårdsorganen fått sin uppmärksamhet riktad på fallet. Såsom av det föregående framgår förelåg emellertid vid den ifrågavarande tidpunkten icke från min sida anledning tro att fallet var av sådan art.

På en gång har nu uppdagats, att von Hennigs vid flera tillfällen gjort sig skyldig till svåra övergrepp mot underordnade på ett sätt som visar, att det icke var fråga om en tillfällig överilning år 1940. Jag måste uttala min stora besvikelse över att den renhållning vis å vis tvivelaktiga element, som sker inom officerskårerna, i detta fall slagit fel. Hur så kunnat ske — om anledningen är försummelse från överordnads sida eller den att företeelser av ifrågavarande art icke inom denna officerskår anses tillräckligt graverande eller den att von Hennigs varit i stånd att så väl dölja sina förehavanden att det icke varit möjligt att förrän nu avslöja honom — får den pågående utredningen utvisa.

Den fördelen har denna affär fört med sig att den för officerskårerna inneburit en allvarlig påminnelse om att ingenting får underlåtas då det gäller kontrollen av element, som icke kunna styra sina känslor eller av andra skäl kunna utsätta sig för kritik. Jag har svårt att tänka mig att en allmänt hållen maning skulle kunna kraftigare än ifrågavarande händelse understryka angelägenheten av att inom officerskårerna intet tillåtes eller tolereras som på något sätt kan misstänkliggöras eller framkalla anmärkningar i de avseenden som här äro i fråga.

Härmed är jag inne på ett spörsmål, som skymtat i debatten i denna fråga, nämligen den osed i form av livning eller pennalism, som ännu synes förekomma vid vissa av våra truppförband. Som bekant är denna företeelse icke något enbart för militära institutioner utmärkande. Motsvarande seder ha i äldre tider utövats bl. a. vid en del gymnasier liksom vid universiteten och förekomma ännu i våra dagar, ehuru tydligen merendels under oskyldigare former, vid akademiska läroanstalter och vid högskolor. Vissa väsentliga olikheter föreligga emellertid icke blott därutinnan att fysiskt övergrepp ej torde förekomma vid de civila skolorna utan även i fråga om möjligheterna att undandra sig dessa utslag av kamratförtryck. Vid civila läroanstalter är det

Svar på interpellation. (Forts.)

fråga om jämställda kamrater, som om de så vilja kunna utan större olägenhet undvika att utsätta sig för behandling av detta slag. Vid truppförbanden gäller det däremot underordnade, vilka icke lika lätt kunna draga sig undan. Detta översitteri torde nu för tiden — i den mån metoderna fortfarande praktiseras — oftast vara av mer oskyldig natur men kan givevis lätt glida över till allvarligare former, särskilt om någon med sjukliga böjelser har inflytande inom kamratkretsen. På vissa håll synes systemet ha ansetts fylla en viss pedagogisk uppgift, något som torde få betraktas såsom en föga grundad åsikt. Förnedrande behandling av underordnade får icke förekomma inom vårt försvarsväsende, och tendenser i sådan riktning måste motarbetas varhelst de visa sig.

Vid krigsskolan på Karlberg har livning tidigare traditionsenligt förekommit, enligt uppgift som ett led bl. a. i en av kadetterna själva organiserad kamratuppföstran. Undan för undan ha emellertid olika chefer för skolan inskridit häremot. Av en undersökning som jag låtit skolchefen företaga framgår att år 1928 livning vid denna skola förbjudits och att överträdelser, som tid efter annan avslöjats, föranlett bestraffning. Fram till år 1942 ha, ehuru mer och mer sällan, vid Karlberg fortfarande förekommit vissa seder påminnande om den s. k. skändningen av recentiorer i akademiska kretsar. I och med genomförande av den nya ordningen för officersutbildning enligt 1942 års försvarsbeslut ha även dessa seder avskaffats, varför livning sedan några år tillbaka icke längre i någon form tolereras vid Karlberg.

I vilken omfattning livning eller motsvarande seder förekomma på andra håll inom försvaret är det svårt att bilda sig en uppfattning om utan närmare utredning. Jag har övervägt, om det icke skulle vara befogat och lämpligt att bringa klarhet i frågan genom en dylik utredning. Denna skulle emellertid för att kunna bli uttömmande få givas mycket stora proportioner. Den torde ej heller vara alldeles nödvändig. Jag har kommit till det resultatet att det är lämpligare att, såsom redan skett vid Karlberg, utan omgång meddela förbud mot livning och andra dylika företeelser genom en direkt föreskrift. Denna bör givetvis även innefatta en klar skyldighet för envar överordnad att ingripa mot överträdelse av förbudet vid äventyr att eljest bliva ställd till svars härför. Det är min avsikt att efter slutförandet av vissa pågående undersökningar av formell natur föranstalta om utfärdandet av föreskrift i ämnet. Ett dylikt stadgande blir av provisorisk karaktär intill dess bestämmelser kunna inflyta i det nya för försvaret gemensamma tjänstgöringsreglemente, som inom de närmaste månaderna torde komma att utfärdas.

Med vad jag sålunda anfört torde den av interpellanten framställda andra frågan få anses besvarad så långt ett svar därpå för närvarande kan lämnas. Jag vill sluta med att uttrycka förhoppningen, att den närmare undersökning som pågår icke kommer att lämna någon av de frågor obesvarad, som man har anledning ställa sig i denna beklagliga affär.

Härpå anförde:

Herr Ståhl: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet få framföra mitt tack för svaret. Knappast någon händelse på senare tid här i landet har tilldragit sig ett så enormt intresse, blivit föremål för så intensiv diskussion som de förhållanden, som sammanfattningsvis kallats fallet Hennigs. Endast i ett avseende, men ett mycket väsentligt, ha opinionsyttringarna i detta fall skilt sig från praktiskt taget alla andra, nämligen däri, att de framkallat hundraprocentig enighet. Inte minst på officershåll har man snabbt och bestämt tagit avstånd från vad som här avslöjats. Det är angeläget att redan från början betona detta. De kritiska reflexio-

Svar på interpellation. (Forts.)

ner, som jag i det följande nödgas göra, gäller sålunda på intet sätt officerskåren som helhet.

Även en annan gräns måste betonas, för att diskussionen skall undgå att nedsmutas. Kapten von Hennigs person och egenskaper liksom hans därav beroende otillåtna och otillåtliga handlingar måste självfallet hållas vid sidan av denna debatt. Man har ju här att göra med en sjuk människa, som av sin sjukdom bragtes till förtvivlans yttersta gräns, ja, ännu längre. Man kan visserligen undra, hur en löjtnant om än efter frivilligt åtagande kom att bli satt som hans mathämtare och kalfaktor, och hur den övervakning var beskaffad, som kvarlämnade ett skjutvapen i hans våning, men dessa detaljer, som få klarläggas i vanlig ordning, ha föga med den egentliga frågeställningen att göra.

Denna begränsar sig i stället till de två spörsmål, som preciserades i min interpellation och som här besvarats av försvarsministern på ett sätt som nödvändiggör några reflexioner från min sida, nämligen dels hur något så oerhört som detta kunnat hända på ett svenskt regemente under en följd av år, dels det ansvar som försvarets högste målsman inför riksdagen måste bära för ett system, som han för flera år sedan trots vad han i dag säger ändå ställde i utsikt att göra rent hus med, men som det oaktat kunnat fortsätta.

Jag har, herr talman, ingen anledning att här inför kammaren bestrida den uppgiften, att chefen för ifrågavarande regemente är utan skuld till det inträffade. Detta får emellertid inte avhålla mig från att till försvarsministerns redogörelse lämna vissa kompletterande uppgifter, som onekligen äro av betydelse, om man uppriktigt önskar, att kammaren skall kunna bilda sig en uttömmande och riktig uppfattning av vad som inträffat vid regementet.

Överstens i fråga måste sedan minst tretton år tillbaka ha haft personligt samarbete med von Hennigs. Denne tjänstgjorde nämligen som instruktör och kursledare inom landstormen i Stockholm åren 1932—39, där den nuvarande regementschefen redan 1931 blivit kursledare och sedermera avancerat till ställföreträdande chef. Då von Hennigs' övergrepp mot en underordnad i Vaxholm till den grad upprörde allmänheten, att händelsen inte bara omskrevs i hela pressen utan även av herr Eriksson i Stockholm den 28 maj 1943 påtalades här i kammaren, var den nuvarande regementschefen ingenting mindre än souschef i lantförsvarets kommandoexpedition, en befattning, i vilken han inte bara ägde intim kontakt med statsrådet utan även överblick, bättre än kanske någon annan, över militära placerings- och befodringsfrågor. Men jag går vidare: i 1940 års rulla, de enda data jag haft att tillgå, står von Hennigs upptagen som löjtnant i I 1:s reserv. Den nuvarande regementschefen blev överstelöjtnant vid I 17 den 1 oktober 1941. I rullan för samma år är von Hennigs flyttad som löjtnant på stat just till I 17. Den 1 oktober 1942 utnämndes den dåvarande överstelöjtnanten till överste och chef vid I 17. Samma dag blev von Hennigs kapten vid regementet. Dessa enkla data tala sitt språk utan kommentarer från min sida.

Vad som inträffat vid regementet är i sina huvuddrag genom tidsningsreferaten väl bekant för kammarens ledamöter. Även om den pågående utredningen skulle visa, att en del detaljer i referaten framställts felaktigt eller överdrivet, kan det näppeligen förändra helhetsbilden och totalintrycket av de för svenskt rättsmedvetande upprörande övergreppen, som gått under namnet livningar. Det står fast, att unga människor utan att kunna försvara sig måst utstå tortyr i olika former, piskrapp på sin nakna kropp, indränkning med tvällödder, märkning med brinnande cigarretstumpar o. s. v. Det står vidare fast, att denna trafik i regementets lokaler pågått under en följd av år, liksom att den lett till att någon, enligt uppgift t. o. m. två unga officersaspi-

Svar på interpellation. (Forts.)

ranter begått självmord och att andra begärt sitt avsked och därmed lämnat det militära ryggen. Det står vidare klart, att von Hennigs' sjukliga böjelser blevo bekanta för allmänheten redan genom övergreppet i Vaxholm, ett intryck som ej rubbas av de många intyg herr statsrådet citerat. Dessa vittna snarare om sina författare än om von Hennigs. Det är vidare oomstritt, att den tidningsredaktör, genom vilkens orädda frispråkighet snusket vid I 17 avslöjades, av en yrkeskamrat till von Hennigs belönades med en avbasing, som inte ens kunnat begripas, därest redaktören i fråga varit en militär underordnad.

Detta är, herr statsråd, en interiör från ett svenskt regemente anno 1945!

När allt detta blottlägges för allmänheten, vad inträffar då? Jo, den för regementet ansvarige chefen, som därtill på många håll åtnjuter anseende som en ovanligt dugande yrkesman och av försvarsministern anförtroths uppdrag, som ger vid handen, att denne hyser samma mening, denne chef sätter inför allmänheten upp ett förvånat ansikte och konstaterar offentligt, att han om allt vad som under hans år vid regementet och ännu tidigare inträffat inte har den blekaste aning.

Jag har, herr talman, som en bakgrund till denna förklaring tagit del av gällande tjänstgöringsreglemente för en regementschef. Enligt dess § 34 är han inför Konungen ansvarig för regementets krigstukt. Han skall sträva efter att rättfärdiga det honom lämnade förtroendet genom att noga vaka över krigslydnaden — — — han skall främja enighet och ett gott inbördes förhållande mellan förmän och underlydande — — — samt sålunda väcka och vidmakthålla en god anda inom regementet.

Det heter vidare:

»Genom ett välvilligt och förtroendegivande uppträdande och genom intresse för officerarnas och underofficerarnas personliga angelägenheter bör han söka vinna inflytande över dem och deras förhållande utom tjänsten samt begagna detta till fromma för officers- och underofficerskårernas anseende liksom det tillhör honom att, såvitt han förmår, i övrigt främja varje underlydandes rätt och bästa. Han skall tillse, att truppen ägnas erforderlig omvårdnad, liksom han skall känna regementets officerares duglighet och användbarhet i tjänsten.»

Jag har återgivit detta utförliga avsnitt för att ange bakgrunden till den fråga, som jag tror att varje allvarlig människa måste ställa sig inför regementschefens enträgna deklARATIONER om sin ovetenhet: Blir hans ställning starkare av att han ingenting vet om allt det, som han efter vad som inträffat bort veta och enligt reglementet måst veta? Oavsett om han vet eller inte vet något om det liv, som försiggått inom regementet, är hans deklARATION ur försvarets egen synpunkt lika allvarlig. Det måste väl ändå få sägas ut, att vad som inträffar på våra regementen, i vilkas vård alla föräldrar måste skicka sina pojkar, under inga förhållanden kan få gå på så lösa boliner. En ändring och uppstramning över hela linjen är uppenbarligen påkallad till skydd för dessa pojkar, som i den militära miljön känna sig rättslösa som aldrig tidigare i livet. I varje fall måste det vara en elementär skyldighet att från riksdagen vakas även över dessa svenska medborgares grundlagsfästa personliga integritet, särskilt då det som här gäller liv och lem.

Eller förhåller det sig verkligen så — och härmed lämnar jag det aktuella fallet för att tvingas in på hela ämnesområdet — förhåller det sig så, som mången fruktat och påstått och som även herr statsrådet i sitt svar åtminstone antyder, att vad som nu avslöjats på ett håll är ett led, om än ovanligt skrämmande, i ett mera allmänt förekommande system? Ett studium av de gångna årens tidningar visar, att livningar av mer eller mindre utpräglad rå-

Svar på interpellation. (Forts.)

hetsgrad avslöjats på flera håll. Ja, än mer: förhåller det sig kanske rent av så, att inom vissa militära kretsar drivits som något av en sport, att unga militärer skola kunna visa ståndaktig manlighet i livningens stund utan att förfalla till mjukig kverulans? Som en parallell åberopar statsrådet i sitt svar, att livningar i någon utsträckning förekomma även inom andra kårer av unga män. Utan att försvara detta vill jag påpeka den djupgående skillnaden mellan å ena sidan vad en civil människa frivilligt underkastar sig och å den andra vad en militär underordnad får utstå av en sin förman. Att försvara sig, att på vanligt mänskligt maner slå igen, skulle ju kunna rendera den underordnade militären t. o. m. fängelsestraff. Säkerligen ger man uttryck åt ett fulltonigt krav från det svenska folket, då man begär, att det måste bli ett slut, ett obönhörligt och definitivt slut, med varje form av livning, skämtsam eller inte, på varje svenskt militärförband. Med stor och odelad tillfredsställelse skall säkert den allmänna opinionen taga fasta på herr statsrådets utfästelse här i dag, att ett sådant förbud skall införas i gällande reglementen och att varje förbandschef beordras tillse, att detta förbud med kraft upprätthålles. Redan denna utfästelse innebär, att min interpellation haft en viktig uppgift att fylla. Tillfredsställelsen skulle dock, herr statsråd, ha varit ännu större, om denna utfästelse kommit redan för flera år sedan, innan uddevallafallet hunnit inträffa.

Även andra förhållanden i den enskilde mannens rättsställning äro emellertid i behov av översyn. Från min egen utbildnings- och beredskapstjänst på inemot 600 dagar under kriget som värnpliktig menig och officer kan jag i någon mån vittna, att lika livsviktigt som det är med skydd för befälets befogenhet att upprätthålla obetingad tukt och ordning, lika farligt för denna krigstukt och för det goda umgänget överhuvud mellan befäl och manskap är den hos de meniga obestriddigen utbredda känslan av rättslöshet. Bland allt flera befäls personer, alltid bland de bästa, växer sig den insikten allt starkare, att manskapet skall behandlas som medmänniskor, i det militära liksom på andra arbetsplatser, ehuru med en annan grad av disciplin. Många äro orsakerna till denna beklagliga känsla av rättslöshet, vilken uddevallafallet så bjärt och så upprörande illustrerat. Jag tror sålunda, att de skrivelser, som vid några tillfällen kommit chefen för försvarsdepartementet till handa från medlemmar av krigsmakten, i vilka dessa på högsta ort sökt vinna förståelse för sina bekymmer och vilkas enda svar blivit bestraffning för att inte ha gått tjänstevägen, jag tror inte, herr talman, att en sådan behandling av underordnade bidragit till att öka känslan av trygghet och rättssäkerhet och därmed vår försvarsmakts inre styrka.

Man har på sina håll kring fallet Hennigs anklagat de underordnade för feghet på grund av att de inte på ett tidigt stadium tagit bladet från munnen. Den som äger personlig erfarenhet av den andliga miljö, i vilken manskapet på ett förband lever sitt vardagsliv, har lättare att förstå denna tystnad. För en vanlig menig ter sig ett sådant företag som att gå till MO som ett tilltag av nästan förlamande storleksgrad och djärvhet. Sådant gör inte en vanlig svensk grabb, om inte ärendet är rent utomordentligt. Det anses knappast hundra procentigt renhårigt att springa med rapporter. Säkert bidrar också till återhållsamheten visavi MO-institutionen den numera föreliggande risken för bestraffning för obefogad anmälan, alldeles som en aktad ledamot av första kammaren i en artikel i Morgon-Tidningen nyligen riktigt påpekat. En vanlig svensk menig är i regel föga förfaren i processandets konst. Han vet inte var gränsen går mellan befogat och obefogat, han lever i den övertygelsen att han är rättslös, om han inte har två vittnen eller klar bevisning i övrigt — han må i verkligheten ha aldrig så rätt. Så har under dessa senare år denna känsla befästs, att det

Svar på interpellation. (Forts.)

är tämligen lönlöst och hopplöst för en vanlig människa, sedan man fått uniformen på sig, att skaffa sig rätt. Och så går det som i Uddevalla! Man tar avsked eller försvinner på annat sätt hellre än man bråkar och rapporterar.

Detta är en både för den enskilde och försvaret som sådant ytterligt olycklig utveckling. Den strider därtill innerst mot vår demokratiska människoidé. Det var denna anda, som satt i högsädet under det gamla knektadömet tid, och det var främst mot denna anda, som den tidens radikaler inom liberalism och socialdemokrati riktade sin blodiga satir och sitt tyngsta artilleri. Det skulle vara ett nöje att för kammaren föredraga prov på den gamle frihetskämpen S. A. Hedins outröttliga kamp mot pennalismen i försvaret, i denna kammare t. ex. vid 1904 års riksdag. Det skulle emellertid föra för långt. När radikalismen äntligen erövrat makten i samhället, sade man sig, skulle det bli friskare vindar än de kväljande pustarna från preusseriet. Vänstern kom till makten, och en tid såg det ut att bli bättre. Så mycket djupare är därför besvikelsen ute i hela vårt land, att de reaktionära tendenser i behandlingen av människomaterialet, som ännu frodas inom vissa militärkretsar — jag ber att än en gång få understryka, hur orättvist det vore att generalisera — under nuvarande regim har förefallit åter vara på väg att vinna insteg. Eller kan man, herr talman, på annat sätt tolka verkningarna av försvarsministerns uttalande till herr Eriksson i Stockholm här i kammaren den 28 maj 1941, som inte ledde till effektiv övervakning? Statsrådet har redan uppfriskat kammarens minne genom att i sin helhet återge vad han den gången yttrade. Jag fäster uppmärksamheten på den passus i vilken det heter, att eftersom denne löjtnant har kunglig fullmakt och alltså är en man, som regeringen icke har makt att avsätta från sin beställning, han också måste vara kvar vid försvarsväsendet och ha sin avlöning. Vi ha icke så gott om befäl, sade herr statsrådet, att vi kunna utan vidare avstå från en persons tjänster. Herr statsrådet yttrade vidare, att han för sin del med hänsyn till vad han hört om denne mans tidigare verksamhet ville säga, att det nog kan finnas skäl att låta honom försöka litet till. Strax därefter lämnade herr statsrådet dock en ovillkorlig försäkran: Skulle det visa sig, att det som skedde i Vaxholm var ett naturligt utslag för den mannens karaktär, ja, då kommer han icke att bli gammal såsom befäl i den svenska armén. Mannens framtid som officer skulle alltså enligt denna utfästelse till riksdagen bero på en kommande ingående prövning.

Många med mig hade säkerligen väntat, att försvarsministern här i dag skulle ha dokumenterat, att han efter denna sin här återgivna deklaration i kammaren verkställt en sådan grundlig utredning om mannens egenskaper. Någon sådan utredning har — det måste efter försvarsministerns förklaring konstateras — inte redovisats. Herr statsrådet valde att, såsom han då yttrade, låta honom försöka litet till. Det fruktansvärda resultatet av denna underlåtenhet ha vi sedermera måst bevitna. Om herr statsrådet den gången tagit verkligt allvarligt på en mycket allvarlig sak, hade många utvägar stått honom öppna. Det kan sålunda inte vara försvarsministern obekant, att statliga befattningshavare i kanske mindre utsatt ställning än militärt befäl kunna åläggas sinnesundersökning, om därtill fog finnes. Sådana bestämmelser gälla för läkare, lärare och andra tjänstemannagrupper, tillhörande den civila statsförvaltningen. Om sådana bestämmelser inte införts på det militära förvaltningsområdet, borde de inte då snarast införas? Fallet Hennigs visar otvetydigt, hur påkallade de i själva verket äro. Ännu mera välbekant måste det emellertid vara för försvarsministern, att omplaceringar kunna ske och ofta ske i det militära på betydligt lösare grunder än övergreppet i Vaxholm — ibland kan det rent av räcka med att ha ådragit sig misshag i någon hög instans. Trots herr statsrådets utfästelse till riksdagen gjordes i denna allvarliga sak tydligen ingenting. Den omstridde

Svar på interpellation. (Forts.)

och uppenbart sjuke löjtnanten avancerade i stället till kapten, ja, han anförtroddas det särskilda uppdraget att fungera som aspirantofficer, d. v. s. han blev närmaste förman för och handledare av de unga blivande officerarnas utbildning och vistelse vid regementet. Man måste, herr talman, med tanke på bland annat rekryteringen av officerskåren och därmed vårt försvar djupt beklaga, att detta blev hela effekten av den undersökning, som herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet dock inför kammaren hade ställt i utsikt att göra.

Det är, herr talman, ingen överdrift att konstatera, att missförhållanden sådana som det, vilket nu blottats vid uddevallaregementet, med en enda stark känsloreaktion bryter ned ett förtroende för försvaret, som det behöfts år av redbart och plikttröget arbete för att bygga upp. Det är nog också inom det civila Sverige en vitt utbredd och på alltför många fall av översitteri och övergrepp stödd mening, att en stramare anda beträffande umgänget i det militära från försvarets högsta civila ledning skulle ha kunnat skapa en sådan atmosfär, att något enstaka och ofrånkomligt undantagsfall inte fått så nedbrytande psykologiska verkningar som det nu aktuella har fått. Vårt försvar hade 1939 och 1940 ett tillfälle som aldrig förr i vår historia att tillvinna sig en både för sig självt och för vår värnkraft oskattbar goodwill, ett förtroende och samspel mellan civila och militära lemman i samma samhällskropp, som i provets stund säkert äro mer värda än till och med lång utbildningstid och väldiga materielresurser. Hur denna uppgift blivit löst skall jag inte här uttala mig om. Säkert torde dock vara, att fallet Hennigs inte bidragit till att öka detta närmande, vilket på ansvarskännande håll både i civila och militära kretsar djupt beklagas. En väsentlig del av detta ansvar måste självfallet vila på statsrådet och chefen för försvarsdepartementet.

Herr Thorell: Herr talman! I anslutning till det beklagliga fall, som nu upprör svenska folket och som vi nyss diskuterat, skall jag be att få relatera ett annat, som ligger före statsrådet Skölds tid som försvarsminister. Detta fall ligger mera på det psykiska än på det rent fysiska planet, vilket det ju mest gällt i det nyss berörda fallet.

Vid ett studentkompani tillsattes under förra kriget en kapten som chef. Denne man fyllde på intet sätt de fordringar, som kunde ställas på en person, som skulle leda dessa unga mäns utbildning, vilka då liksom nu skulle utbildas till befäl. Det blev förhållanden av sådan art, och det uppstod en olust inom detta kompani av ett slag, som kanske senare knappast har förekommit. Jag skall belysa förhållandena på kompaniet med endast ett par exempel. Jag har annars en hel del sådana att anföra. Jag var bekant med några av de pojkar, som tjänstgjorde där, och har så sent som denna vecka varit tillsammans med en av dessa och fått minnet av vad som passerat bekräftat och upplivat. I förbigående vill jag säga, att jag relaterar dessa exempel på grund av att jag är en varm försvarsvän och att jag anser att vad som i detta sammanhang förekommit inte borde få förekomma.

En av de beklämmande händelser som inträffade var följande. En av de av mig nyss omtalade unga männen — han var från ett gott hem och var mycket skötsam och duktig — skulle bli ingenjör. Han gick en dag till kompanichefen och frågade: »Kunde det inte finnas möjlighet för mig att bli överförd från detta infanterikompani till flyget. Jag är mycket intresserad av flygning.» — »Du flyga», blev svaret, »omkull och åla över kaserngården.» Och pojken fick krypa över kaserngården. Den ena dagen efter den andra gick, bitterheten steg hos ynglingarna, och en dag stod en inte ut längre. Han försvann ifrån kompaniet. Dagarna efter denna händelse utmålade kompanichefen för pojkarna, vil-

Svar på interpellation. (Forts.)

ket straff den avvikne skulle få då han kom tillbaka. Så gingo ytterligare några dagar. Man hörde efter i ynglingens hem, men han hade inte synts till där. Så utskickades patruller, men dessa hittade honom inte, och slutligen överlämnades saken till polisen. Då blev det uppenbart, att den ynglingen aldrig skulle komma under kompanichefens domvärjo mer. Han hade hängt sig. Sörjande föräldrar hade mist en förhoppningsfull son.

Något år efteråt kom från ett regemente ett detachement, bestående av utslutande officerare, två kaptener, som voro kompanichefer, och några löjtnanter, till mitt hem. De skulle stanna över natten, och på kvällen sutto vi och talade om vårt försvar. Alla voro livliga och deltog i diskussionen, men en ung löjtnant satt tyst. Han sade ingenting, och jag märkte det. Till slut frågade jag en kapten, som jag var god vän med sedan gammalt, vad det var åt mannen. Jo, blev svaret, han var med som befäl på det studentkompani, som jag nyss talade om. Han är antimilitarist för alltid och behåller sin tjänst därför att han inte har någon annan utkomst. Den man, som där var kompanichef, anser jag borde ha underkastats samma prövning i fråga om sin sinnesbeskaffenhet som de Jehovas vittnen, som vi för några dagar sedan hade föredragning om i konstitutionsutskottet. Jag tror att det felas lika mycket där i fullt och sunt förstånd som hos många av dem.

De överordnade saknade inte kännedom om saken. Det kom ut i tidningarna, och man skulle tro att den mannen skulle skilts från sin tjänst, avföras som icke lämplig till befäl, och att andra personer skulle förskonas från hans behandling i fortsättningen. Det blev icke fallet. Han avfördes visserligen ifrån detta kompani och en annan mera lämplig officer sattes till, men mannen fick fortsätta sin marsch uppåt till skada för försvaret i högsta grad.

Jag tappade sedan den närmare kontakten med honom. Jag hade förut följt det här mycket noga något år. Men det uppgavs senast i förrgår kväll, tror jag det var, ifrån en av de män, som varit med på detta kompani, att under den tid han varit borta från regementet, som jag nyss talade om, sköt sig en major på grund av att han inte stod ut med den behandling som han fick. Ifrågavarande man kom tillbaka så småningom som regementschef till det regemente, där han förut varit och där studentkompaniet var förlagt, och en av de första åtgärderna var att befalla att officerarna, däribland gamla kaptener, skulle genomgå hälsningsövningar, ty de hälsade inte tillräckligt tidigt på den nye chefen när han kom.

Jag har träffat officerare från olika truppförband, som haft på ett eller annat sätt att göra med den mannen. Hittills har jag inte hört ett enda fall, där han har försvarats. Jag har däremot hört mycken kritik och ibland, då det varit underordnade, som varit underställda honom, även många beklaganden. Han har fortsatt sin marsch uppåt, och slutade som general. Vi kosta i dessa dagar på försvaret oerhörda belopp — miljoner och miljarder kronor — och ha gjort det länge, och vi ha under tidernas lopp ålagt vårt folk stora personliga uppoffringar för detsamma. Därför ha vi enligt min mening icke råd att ens i enstaka fall låta personer sådana som den nyss skildrade släppas upp till den högsta militära grad vi ha i landet och fortsätta en verksamhet såsom här skett. Därtill kommer, att sådant innebär en oerhörd orättvisa mot de många lojala, skickliga och omdömesgilla officerare, som för övrigt icke bara utgöra majoriteten utan hela officerskåren fränsett några enstaka undantagsfall. Från många håll tar man nämligen alla officerare över en kam och tror att alla äro likadana som dessa undantagsfall. Det är för dessa lojala officerare jag också framför denna protest. Vem vet, herr statsråd, huru det skulle gått om icke fallet i Bohuslän hade avslöjats, om den mannen stannat som kapten? Kanske även han hade fått marschera upp till general.

Svar på interpellation. (Forts.)

Jag ber därför att få helt instämma i den uppfattningen, att landet hoppas av sin försvarsminister, som vi veta är kraftfull, att han ser efter ordentligt, om vi ha flera sådana fall i det ena eller andra vapnet. Det har sagts mig, att det skall finnas något mera redan nu, men det kan jag icke peka på emedan jag icke har något bevis. Men om så befinnes vara fallet, herr statsråd, lägg då icke fingrarna emellan, låt den officeren icke fortsätta, utan koppla av honom fortast möjligt! Den förre ärade talaren sade, att vi få icke förbruka det kapital i fråga om försvarsvilja som vi hade särskilt 1940 och 1941. Jag ber för min del, herr talman, att helt få instämma i den tanken.

Herr Svensson i Ljungkile: Herr talman! På detta stadium av denna frågas utveckling knyter sig intresset icke så mycket till von Hennigs, som är ur dramat, utan det är mera fråga om det system, som varit sådant, att von Hennigs kunnat uppträda, på det sätt som nu delvis är känt. Man måste dock beklaga, att dramat fick en sådan upplösning som det fått, både mänskligt sett och med hänsyn till sakens utredning. Det är ju underligt, att man icke kunde finna några möjligheter att taga vård om denne man innan han fick tillfälle att begå självmord. Han kunde icke häktas, påstod man. Men fanns det icke andra möjligheter att taga vård om honom på sådant sätt, att denna upplösning hade undvikits? När han hade begått självmord skickades genom regementets försorg ut en kommunié, där man fick veta, att en officerskamrat hade haft i uppdrag att sällskapa med honom och vakta honom. Man hade tagit ifrån honom pistolen men lämnat gevär och ammunition kvar. Så gick denne officerskamrat ifrån honom och hämtade mat — det är väl endast officerare, som ha vakthållning, som gå och bära matkorgar i Uddevalla. I andra sammanhang brukar det finnas andra uppsättare, som sköta sådana sysslor. När mannen begått självmord började man så smått att försöka rehabilitera honom. I en insändare i en ortstidning förklarade en officer, att von Hennigs var en god människa, och det är klart, att han väl kunde vara det i vissa sammanhang — människor äro ju underligt sammansatta — men enligt vanliga begrepp kan man ju knappast avge något sådant totalomdöme om honom. Om ortstidningarna där nere skulle ha tagit in alla insändare, som kommit från militärt håll, så skulle man fått bevittna en fullständig rehabiliteringskampanj. Det vittnar icke om något särskilt gott omdöme i fråga om de saker det här gäller.

Det är emellertid som sagt numera icke denna personliga tragedi som i första hand tilldrager sig intresset, utan det är systemet. Det är väl ingen, som tvivlar på att det här icke är fråga om en isolerad företeelse, utan att det verkligen är fråga om ett system, även om vi här fått se ett mer än vanligt skrämmande utslag av systemet.

Jag har sett litet grand av sådana där tillställningar, icke i det militära utan i ett annat sammanhang, där sådant även förekommit, såsom herr statsrådet antydde. Vi hade vid Alnarps lantbruksinstitut förr en importvara, tydligen från Karlberg, som bestod i att den äldre årskursen under första månaderna bedrev livningar ibland de yngre. Det är ju ett gott exempel på vilket psykologiskt tryck som sådana här system utöva, att man kunde fortsätta i femtio år utan att det reagerades emot det på något verksamt sätt. Utan den ena generationen efter den andra böjde sig. Jag var med för tjugofem år sedan och försökte trasa sönder eländet och lyckades väl i viss mån att göra det, men det är klart, att i de kretsar det här är fråga om, är det psykologiska trycket mycket större och likaså svårigheterna att få människorna att reagera i rätt tid. Det är nog därför hög tid, att det här gripes in kraftigt, så att det verkligen blir klargjort åt alla håll, att detta livningssystem, detta kamratför-

Svar på interpellation. (Forts.)

tryck, icke får förekomma vidare, och detta bör väl framför allt klargöras för officerarna i högre grader, som ha ledningen vid regementena. Man måste ju förvåna sig över att chefen för I 17 ingenting har vetat, d. v. s. han har ju framställt saken såsom om han ingenting har vetat, och jag kan instämma med interpellanten i det fallet, att har regementschefen verkligen varit bekant med von Hennigs i 13 år och har han i övrigt umgåtts med detta regemente nu i några år utan att veta någonting om det system som där tydligen finns, så är detta ju mycket värre än om han vetat det. Nu är utredningen ännu icke slutförd, och det blir kanske svårt att på vissa punkter komma till botten, men man får hoppas, att det beslut som statsrådet här har meddelat, nämligen att dessa företeelser skola förbjudas i den militära institutionen, blir genomfört med allt eftertryck. Även om det därvid skulle bli fråga om vissa omplacementar, är det trots allt skäl att även vidtaga sådana.

Sedan var det en liten passus i herr statsrådets svar, som jag fäste mig vid och som jag tycker alldeles särskilt angår denna kammare. Det gällde debatten den 28 maj 1941 och statsrådets yttrande i den debatten att om vad som då hänt i Vaxholm varit ett naturligt utslag för den mannens karaktär skulle han icke längre bli kvar som befäl i svenska armén. Detta har uppfattats såsom ett förpliktande uttalande ifrån statsrådets sida. Nu säger herr statsrådet, att det icke skulle fattas på det sättet. Från min sida avsågs ingen utfästelse, säger herr statsrådet. Ja, vad avsågs då? Vad var det då överhuvud taget för mening med ett sådant uttalande, om därmed icke avsågs någon utfästelse att övervaka vederbörande i fortsättningen? Nu säger herr statsrådet, att det icke är möjligt för en försvarsminister att personligen övervaka tusentals officerare, och det är alldeles klart att det icke är. Men sedan en officer sådan som denne har varit föremål för en riksdagsdebatt, sedan hans uppförande har påtalats i riksdagen och sedan statsrådet gjort ett sådant uttalande, som gjordes den 28 maj 1941, så är det icke fråga om en officer bland andra. Då är han, så vitt jag förstår, lyft ur det allmänna sammanhanget, då har han varit föremål för sådan uppmärksamhet, att det fallet i fortsättningen måste följas, ifall uttalanden i debatter i denna kammare överhuvud taget skola ha någon betydelse. Därför tycker jag för min del, att det sätt, på vilket statsrådet generaliserar när det gäller övervakningen, då den mannen göres till ett nummer likt andra, passar illa samman med det uttalande som här har gjorts, och det passar överhuvud taget illa samman med de konsekvenser, som uttalanden i denna kammare böra ha.

Herr Persson i Stockholm: Herr talman! Jag tror, att jag tolkar stämningen i kammaren riktigt, om jag säger, att behandlingen av denna fråga har utlöst en känsla av beklämning, och det finns också all anledning att känna sig beklämd, därför att riksdagen har sin del av ansvaret för tillståndet inom försvarsmakten, den institution, som svenska folket med så stora offer och så stora försakelser har försökt att få så effektiv som möjligt.

Det är väl ändå så, att nu börjar det bli en otäckt lång lista på anledningar till anmärkningar inom försvarsmakten. I varje fall är den listan ur demokratisk synpunkt redan otäckt lång. Vi ha då och då haft anledning att diskutera det här. Vi ha haft sådana frågor på tal som underliga utnämningar till höga militära poster, som demokratiskt inställda människor icke ansett sig kunna godkänna, men som försvarats och som fortfarande den dag som i dag är försvaras av försvarsministern. Vi ha haft frågor sådana som inrättandet av koncentrationsläger för inkallade radikala arbetare, som också försvarats synnerligen energiskt av försvarsministern.

Vi ha i dag enligt mitt sätt att tolka försvarsministerns svar på interpellation

Svar på interpellation. (Forts.)

tionen ett försök att bagatellisera affären Hennigs. De förklaringar som lämnats äro ju av sådant innehåll, att de innebära, att regeringen egentligen skulle vara maktlös inför ett fall sådant som det här avslöjade. Vi ha därtill epilogen i affären Hennigs, där man överlämnade en enligt vad man nu säger sjuk man med ett gevär, för att han enligt de underliga hedersbegrepp, som råda bland en del av yrkesmilitärerna, med ett skott mot sig själv skulle avtvå vanäran från sig och sitt regemente men kanske också klara skinnet på andra.

Vi ha också haft andra frågor, som vi haft anledning att se på, såsom exempelvis hemliga polisens roll i samarbete med den militära säkerhetstjänsten. Jag vill här ställa den frågan: Hur lång skall den listan egentligen få bli, innan de som vilja ha en annan ordning få någon annan som svarar för försvarsmakten än den nuvarande försvarsministern? Jag anser, att listan är så lång nu, att det finns all anledning att ställa den frågan, därför att varje gång, som försvarsministern haft anledning att svara i olika spörsmål i här berörda frågor, har han endera försvarat vad som påtalats, såsom i fallet om koncentrationslägren och i fallet om utnämningarna, eller också har han förklarat sig själv inkompetent att komma till rätta med missförhållandena, såsom i detta fall att ge en kapten av det slag som kapten Hennigs var anställning på aktiv stat. Enligt försvarsministern fanns det egentligen ingenting annat att göra än att låta honom bli kapten där och låta honom vara kapten i fortsättningen.

Jag måste säga, att försvarsministern Sköld icke har brustit i effektivitet och förmåga till åtgärder, när det gällt hederliga svenska arbetare, om vilka man icke har kunnat påvisa något annat brott än att de tillhört det radikala elementet inom arbetarklassen. De ha degraderats, de ha förflyttats, de ha förts upp på listor, de ha avskedats. Då har säkerhetstjänsten fungerat, då har man vetat, hur det har stått till. Men säkerhetstjänsten fungerar icke när det gäller fall sådana som kapten Hennigs, och därför måste jag säga, att försvarsministerns oförmåga och ineffektivitet äro av ensidigt slag. Oförmågan och ineffektiviteten komma alltid till uttryck när det gäller åtgärder, behöfliga för att komma till rätta med reaktionen inom försvarsmakten. Det var någon här som talade om att försvarsministern var en kraftfull man, och att man därför hoppades på kraftigare tag i fortsättningen. Ja, det är ju så, att i synnerhet inom officerskåren är försvarsministern ansedd för att vara en stark man, men demokratiskt inställda människor måste ju ha intresse av att få en man på försvarsministerposten, som de ur sina intressesynpunkter kunna beteckna som en stark man, och det kunna dessa människor icke göra med den nuvarande försvarsministern.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**: I den mån den siste ärade talaren med demokratiska krafter menade kommunisterna, så är jag icke alls ledsen över att han anser, att jag icke motsvarar deras anspråk. Det betraktar jag närmast som en heder. I övrigt skall jag icke yttra mig om någonting i hans anförande i annan mån än att jag vill säga, att jag icke bagatellisera affären von Hennigs. Det är långt ifrån både mina känslor och min inställning att jag skulle vilja göra det.

Till en början skall jag med några ord ånyo beröra mitt yttrande här i kammaren 1941 med anledning därav att man anser, att jag däri gjort en utfästelse att hålla denne man under särskild kontroll. Jag skall icke fördjupa mig i spörsmålet. Jag tror, att människor med vanligt sunt förstånd inse, att det är en omöjlig sak för en försvarsminister att anordna särskild kontroll över en enskild befattningshavare i försvarsväsendet. Och att man begär det i samma stund som man ställer alla möjliga anspråk på regementschefen och hans förfarande kan jag icke inse vara logiskt. Herr Svensson i Ljungskile undrade,

Svar på interpellation. (Forts.)

vad jag avsåg, om jag icke menade en utfästelse. Jag avsåg att uttala en förvisning, nämligen en förvisning om att de olika officerskårerna skulle veta att hålla rent när det gäller personer som vanhedra kårerna. Man kan fråga vad det blev av den förvisningen. Så mycket är väl ändå säkert, att mitt uttalande blivit verklighet, så snart det blev klart, att denne person var offer för en sjuklig böjelse. Om vi tänka oss, att denne man icke hade kommit att gå rättvisan i förväg, är det väl alldeles uppenbart, att han icke härefter hade blivit gammal i försvarets tjänst. Det är verkligen icke möjligt för mig att ha ordnat det så, att vad han gjort tidigare hade blivit avslöjat, men så snart det blev konstaterat, inträffade ju just de konsekvenser som jag den gången talade om.

Man har här velat lägga ett särskilt personligt — visserligen icke konstitutionellt men politiskt — ansvar på mig för vad som förevarit. Om man vill försöka tänka sig in i hur man konstruerar detta särskilda ansvar, skall man finna, att allting i det avseendet hänger på svaret på följande fråga: Var det klart efter vad som inträffade i Vaxholm, att man här hade att göra med en person med sjukliga böjelser? Herr Ståhl ansåg, att det var klart. Jag måste för min del säga, att det icke finns någon bevisning för det påståendet. Det fanns tvärtom, som jag förut anfört, skäl för att tro, att detta var en engångsak, och jag uppfattade — det kan jag gott säga — saken den gången på det sättet. I gamla tider var det icke ovanligt, att en officer intog den attityden, att han lät pojkarna välja mellan stryk och bestraffning, och i gamla tider betraktades ju faktiskt en sådan officer som en rejäl karl. Jag trodde, att denne aktiverade reservofficer gripits av den föreställningen, att det fortfarande var en gångbar sed, och jag trodde, att när han nu erhållit en så skarp näpst, som han faktiskt fått, så skulle han ha blivit tagen ur den villfarelsen. Men, som sagt, vid den tidpunkten fanns det icke någonting som tydde på att han var en man med sjukliga anlag. Det är ju mycket lätt att i dag, sedan saken har blivit framgrävd och vädrad, komma och vara efterklok, men jag vidhåller, att det den gången icke fanns någon möjlighet för mig att ifrån mina utgångspunkter komma till en sådan slutsats. Jag måste därför säga, att det särskilda ansvar man vill lägga på mig i denna sak innebär, att man överdriver mina möjligheter och mina befogenheter.

Även med risk, att det skall komma att betraktas som en bortförklaring, vill jag för min del säga, att jag icke förrän i dag haft vetskap om att det förekom aspirantlivningar, d. v. s. att yngre officerare försökt att liva aspiranter. Det har jag icke vetat om. Jag har däremot vetat, att det på sina håll förekom försök till pennalism i den formen, att inom det fast anställda manskapet äldre årsklasser terroriserade de yngre, och jag visste också, att man från officerskårernas sida förde en hård kamp mot dessa tendenser. Däremot har jag faktiskt icke kunnat tro, att något så vanvettigt som livning av aspiranter från officerarnas sida förekommit.

Jag vill också säga, att jag har icke förrän nu vetat, att det fanns någonting som kallades aspirantofficerare. Den befattningen finns icke föreskriven på något ställe och måste mera vara en tradition än en av statsmakterna avsedd institution. Men om man nu har en sådan officer utsedd, så måste jag säga, att det verkar på mig fullkomligt horribelt, att en karl, som har dömts till 12 dagars vaktarrest för misshandel av underordnad, sätts på en sådan befattning. Jag måste instämma i det uttalandet att det är orimligt, att till uppgiften att föra in de nya aspiranterna i officerskåren för att göra dem hemmastadda i sin framtida miljö väljes en person, som begått ett brott som strider mot all rimlig ordning.

Man har sagt till mig här: koppla av olämpligt folk! Ja, det är icke första gången man säger så. Jag ber emellertid andra kammaren erinra sig vad riks-

Svar på interpellation. (Forts.)

dagen skrev i samband med mitt förslag om en avgångsstat för officerare. Riksdagen försåg den möjligheten att avkoppla olämpliga officerare med så många reservationer, att det i praktiken är ganska svårt att använda den. Man kan icke från riksdagens sida ha två åsikter, å ena sidan den, att man skall vidta alla försiktighetsmått för att statens tjänstemän icke skola kunna avkopplas från sina befattningar, och å andra sidan den, att man bara frankt förklarar: koppla av dem! Jag för min del eftersträvar alltid i min ämbetsutövning att hålla mig inom lagliga gränser för var jag gör.

Herr Ståhl talade något om den känsla av rättslöshet, som de värnpliktiga ofta känna. Han har nog i många stycken tyvärr alltför rätt i det avseendet. Jag vill bara göra den invändningen, att när han säger, att om folk skriver till försvarsministern bli de straffade för att de icke gått tjänstevägen, så kan jag icke bestrida, att så har skett i ett och annat fall. Men jag har vinnlagt mig om att förhindra dylikt, och jag skulle tro, att jag har lyckats i många tusentals fall, även om det kanske i oförakt blivit så, att i ett eller annat fall någon nitisk själ varit framme. Men känslan av rättslöshet inom försvarsväsendet bygger icke bara, och icke alls i någon utsträckning att tala om, på frågan om man kan skriva till försvarsministern utan risk för efterräkningar. Den bygger i stället på det militära domstolsväsendet och dess konstruktion, och den bygger i icke liten grad på strafflagen för krigsmakten, som är grundvalen för all reglementsskrivning. När herr Ståhl här talar om, att man hade trott, att det efter radikalismens genombrott skulle bli ett slut på denna känsla av rättslöshet, så vill jag bara säga, att det icke är min skuld och icke det socialdemokratiska partiets skuld heller. Jag fäster herr Ståhls uppmärksamhet på att när den socialdemokratiska regeringen i början av 1930-talet framlade förslag om avskaffande av krigsdomstolarna och den militära rättsskipningens läggande under civil domstol blev den lagen icke antagen av riksdagen. Vilka voro då de krafter, som avslogo förslaget? Nu har riksdagen i år ändrat mening på den punkten. Jag vägrar för min del att ta på mig ansvaret för att det icke förr blivit reformer på detta område, reformer, som jag har önskat och som jag vet äro utgångspunkten för att man på rättsväsendets område skall kunna komma fram till bestående förändringar i den känsla av rättslöshet, som för närvarande utan tvivel existerar.

Herr Svensson i Ljungskile erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag vill bara konstatera, att det uttalande, som herr statsrådet gjorde 1941, gjordes i ett sådant sammanhang och hade sådan form, att alla uppfattade det såsom ett förpliktande uttalande. Nu säger herr statsrådet, att det var det icke; det var endast en uttalad förvisning och, vill jag tillägga, en förvisning som därtill visade sig vara fullständigt ogrundad. Med sådana erfarenheter frågar man sig, hur mycket man kan bygga på uttalanden av detta slag. Det är ju icke första gången som slutresultatet blivit sådant. Även med avseende å Skarpnäcksaffären stodo vi inför liknande erfarenheter. Jag tycker, att herr statsrådet sänker kursen på sina uttalanden alldeles för mycket.

Härpå anförde

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Jag tycker, att herr Svensson i Ljungskile i någon mån missbrukar sin ställning. Här kastar han ut utan vidare, att jag skulle ha gjort något uttalande i Skarpnäcksaffären, som sedan icke blivit förverkligat. Jag ber att få fråga: vad var det för ett uttalande? Det var kanske ett uttalande av samma slag som herr Svensson i Ljungskile omnämnde häromdagen. Jag brydde mig

Svar på interpellation. (Forts.)

icke om att replikera honom, när han förklarade, att jag i 1942 års försvarsförslag hade strypt flyget för att få pengar till kryssare. Var och en som var med den gången vet, att jag föreslog så mycket pengar till flyget som det överhuvud taget fanns möjlighet att använda.

Herr Svensson i Ljungskile, som på begäran ånyo erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Den hänvisning jag i min replik gjorde till Skarpnäcksaaffären var icke riktig. Det var Lekvattnetsaffären jag tänkte på.

Vidare anförde:

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Om den saken är det ingenting annat att säga än att jag här lämnade ett svar, som grundade sig på felaktiga underrättelser till mig, ett fel, som jag sedan har vidgått. Vad kan man göra åt den saken? Har den med denna fråga att göra eller överhuvud taget frågan om vad man kan bygga på mina uttalanden? Det enda fel jag den gången gjorde var, att jag hade så bråttom att få ett svar att jag avpressade de militära myndigheterna upplysningar under en period, då de på grund av andra sysselsättningar icke gingo till botten med saken. En sådan olycka kan hända vem som helst — till och med herr Svensson i Ljungskile.

Herr **Skoglund** i Doverstorp: Herr talman! En officer, som har ett befäl sig anförtrött, har en mycket ansvarsfull ställning. Det kan ju under inga förhållanden tolereras, att han bär sig illa åt mot de honom underställda. Därigenom skadar han försvaret och landets intressen. Officerare av det slaget som den officer, vilken föranlett denna debatt, skola utan vidare föras åt sidan, och icke annat än jag förstått är riksdagen, och även andra kammaren, fullständigt enig på den punkten.

Men, herr talman, mig förefaller det som om dagens debatt håller på att flyta långt utöver sin ram. Här drar man fram exempel, och här framställer man beskyllningar som, om det icke vore för det särskilda skydd, som tillkommer riksdagsmännen, antagligen skulle föranleda behandling inför domstol. Låt oss, herr talman, hålla oss till vad det här är fråga om, och låt oss under inga förhållanden misstänkliggöra de många, som dock under dessa svåra år under kriget utfört en gärning, som vi böra vara tacksamma för. Jag har endast begärt ordet för att säga, att vi böra väl icke bli sadister på det sättet att vi tala illa om människor.

Herr **Thorell**: Herr talman! Jag ber att till mitt förra anförande få lägga den upplysningen, att den officer, som jag avsåg i mitt anförande, icke längre befinner sig på aktiv stat. Jag tror att de flesta veta vem jag avsåg, men det kan ju hända att det finns någon, som icke har reda på den saken.

Herr **von Friesen**: Herr talman! Det har sagts av interpellanten herr Ståhl, att riksdagens andra kammare vid ett tillfälle ganska långt tillbaka i tiden diskuterat i stort sett samma sak som den, som nu är föremål för kammarens överläggning. Jag har tagit mig friheten att ta fram protokollet från riksdagens sammanträde den 20 april 1904, då ledamoten av denna kammare S. A. Hedin riktade några mycket grava anmärkningar mot dåvarande statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet Palander. Det gällde förhållandena på sjökrigsskolan. Där hade ägt rum ett ganska upprörande fall av pennalism eller livning, som det också kallas. Statsrådet var där ganska obenägen att vidta några åtgärder mot den felande officeren, som karakteriserades med

Svar på interpellation. (Forts.)

ungefär samma ordalag, som statsrådet Sköld i dag säger gå igen i åtskilliga omdömen, som fällts om den här apostroferade kaptenen, nämligen att det var en god, ja en utmärkt officer, som hade god hand med personalen.

Jag skall tillåta mig att anföra ett par citat av vad kritikern i kammaren då yttrade. Han sade: »Hela Sverige talade för några månader sedan om tillståndet vid sjökrigsskolan. Tillståndet är bedröfligt. Och om det är sant — och det lär väl vara sant —, att den officer vid skolan, som befallde den så ryktbar vordne gossen att gå upp till det och det rummet för att ytterligare misshandlas af kamrater, kvarstår, då är det icke värdt från hvad håll det vara må — ehuru jag icke tviflar, långt därifrån, på herr *statsrådets* goda vilja — att komma och tala om, att här göras allvarliga försök att utrota den så kallade pennalismen. Har man kvar den mannen där, så tala aldrig så, tig hellre, ty det är sådant tal, som det är svårt för en annan att med iakttagande af en viss grad af höflighet tillbakavisa. Men upplys om, att han följande dag blifvit avskedad från sin befattning — ja, då skall jag taga detta som ett vittnesbörd om verksam god vilja.» I en följande replik till statsrådet Palander yttrade herr Hedin: »Jag har icke talat om att det var två gånger, som denne officer gjort sig skyldig till samma missbruk. Jag har talat om en gång. Hvad som härom kan hafva stått i pressen utöfver hvad jag nyss yttrat, det har jag icke något ansvar för, och vederläggningen utaf detta träffar icke det anförande, jag höll nyss. Men det kan missförstås så, som jag skulle hafva sagt någonting mer, än jag hade fullkomligt rätt till att säga.

Chefen för departementet yttrade, att han haft för afsikt att skilja denne man från sin plats. Ja, det är skada, att han icke hade i minnet det franska ordspråket: *c'est le premier mouvement qui est le bon*, d. v. s. det första intrycket är det rätta.»

Den sista meningen är ett karakteristiskt uttryck för den vördade bortgångne kammarledamotens eleganta sätt att uttrycka sig. Han späckade ju gärna sina anföranden med citat på främmande språk, framför allt franska. Jag finner också, att det väsentliga i det fall, som här har berörts, är det som gjordes eller, rättare sagt, det som icke gjordes 1941, då saken dock tog sådana proportioner att den föranledde en fråga av en ledamot av denna kammare. Jag tror också, att flertalet av oss uppfattade statsrådets uttalande då såsom en utfästelse, icke såsom en förvissning, en from önskan att missförhållandena icke skulle komma att upprepas. Jag instämmer i det fallet med vad som tidigare sagts, nämligen att i annat fall får ju detta uttalande ingen egentlig mening. Vi veta också, att resultatet blev mycket negativt. Fattar man uttalandet som ett bragelöfte — och detta även med risk att beskyllas för att icke äga det mått av sunt förnuft, som statsrådet ansåg att de personer icke hade, som hade en annan mening i denna fråga — vill jag ändå säga, att jag betraktar uttalandet som ett löfte, som beklagligt nog icke infriats. Jag anser, att man särskilt bör trycka på punkten: var skall man lägga ansvaret för denna sak? Vi kunna i nuvarande stund i mycket liten utsträckning lägga ansvaret på den man, som har dragit de yttersta konsekvenserna av sitt handlingssätt. Jag är inte heller beredd att här utan vidare rikta några anmärkningar mot den svenska officerskåren. Jag anser icke detta vara rätta platsen för något dylikt, och icke heller anser jag tillfället lämpligt valt för någonting sådant. Men jag kan inte underlåta att säga, att jag finner, att ett visst ansvar i detta fall åvilar herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet. Vi ha måhända några gånger tidigare här i kammaren diskuterat frågan, vad ansvaret hos de högsta befattningarnas innehavare innebär. Så vitt jag kan se — och jag kan inte finna annat än att det är förenligt med god ordning — så måste dessa höga herrar ta på sig ett ansvar för en hel del som göres och en

Svar på interpellation. (Forts.)

hel del som inte göres, även om de inte äro eller kunna vara omedelbart delaktiga i de olika besluten. Det beklagliga i det nuvarande systemet — jag finner, att denna utveckling närmast urartat till ett system — är, att man gång på gång försöker fränhända sig detta ansvar och lägga det på andra. Man uppträder på samma sätt som herr statsrådet nu har gjort här i kammaren, när han säger, att vad som förevarit inte kan läggas honom till last.

Jag vill, herr talman, sluta detta mitt anförande med att uttala den förhoppningen, att detta system så småningom skall efterträdas av ett mera normalt system för ansvarighet, där också de ledande departementscheferna, de högsta ämbetenas innehavare, förstå att taga sitt ansvar för vad som sker.

Herr Staxäng: Herr talman! Jag tror att den svenska riksdagen är ett av de parlament, där den största friheten i debatten är för handen. Ibland förefaller det dock, som om friheten ginge något över det tillåtnas gränser. Jag kan som exempel anföra ett fall, som åtminstone på mig verkade rätt beklämmande, och det var då man 1940 i kammarens debatter kallade vissa ledamöter av kammaren för förrädare. Visserligen tillhörde de ett parti, som står mig kolossalt fjärran, men jag gick faktiskt till en kamrat inom riksdagen och frågade: »Kan man säga sådant i riksdagen, då man sannolikt, om man sade det utanför riksdagens väggar, skulle få ett åtal på halsen?» Jag kan inte undgå att få ett liknande intryck i dag av de anklagelser som, visserligen i en inlindad form, riktats mot den svenska officerskåren. Jag vågar påstå, att när det gäller det fall, som vi nu diskutera, äro alla fullkomligt eniga om att det säkerligen är det hemskaste, som någonsin kommit fram inom vårt försvarsväsen när det gällt missbruk av befälsställning. Men vad som uppdagats har inte bara verkat som en bomb på det svenska folket och den svenska riksdagen utan även på den svenska officerskåren. Det har från flera håll inom denna kår omvitnats, att detta varit det svåraste slag, som träffat officerskåren under de senaste åren. Man har inte rätt att för denne ende officers skull framkasta sådana insinuationer rörande hela officerskårens arbete, som faktiskt här har skett.

Då det i denna debatt även har förekommit en hel del insinuationer gentemot den regementschef, som stått den officer det här gäller nära, ber jag att få säga några ord om dennes ställning till saken. Jag skall här inte uppträda som hans försvarsadvokat, ty det begär han inte. Han är inte av den typen, att han vill ha någon advokat i denna affär. Han önskar enligt vad jag har fått mig meddelat endast att en fullständig utredning måtte komma till stånd i denna angelägenhet. Han säger, att han inte vetat om saken. Jag måste framhålla, att lika mycket som jag helt och hållet trodde socialministern, när han i årets remissdebatt angreps för att han inte visste om en spioneriffär, lika mycket anser jag mig skyldig att tro denne regementschef, när han säger, att han inte vetat om de förhållanden det här gäller. Utredningen får ju dock visa hur med den saken förhållit sig, och han begär ju att affären skall utredas helt och hållet.

Han begär emellertid ytterligare en sak. Jag vet att han vid ett tillfälle yttrat: »Allt det arbete jag nedlagt under 30 år hotar nu att bli spolierat. Men jag vill på nytt bygga upp detta regemente.» Inte för att det är nödvändigt, men jag vill i detta sammanhang nämna, att pressen, inte minst göteborgspressen, behandlat denna angelägenhet på ett försynt sätt och mycket starkt framhållit, att denne regementschef är känd för att verkligen vara en modern, socialt betonad officer och att han har gjort allt — kanske mer än någon annan — för att få till stånd ett gott förhållande mellan allmänheten och regementet.

Svar på interpellation. (Forts.)

Jag ber till slut att få återkomma till vad jag nämnde i början av mitt anförande angående den debatt, som förts i denna fråga. De svenska riksdagsledamöterna ha nog i dagens diskussion i någon mån frångått den uppgift, de blivit valda att fylla, och för dagen i allt för stor utsträckning blivit domstol. Jag tror därför, att det hade varit lyckligare — jag har nästan på känn, att försvarsministern har samma uppfattning efter den debatt som här förts — om svaret på denna interpellation hade kommit något senare, då utredningen varit slutförd. Jag förmodar att försvarsministern att döma av den form han gav sitt svar hade hoppats, att den väntade debatten i denna fråga skulle få anstå så länge utredningen pågick. Ty först när denna utredning är färdig har man möjlighet att få full klarhet i dessa ting.

Jag har, herr talman, inte kunnat underlåta att framföra dessa synpunkter.

Herr Ståhl: Herr talman! Det säger sig självt, att jag sedan jag riktat denna interpellation till försvarsministern har kommit i kontakt med en hel rad officerare i olika ställningar. Jag kan intyga för kammarens ledamöter, att jag icke någonstans inom civila kretsar har mött en sådan indignation och en sådan uppriktig ledsnad över vad som inträffat som just inom officerskretsar. Men jag vill också säga till herr Staxäng, att jag ingenstades inom civila kretsar har mött en sådan uppriktig vilja att få slut på det system, som har förekommit i Uddevalla, som just inom dessa officerskretsar. Jag tror därför inte, att man gör den svenska officerskåren någon tjänst med att framställa saken så, att de uttalanden, som här gjorts, varit till skada för denna kår. Därtill är den svenska officerskårens ställning som helhet betraktad alldeles för god.

Jag skulle med anledning av herr statsrådets replik vilja påminna om att jag tillät mig efterlysa, huruvida för militära befattningshavare funnos bestämmelser parallella med dem som gälla för lärare, läkare och andra civila befattningshavare, nämligen att de utan att vara åtalade av polisen kunna sinnesundersökas. Jag upprepar den frågan, huruvida försvarsministern vill här förklara, att han, därest sådana bestämmelser inte finnas, är villig att ta under övervägande att införa dylika. Jag fick tyvärr icke något svar på den frågan. Jag tror emellertid, att en sådan bestämmelse, inte minst för våra militära befattningshavare, skulle vara av stort värde.

Sedan ställde försvarsministern den frågan: var det efter vad som inträffat i Vaxholm klart, att mannen i fråga var behäftad med sjukliga böjelser? Han sade, att han icke ansåg detta klarlagt, men att det var lätt att vara efterklok. Till detta vill jag säga, herr talman, att det var väl ändå detta som skulle ha klarlagts, när något som kunde tyda på ett sådant förhållande först kom fram. Jag vill vidare säga herr försvarsministern, att det givetvis är mycket ytliga möjligheter, som stå till buds för en enskild interpellant att få vetskap om en sådan sak. Beträffande denne mans tidigare verksamhet visade det sig redan vid en mycket flyktig undersökning, att sjukliga böjelser hade framträtt på ett mycket tidigt stadium. Jag kan ange precis när det var, nämligen under hans tjänstgöring inom Stockholms landstormsförbund. Papper finnas tillgängliga, som skulle ha givit försvarsministern ett mycket snabbt besked om detta förhållande, om han 1941 hade gjort sig mödan att verkligen, såsom han ställde i utsikt, undersöka saken. Det hade inte behövts någon efterklokhet i det sammanhanget. Det hade räckt med att föranställa en undersökning.

Herr försvarsministern tog också upp frågan om rättslösheten inom det militära, som naturligtvis är ett verkligt problem. Den skall inte överdrivas, sade han. Nej, den bör absolut inte överdrivas. De som äro främmande för andan inom ett militärförband göra sig kanske lätt överdrivna föreställningar om den-

Svar på interpellation. (Forts.)

na rättslöshet. Jag är den siste som vill göra detta. Men jag är inte riktigt säker på att denna rättslöshet, såsom försvarsministern ville göra gällande, beror på strafflagen för krigsmakten. Min erfarenhet säger mig i stället, att den beror på den anda, som är rådande på förbanden. Denna rättslöshet kan kännas oerhört tryckande på ett förband, medan den alls inte märks på ett annat. Eftersom samma strafflag gäller för båda dessa förband, visar ju detta, att just en sådan känsla är relativt oberoende av strafflagens bestämmelser. Den beror i stället, herr talman, som nämnts på den anda, som har skapats inom förbandet. Därför tror jag, att man från högsta ledningen med en klokare och en vad jag skulle vilja kalla mera träffsäker person-, utnämnings- och befordringspolitik skulle ha kommit bra mycket längre än vad man nu har gjort.

Jag kan, herr talman, till sist inte underlåta att säga, att jag tror det hade varit lyckligare, om försvarsministern inte bara i dag utan även tidigare hade erkänt, vilka på moralen inom förbanden, som det heter på militärt språk, nedbrytande missgrepp just när det gäller personpolitiken, som ändå i ganska många fall ha begåtts. Jag har själv legat inkallad, och jag kan omtala för herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet, vilket intryck det gjorde på förbanden, när till arméfördelningschef utnämndes en känd general, som inom stora kretsar, i varje fall inom civila kretsar här i landet, var vida känd som en mycket energisk sympatisör till den bruna färgen, och som ganska kort tid efteråt blev ordförande i Dagspostens aktiebolag. Sådant verkar inte stimulerande och uppfostrande på andan inom beredskapsförbanden.

Jag har med vad jag har sagt, herr talman, velat framhålla, att officerskåren som sådan står utanför den händelse det här gäller. Det är alldeles självklart, och det har jag även sagt i mitt första anförande. Men jag vill också understryka, att jag tror att det hade varit bättre för det svenska försvaret, om försvarsministern icke hade tagit så pass lätt på denna fråga utan i stället erkänt, att just i vissa väsentliga utnämningsfrågor och när det gäller att befordra den goda andan inom försvarsväsendet missgrepp obestriddligen ha begåtts.

Herr Svensson i Ljungkile: Herr talman! Jag skall inte förlänga debatten med många ord. Jag vill bara erinra om att vad jag senast yttrade i sak innebar, att när herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet ger det uttalande han gjorde 1941 en sådan uttolkning, som han här i dag har gjort, så sänker han själv värdet av detta sitt uttalande. Ty det visade sig ju, att detta uttalande inte alls var av den innebörd, som kammarens ledamöter trodde, och inte heller hade den reella grund som försvarsministern själv trodde. Han har ju i dag sagt, att den förvissning han 1941 hyste var fullständigt ohållbar. Däremot har jag inte sagt och tänker inte säga, att herr statsrådet här gör några oriktiga uttalanden eller några uttalanden emot bättre vetande. Någonting sådant anser jag vara alldeles uteslutet.

Jag nämnde i mitt anförande även händelsen vid Lekvattnet. Den affären är ju undanstökad, men det uttalande, som då gjordes från statsrådets sida och skulle utgöra en förklaring till denna händelse, kom, om jag minns rätt, tidigt på våren. Det dröjde inte värst länge förrän materialet kompletterades på ett sådant sätt, att det visade sig, att detta uttalande icke vilat på hållbar grund. Men riksdagen fick ingen rättelse förrän på hösten samma år, och jag vet inte, huruvida en sådan hade kommit då heller, om inte saken genom händelseutvecklingen hade aktualiserats.

Herr Holmström: Herr talman! När jag hörde interpellanten tacka herr statsrådet för svaret och framföra sina reflexioner, fick jag klart för mig, att in-

Svar på interpellation. (Forts.)

terpellantens anförande var skrivet innan han fått del av herr statsrådets svar. Ty det korresponderade i många stycken inte alls med detta. Vi fingo till livs en historieskrivning, där S. A. Hedin manades fram, det talades om radikalism o. s. v. Detta var upptakten. Sedan har jag kommit underfund med — och detta förmodar jag att jag inte är ensam om i kammaren — att det rör sig om en mer eller mindre organiserad aktion från folkpartiets sida för att göra ett nummer av denna mycket bedrövliga händelse.

Herr Ståhl talade i insinuant ton om en hel del förhållanden. Han nämnde bland annat, att den döde kaptenen och hans regementschef tidigare samtidigt blivit befordrade, och att de även senare på samma dag blivit utnämnda till chef för regementet, resp. kapten vid regementet. Detta, sade herr Ståhl, talar sitt tydliga språk. Jag kan absolut inte förstå detta språk. Det är en insinuation, som kan mana fram en hel del misstankar. Jag tycker verkligen, att herr Ståhl i anständighetens namn själv här borde tala detta tydliga språk. Regementschefen hade bort äga kännedom om förhållandena, men det gjorde han inte, menade herr Ståhl. Herr Ståhl klandrade att den »sjuke löjtnanten» blev befordrad. Ja, men herr Ståhl, man visste ju inte vid detta laget, att han var sjuk. Från ett par håll har det sagts, att man genast efter vaxholmsaffären borde ha undersökt von Hennigs' sinnesbeskaffenhet. Jag ber med anledning därav att få säga till herr Ståhl och herr Svensson i Ljungskile, att en sinnesundersökning är en mycket allvarlig sak. En sådan företar man inte endast på basis av en händelse vilken som helst, som kan ha varit den första av detta slag och som kan betraktas såsom utslag av ett tillfälligt humör eller en tillfällig sinnesstämning.

Nu förvånar man sig över att folk inte har märkt denne mans förhållanden förut. Men, ärade ledamöter av andra kammaren, ha inte många av er, när det blivit offentliggjort, att en person begått någon ful handling, utbrustit: »Men hur är detta möjligt? Jag har ju umgåtts med honom och inte märkt ett spår, som kunde tyda på någonting sådant.» Sådana avslöjanden bruka ofta komma som stor överraskning. Dylika handlingar kunna ju ske utan att någon har reda på det — de hemlighållas omsorgsfullt. Det är ett likartat förhållande, som råder, då ryktet går om en person. Denne är ej sällan den siste, som får reda på vad som sägs, ja, det är möjligt, att han inte alls får reda på det. Jag anser därför, att man bör försöka se något så när nyktert på dessa ting och inte gå till storms på detta, jag tvekar ej att säga, oeffterättliga sätt.

Hela denna attack grundar sig på efterklokhet. Nu veta vi hur det hela har utvecklats sig, men det kunde herr statsrådet inte förutse efter vaxholmsaffären. Och regementschefen på I 17 kunde inte heller veta det. Det finnes ju en mångfald papper på att denne officer verkligen har varit duktig i tjänsten. Nu har han fällt domen över sig själv. Han har tagit saken i egna händer. Då tycker jag att vi skola lugna oss med resonemanget om vad han har gjort. Saken är klar.

Herr Persson i Stockholm gjorde en insinuation, förstucken, gentemot officerskåren. Han nämnde, att försvarsministern försvarar en hel del saker, som herr Persson inte ansåg försvarbara. Ja, det är ju rent subjektivt. Den ene anser, att en åtgärd är felaktig, den andre att den är riktig. Men så tillade han att officerskåren anser, att försvarsministern är en stark man, men demokratiska människor anse något annat. Med detta vill naturligtvis herr Persson insinuera, att officerarna inte skulle vara demokratiska människor. Jag känner officerarna ganska väl och jag kan försäkra — och det har jag gjort offentligt vid tidigare tillfällen — att de äro fullt demokratiska människor. De äro lojala mot samhället. Men liksom i alla andra kårer finns det ett och annat

Svar på interpellation. (Forts.)

undantag. Herr Persson i Stockholm, jag kan försäkra, att officerskåren är betydligt mera demokratisk än de, som finnas i herr Perssons eget parti.

Nu tycks man mena att statsrådet, regementschefen o. s. v. skulle vara allvetare! Hur i all rimlighets namn kan man begära, att herr statsrådet skall kunna få reda på allting? Herr statsrådet sade, att han inte hade hört talas om livning, i vilken officerare hade medverkat. Jag har aldrig hört talas om, och än mindre varit med om att något sådant förekommit. Jag har varit på Karlberg och vet, att den s. k. livning, som förekommer där — det var alltså när seklet var ungt, så länge sedan — var helt enkelt en kamrattuppföstran. När t. ex. någon av den yngre kursen i staden uppträtt på olämpligt sätt på allmän plats, på restaurang e. d., så fick han en åthutning av äldre kamrater. Någon handgriplig tillrättavisning förekom ej. Det yttersta våldet — om man nu kan kalla det så — gick ut på att de fingo sno sig upp före reveljen och ned i bastun för att duscha och så hinna upp till logementet igen innan reveljen gick. Det var mycket uppfriskande och det var inga andra som blevo utsatta för det än de, som mycket väl behövde en uppräckning på morgonkröken.

S. k. livning har nog förekommit inom aspirantkretsarna. Min erfarenhet är, att det har varit mer eller mindre lyckat skämt i allmänhet. Därmed vill jag naturligtvis inte förneka, att hård livning *kan* ha förekommit, men jag skulle tro att det är ganska sällsynt. I varje fall tror jag mig våga säga, att en livning i den form och utsträckning, som det här är fråga om, då en officer förgått sig mot underlydande, aldrig har förekommit.

Jag kan inte komma ifrån den tanken, att här generaliserar man för att komma inte bara officerskåren, utan därmed också hela försvaret till livs. Jag har många gånger sagt, att om det inom en officerskår finns 50 personer och en av dem uppträder olämpligt — ett rötägg, kan jag säga — och de 49 andra äro vanliga människor, som sköta sin tjänst och uppträda på ett aktningvärt sätt, så talar man *endast* om den femtionde, om rötägget. Man talar inte om att de 49 andra sköta sin tjänst klanderfritt och uppföra sig väl. Nej, det tiger man med! Men rötägget pekar man på just i generaliserande syfte, och det är mot detta som jag måste reagera. Jag kan inte komma ifrån tanken på att här handlar man från visst håll i samma syfte.

Vad officerskåren beträffar — och det var, herr talman, egentligen för att komma dit, som jag begärde ordet — har den ju själv genom sin organisation sagt ifrån i denna sak. Det skedde praktiskt taget så fort som det blev offentlighet åt det nu föreliggande fallet. Svenska officersförbundets styrelse har offentliggjort följande uttalande: »Vad som förevarit vid Kungl. Bohusläns regemente har föranlett både enskilda och pressen till angrepp mot den svenska officerskåren för missriktad kåranda, vilken anses hava bidragit till att de sorgliga händelserna kunnat fortgå. Därest det skulle visa sig, att en sådan missriktad kåranda i förevarande fall möjliggjort det inträffade eller överhuvud taget förefinnes, vill Svenska officersförbundet i den svenska officerskårens namn uttala sitt bestämda fördömande av en sådan anda. Svenska officersförbundet vill också uttala en försäkran, att detsamma skall på allt sätt medverka till att undanröja en dylik kåranda och avser för sin del att i detta syfte göra allt vad på detsamma kan ankomma.»

Det har sedan gammalt funnits medel inom officerskåren att sanera sig själv. Herr statsrådet nämnde något om den saken. Jag har under min tjänstetid vid några tillfällen varit med, då en kamrat inom kåren har fått ett bestämt besked: du skall söka dig någon annan sysselsättning. Det har avsett just sådana som varit olämpliga och som generat officerskåren. Det är ett utomordentligt bra sätt.

Svar på interpellation. (Forts.)

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Herr Ståhl har upprepade gånger frågat mig efter möjligheten att sinnesundersöka militärer. Såvitt jag har mig bekant kunna militärer icke sinnesundersökas annat än efter domstols beslut. Det har uppgivits för mig, att det skulle i civila avlöningsreglementet finnas en föreskrift som säger, att Kungl. Maj:t skulle kunna besluta sådan undersökning i fråga om civila tjänstemän. Jag har inte kontrollerat saken. Att jag inte är hemma i detta beror på att avlöningsreglementet icke handlägges i försvarsdepartementet, och därför kan jag bara säga, att efter vad jag kunnat utröna finns ingen sådan möjlighet i fråga om militärer. Huruvida det skall införas får alltså bli en fråga, som får övervägas, och där övervägandet i främsta rummet får ske i annat departement. Men jag skulle vilja säga här: är det någon som tror, att därest denne officer 1940 hade blivit sinnesundersökt, någon läkare i detta land skulle förklarat honom sinnessjuk? Det är ju fullständigt omöjligt. Det fanns ju icke några kriterier på detta, och därför menar jag, att detta resonemang om sinnesundersökning är ett rent akademiskt resonemang.

Herr Ståhl kom äntligen genom en del deduktioner och insinuationer fram till att det var andan som skapat rättslösheten, och att andan hade jag på sätt och vis på mitt samvete på grund av min utnämningsspolitik. Det går icke att diskutera utnämningsspolitik i riksdagen, och jag skall icke bryta mot denna regel. Jag vill emellertid säga, att i det avseendet är mitt samvete ganska rent. Jag strävar nog efter att efter bästa förmåga se till att på de olika befattningarna bli satta de personer, som ur alla synpunkter, även i fråga om deras förmåga att handskas med folk, äro de bästa som stå till buds.

Nu gav herr Ståhl ett exempel här, och det var ett betecknande exempel. Han talade om att någon nazistbetonad general skulle ha blivit utnämnd till arméfördelningschef, men när jag lyssnade på redogörelsen så fann jag, att det gällde en helt annan sak. När jag blev försvarsminister fanns det en generalmajor på reservstat — jag gjorde honom aldrig, han fanns — och vid något tillfälle hade han blivit krigsplacerad som chef för en fördelning, men den krigsplaceringen hann jag avskaffa innan han ryckte ut med fördelningen. Det var vad som låg i den berättelsen.

Till sist skulle jag vilja säga till herr von Friesen, när han beklagar sig över att statsråd nu för tiden icke vilja taga ansvar utan vilja skjuta det över på andra: jag har aldrig i mitt liv varit rädd för att taga ansvar för mina handlingar, och jag är inte rädd för det ännu. Och jag har nog tagit mera ansvar än vad de flesta kanske skulle vågat göra, om jag får vara litet skrytsam. Men jag skulle vilja fråga herr von Friesen, om inte hans observation kanske i någon mån beror därpå, att det allt mer och mer har blivit en vana att utsträcka statsrådets ansvar långt utöver de områden, där det är rimligt att statsråd bära sitt ansvar.

Herr Ståhl: Herr talman! Jag skulle inte vända mig mot herr Holmström om det inte varit så, att han gjort gällande, att jag hade insinuerat något om förhållandet mellan regementschefen och sedermera kaptenen von Hennigs. Jag vill påpeka, att det har inte förekommit någon insinuation. Om herr Holmström hört på vad jag sade skulle han uppfattat, att jag konstaterade att de måste ha känt varandra under 13 år och att mina data tjäna som belägg för detta fullkomligt uppriktiga påstående.

Jag skulle nog också vilja säga till herr Holmström, att när han påpekar, att sinnesundersökning är en allvarlig sak, så har han rätt i det. Men det är också en allvarlig sak, herr Holmström, för varje far och mor att skicka sina

Svar på interpellation. (Forts.)

pojkar till förhållanden sådana som här ha avslöjats i Uddevalla, det bör herr Holmström som officer noga observera.

Herr Holmström säger vidare, att det är lätt att vara efterklok. Jag har tidigare replikerat till försvarsministern, och jag gör det nu till herr Holmström, att därest man tittat på de papper, som finnas rörande von Hennigs under hans tid som instruktör i Stockholms landstormsförbund, hade det inte varit så förfärligt svårt att komma underfund med att han verkligen var sjuk.

Därmed har jag också svarat på vad försvarsministern säger, när han frågar: tror någon, att en läkare förklarar mannen sinnessjuk? Jag måste säga, att efter att man fått del av hans verksamhet på betydligt tidigare stadium än Vaxholm så måste man ha ett ganska dåligt förtroende för våra läkare för att misstänka, att de inte skulle kommit underfund med den saken.

Jag skulle till slut bara vilja säga till herr Holmström, när han avfärdar livningshistorier med att berätta, att aspiranterna blevo satta under duschen på Karlberg på hans tid, att då har herr Holmström, vilket han borde ha insett redan av vad som hänt i Uddevalla, ganska litet reda på vad som händer i den vägen eller i varje fall har hänt inom hans egen kår. Det tycker jag är nästan litet för dålig kunskap om verkliga förhållanden för att helt och hållet passa herr Holmström här.

Sedan försöker man nu att avfärda den här saken som en attack på något sätt eller något slags samlad aktion från ett visst partis sida. Ja, det kan hända att det är en taktisk finurlighet för att sudda ut det allvarliga i saken, men jag frågar herr Holmström: Tror herr Holmström eller någon annan, att officerskåren eller någon annan kår hade varit betjänt av att den här saken tigits ned? Jag tror, att varje klok officer är beredd att svara, att det är till deras bästa att denna sak blir utvädrad, särskilt som det ifrån min sida klart ut-sagts, att här är det icke fråga om något misstroendevotum mot den svenska officerskåren. Det är för att hjälpa och råda bot på de missförhållanden som finnas som denna interpellation är väckt och ingenting annat.

Herr **Holmström** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag vill bara svara, att fallet Hennigs måste betraktas såsom alldeles särstående. Jag tror att det inte finns någon tillstymmelse till likhet inom andra truppförband. Därför bortfaller herr Ståhls anmärkning i det stycket.

Vad befordringarna beträffar, så sade herr Ståhl, att de kände varandra, och därför blevo befördrade samtidigt. Men det är inte överstelöjtnanten eller översten som befördrar, utan det är Kungl. Maj:t! De må känna varandra hur mycket som helst, men de kunna icke befördra sig själva.

Vad frågan om sinnesundersökning beträffar är jag alldeles säker på att om det hade föranstaltats om en sådan och det befunnits, att han icke var sinnessjuk, så hade det blivit ett förfärligt rabalder kanske främst just ifrån det håll, som herr Ståhl representerar, om hur illa ställt det är med rättssäkerheten, då en man av så ringa anledning skall ställas under psykiatriker och sinnesundersökas.

Härefter anförde:

Herr **Persson** i Stockholm: Herr talman! Jag begärde ordet bara för att ge en replik till herr Holmström.

Jag har icke gjort det påståendet, att den svenska officerskåren i sin helhet skulle vara att anse som icke godtagbar ur demokratiskt tänkande människors synpunkt. Jag yttrade nämligen, att inom officerskåren finns det sådana, som betrakta försvarsminister Sköld som en stark man, och det är ingen annan

Svar på interpellation. (Forts.)

innebörd i detta, såsom herr Holmström ville göra gällande. Men å andra sidan vill jag ju heller inte vara med om att det skulle stå så gott till inom officerskåren som försvarsministern vid flera tillfällen gjort gällande och som herr Holmström nu tycks vilja påstå.

När jag talade om att det finns sådana inom officerskåren, som betrakta herr Sköld som en stark man, så menar jag just de kretsar inom officerskåren, som en demokrat borde vara angelägen om att icke få till sina beundrare. Men de beundrarnas antal kommer väl att öka så länge som försvarsministern har en sådan inställning som den han senast i dag givit uttryck för här, nämligen att hans demokratiska åskådning inte sträcker sig så pass långt, att han kan innefatta kommunisterna och de som stå bakom dessa i sin demokratiska välvilja, trots vetskapen om att de människorna för redan över ett halvår sedan voro över 300 000 till antalet. Vi ha ju ingenting annat att göra än att teckna oss försvarsministerns förklaringar till minnes, och vi få väl göra vad vi kunna för att värja oss mot de fortsatta odemokratiska attacker från hans sida, som ju måste bli en följd, när han förklarat sig ha en sådan inställning till demokratien som han gjort.

Herr Holmström: Herr talman! Herr Persson kan i det stenografiska protokollet övertyga sig om att han sagt att officerskåren anser, att försvarsministern är en stark man, men demokratiska människor anse något annat. Herr Persson vill alltså antyda en motsättning beträffande den demokratiska inställningen mellan officerskåren och andra människor.

Herr Persson i Stockholm: Herr talman! Skulle så vara fallet får väl herr Holmström taga emot min förklaring, att jag icke avsåg att framställa saken på det sättet.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr andre vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

§ 4.

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Domö**, som anförde: Herr talman! Ledamoten av denna kammare, herr Hansson i Skediga, har — med utgångspunkt från det förhållandet att s. k. kolpristillägg av vattenfallsstyrelsen uttages av kraftabonnenter trots den omständigheten att ångkraft för närvarande alstras i endast obetydlig omfattning — frågat mig, huruvida jag är beredd att vidtaga åtgärder för ändring av detta, av interpellanten såsom ett missförhållande betecknade förfaringssätt.

Den närmaste anledningen till den framställda frågan är tydligen, att kolpristilläggen enligt interpellantens mening ofördelaktigt inverkat på de elektriska distributionsföreningarnas på landsbygden ekonomi.

I anledning av den framställda frågan får jag meddela följande.

Det är riktigt, att enligt gällande avtal mellan vattenfallsstyrelsen och dess kraftabonnenter vissa dyrtidstillägg å normaltaxornas priser uttagas. Dessa fördyra för närvarande kraften för distributionsföreningarna med omkring 20 procent jämfört med förhållandena före kriget. Prisstegringen är sålunda betydligt mindre än den allmänna prisnivåns förändring, vilket innebär att den elektriska kraften relativt taget förbilligats.

Det är även riktigt, att dyrtidstilläggen stå i viss relation till kolpriset. För närvarande påverkas emellertid tillägget, såvitt avser distributionsför-

*Svar på
interpellation.*

Scar på interpellation. (Forts.)

eningar, endast till en mindre del av kolprisets variationer, närmare bestämt med ett hundradels öre per kilowattimme för varje hel krona, varmed kolpriset överstiger 25 kronor per ton. Större delen av pristillägget står i relation till levnadskostnadsindex och utgår med en kvarts procent för varje hel enhet, varmed indextalet med 1914 som basår överstiger 180.

Nu angivna bestämmelser hava intagits i vattenfallsstyrelsens sedan år 1936 tillämpade normaltaxor och gälla allttjämt. I de äldsta statliga krafttaxorna funnos inga prisregleringsbestämmelser. Mot slutet av förra världskriget infördes i nya avtal en reglering av kraftprisen. Denna reglering baserades enbart på levnadskostnadsindex utom för kraftleveranser från Älvkarleby och Motala kraftverk, där energipriset under lågvattentid därjämte gjordes beroende av kolpriset på grund av att nya kraftleveranser under lågvattentid måste tillgodoses med ångkraft.

Under perioden 1930—1936 utgick prisstegringstillägg med 4 hundradels öre per kilowattimme för varje hel krona, varmed priset för stora ångkol enligt kommerskollegii noteringar översteg 30 kronor per ton. Tilläggsavgiften var sålunda under denna period liksom nu helt oberoende av vattentillgången.

Anledningen till att 1930 års system frångicks och ersattes med det nuvarande — vilket såsom nämnts innebär en reglering med hänsyn till såväl levnadskostnadsindex som kolpris — var främst att vissa vattenregleringar genomförts och att det ansågs kunna vålla missförstånd, om pristillägget utginge helt efter kolklausul trots att ångkraftbehovet betydligt minskats genom vattenregleringarna.

För närvarande användes ångkraft i endast helt obetydlig utsträckning. Att det varit möjligt att praktiskt taget under hela kriget utan restriktioner och med obetydlig kolförbrukning tillgodose alla rimliga anspråk på elektrisk kraft är att tillskriva de stora kraftutbyggnader och regleringsåtgärder, som på senare år genomförts. Denna forcering av utbyggnaderna har i förening med vissa av vårt lands avspärrning föranledda omständigheter — exempelvis bristen på arbetsbesparande maskiner — medfört, att krafttillskottet betingat en jämförelsevis hög kostnad. Värdet av vattenkrafttillskottet särskilt under nuvarande förhållanden, vilka kännetecknas av en allt svårare bränslebrist, kan enligt min mening knappast överskattas och motiverar väl kostnaderna. Det är även rimligt, att vattenfallsverket genom dyrtidstillägg å kraftpriserna erhåller en viss compensation för av nuvarande förhållanden föranledda höjningar av sina driftkostnader. Emellertid är det angeläget, att merkostnaderna för kraftanläggningarna, till den del de icke komma att motsvaras av en bestående förändring av penningvärdet, ej tillåtas att onödigtvis verka höjande på kraftpriserna efter återgång till fredsförhållanden. En sådan utveckling kan enklast motverkas därigenom, att merkostnaderna avskrivas med anlitan-
de av för ändamålet uttagna dyrtidstillägg å kraften.

Givetvis kan man tänka sig många former för konstruktionen av ett dyrtidstillägg avsett för här berörda ändamål. Enligt vad jag inhämtat har vattenfallsstyrelsen under övervägande att införa ändrade grunder, närmast i syfte att helt eller i större utsträckning än nu göra tillägget beroende av levnadskostnadsindex och i stället slopa eller minska anknytningen till kolpriset. Eftersom grundpriset för den kraft, som användes för lokaldistribution, på grund av fordringarna på kraftens kvalitet och de högre distributionskostnaderna är väsentligt högre än priset för annan kraft, men det av kolpriset beroende tillägget icke är procentuellt i förhållande till kraftpriset, är frågan om dyrtidstilläggens konstruktion relativt sett av större betydelse för konsumenter av billigare kraft, exempelvis industrien, än för de elektriska distributionsföreningarna.

Svar på interpellation. (Forts.)

Hela spørsmålet om dyrtidstilläggens konstruktion är emellertid av invecklad beskaffenhet och sammanhänger med en mångfald olika problem, av vilka en del torde bli föremål för övervägande i samband med den pågående elkraftutredningen. Jag är därför icke för närvarande beredd att taga någon ståndpunkt till lämpligheten av den ifrågasatta förändringen. Det är icke utan vidare givet, att ett eventuellt borttagande av krafttaxornas anknytning till kolpriset på längre sikt skulle vara till fördel för kraftabonnenterna, om man nämligen — trots vanskligheten att nu bedöma utvecklingen — anser sig kunna antaga, att kolpriset efter återgång till fredsförhållanden kommer att sjunka snabbare än levnadskostnadsindex.

Härpå yttrade:

Herr **Hansson** i Skediga: Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framföra mitt tack för svaret.

Den fördyring av strömpriset, som dessa kol- och dyrtidstillägg medföra, är rätt så betydande, ungefär 17 %. Så är i varje fall förhållandet hemma i den förening, där jag är ordförande. Dyrtidstillägget förstå vi, men däremot ha vi svårt att fatta nödvändigheten av ett koltillägg, när det är så riklig tillgång på vatten. När kraft har levererats till statens egna verk ha de nekat att betala, när det står kolpristillägg på räkningen. Flera av dem ha förklarat, att de först vilja ha närmare utredning om saken, innan de betala, och följden har blivit, att räkningarna ännu i dag äro obetalda.

För vår del trodde vi, att överenskommelsen med statens vattenfallsverk om kolpristillägget innebar, att detta tillägg skulle utgå, ifall staten behövde tillgripa ångcentraler för att förse föreningar och andra med elektrisk kraft. En av statens driftsjöörer har också förklarat, att nederbörden har varit så riklig, att förråden i vattenmagasinen äro fyllda, en del till över 100 %, och att därför något behov att tillgripa ångkraft icke föreligger. För min del skulle jag vilja säga, att kristillägget förstå vi och anse vara riktigt, men att vi däremot finna det vara oriktigt att i nuvarande läge medelst kolpristillägg höja priset för att ta in litet mera inkomster.

Man skall också komma ihåg, att distributionsföreningarna få den elektriska strömmen avmätt på bestämda platser, och dessa föreningar ha sedan ett stort distributionsnät, som på grund av nuvarande krisförhållanden och utbyggnad till längre bort belägna platser medför en driftsförlust på likaledes 17 %. Läger man detta till den andra fördyringen av strömpriset blir resultatet en fördyring med en tredjedel. Går man däremot till industrien, får den kraften avmätt just på den plats där den användes, vilket gör priset billigare.

Herr statsrådet talade här om att det pågår en utredning rörande omläggning av taxorna, och jag hoppas, att herr statsrådet därvid ville tillse, att vi kunna få ungefär samma möjligheter som industrien. Det är nämligen mycket oriktigt, att distributionsföreningarna skola betala ett högre pris för den elektriska kraften än vad industrien behöver göra. Industrien har också större möjligheter att utnyttja kraften året om. Vi känna ju till och det gör också herr statsrådet, som själv är jordbrukare, att den största förbrukningen inom jordbruket sker på höstarna i samband med tröskningen. Det oaktat borde man kunna ordna det så, att jordbrukarna skulle kunna få samma förmåner i fråga om kraftpriset som industrien har. Det är ju också så med industrien, att om det blir dåliga tider, så slår den igen sin verksamhet, och då kan den göra en besparing, men vi kunna inte inställa vår verksamhet.

På grund av materielbristen ha vi icke under kriget kunnat hålla vårt nät i fullgott skick, och när freden en gång kommer måste vi rusta upp nätet, men

Svar på interpellation. (Forts.)

på grund av att vi inte ha kunnat reservera några pengar till följd av de dyrtids- och koltillägg, som kraftverken taga ut, måste vi då höja utdebiteringarna på våra medlemmar.

Jag skall som sagt i alla fall be att få tacka för svaret, och jag hoppas, att den utredning, som herr statsrådet ställde i utsikt, kommer att leda till taxor, som verkligen ge jordbruket och landsbygden samma taxor som industrien har. Man kan kanske kalla det för avundsjuka, men vi vilja i alla fall inte betala mer än industrien, som ju har bättre möjligheter att få mera betalt för sina produkter än vad vi ha i jordbruket.

Jag hoppas alltså, att det löfte, som herr statsrådet gav om en *taxereform*, skall lämna jordbruket till fördel, och jag ber att i förväg få tacka för detta.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Domö**: Det kan kanske, herr talman, vara onödigt att tala om ett par saker, som interpellanten nu senast berörde, eftersom de redan ha nämnts i interpellationssvaret. Det är ju möjligt, att interpellanten inte har läst detta svar, men där har just förklarats varför man tar ut detta kolpristillägg.

Det förhåller sig ju så, att man måste reglera vissa förhållanden genom kontrakt. I detta fall ha nu vissa sådana kontrakt ingåtts, vilka måst avfattas med tanke på att man ibland kan behöva producera elektrisk kraft med kol. Nu är det riktigt, att det för tillfället är mycket gott om vatten, men om det i stället hade varit mycket ont om vatten, så skulle man ha fått producera kanske en mycket stor del av kraften med kol, och med nuvarande höga kolpriser skulle självkostnaden för denna produktion ha blivit orimligt hög och mycket högre än vad man nu får betala för kraften. Man skall icke glömma bort, att tillägget till priset på kraften, som under vissa tider av kriget har fått produceras med kol, är relativt ringa i förhållande till priset på andra nyttigheter.

Jag vill också framhålla, att det löfte om en utredning, som jag enligt interpellantens utsago avgav, uteslutande hänförde sig till pristillägget, medan jag inte alls inlät mig på frågan om hur själva krafttaxorna skulle vara konstruerade. Det är ju gammalt tal detta, att alla kraftabonnenter skola ha samma pris, och det förhåller sig också så, att om de taga ut kraft under samma förhållanden, så utgår icke någon särskild strafftaxa på den ena kraftkonsumenten i förhållande till den andra, utan de äro fullt jämställda.

Herr **Andersson** i Dunker: Herr talman! I sitt svar på interpellationen framhöll herr statsrådet, att kolpristillägget är en mycket ringa procent av priset på varje kilowattimme, och det är ju riktigt. Eftersom det emellertid förbrukas så oerhört många kilowattimmar, så få dock konsumenterna erlagga, jag vet inte hur mycket men säkerligen åtskilliga hundratusentals kronor om året genom detta kolpristillägg. Vetskapen att man under långa tider icke alls behöver använda kol för kraftframställning medför ju, att man betraktar detta kolpristillägg som något ganska orättfärdigt, för att nu använda ett starkt uttryck. Om man kunde lägga det så, att detta tillägg endast toges ut under de tider, då kol verkligen användes, och konsumenterna hade vetskap härom, så tror jag icke att det skulle väcka så mycket missnöje, men det är just den omständigheten, att man får betala kolpristillägget, fastän kol kanske under flera år icke använts, som gör att man reagerar.

Jag skulle i detta sammanhang vilja rikta herr statsrådets uppmärksamhet på en annan sak, som också kan sägas höra till föreliggande fråga, och det är räntan på lån ur kraftledningslånefonden. Den är, om jag är rätt underlättad, alltså 4,5 %, och ändå gäller det lån med kommunal borgen. Jag

Svar på interpellation. (Forts.)

vet, att det från föreningarnas sida gjorts försök att få betala in lånen, men det har vägrats. Lånen äro nämligen tagna på viss tid. Det får man alltså icke, utan man får alltjämt och kanske för många år framåt dras med denna höga ränta. Jag skulle vilja be herr statsrådet att titta på den saken och undersöka, om man inte skulle kunna rätta till den.

Överläggningen förklarades härmed avslutad.

§ 5.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Domö**, erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Herr Karlsson i Stuvsta har frågat mig, huruvida inom kommunikationsdepartementet funnes någon mer eller mindre preciserad plan för inom vilken tid i enskild ägo återstående järnvägar kunde komma att förstatligas, samt huruvida jag i så fall vore i tillfälle att delgiva kammaren denna plan. *Svar på interpellation.*

Till utgångspunkt för sin fråga har interpellanten tagit det förhållandet, att icke samtliga de järnvägar, som omfattas av 1939 års principbeslut om det enskilda järnvägsnätets förstatligande, blivit på sätt vid beslutet förutsattes överförda i statens ägo inom en period av fem år.

I anledning av den till mig riktade frågan vill jag upplysa, att en plan över det fortsatta järnvägsförstatligandet föreligger i så måtto, att järnvägsstyrelsen — som har att genom en särskild s. k. förstatligandeberedning sköta utredningar och förhandlingar i dessa frågor — klargjort, i vilken ordning styrelsen har för avsikt att upptaga de återstående järnvägsförvärven till behandling. Det synes mig emellertid av lätt förklarliga skäl icke vara lämpligt att offentliggöra denna plan, vilken för övrigt kan behöva undergå jämkningar på grund av omständigheter, som inträffa under arbetets gång.

Att förstatligandet icke fortskridit i den takt, som förutsattes år 1939, är främst beroende på krigsförhållandena. Under kriget ha järnvägarnas inkomster väsentligt stegrats. Det är icke ägnat att förvåna, att det rikligare inkomstflödet medfört, att högre priser begärts för banorna och att överhuvud taget en större kärvhet inträtt i förhandlingsläget, helst som vederbörande säljare vetat, att staten är beredd att inlösa järnvägarna jämväl, sedan konjunkturen blivit sämre. Enligt min mening har det varit klokt att icke i detta läge alltför mycket forcera inlösningsförfarandet. Av betydelse har varit, att förhandlingarna kunnat leda till resultat i fråga om många banor, där rationaliseringsvinsterna av en samordning med det statliga järnvägssystemet varit särskilt påtagliga. Detta har varit fallet med stora delar av det bredspåriga nätet i södra Sverige. Vid bifall till i år framlagda förstatligande propositioner kommer också det bredspåriga nätet i Götaland med ett par obetydliga undantag att vara i statens hand.

Härefter anförde:

Herr **Karlsson** i Stuvsta: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framföra mitt tack för det svar, jag erhållit på min interpellation.

Utgångspunkten för interpellationen var ju, som nämnts, 1939 års riksdags principbeslut om förstatligande av det enskilda järnvägsnätet inom en period av fem år. Det egentliga skälet till min interpellation om orsakerna till dröjsmålet med effektuerandet av ifrågavarande riksdagsbeslut och om det inom kommunikationsdepartementet föreläge någon mer eller mindre preciserad plan för slutförandet av förstatligandet, var emellertid den omständigheten, att ifrågavarande dröjsmål med förstatligandet av de enskilda järnvägarna förorsakat

Svar på interpellation. (Forts.)

den av dessa järnvägar beroende allmänheten åtskilliga besvärigheter och svårigheter.

Såsom jag framhöll i min interpellation är det kännetecknande för de enskilda järnvägarna, att man undviker alla väsentliga, av utvecklingen betingade och nödvändiga moderniseringar, givetvis i avvaktan på förstatligande. Man behöver icke ta hänsyn till den allmänhet, som man ju i alla fall icke har att räkna med som kunder i fortsättningen. Man vill ha upp vinsterna så mycket som möjligt för att av staten kunna erhålla högsta möjliga inlösningspris, och man vill ta ut mesta möjliga utan hänsyn till driftens fortsatta intressen. Riksdagen hade denna omständighet för ögonen, då den fattade sitt beslut 1939. I riksdagens skrivelse till Konungen heter det: »I överensstämmelse med såväl den allmänna transporthushållningens som också de enskilda järnvägarnas intressen torde stå, att förstatligandet kan ske så snabbt som möjligt. Under övergångstiden med då rådande ovissa läge måste nämligen vissa svårigheter alltid lättare uppkomma för en rationell skötsel av banorna. Utan att underskatta omfattningen av alla åtgärder, som äro förknippade med förstatligandet... vill riksdagen alltså uttala den förhoppningen, att för införlivningen med statsbanesystemet ej skall behöva åtgå längre tid än den i betänkandet angivna tidsrymden av fem år.»

De här och var tämligen miserabla trafikförhållandena vid de enskilda järnvägarna med glesa förbindelser, höga taxor och ofta materiel och bekvämligheter under all kritik ha utlöst en opinion hos allmänheten, som statsmakterna mera borde ta hänsyn till. Givetvis söka de enskilda järnvägarnas ledningar skylla på bränslebrist och andra restriktioner. Utan att underskatta dessa faktors inverkan vill jag för min del hävda, att ovanberörda enskildas och det allmännas motsatta intressen under ifrågavarande övergångstid är den väsentliga förklaringen till nu nämnda förhållanden vid de enskilda järnvägarna.

Sedan riksdagen fattade sitt principbeslut, ha sex år förgått, medan endast de två första delarna av förstatligandeprogrammet (Skånes järnvägar och övriga Götalands järnvägar) genomförts, medan de andra båda delarna (Bergslagens järnvägar och övriga enskilda järnvägar) egentligen icke påbörjats. Jag medräknar då även i år framlagda förstatligandepropositioner. För Stockholms läns vidkommande har endast en bana förstatligats, medan hela Roslagens järnvägsnät samt Nynäsbanan fortfarande äro i enskild ägo, från vilka länsdelar deputationer till statsmakterna av och till anlända.

Av det svar, som herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet lämnat, framgår, att järnvägsstyrelsen har en viss plan för slutförandet av förstatligandet, men att vissa skäl förhindra herr statsrådet att delge kamraren denna plan. Dessa skäl kan jag åtminstone till dels förstå så till vida, att turordningen av förhandlingstekniska skäl icke bör offentliggöras. Det väsentliga är emellertid icke heller detta. Vad som jag däremot hade räknat med att få klarlagt är, om förstatligandets slutförande kan tänkas bli genomfört under det närmaste året eller under nästa år eller om det kan tänkas ta ytterligare fem eller flera år. Att fastställa en viss period, under vilken förstatligandet skulle genomföras, ansåg sig riksdagen i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag förhindrad att göra 1939, och jag förstår inte, varför inte en något så när fixerad tid för programmets slutförande skulle kunna fastställas även i dag och meddelas den allmänhet, som gärna vill ha besked härom.

I sitt svar framhåller herr statsrådet, att fördröjandet av förstatligandet främst beror på krigsförhållandena. Ifrågavarande järnvägars ökade vinster eller, som det i herr statsrådets svar uttryckes, »rikligare inkomstflöde» har medfört, att högre priser begärts för banorna och en större kärvhet inträtt i förhandlingsläget. Enligt herr statsrådets mening har det varit klokt att i detta

Svar på interpellation. (Forts.)

läge icke alltför mycket forcera inlösningsförfarandet. Till detta skulle jag vilja knyta ett par reflexioner. Varför kunde man icke i denna situation ånyo ha övervägt 1936 års järnvägskommittés förslag till lag om tvångsinlösen av järnvägarna? Som föredragande departementschefen framhöll 1939, kunna bärande skäl mot sådan lagstiftning icke förebringas. Dåvarande kommunikationsministern, herr Strindlund, framhöll nämligen: »Hinder ur rättslig synpunkt synes icke föreligga mot en lagstiftning, som grundad på allmänna trafikintressen ålägger de enskilda järnvägarnas innehavare att avstå järnvägarna till staten mot ersättning, bestämd efter grunder angivna i särskild lag.» Om detta icke tillgripits hittills, kunde väl detta övervägas nu och framdeles, om hinder för inlösningsen skulle möta av det slag som herr statsrådet nyss anfört. Ifrågavarande tanke har för övrigt, enligt vad jag erfarit, så sent som i fjol icke varit främmande för denna kammare.

Slutligen vill jag göra mig till tolk för den uppfattningen, att hänsyn borde tagas inte bara till inlösningspriset storlek utan jämväl till trafikanternas intressen. Då staten övertog Västeråsbanan, sänktes priset på en månadsbiljett till Spånga från 15,40 till 11 kronor — alltså en högst väsentlig reduktion. Det kan tilläggas, att en månadsbiljett för en lika lång sträcka, eller 11 kilometer, på Roslagsbanan, sträckan Stockholm—Näsby, kostar 20 kronor. Alltså betala trafikanterna på denna sistnämnda enskilda bana nära dubbelt så mycket som trafikanterna på en nyligen statsinlöst järnväg få göra. Jag anser sålunda, att det främst i den trafikerande allmänhetens intresse men också utifrån det allmänna samhällsintresset vore synnerligen önskvärt att snabbare än hittills genomföra förstatligandet av de enskilda järnvägarna. Inte minst med hänsyn till efterkrigstidens sysselsättningsproblem vore det också önskvärt, att detta bleve fallet, då ju flera av de enskilda järnvägarna behöva ombyggas och rationaliseras med hänsyn till de starkt växande behoven på trafikväsendets område. Jag finner därför de skäl, som anförts av herr statsrådet för fördröjande av de enskilda järnvägarnas förstatligande, icke vara särdeles övertygande.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Domö**: Herr talman! Givetvis kan det råda mycket delade meningar om i vilken takt järnvägarnas förstatligande skall ske. Vi söka också på allt sätt från kommunikationsdepartementets och järnvägsstyrelsens sida fullgöra de direktiv som riksdagen givit. Men kriget har förändrat så ofantligt många förhållanden, att en före kriget uppgjord plan för hur det skall gå till icke kan undgå att vara utsatt för ganska starka rubbningar. Det har emellertid i alla fall gått framåt med inlösningsen. Vid 1938 års slut voro av landets hela järnvägsnät, 16 710 km, endast 7 987 km eller knappt hälften i statens ägo, och därefter har överförandet i statens ägo skett i sådan takt, att av de svenska järnvägarna beräknas vid 1945 års utgång cirka 12 360 km vara statsbanor, d. v. s. dessa skulle utgöra tre fjärdedelar av landets hela järnvägsnät, och kvar i enskild förvaltning skulle vara ungefär 4 200 km. Då ingå i denna sista summa vissa banor som av 1936 års järnvägskommitté ansetts icke böra medtagas vid förstatligandet. Det är ganska naturligt, att de bygder, som ha en enskild järnväg, gärna vilja få en statsbana med den höga intensitet i trafikhänseende som i regel kännetecknar dessa banor. Man kan emellertid ifrågasätta om det finnes särskilt starka skäl för en sådan inlösnings just nu. Det är nämligen uppenbart, att kostnaderna för deras inlösnings nu bli väsentligt mycket större än om inlösningsen kunde ske en kort tid efter kriget.

Det hjälper icke, om man stiftar en lag om att de enskilda järnvägarna skola mycket hastigt inlösas. Det skall i varje fall ske en värdering efter vissa angivna grunder och enligt gällande lagar, och helt säkert blir priset, om det

Svar på interpellation. (Forts.)

går till tvångsinlösen, kanske mycket större än vad man förhandlingsvägen kan uppnå. Vi ha i Västeråsbanan ett exempel på huru stora kostnader SJ måst nedlägga på denna banas drift, när den övertog densamma. Det blev starkt ökade anspråk, som SJ gärna ville tillgodose, men det medförde kostnader som i hög grad belasta statens affärer. SWB:s ekonomi sista året är inkomstmässigt sett ganska svag, men det beror på de saneringar, som man velat göra, men ingalunda på någon bristande skötsel eller dylikt. Tvärtom tror jag, att SWB försökt att med tätare resor och billigare biljettpriser få en god räntabilitet, och den har nog, då det gäller dessa ting, lyckats relativt bra. Det är denna opåräknade standardförbättring, vilken omedelbart kommer i fråga, när staten övertar en enskild järnväg, som gör att överförandet just nu med det höga prisläge som nu råder blir särskilt dyrbart. Därför kan man kanske taga det med lugn för ögonblicket, och det är att önska, att relativt snart sådana förhållanden skola inträda, att det blir möjligt att till pris som står i någorlunda proportion till järnvägens framtida inkomst för statens räkning inlösa den.

Herr **Kempe**: Herr talman! Intresset för förstatligandet av de enskilda järnvägarna är säkerligen mycket stort hos den allmänhet, som betjänar sig av dessa järnvägar. Jag vill passa på tillfället att i samband med denna interpellation om de enskilda järnvägarnas förstatligande begära om möjligt en upplysning med anledning av ett uttalande, som statsrådet Domö gjort till pressen i fråga om förstatligande av Nordmark—Klarälvens järnväg. Han sade därvid, att den frågan icke skulle vara aktuell nu. Denna bana äges av Uddeholms aktiebolag, men man kan icke säga, att den är enbart en bruksbana, utan den går igenom en rad viktiga industriorter och betjänar därmed en rätt stor befolkningssmängd, varigenom persontrafiken är rätt stor på denna bana liksom även godstrafiken. Behovet av banans förstatligande är givetvis mycket stort, och icke blott förstatligandet utan även i samband därmed en breddning av densamma anses vara motiverad. Det skulle säkerligen också underlätta den tidsödande omlastning som nu måste ske vid framför allt tre stationer, nämligen Karlstad, Deje och Filipstad, och därför vore också ur den synpunkten en inlösning motiverad. Dessutom är denna bana icke tillräckligt moderniserad. Man kan förstå, att vederbörande ägare inför perspektivet av ett framtida förstatligande icke kunna ha så stort intresse av att nu utveckla och modernisera denna järnväg och dess materiel. Det skulle därför, som sagt, vara av intresse, om det vore möjligt, att få höra av herr statsrådet, om det av honom lämnade svaret i största allmänhet gäller också denna bana eller om den så att säga är undantagen vid förstatligandet.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Domö**: Herr talman! Jag kan verkligen icke minnas, att jag förut talat om denna järnväg, men det är ju möjligt, att jag på förfrågan sagt, att dess inlösen icke är aktuell just nu. Det kanhända berodde därpå, att Nordmark—Klarälvens järnväg icke upptogs av 1936 års järnvägskommitté bland de järnvägar som skulle bli föremål för statsinlösen. Något sådant undantag har sedan icke gjorts av Kungl. Maj:t, och därför ligger denna järnväg liksom en del andra i vågskålen, och man skall taga under övervägande, när tiden blir lämplig för en inlösning. Att göra något uttalande om när man kan inlösa densamma är jag icke beredd på. Denna järnväg är en av de större i den grupp enskilda järnvägar, som tidigare överhuvud taget ifrågasatts att komma till inlösen.

Herr **Karlsson** i Stuvsta erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Herr statsrådet säger, att det är dyrt att inlösa järnvägar

Svar på interpellation. (Forts.)

nu och att det inte hjälper med en lag om tvångsinlösning. En sådan lag om tvångsinlösning måste emellertid även stipulera de grunder, efter vilka en inlösning skall ske, och jag anser att man då skulle kunna förfara så, att man beräknade inlösningspriset med frändragande av de krigsvinster, som järnvägarna ha haft delvis till följd av militära transporter. Dessutom vore väl en sådan åtgärd inte ett större ingrepp i den enskilda företagsamheten än exempelvis krigskonjunkturskatten. Jag anser därför, att detta skäl inte är särdeles övertygande.

Det sägs dessutom att det är dyrt att nu bygga om dessa järnvägar. Ja, men de skola i alla fall förr eller senare inlösas av staten, och ju längre det dröjer, desto längre tid ha de privata intressena ju fått ha dessa banor och kunnat låta bli att reparera och underhålla dem som de skulle repareras och underhållas, och då kan det ju inte bli billigare i framtiden än vad det är nu.

För övrigt är det klart, att jag inte har begärt något uttalande om huruvida järnvägarna skulle kunna förstätligas ögonblickligen, men jag menar, att något så när fixerade tidpunkter härför skulle det i alla fall ha varit möjligt att ange med hänsyn till att kriget nu håller på att ta slut och till att andra förhållanden inträda, detta så mycket mera som allmänhetens intresse för saken ju dagligen gör sig påmint på många olika sätt.

Vidare yttrade:

Herr Sundberg: Herr talman! Jag tillhör dem, som under principdebatten om enhetliggörande av det svenska järnvägsnätet varmt talade för att riksdagen borde besluta om ett sådant enhetliggörande. Den uppfattningen har jag fortfarande kvar. Jag har också anledning att deklarerat, att jag till alla delar kan instämma i de synpunkter, som interpellanten framförde i sitt tack för svaret, om att det principbeslut, som riksdagen fattade, bör realiseras så fort som möjligt.

Det var emellertid icke för att säga detta som jag begärde ordet, utan för att i korthet framhålla, att interpellanten yttrade något, som jag anser vara för stark generalisering. Han påstod nämligen, att de enskilda järnvägar, som ännu icke ha förstätligats, underlåta att företa moderniseringar och sådana utvidgningar och arbeten i övrigt, som skulle komma trafikanterna och järnvägens trafik i övrigt till godo. Det är mycket möjligt, att det på sina håll bland enskilda järnvägar föres en sådan politik. Emellertid vill jag åtminstone för den största enskilda järnvägen i landet, Bergslagens järnvägar, som jag känner ganska ingående, be att få deklarerat, att där förhåller det sig i varje fall icke på detta sätt. Den som har följt meddelandena i pressen och som har intresserat sig för saken har ju kunnat finna, hurusom denna järnvägs ledning med synnerligen stor energi även under senare år har gått in för moderniseringar av olika slag i fråga om betjäandet av såväl den resande allmänheten som godstrafiken. Jag kan påminna om de elektriska snabbvagnar som väl snart komma i trafik, och jag kan också påminna om de elektriska vagnar som redan äro insatta i lokaltågstrafiken, vilka ju stå på höjdpunkten av modernitet. Jag skulle sålunda vilja ha sagt, att man får inte fälla så generella omdömen på denna punkt, som interpellanten gjort. Det sker dock även på det hållet moderniseringar och utvidgningar.

Nu vet jag att det finns röster som säga, att detta energiska arbete bedrivs av trafikförvaltningen Göteborg—Dalarne—Gävle därför att man avser att under de år, som förstätligandet ännu icke har blivit fullt genomfört, inge svenska folket den uppfattningen, att Bergslagsbanan ej borde förstätligas. Jag vet icke i vad mån den uppfattningen kan vara riktig, att orsaken till att man nu med sådan energi bedriver moderniseringar skulle vara, att man

Svar på interpellation. (Forts.)

vill slå blå dunster i ögonen på allmänheten och vill försöka vinna partiernas förtroendemän i olika institutioner för att så länge som möjligt fördröja realiserandet av förstatligandebeslutet. Jag säger, att den uppfattningen har gjort sig hörd på sina håll. Jag vill för min del icke gå i god för att den är riktig, och jag hyser icke själv den uppfattningen, ty jag känner männen i ledningen för trafikförvaltningen och vet vad ärliga och redbara avsikter de ha i sina förehavanden.

Såsom jag redan tidigare sagt, delar jag i alla avseenden interpellantens synpunkter, och när jag deltog i principbeslutet om förstatligande av de enskilda järnvägarna, gjorde jag det i livlig förhoppning om att den respittid med enhetliggörande av vårt järnvägsnät, som riksdagen då beslöt, icke skulle överskridas. Jag kan inte bedöma i vad mån det varit möjligt att hålla en hastigare takt i fråga om detta förstatligande än som nu skett, men jag har i varje fall från trovärdigt håll fått veta, att man från Bergslagens järnvägs sida sedan länge varit färdig med allt material som behövs för att man skulle kunna ingå i förhandlingar om järnvägens förstatligande och att detta även delgivits järnvägsstyrelsen och förstatligandeberedningen. Men när det inte, har man sagt, från dessa myndigheters sida påyrkas några förhandlingar, så finns det ju inte någon anledning för oss inom järnvägsledningen att hemställa om att staten skall komma och ta oss så fort som möjligt.

Jag kan, som sagt, inte yttra mig med någon sakkunskap om det arbete, som utförts under den gångna delen av förstatligandeperioden, men många ha ju hållit före att det varit bättre, om man hade börjat med de stora banorna och tagit de mindre banorna i slutet av den period, som man ansett vara den längsta över vilken förstatligandet kunde få sträcka sig.

Jag har, herr talman, med detta främst velat framhålla, att vad Bergslagens järnväg angår, man under inga förhållanden kan beskylla järnvägsledningen för att inte vidtaga moderniseringar och förbättringar eller inte göra allt för att fullgott betjäna såväl den resande allmänheten som godstrafikanterna.

Herr Thorell: Herr talman! Jag hade knappast tänkt ge mig in i denna debatt, men det uttalande, som herr Karlsson i Stuvsta nu senast gjorde, föranledde mig dock att begära ordet.

Jag vill då först säga, att statsrådets uppfattning att det för närvarande skulle bli mycket dyrt att lösa in flera enskilda järnvägar säkert är riktig. Jag kan inte heller förstå, att det härvidlag är någon ko på isen för närvarande. Tågen gå ju och trafiken skötes på vanligt sätt. Åtminstone när det gäller den järnväg, som jag själv använder både för mina resor och för godstransporter, nämligen Rimbobanan, vilken ju är en av dem, som är tilltänkt att så småningom lösas in, måste man säga att det hela går mycket bra, och denna bana är dock kanske en av de tätast trafikerade av våra järnvägar.

Herr Karlsson ansåg nu att järnvägarna fått så stora förtjänster på grund av krigskonjunkturen — han sade inte ut ordet, men jag förmodar att det var det han menade — att man borde överväga att tvångsvis inlösa dem utan att någon hänsyn toges till de stora inkomster, som järnvägarna på senare tid haft. Ja, men järnvägarna ha ju i allmänhet fått behålla en obetydlighet av dessa stora förtjänster. Flera av dem hade under fredstidsförhållanden svårt att klara sig ekonomiskt, och följden är att deras jämförelsetal, när det gäller beräkning av krigskonjunkturskatten, ha varit så låga — om det nu överhuvud taget funnits några sådana jämförelsetal — att en mycket stor del av inkomsterna ha gått åt till krigskonjunkturskatt och andra skatter. Det finns nog därför inte nu så mycket att ta där.

Svar på interpellation. (Forts.)

Även ett annat uttalande, som herr Karlsson hade, stämmer inte med verkliga förhållandet, vare sig när det gäller den järnväg, som jag här närmast talat om, och jag tror knappast heller när det gäller någon annan. Herr Karlsson sade att järnvägarna nu inte företogo några reparationer och att det följaktligen i en framtid skulle behövas så mycket sådana, att det även i fortsättningen skulle bli dyrt för staten att lösa in järnvägarna. Jag tror att det förhåller sig alldeles tvärt emot vad herr Karlsson säger. Jag har inte som jag minns varit med om att det förekommit så stora reparationer på vår järnväg som nu. Det är ju också helt naturligt, ty nu har man fått pengar att röra sig med, och därtill kommer att man vill använda så mycket av inkomsterna som möjligt till förbättringar och dylikt, då man har laglig rätt att draga av sådana omkostnader i deklarationen. Följden är att man går igenom den ena stationen och bangården efter den andra och gör de reparationer och förbättringar, som anses önskvärda, och man håller också på att elektrifiera linjerna — det räknas ju inte som reparationsarbete, men det innebär i alla fall en utveckling till det bättre. Vidare kommer det säkerligen, när kriget är slut och personbilarna och de stora lastbilarna åter kunna tagas i bruk i full utsträckning, att bli en sådan avlastning av trafiken på järnvägarna, att dessa, i stället för att som nu ha besvärligheter med att kunna klara trafiken, få se sig om efter sysselsättning för den materiel som de ha och vars kapacitet de kanske inte fullt kunna utnyttja. Då kan det vara bättre tid för staten att tänka på inlösen, och jag tror också att en sådan då skulle gå mycket bra på frivillighetens väg.

Jag ser sålunda denna fråga helt och hållet på samma sätt som herr statsrådet, och jag håller före att herr Karlsson inte riktigt har satt sig in i förhållandena innan han gått upp i denna debatt.

Herr Karlsson i Stuvsta: Herr talman! Gentemot herr Thorell vill jag bekräftande den ökade vinsten säga, att det enligt Aktieägarnas uppslagsbok ligger så till, att för Roslagsbanan redovisades en dubbelt så hög nettovinst 1943 som 1939. I fråga om materiel och annat ha på denna järnväg vissa förbättringar genomförts vad gäller områdena närmast Stockholm, men längre uppåt utefter Roslagsbanan äro förhållandena mycket miserabla, och de ha också föranlett åtskilliga uppvaktningar och hänvändelser från allmänhetens sida däruppe.

Sedan är det fråga om huruvida det är någon anledning till brådska. Det är ingen ko på isen, säger herr Thorell, tågen gå ju. Jag skulle bara vilja rekommendera herr Thorell att övertyga allmänheten i Stockholms län om att det icke är någon ko på isen i detta fall. Jag vill icke åtaga mig den uppgiften. Det är ju klart, att efter vanliga normer en inlösen av de enskilda järnvägarna skulle ställa sig dyrare nu, men jag har ju ifrågasatt, om man inte kunde stifta en lag som icke ansågs behöfelig 1939 men för vilken herr Thorell icke var främmande, alltså en lag som skulle möjliggöra ett förstatligande efter rimliga grunder, och då anser jag, att krigsvinsterna icke skulle få bilda utgångspunkten för fastställande av inlösningspriset.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Domö**: Herr talman! I anledning av herr Karlssons sista yttrande vill jag framhålla, att just vad han nu säger, nämligen att man inte skall inräkna dessa krigsvärden, det har icke heller gjorts vid de underhandlingar som förts med enskilda järnvägar, utan vid de överenskommelser om inlösen av järnvägar som träffats har man bortsett från dessa särskilda värden. Jag tror också, att man i fortsättningen skall lyckas därmed. Men det är klart, att framtidsvärdena i dagens situation kunna te sig något annorlunda än en kort tid härefter.

Svar på interpellation. (Forts.)

Beträffande takten för inlösen ber jag att få säga, att jag är bestämt övertygad om att förstatligandeberedningen i detta fall skall göra, vad den kan, för att icke på något sätt i onödan fördröja utförandet av det som man enat sig om.

Herr **Thorell** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Jag vill bara, herr talman, ge ett svar till herr Karlsson, då han talar om det kända förhållandet, att det varit uppvaktningar i fråga om trafikförhållandena vid Roslagsbanan. Det är alldeles riktigt, att sådana förekommit. Men varför sade icke herr Karlsson, att dessa uppvaktningar i huvudsak gällt omnibustrafiken? Det förhåller sig ju på det sättet, att man i vissa större samhällen endast har omnibustrafik någon gång i veckan eller varannan dag eller dylikt, och det är därvidlag som kritiken mest sätter in.

Sedan är det ju klart, att vi kunde önska, att vi hade vår järnväg bredspårig, ty omlastningarna äro besvärliga. Men det är något, herr Karlsson, som kommer att kräva oerhörda belopp, och det är min bestämda övertygelse, att detta icke kommer att genomföras, även om denna järnväg blir förstatligad.

Härpå anförde

Herr **Johnsson** i Kastanjegården: Herr talman! Att över hälften av de enskilda järnvägarna förstatligats under dessa sista år trots fördyringen under kriget, tycker jag för min del är storartat, och jag delar fullständigt herr statsrådets uppfattning, att statsmakterna icke kunna ge sig på vilka köp som helst, sådana som tiderna nu äro.

Av herr Karlssons i Stuvsta och andras anföranden har det framgått, att herrarna tro, att så snart en järnväg blir förstatligad, det med detsamma blir bättre förbindelser och alla möjliga bekvämligheter för de människor som bo utmed järnvägen. Jag bor alldeles intill en sådan järnväg, som under de sista åren har inlösts av staten. Herr Karlsson i Stuvsta vet, vilken järnväg jag åsyftar, ty vi ha herr Karlsson och jag i vår ungdom varit så gott som gränsgrannar. För oss som bo vid denna järnväg ha i varje fall förbindelserna icke blivit bättre efter järnvägens förstatligande. När det var enskild järnväg, kunde jag resa till Stockholm från min hemort klockan nio på kvällen och vara här uppe klockan åtta på morgonen. Men om jag nu skall resa till Stockholm och vara där klockan åtta på morgonen och använder järnvägen, måste jag resa klockan halv sex dagen förut. Sådana ha förhållandena blivit för oss.

Nu skall jag inte fresta herr talmannens tålamod. Jag har med vad jag sagt velat framhålla, att herr Karlsson inte bör bygga alltför stora luftslott och tro, att man, så snart en järnväg blir förstatligad, har allt vad man vill ha av bekvämlighet i kommunikationshänseende som i en liten ask.

Härmed förklarades överläggningen avslutad.

§ 6.

Föredrogos var efter annan följande å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till bevillningsutskottet propositionen, nr 264, med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 1 och 2 §§ förordningen den 28 september 1928 (nr 376) om särskild skatt å vissa lotterivinster, m. m.;

till statsutskottet propositionen, nr 271, angående ytterligare anslag till anordnande av tjänstebostad åt landsfiskalen i Tärna distrikt;

till behandling av lagutskott propositionerna:

nr 272, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 3 mom. lagen den 27 juni 1902 (nr 71), innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar; och

nr 273, med förslag till lag om semester; samt

till statsutskottet propositionen, nr 274, angående anslag till poliskåren i Boden: omkostnader för budgetåret 1945/46.

§ 7.

Föredrogos, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden nr 70—89, bevillningsutskottets betänkanden nr 27 och 30—32, bankoutskottets utlåtande nr 23, första lagutskottets utlåtande nr 27, andra lagutskottets utlåtanden nr 33—35, jordbruksutskottets utlåtanden nr 20 och 24—29, andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 9, andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 5 samt andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtanden nr 7—11.

§ 8.

Föredrogs den av herr *Jacobson* i Vilhelmina vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, angående eventuellt förslag om anslag till fri skolmateriel till alla elever vid folk- och fortsättningsskolor.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 9.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 136, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde;

nr 138, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa kapitalinvesteringar i telegrafverkets fond för budgetåret 1945/46;

nr 139, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående nyanskaffning av ånglok;

nr 140, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillbyggnad till landsstatshuset i Kalmar m. m.;

nr 141, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp för telegrafverkets räkning av riksbankens fastighet i Kalmar;

nr 142, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för stationsmästaren F. E. Pettersson från utgivande av visst skadeståndsbelopp;

nr 143, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående disposition av vissa äldre reservationsanslag;

nr 144, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa under väg- och vattenbyggnadsstyrelsens förvaltning stående fastigheter i Degerfors köping;

nr 145, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anordnande av lokaler för högsta domstolen och Svea hovrätt;

nr 153, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag å kapitalbudgeten för budgetåret 1945/46, i vad propositionen avser ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde;

nr 154, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag å kapitalbudgeten för budgetåret 1945/46, i vad propositionen avser försvarets fonder, jämte i ämnet väckta motioner;

nr 155, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa frågor om befrielse från ersättningsskyldighet;

nr 156, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omskolning av i militärtjänst skadade;

nr 157, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser försvarsdepartementets verksamhetsområde; och

nr 158, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av ett tekniskt gymnasium i Hälsingborg.

§ 10.

Justerades protokollsutdrag.

§ 11.

Avlämnades följande motioner, nämligen av:

herr *Skoglund* i Doverstorp *m. fl.*, nr 579, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 256, med förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1945, *m. m.*; samt

herrar *Holmström* och *Olson* i Göteborg, nr 580, likaledes i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 256.

Dessa motioner bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 6.03 em.

In fidem
Gunnar Britth.

Onsdagen den 25 april.

Kl. 11 fm.

§ 1.

Justerades protokollen för den 19 innevarande april.

§ 2.

Herr statsrådet *Quensel* avlämnade Kungl. Maj:ts skrivelse, nr 276, angående muntliga meddelanden till riksdagen.

Av nämnda skrivelse, som nu föredrogs och lades till handlingarna, inhämtades, att Kungl. Maj:t prövat lämpligt, att i den i § 56 riksdagsordningen stadgade ordning till riksdagen muntligen gjordes meddelanden av sådan beskaffenhet, som i sagda paragraf avses, ävensom förordnat, att meddelandena skulle framföras i första kammaren av ministern för utrikes ärendena samt statsrådet och chefen för handelsdepartementet och i andra kammaren av statsministern samt statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet. Tillika hade Kungl. Maj:t bestämt, att kamrarnas sammanträden i här avsedda fall skulle hållas inom lyckta dörrar.

Härefter yttrade herr talmannen: I anslutning till den nu föredragna skrivel- sen får jag meddela, att det plenum, som skall hållas för mottagande av an- givna meddelanden, kommer att utsättas till fredagen den 27 innevarande april kl. 11.30 fm.

§ 3.

Föredrogs var för sig och remitterades till bevillningsutskottet följande på kammarens bord liggande motioner:

nr 579 av herr *Skoglund* i Doverstorp m. fl.; samt
nr 580 av herrar *Holmström* och *Olson* i Göteborg.

§ 4.

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande, nr 28, i anledning av väckt mo- tion om skattefrihet för gåvor till hemvärnet och dess underavdelningar.

*Motion om
skattefrihet för
gåvor till hem-
värnet och
dess underav-
delningar.*

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr *Lindberg*: Herr talman! Den motion jag väckt angående skattebefrielse för gåvor till hemvärnet har blivit av utskottet avstyrkt. Jag kan gott förstå de principiella synpunkter, utskottet lagt på denna fråga. Det är klart, att om man beviljar skattefrihet för gåvor till en enskild försvarsorganisation komma ju snart framställningar om samma förmån för andra gåvor, och det blir svårt att hålla måtta vid beviljande av sådan skattefrihet. Det är emellertid på det sättet, vilket också åtminstone i viss mån framgår av motionen, att en organisa-

Motion om skattefrihet för gåvor till hemvärnet och dess underavdelningar.
(Forts.)

tion, vilken tagit till sin uppgift att förse hemvärnet med penningmedel, har att kämpa mot mycket stora svårigheter och besvärigheter. Det är ju ganska stora belopp, som krävas för varje år. Det har visat sig, sedan skattefriheten tagits bort, att det blivit allt svårare och svårare att på frivillighetens väg anskaffa medel för detta ändamål. Flera sammanslutningar, som tidigare lämnat rätt stora ekonomiska bidrag, ha nu sagt ifrån, att de icke längre kunna lämna bidrag, därför att de icke åtnjuta skattefrihet för sådana gåvor. När framställning göres om bidrag, möts man ofta av detta besked: skaffa bara skattefrihet, så skola vi anslå medel på samma sätt som tidigare. I det fallet resonerar förmodligen utskottet på det sättet, att genom att staten beviljar skattefrihet för gåvor till hemvärnet, så blir det i själva verket staten som får bidraga med huvudparten av de anslagna medlen, medan gåvogivarna bidraga med mindre belopp. Detta kan kanske under nuvarande förhållanden vara riktigt, men det skattesystem och den skattebörd, som nu finnas, komma väl icke att äga bestånd så förfärligt länge till, det får man väl hoppas.

Utskottet har nu liksom flera gånger, då förslag väckts i samma ärende, anfört, att stöd åt hemvärnet bör lämnas i annan form än genom skattebefrielse. Det är just denna anvisning att söka en annan form än skattebefrielse, som jag skulle vilja stanna vid ett ögonblick. Det är klart, att anvisningen har sitt värde, men fråga är, i vilken annan form än genom gåvor man skall kunna få allmänheten att lämna bidrag till hemvärnet. Såvitt jag förstår finns det ingen annan sådan form. Man kan ju alltid vända sig till staten eller kommunerna. Förslag ha ju framkommit om att rätt skulle givas kommunerna att lämna anslag till hemvärnet. En sådan rätt ha de ännu icke erhållit. Inom parentes vill jag framhålla, att även om kommunerna erhålla en sådan rätt, detta ju ingalunda betyder, som många uppfattat saken, att kommunerna skulle vara skyldiga att lämna gåvor till hemvärnet. Det innebär endast, att kommunerna, om de fatta beslut att bevilja understöd till hemvärnet, icke skola löpa risken att deras beslut överklagas och ogillas av högre instans. Om staten skulle bekosta allt som behöves för hemvärnet, måste det ju ske under former, som väl knappast skulle göra det möjligt för hemvärnet att förbli en frivillig organisation, som det för närvarande är, utan då skulle hemvärnet bli underkastat en hel del tvångsföreskrifter i olika avseenden och en sådan kontroll, att det kanske bleve omöjligt för hemvärnet att existera som demokratisk försvarsorganisation. Man kan naturligtvis från statens sida vara litet mera rundhänt när det gäller övningsanslag och dylikt, och staten behöver kanske icke uppställa lika stränga föreskrifter beträffande övningsanslagets användande som de, vilka för närvarande gälla. Statsanslaget kommer i varje fall icke att täcka hela det behov av kontanta medel som hemvärnet har. Största delen av hemvärnsmännen äro ju arbetare, och de äro således fattiga. De offra tid för hemvärnsövningar, tävlingar etc., och de få dessutom göra en hel del rent ekonomiska uppoffringar. Man kan icke begära, att intresset skall vara så starkt hos alla hemvärnsmän, att de offra både tid och pengar för att kunna delta i övningarna. För en hel del av de personer, som tillhöra hemvärnet, är det nödvändigt att anskaffa utrustningspersedlar, vilka icke ingå i den utrustning, som består av kronan. Mången hemvärnsman har stora svårigheter att skaffa sig den utrustning som behövs. En hel del personer exempelvis, som under dagarna ha sitt arbete inomhus och icke äro rustade för att vara med på övningar i skog och mark, särskilt icke vintertid, måste för att kunna delta i övningarna skaffa sig varmare underkläder, grövre skor och allt möjligt sådant, och detta kostar ganska mycket pengar. Om man skall ha hemvärnsorganisationen kvar, måste det göras

Motion om skattefrihet för gåvor till hemvärnet och dess underavdelningar.

(Forts.)

någonting för att den skall kunna existera ordentligt. Det går icke att upprätthålla intresset inom hemvärnet, därest man jämt och ständigt kräver, att hemvärnsmännen personligen skola offra både tid och pengar för att deltaga i övningarna. De ha icke möjlighet att göra detta. Det får man på de håll, där man är intresserad av att organisationen finns kvar, lov att förstå. Jag tror det sades förra gången frågan om skattefrihet för gåvor till hemvärnet behandlades, att om skattefrihet beviljades, en rad andra frivilliga organisationer skulle komma fram med krav på skattefrihet för gåvor. Ja, det är ju klart, att så skulle bliva fallet, men det finns kanske en möjlighet att klara upp saken. Man skulle kunna inrätta en institution, som toge hand om såväl hemvärnet som andra frivilliga försvarsorganisationer, och bevilja denna organisation skattefrihet för gåvor. Organisationen in fråga skulle se till, att var och en finge sin skäliga andel. Det kunde säkerligen icke medföra någon större fara för vårt skattesystem, om en sådan ordning genomfördes.

Herr talman, jag kommer icke att yrka bifall till min motion, ty jag förstår att, som frågan nu ligger till, inga utsikter finnas för att motionen skall kunna bifallas. Jag har bara med vad jag anfört åsyftat, att mina synpunkter skola vinna beaktande på vederbörligt håll.

Herr Olsson i Gävle: Herr talman! Redan när riksdagen år 1938 gjorde den första avvikelsen i detta avseende kände man att man var ute på en väg där man luckrade upp principerna för skattelagstiftningen. Den gången ansåg man sig kunna göra en avvikelse med hänsyn till att det gällde att understödja det luftvärn, som man skulle skaffa på olika ställen runt om i landet, men sedan framträdde omedelbart en hel mängd andra organisationer, luftskyddet, hemvärnet, sjövärnsskåren med flera med krav på skattefrihet. Redan när det första beslutet fattades, uttalade riksdagen, att detta skulle betraktas såsom ett rent tillfälligt avsteg ifrån de principer, på vilka vår skattelagstiftning vilade, och så snart det överhuvud taget var möjligt, således vid 1943 års riksdag, återställde riksdagen det gamla förhållandet och avböjde att längre fortsätta på denna väg.

Jag kan i mycket dela den uppfattning, som herr Lindberg gjorde sig till tolk för, när han framhöll, att hemvärnet behövde stöd. Han påpekade, att det vore orimligt att begära, att människor, som visade intresse och offrade tid för övningar och dylikt, skulle vidkännas ekonomiska uppoffringar för att kunna hålla sig med den utrustning som vore erforderlig. Utskottet har på intet sätt underkänt herr Lindbergs synpunkter, men utskottet har sagt, att om det behövs pengar till hemvärnet, är det statens skyldighet att träda till och anslå de medel, som äro erforderliga. Herr Lindberg undrade, hur han skulle göra. Ja, jag kan icke ge herr Lindberg någon annan rekommendation än att, då det är tydligt att dessa anslag böra upptagas på fjärde huvudtiteln. herr Lindberg och övriga, som äro intresserade av att hemvärnet erhåller ekonomiskt understöd, bege sig till försvarsdepartementet och göra klart för vederbörande i departementet, vad det offer innebär, som hemvärnsmanskapet får göra. Utskottet har funnit det orimligt, att man för att bereda understöd åt hemvärnet skulle våga sig på en fortsatt uppluckring av principerna för vår skattelagstiftning. Riksdagen har ju också vid ett par tillfällen givit denna uppfattning sin anslutning.

Herr talman, jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 5.

*Motion om
ändring av 1 §
kungörelsen
med föreskrif-
ter angående
pensionering
av viss arbe-
tarpersonal i
statens tjänst.*

Föredrogs bankoutskottets utlåtande, nr 21, i anledning av väckt motion om ändring av 1 § kungörelsen den 30 juni 1942 (nr 696) med föreskrifter angående pensionering av viss arbetarpersonal i statens tjänst.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade

Herr Karlsson i Grängesberg: Herr talman! I motionen har framställts förslag om en förbättring av pensionsvillkoren för vissa i statens tjänst anställda skogsarbetare och för kronotorpare. Tillämpningen av nu gällande pensionsbestämmelser har enligt mitt förmenande för denna i olika avseenden hårt pressade arbetargrupp varit alltför restriktiv och synnerligen otillfredsställande. Jag vill därför uttala min stora tillfredsställelse över bankoutskottets välvilliga och positiva ställningstagande till föreliggande motion. Jag kan ju också med tillfredsställelse notera, att både domänstyrelsen och statskontoret ställt sig välvilliga och förstående till det framförda förslaget om en förbättring av de hittills tillämpade pensionsvillkoren för här berörda arbetargrupp. Jag skall, herr talman, icke taga upp kammarens tid med att gå in på någon detaljerad redogörelse beträffande motiveringen för mitt motionsvis framförda yrkande. Bankoutskottet har ju i sitt utlåtande lämnat en utförlig redogörelse för motiveringen i min motion, och jag ber bara att få hänvisa till denna redogörelse.

Utskottets förslag innebär, att riksdagen skall bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad utskottet anfört utfärda särskilda nya föreskrifter i ärendet. Jag har, herr talman, intet annat yrkande än om bifall till detta utskottets förslag.

Jag har emellertid begärt ordet för att till vederbörande departementschef få framföra några synpunkter, som jag skulle önska att få beaktade, när dessa föreskrifter skola utfärdas. Det gäller den av domänstyrelsen framförda tanken på en maximering av den kvalifikationstid, som skulle tillgodoräknas den pensionssökande arbetaren för den tid, som han har arbetat på torpställe. Det är detta jag ville säga ett par ord om. Yrkandet i min motion går ut på att en kvalifikationstid av upp till fyra månader årligen skulle i detta hänseende tillgodoräknas vederbörande arbetare under hela arrendetiden. Domänstyrelsen har i sitt yttrande förslagsvis lanserat en linje, som går ut på att den pensionssökande skulle i pensionshänseende tillgodoräknas en kvalifikationstid av tre månader för år, varunder han innehaft arrende, dock sammanlagt högst trettiosex månader. En maximering till trettiosex månader skulle i realiteten komma att innebära, att denna särskilt medgivna kvalifikationstid komme att tillgodoräknas vederbörande endast under de tolv första arrendeåren. Stannar en skogsarbetare kvar som arrendator under längre tid än tolv år, får han ingenting av den senare arrendetiden tillgodoräknad som kvalifikationstid för sin pensionsrätt.

Nu har ju domänstyrelsen själv i sitt yttrande anfört, att många pensionsökande skogsarbetare bebott och brukat något kronans skogsarbetarställe under tjugo à tjugofem år och ändå icke blivit berättigade till pension på grund av nu gällande restriktiva pensionsbestämmelser. »Det har ofta synts hårt», säger domänstyrelsen, »att dessa äldre och i regel väl förtjänta arbetare ej kunnat beviljas pension av domänstyrelsen.» Men om det nu blir en spärr vid de här lanserade trettiosex månaderna, så blir det i många fall just dessa äldre trotjänare som komma att bli lidande på detta. Det kan sålunda enligt mitt förmenande icke bli en tillfredsställande ordning, om de föreslagna tre månadernas kvalifikationstid skall tillgodoräknas den pensionssökande endast de 12 första arrendeåren. Vill man, som riktigt är, skydda de äldre tro-

Motion om ändring av 1 § kungörelsen med föreskrifter angående pensionering av viss arbetarpersonal i statens tjänst. (Forts.)

tjänarna bland dessa skogsarbetare och tillförsäkra dem en säkrare rätt till pension, då bör man låta bli att sätta någon maximigräns för beräkningen av den här ifrågasatta kvalifikationstiden. Fastställes en sådan maximigräns kommer den alldeles uppenbart att i många fall verka högst orättvist. Skulle det ändå befinnas erforderligt att sätta någon sorts gräns, bör en sådan i varje fall icke sättas lägre än vid 60 månader och således omfatta åtminstone 20 år av arrendetiden.

När man bedömer denna fråga får man även uppmärksamma det förhållandet, att de arbetare, som det här gäller, i pensionshänseende icke heller tillgodoräknas någon kvalifikationstid för den tid, som de nödgas gå arbetslösa, under perioder när arbete icke kan beredas dem i skogen. Även detta sistnämnda förhållande måste betecknas såsom en hårdhänt och alltför restriktiv politik, då det gäller deras pensionsrätt. Vi få ju ändå komma ihåg, att det här gäller arbetstagare, som äro fast och kontraktsmässigt knutna till visst område av den statliga produktionsverksamheten. Det är således icke några tillfälligt arbetsanställda som det här är fråga om. Jag vill säga, att jag anser, att statsmakterna inte böra behandla denna arbetargrupp sämre än andra fast statsanställda arbetare.

Herr talman! Jag har ansett det vara önskvärt att få dessa mina synpunkter antecknade till protokollet, när riksdagen nu går att fatta beslut. Utskottsutlåtandets formulering ger Kungl. Maj:t en viss rörelsefrihet, när det gäller att utfärda föreskrifter i det här föreliggande ärendet. Jag vill därför rikta en vädjan till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet att vid utformningen av de här begärda nya föreskrifterna om möjligt taga hänsyn till de synpunkter jag här anfört.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

I detta anförande instämde herrar *Spångberg*, *Andersson* i Surahammar, *Ericsson* i Sörsjön, *Sundström* i Vikmanshyttan, *Jonsson* i Haverö och *Bladh*.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 6.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 28, beträffande väckt motion i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 184, med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 19 juni 1942 (nr 429) om hyresreglering m. m. samt lag angående fortsatt giltighet av lagen samma dag (nr 430) om kontroll av upplåtelse och överlåtelse av bostadsrätt m. m.

Utskottets hemställan bifölis.

§ 7.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 29, i anledning av väckta motioner angående visst tillägg till lagen om viss begränsning av legitimation som tandläkare.

Andra lagutskottet hade till behandling förchafft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 193 i första kammaren av herrar *Arrhén* och *Bondeson* samt nr 306 i andra kammaren av fröken *Andersson m. fl.*

I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, att »Kungl. Maj:t ville komplettera bestämmelserna i lagen den 30 juni 1943 om viss begränsning av legitimation som tandläkare med bestämmelser liknande dem i den allmänna tjänsteplikts-

Motioner angående visst tillägg till lagen om viss begränsning av legitimation som tandläkare.

Motioner angående visst tillägg till lagen om viss begränsning av legitimation som tandläkare. (Forts.)

lagens §§ 34, 35 och 36 om möjligheter att erhålla ersättning för direkt av tjänsteplikten föranledda kostnader».

Utskottet hemställde, att förevarande motioner icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av fröken *Andersson*, som ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga om framläggande för riksdagen av förslag till sådant tillägg till 1943 års lag om viss begränsning av legitimation som tandläkare, att tandläkare, vilka på grund av bestämmelserna i nämnda lag blivit nödsakade att tjänstgöra inom folktandvården, måtte kunna komma i åtnjutande av förmåner liknande dem som avses i 34—36 §§ i lagen om tjänsteplikt.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Fröken *Andersson*: Herr talman! Jag skall icke gå in på själva sakfrågan. Den diskuterades ju för två år sedan mycket ingående, och stämningen var ju, som de som voro med på den tiden minnas, ganska irriterad. Jag antager emellertid att så icke skall behöva bli förhållandet i dag. Jag skall bara med några ord beröra motiveringen till de motioner som här föreligga.

Motionerna gå i korthet ut på att tandläkarna skola få samma förmåner som andra tjänstepliktskyldiga ha enligt §§ 34, 35 och 36 i allmänna tjänstepliktslagen. Lagen blev ju, som alla minnas, giltig även för dem, som redan voro inskrivna vid tandläkarinstitutet, och utsträcktes jämväl till dem, som just stodo i begrepp att avlägga sin examen. Dessa, särskilt de sistnämnda, hade helt naturligt vidtagit en hel del dispositioner för sin framtida verksamhet. De hade, en del av dem i alla händelser, hyrt lokaler för igångsättande av praktik eller kommit överens om övertagande av sådan praktik. En annan del av dem hade gjort upp om assistenttjänstgöring hos andra tandläkare. När lagen infördes — det är jag mycket angelägen att understryka — betonade lagrådet, att det vid sidan av tjänstepliktslagen enligt 1939 års lag infördes en särskild tjänstepliktslag för tandläkare. Lagens karaktär av tjänstepliktslag kan således näppeligen ifrågasättas. Motionerna ha också byggt på den av lagrådet gjorda jämförelsen. Motionärerna begära nu, som jag nämnde förut, kompletterande bestämmelser, liknande dem som återfinnas i tjänstepliktslagen, där det stadgas, att ersättning för direkta av tjänsteplikten föranledda kostnader skall kunna givas vederbörande. Det rör sig om reseersättningar, flyttningserättningar och slutligen om så kallade utjämningsbidrag i händelse familjen på grund av vederbörandes tjänsteplikt måste bo på annan ort.

Nu säger man visserligen, att detta är icke så ömmande. Det är det icke i en del fall; det skall villigt erkännas. Men om herrarna och damerna titta på en undersökning, som gjorts av Sveriges tandläkarförbund, har man där konstaterat, såsom det återfinnes exempel på i motionen, en hel del såvitt jag förstår mycket ömmande fall. Där gives alltså en rad exempel. I flera fall äro vederbörande gifta. I något eller några fall — jag minnes icke så noga — hade vederbörande uppnått en ganska hög ålder; i ett fall var sålunda en tandläkare 39 år och hade mycket dålig ekonomi.

Nu hänvisar utskottet till de goda löner, som dessa tandläkare få. Ingen, icke heller tandläkarna — det är jag också angelägen att understryka — har klagat över de löner de erhålla. Den saken är alltså fullkomligt klar. Men å andra sidan kommenderas de ut till någon plats exempelvis långt uppe i Norrland eller nere i Skåne eller var det må vara någonstades. Det är klart, att detta medför extra kostnader, olika för dem som kommenderas exempelvis upp

Motioner angående visst tillägg till lagen om viss begränsning av legitimation som tandläkare. (Forts.)

till Norrland och dem, som kommenderas närmare Stockholm. Jag kan icke komma fram till någon annan slutsats än att rätt och rättfärdighet kräver, att dessa skola ha ersättning precis som andra tjänstepliktskyldiga få i liknande fall.

Nu gör utskottet en jämförelse, som jag ej kan acceptera som bärande. Utskottet säger nämligen: »I betraktande av storleken av de löneförmåner tandläkarna sålunda erhålla äro de i ekonomiskt hänseende avsevärt bättre ställda än övriga akademiskt utbildade personer, som efter avlagd examen skola börja sin praktiska yrkesutövning. Redan nu berörda förhållande utgör enligt utskottets mening ett starkt skäl mot att tandläkarna komma i åtnjutande av de föreslagna särskilda förmånerna.»

Det är detta jag skulle vilja reagera mot. Det är kanske sant, att tandläkarna ha det bättre än en hel del andra akademiker. Men å andra sidan är det här fråga om en gradskillnad. Om andra akademiker bleve kommenderade på samma sätt, skulle de alldeles självfallet enligt min åsikt ha denna ersättning. Sålunda anser jag icke, att lönerna i detta fall böra vara utslagsgivande. Såvitt jag har läst lagen rätt stadgas det i alla händelser icke i § 34 någon skälighetsprövning för att vederbörande skall erhålla sådan ersättning. Här är det dock fråga om ett tvång, som vederbörande åläggas av det allmänna. Jag föreställer mig då, att det är riktigt, att tandläkarna skola få ersättning i enlighet med tjänstepliktslagen, som säger, såsom jag redan citerat, att de skola ha ersättning för de extra kostnader som åsamkas dem.

Man må sedan — och detta skall jag sluta med — säga aldrig så mycket, att det ej rör sig om ömmande fall. Det är så, vilket jag betonat, i en del fall, men dock icke i alla. Men jag anser, som jag redan sagt, att den saken hör icke hit. Det för mig väsentliga är vad som är rätt och riktigt. Men det finns också en praktisk sida av saken. Jag tror icke, att detta sätt att bemöta tandläkarna med att icke gå med på ett rimligt krav i längden kommer att gagna folktandvården som sådan. Det var dock dit man enligt uppgift ville komma fram, när lagen infördes.

Jag betonar ännu en gång, att jag kritiserar icke lagen; den finnes redan. Men att icke samhället skall vidtaga de åtgärder, som äro rimliga för att i möjligaste mån underlätta det för dem, som komma under lagen, är något som jag icke kan förstå.

Herr talman! Med anledning av vad jag yttrat ber jag få yrka bifall till motionerna nr 193 i första kammaren och nr 306 i andra kammaren.

Herr Lundberg: Herr talman! Fröken Andersson har talat om rätt och rättfärdighet. Hon menade, att det skulle kräva, att tandläkarna, utöver den ersättning de få med 12 000—15 000 kronor om året, när de tjänstgöra vid folktandvården, skulle få ytterligare ersättning. Jag anser att talet om rätt och rättfärdighet i detta sammanhang nog är ganska underligt.

Man måste sätta in fråga, om det är lämpligt att utöver en lönesättning, som är lika stor som för en ordinarie distriktstandläkare, giva de unga tandläkarna, som komma direkt från skolan, denna ytterligare ersättning. Jag anser det i högsta grad anmärkningsvärt att gå in på sådana vägar.

Utan att giva mig in på frågan i dess helhet anser jag att utskottet har starka skäl för avslag på motionerna. Jag tror också, att om man skulle börja på att giva ersättning i detta fall, skulle det även på andra områden få konsekvenser, som icke äro önskvärda.

Jag vill därför, herr talman, kort och gott yrka bifall till utskottets hemställan om avslag på motionerna.

Motioner angående visst tillägg till lagen om viss begränsning av legitimation som tandläkare. (Forts.)

Fröken Andersson: Herr talman! Vad jag reagerar mot är just att ersättningsnivån skall spela in, när det gäller att bedöma vad som är rätt och riktigt. Jag vill också påpeka, att det blir i alla händelser orättvisa olika tandläkare emellan. En kommenderas exempelvis till Bromma — jag vet ju icke om det finnes folktandvård där men det gör detsamma — en annan åter till Norrland. De få samma lön. Mellan dem blir det i alla händelser orättvist. I tjänstepliktslagens 34 § står följande: »Där någon på grund av tjänsteplikt har att tillträda anställning på ort, belägen mer än tio kilometer från den ort, där den tjänstepliktige bor eller eljest stadigvarande eller för fullgörande av tjänsteplikt vistas, skall sålunda i den ordning Konungen föreskriver genom myndighets försorg beredas honom fri resa från den senare orten till den förra samt, där restiden överstiger sex timmar, uppehålle därunder.» Det är detta, som jag icke riktigt får att gå ihop, herr talman, men jag förstår, att det inte lönar sig att arbeta vidare på min linje, åtminstone icke för närvarande. Men jag tror, att det lönar sig den dag man märker, att riksdagen handlat på ett sätt, som missgynnar folktandvården i stället för att gagna den. Det finns för övrigt redan exempel därpå.

Herr Lundberg: Herr talman! När fröken Andersson talar om orättvisor måste jag uttala den förhoppningen att fröken Andersson, när det gäller lönesättningar för andra grupper, har samma ömma hjärta till övers för dem. Man kan ur skälighetssynpunkt ifrågasätta, om det kan vara riktigt och lämpligt att en nyutbildad tandläkare skall ha samma lön som en äldre i tjänst varande tandläkare, som har erfarenhet. Men om nu en nyutbildad tandläkare får denna lön, anser jag det vara både rimligt och — jag skulle även vilja säga — skäligt, att de eventuellt ta de kostnader, som resor och dylikt kunna innebära.

Jag vill till slut ännu en gång uttala den förhoppningen, att fröken Andersson också i andra fall, då det gäller andra tjänstemän, visar samma goda och ömma hjärta, som hon visat i detta fall.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till de i ämnet väckta motionerna; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 8.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 30, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i övergångsbestämmelserna till lagen den 24 mars 1938 (nr 96) om understödsföreningar.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 9.

Motion om frigörande för semesterhemsändamål av lämpliga byggnader på av kronan ägda egendomar m. m.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 17, i anledning av väckt motion angående utredning rörande möjligheten att för semesterhemsändamål frigöra lämpliga byggnader på av kronan ägda egendomar m. m.

I en inom andra kammaren väckt, till jordbruksutskottet hänvisad motion, nr 343, av herr *Adolfsson m. fl.* hade anhållits, »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning rörande möjligheten att för semesterhemsändamål frigöra lämpliga byggnader på av kronan ägda egendomar samt på sådana lämpliga egendomar, vilka kunde inlösas av staten».

*Motion om frigörande för semesterhemsändamål av lämpliga byggnader på
av kronan ägda egendomar m. m. (Forts.)*

Utskottet hemställde, att motionen II: 343 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Adolfsson**: Herr talman! Jag har en bestämd känsla av att jordbruksutskottets utlåtande i anledning av vår motion rörande utredning om semesterhem är alldeles för hastigt tillkommet. Utlåtandet saknar överhuvud taget argument mot vad vi begärt, nämligen en utredning. Utskottet inskränker sig till att avstyrka motionen under hänvisning till ett uttalande av domänstyrelsen, att manbyggnaderna å egendomar under dess förvaltning äro upptagna för andra ändamål. Att dessa manbyggnader icke stå oanvända, visste givetvis vi motionärer. Vi ha ej heller begärt, att de utan vidare skola tagas i anspråk för det slag av verksamhet, som vår motion föreslår, utan vi ha föreslagit en utredning rörande möjligheten att för semesterhemsändamål frigöra sådana byggnader.

Vi ha också föreslagit en annan sak, som utskottet helt har förbigått, nämligen att en sådan utredning skulle sysselsätta sig med frågan om statlig inlösen av sådana för ändamålet lämpliga byggnader, som numera befinna sig i privat ägo. Att det i detta avseende finnes åtskilligt att välja på behöves sannerligen inte betvivlas. Det syftemål, som vår motion avsåg att befrämja, finner utskottet vara värt allt erkännande. Det var två raders instämmande, som jag skulle vilja komplettera genom att framhålla att folksemesterens uppgift att i individens och samhällets intresse bereda det arbetande folket avspänning och rekreation till stor del förfelas genom bristen på sådana semesteranläggningar, som den fattiga delen av befolkningen skulle ha råd att utnyttja. Särskilt berör det familjesemestern. Detta problem är, synes det mig, av en sådan storleksordning att alla tänkbara möjligheter att åstadkomma förbättringar borde undersökas. Vad husmödrarna beträffar stå de i en undantagsställning i fråga om semestermöjligheter, något som för övrigt livligt underströks i riksdagsdebatten nyligen, då fråga var om beviljande av medel till fonden för friluftslivets främjande. Till vad som den gången anfördes kan tilläggas, att enligt från fritidsutredningen lämnad uppgift, trots statsanslag och verksamhetens ökning i anledning därav, fortfarande inte flera än 3 700 arbetande husmödrar kunna få sådan semester i år. Den absoluta majoriteten av de arbetande husmödrarna i vårt land har ej fått en enda dags verklig semester i sitt arbetstyngda liv. Detta beror till viss del på att sådana semesteranläggningar, som vi i motionen tala om, icke stå till buds.

En annan fråga, som anmäler sig i detta sammanhang och som vi också i motionen antyda, gäller den begärda lagändringen i fråga om avlösningsrätt för fideikommissen. Jag vet icke exakt hur långt den frågan avancerat. Men redan för ett par år sedan meddelade dåvarande justitieministern Westman i ett interpellationsvar, att det förberedande arbetet beträffande avvecklingen av fideikommissrätten redan då sedan mer än ett år tillbaka var avslutat inom jordbruksdepartementet. Det kan väl ej gärna dröja länge, förrän den kvarleva från gångna tider som fideikommisslagstiftningen utgör skall komma att försvinna. Många av fideikommissbyggnaderna kunna utan tvivel mångenstädes omvandlas till semesterhem av den art, som vår motion syftar till. Vi ha här i landet omkring 150 fideikommiss. De flesta befinna sig i Skåne och i Mälardalen, vilka bygder alltid varit så att säga fideikommissens klassiska område. Men i övrigt finnes det fideikommiss i flertalet län i vårt land. Det är endast Gotlands, Västernorrlands, Jämtlands och Norrbottens län, som helt sakna fideikommiss. Detta tyder på att fideikommissbyggnaderna i många fall kunna bli lämpliga som semesterhem även ur geografisk synpunkt. Den utredning som vi i

Motion om frigörande för semesterhemsändamål av lämpliga byggnader på av kronan ägda egendomar m. m. (Forts.)

motionen begärt kunde lämpligen syssla också med den här frågan, eftersom en bebadad avveckling av fideikommissrättigheterna icke kan tänkas låta mycket längre vänta på sig.

Ja, herr talman, jag kan icke finna att utskottet föreburit verkligt bärande skäl för sitt avslagsyrkande i fråga om vår begäran om utredning. Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till motionen nr 343 i andra kammaren.

Herr Eriesson i Sörsjön: Herr talman! Den föregående talaren var icke riktigt tillfredsställd med det föreliggande utskottsutlåtandet. Han menade, att det var för hastigt tillkommet och att utskottet egentligen saknade argument för sitt ståndpunktstagande. Jag vill försäkra den föregående talaren, att vi, såsom vi alltid bruka göra, sökt behandla även detta ärende utifrån sakliga utgångspunkter. Men när vi gjort det ha vi kommit till den uppfattningen, att det varit omöjligt att vinna det ändamål, som motionärerna avse att främja, genom en skrivelse till Kungl. Maj:t. Vi ha ju byggt därvidlag på det utlåtande, som avgivits från domänverkets sida och där det tydligt säges, att man icke, såsom motionärerna här föreslå, kan genom att taga i anspråk byggnader, som äro under domänverkets förvaltning, åstadkomma dylika semesterhem i någon vidare omfattning. Motionärerna själva säga ju att de egendomar, som äro under domänstyrelsens förvaltning, äro utarrenderade och att mangårdsbyggnaderna disponeras av arrendatorerna. Jag förmodar att de härvidlag avse de mera vanligen förekommande jordbruksegendomarna.

Beträffande frågan om att för semesterhem, varom här är fråga, taga i anspråk vissa byggnader, som finnas i kungsgårdar och vissa slottsegendomar, vill jag vad gäller de i motionen åberopade kungsgårdarna Kungsör, Tommarp och Bäckaskog framhålla, att de ju redan äro utarrenderade och att byggnaderna å dessa disponeras av arrendatorerna. Följaktligen kunna dessa byggnader icke tagas i anspråk. Om en avlösning skulle kunna ifrågakomma, måste sådan ske genom ett tvångsförfarande, men motionärerna själva ha ju icke förutsatt ett dylikt tvångsförfarande. Vad bruksegendomen i Skinnskatteberg angår, förhåller det sig så, att corps de logiet är upplåtet åt statens skogsmästarskola och på grund därav icke kan frigöras för här förevarande ändamål. Återstår sålunda slottsegendomen Östermalma i Södermanlands län. Den har varit utarrenderad, men arrendet utgick den 1 april i år. Det kan ju givetvis tänkas att det kunde finnas möjlighet att ta i anspråk byggnaderna på den slottsegendomen, under förutsättning givetvis att byggnaderna kunna anses lämpliga. Emellertid föreligger det ju flera framställningar redan nu om att få disponera den sistnämnda slottsbyggnaden, däribland en från Yrkeskvinnors klubb i Stockholm. Beslut om dispositionen av denna byggnad torde komma att meddelas ganska snart.

Vi få väl gå ut ifrån att det är med sanningen överensstämmande, när domänstyrelsen säger, att någon möjlighet att frigöra byggnader på egendomar under dess förvaltning ej förefinnes. Det framgår ju också av domänstyrelsens yttrande, att åtskilliga framställningar inkommit om att få övertaga byggnader för försvarets räknung samt för sociala ändamål, men att dessa anspråk i en del fall icke kunnat tillgodoses. Men även om det skulle förhålla sig så, att några av dessa större manbyggnader hade kunnat frigöras, är väl därmed icke säkert, att de äro lämpliga för nu ifrågavarande ändamål. Det kan ju nämligen i många fall förhålla sig så, att det skulle draga för stora kostnader att reparera och iordningställa dessa byggnader. Man kan därför ifrågasätta, om det icke

*Motion om frigörande för semesterhemsändamål av lämpliga byggnader på
av kronan ägda egendomar m. m. (Forts.)*

överhuvud taget skulle löna sig bättre att uppföra nya byggnader för semesterhemsändamål.

Vad sedan beträffar vad motionären sagt om byggnader på de s. k. fideikommissen har utskottet icke velat ta ställning till den saken, därför att det så småningom väl kommer att framläggas en proposition om hur man skall förfara med fideikommissen i fortsättningen.

Jag ber med dessa ord, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Adolfsson: Herr talman! Jag vill kort och gott konstatera, att herr Ericsson i Sörsjön i sitt inlägg förbisett det väsentliga i min kritik av utskottets utlåtande. Vad jag kritiserade var, att utskottet icke gjort något för att biträda vårt förslag om utredning rörande inlösen av sådana lämpliga byggnader som befinna sig i privat ägo. Det var just mot detta, som jag i min kritik av utskottets utlåtande riktade mig. I detta sammanhang kunde också utredas frågan om frigörande av sådana lämpliga manbyggnader på egendomar under domänstyrelsen som till äventyrs kunna frigöras.

Jag anser mig ha skäl konstatera, att några bärande skäl alltjämt icke föreligga mot motionärernas begäran om en utredning i förevarande syfte.

Herr Andersson i Löbbo: Herr talman! Jag ber att få till det anförda tillägga, att frågan om ordnandet av semesterhem tvivelsutan är en mycket betydelsefull sak. Jag delar i det avseendet motionärens uppfattning, att det säkerligen finns massor av människor här i landet som ej ha ekonomiska möjligheter att begagna sig av förefintliga hotell och pensionat vid semestervistelse. Därtill kommer att dessa företag, med den stora frekvens som semesterverksamheten numera fått, tvivelsutan icke äro tillräckliga. Det är emellertid utskottets mening, att denna sak icke bör angripas enbart på sätt motionärerna här framställt.

Herr Adolfsson har uteslutande uppehållit sig vid att utskottet icke sagt något egentligt om motionärernas förslag om att kronan skulle inlösa privata egendomar, som kunde befinnas lämpliga för ändamålet. Jag inbillar mig att om saken skall lösas rationellt, den inte kan lösas genom att ett fåtal av statens egendomar ställas till förfogande och ej heller genom att egendomar inlösas. Jag har den uppfattningen, att skall saken kunna ordnas på ett ur alla synpunkter tillfredsställande sätt, måste en kombination ske, så att jämväl en avsevärd nybyggnadsverksamhet igångsättes.

Dessa synpunkter ha gjort, att jag för min del, herr talman, reservationslöst kan instämma i det yrkande, som här förut framställts av herr Ericsson i Sörsjön.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 10.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 18, i anledning av väckt motion angående viss ändring av bestämmelserna i 2 § lagen om vägnämnder och länsvägnämnder m. m.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr Nilson i Spånstad: Herr talman! I egenskap av motionär i denna fråga vill jag gärna säga ett par ord. I utskottets avslagsyrkande, som bygger på

*Motion om
viss ändring
av 2 § lagen
om vägnämnder
och läns-
vägnämnder
m. m.*

Motion om viss ändring av 2 § lagen om vägnämnder och länsvägnämnder m. m. (Forts.)

ett yttrande från väg- och vattenbyggnadsstyrelsen anföres som skäl mot ett bifall till motionen, att den skulle medföra att helt nya uppgifter skulle tilldelas vägnämndsorganisationen, att behandlingen av ärenden rörande statsbidrag till enskilda vägar skulle bli mera tidkrävande och omständlig än den är nu, samt att det är för tidigt med ändringar i organisationen. Därutöver har väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i sitt i utlåtandet citerade yttrande anført, att ett bifall till motionen skulle medföra att vägnämndsorganisationens verksamhet utökades till att tillvarata enskilt betonade intressen. Herr talman, låt mig då säga, att det är med en viss förvåning jag läst detta yttrande. Visserligen förstår jag den obenägenhet som kommit till uttryck att ändra på en så ny lagstiftning som den lagstiftning vi nu ha på detta område.

Däremot kan jag inte dela utskottets mening, att det skulle innebära helt nya uppgifter om vägnämnderna jämväl finge uppdraget att ta befattning med ärenden rörande enskilda vägar i den begränsade omfattning motionen avser. Det torde, så vitt jag förstår, inte heller finnas bärande skäl att påstå att ett bifall skulle medföra en mera tidsödande och omständlig behandling av vägärendena än nu, då i motionen allenast föreslagits att den lilla grupp av ärenden, varom besvär mot beslutet anförts, och de fåtal ärenden, där länsstyrelserna inte velat medgiva statsbidrag, skulle remitteras till vägnämnd för yttrande. Detta innebär inte alls någon ökad omgång för huvudparten av ärendena, utan allenast, att det praktiska livets män med full förtrogenhet med vägangelägenheterna finge lov att göra sin stämma hörd rörande en mycket liten grupp ärenden, där myndigheterna nu helt ha bestämmanderätten.

Herr talman! Jag har velat på detta sätt uttrycka min förvåning över utskottets motivering, som jag i denna punkt inte finner vara alldeles välgrundad. Därutöver vill jag endast säga, att jag förstår, att det nu inte är möjligt att vinna kammarens öra för ett bifall till motionen, men att jag hoppas få tillfälle återkomma till frågan, när närmare erfarenheter om väglagens tillämpning vunnits.

Frågan om hur det skall öppnas möjligheter för det praktiska livets män att göra sin röst hörd på detta område kommer helt visst att omfattas med så stort intresse att den kommer igen.

Herr Andersson i Löbbo: Herr talman! Jag tycker inte att den ärade motionären och talaren behöver hysa så stor förvåning över den ståndpunkt utskottet intagit till den av honom och en kammarkamrat väckta motionen. Motionären utgår ifrån att vägnämnderna skola höras endast i sådana fall, då bifall till anläggande av enskild väg inte lämnats, alltså i ett begränsat antal fall. Jag föreställer mig att om man vill gå in för att vägnämnderna skola höras, man väl inte gärna kan undvika att de måste höras över samtliga enskilda väghållningsfrågor.

Att detta bara skulle förekomma i ett begränsat antal fall finner jag för min del rätt ändamålslost, och jag tror att detta tillvägagångssätt strider mot de principer som tillämpats inom den allmänna förvaltningen.

Jag tror att motionärerna ha fel, om de anse att de bidragsgivande myndigheterna på något sätt skulle vara avogt stämde mot utbyggandet av det enskilda vägnätet. Att en mängd enskilda vägbyggnadsföretag måst stoppas och anslag inte kunnat beviljas till dem är tvivelsutan i högsta grad beroende på de begränsade medelsanslag, som ifrån det allmännas sida ställts till förfogande. I det avseendet har det emellertid skett en väsentlig förändring. Jag kan ju tillåta mig erinra motionärerna om att för någon vecka sedan riksdagens andra

Motion om viss ändring av 2 § lagen om vägnämnder och länsvägnämnder
m. m. (Forts.)

kammare för sin del på förslag av statsutskottet höjde anslaget till byggande av enskilda vägar från 1 1/2 miljoner till 2 1/2 miljoner kronor.

Problemet är såvitt jag kan bedöma uteslutande en anslagsfråga. Då motionärerna säga att några nya uppgifter icke komma att tilldelas vägnämnderna, måste jag i det avseendet förfäktat en avvikande mening. Det är nämligen så att det gamla vägväsendet, som det var organiserat med sina vägdistrikt och vägstyrelser, hade att handlägga uteslutande frågor rörande de allmänna vägarna. När den gamla vägorganisationen upphörde och dess uppgifter överfördes på det allmänna och i samband därmed vägnämnderna inrättades, blev det självfallet vägnämndernas sak att vara rådgivande organ beträffande de frågor som förut handlagts av väghållningsdistrikten. Under sådana förhållanden kan jag inte finna annat än att i viss mån nya uppgifter skulle komma att tilldelas vägnämnderna, om man ginge motionärerna till mötes.

Vore det emellertid så, herr talman, att dessa nya uppgifter skulle vara av sådan betydelse, att de kunde tänkas medföra påtaglig fördel för det enskilda vägväsendets utveckling i landet, skulle jag för min del fundera på att acceptera denna utväg. Men då så inte är förhållandet, i all synnerhet inte om man följer den tankegång som jag förut har givit uttryck åt, nämligen att vägnämnderna, om de skulle höras, måste höras om *alla* förekommande fall, tror jag tvärtom att man riskerar, att detta kommer att medföra en försening av behandlingen av de föreliggande ärendena.

Herr talman! Jag ber med detta att få hemställa om bifall till jordbruksutskottets förslag.

Herr Nilson i Spånstad: Herr talman! Med anledning av utskottets hemställan och vad som nyss här anförts skall jag be att få säga, att det inte närmast är frågan om anslag som gjort att motionärerna här tagit till orda. Det är erfarenheter av annan art som varit avgörande, när motionen kommit till.

När man hävdar att det här är fråga om nya uppgifter för vägnämnderna skulle jag vilja peka på vad som är sagt i § 2 i lagen om vägnämnderna, citerad i utskottets utlåtande, enligt vilken vägnämnderna ju ha fått en allmän och rätt vidsträckt uppgift.

Herr Hällgren: Herr talman! Jag kommer inte att ställa något annat yrkande än om bifall till utskottets förslag, då jag anser att motionen upptar alldeles för få uppgifter för vägnämnderna. Man kan ju vänta ännu något år och se i vad mån vägnämnderna få något att göra i framtiden och om de ha någon uppgift att fylla.

Förhållandet är nämligen det att när på sex, sju månaders tid det inte finns ett ärende att behandla i vägnämnden som man behöver hålla ett sammanträde för, måste man ju konstatera att inrättandet av vägnämnderna endast var en gest, varigenom man försökte inbilla folk att de genom vägnämnderna skulle få något inflytande på vägväsendet. Skola vi behålla vägnämnderna, måste man låta dem få något att göra, och de stora anslag som utgå och komma att utgå till det enskilda vägväsendet kunna föranleda, att vägnämnderna få en uppgift att fylla, större än den de för närvarande ha. Ty för närvarande ha vägnämnderna inte mycket att göra. När de yttrat sig över fyra- och fem-årsplanerna på ett sammanträde och sedan endast skola yttra sig när det kommer upp förslag om byggandet av ny väg eller förslag om ändring av dessa flerårsplaner, då förstår riksdagen att det inte är så många ärenden, som förekomma till behandling i en vägnämnd.

Motion om viss ändring av 2 § lagen om vägnämnder och länsvägnämnder m. m. (Forts.)

Det kan ha sin betydelse för samhället att man ger dessa organ en större uppgift att fylla genom att även det enskilda vägväsendet, som får rätt stora statsanslag, kommer under vägnämndernas behandling.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 11.

Herr statsrådet *Rubbestad* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 279, angående inköp för statens räkning av respiratorer till beredskap vid barnförelämnings epidemier m. m.

Denna proposition bordlades.

§ 12.

Ang. det kyrkliga kollektivärendet.

Föredrogs andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 8, i anledning av väckt motion angående utredning om ändrade bestämmelser rörande det kyrkliga kollektivärendet.

I anledning av en inom andra kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 79, av herr *Gustafsson* i Bogla hade utskottet hemställt, att andra kammaren för sin del ville besluta att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om en utredning angående ändrade bestämmelser för det kyrkliga kollektivärendet i syfte att rimligen tillgodose den enskilda församlingens rätt och behov samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr **Hallén**: Herr talman! Ärade kammarledamöter! Detta ärende kan man gärna få anse som ett litet bagatellärende, och jag förmodar också att det är många ledamöter som inte ha lagt ned något ingående studium på detsamma. Det händer emellertid ibland, herr talman, att tillfälliga utskott i sin reformiver tillstyrka en del utredningar på tämligen svaga grunder. Nu skulle jag i min ställning som präst egentligen inte ha något alls emot att man anmäler sin villighet att slå vakt om den enskilda församlingens rätt, t. o. m. den kommunala självbestämmanderätt, som man här talar om, ifall det verkligen förelåg ett sådant missförhållande som motionärerna mena.

Hur förhåller det sig då med den saken? Det tycks finnas synnerligen oklara föreställningar om hur det går till, när man får ta upp kollekt i en svensk kyrka. Jo, en organisation får hos Kungl. Maj:t söka tillstånd att för en viss tid framåt ta upp kollekt. Sedan remitteras ärendet till diakonistyrelsen, och så meddelar Kungl. Maj:t tillstånd för vederbörande att för ett eller eventuellt två eller tre år uppta kollekt i rikets kyrkor. Sedan är det domkapitlet såsom stiftsstyrelse, som vid årets slut meddelar till respektive pastorsämbete, att under nästa år skola följande kollekt i stiftets kyrkor upptagas; det är alltid s. k. rikskollekt. I några fall får man även uppta s. k. stiftskollekt. I Dalsland tog man t. ex. en gång upp kollekt för Älvsborgs läns förening för fattiga, obotligt sjuka; i regel är det som sagt rikskollekt.

Det är detta system som andra kammarens första tillfälliga utskott vänder sig emot och menar att det är ytterst betänkligt. Jag måste emellertid säga, herr talman — med all respekt för utskottet — att utlåtandet vimlar av en hel del faktiska felaktigheter. Där står t. ex. att då »innebär Kungl. Maj:ts bestämmande av vilka dagar, som skola reserveras för riks- och stiftskollekter,

Ang. det kyrkliga kollektivärendet. (Forts.)

i princip ett beskrivande av församlingarnas fria beslutanderätt». Var får man det ifrån? Kungl. Maj:t fastställer i regel aldrig några kollektdagar. Jag tillhör Svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelse. Vi ha begärt att få en viss dag, nämligen påskdagen, som kollektdag för sjömansvården i utländska hamnar. Detta tillstånd ha vi ännu inte fått. Det är endast i sällsynta fall, som Kungl. Maj:t fastställer kollektdag. Det tillkommer i regeln domkapitlet. Då säger kanske utskottet: ja, men det är väl inte rätt, och så citerar man kyrkofullmäktige i Högalid, som tala om att i Stockholm får man bara annandagar och sommarsöndagar för sitt fria val, alltså när just intet folk går i kyrkan, och då blir kollekten därefter. I fråga om missnöjet i Högalid skulle jag vilja säga, att det nog är ganska lokalt begränsat. Ty hur är det i verkligheten? Jo, när domkapitlet skiokar ut denna förteckning, att man skall ta upp kollekt på de och de dagarna, brukar det tilläggas en bestämmelse: Pastorsämbetet dock obetaget att förlägga kollekt till annan söndag, där så finnes skäligt. Så sker åtminstone i vårt stift. Hela det där resonemanget hänger därför i luften.

Vidare tycks utskottet tro att det är på de sedvanliga söndagarna man skulle kunna ta upp så stora kollekter för lokala ändamål, och det skulle inte vara tillräckligt. Hur är det, herr talman? Jag har undersökt saken i vårt stift. I år ha vi 59 sön- och helgdagar och på dessa skall det upptas riks- och stiftskollekter utom under 19 eller 20 dagar. 19 eller 20 söndagar äro alltså fria redan nu. Men nu veta vi allesamman hurdana dessa kollekter bli. Jag har i statsrevisionen häromåret undersökt hur stora kollekterna äro. Det skiftar naturligtvis i olika församlingar. En kollekt till samma ändamål inbringar flera hundra kronor i den ena församlingen och kanske bara 1.50 kr. i den andra.

Emellertid: när man verkligen vill vid kyrkliga tillställningar samla in stora penningbelopp, anlitar man inte de sedvanliga högmässorna, som i stora delar av vårt land ofta äro besökta av en ganska liten menighet, utan då anordnar man gudstjänster på eftermiddagarna på sön- och helgdagar, och då komma de belopp som betyda något.

På tal om rätten att förlägga kollekten nästan till vilken söndag man vill kan jag ge ett exempel från min egen församling. På juldagsmorgonen, då vi kunde vänta oss en väldig tillslutning av större offergåvor, beslöto vi att ta upp kollekt till uppbyggande av sjömanskyrkorna i främmande hamnar. Det är fullkomligt lagligt att göra på det sättet. Detta var alltså ett lokalt uttryck för vad församlingen ville, och den möjligheten torde stå öppen för vilken församling som helst. Vill man samla in pengar vid gudstjänster använder man sig av eftermiddagsgudstjänster med sång och musik och ett rikare bidrag av olika krafter. Vi veta att under dessa år som kriget pågått ha våra kyrkor upplåtits för sådana högtidliga tillställningar på sön- och helgdagarnas eftermiddagar, då man också har tagit upp kollekt. Jag antecknar här t. ex. följande ändamål: till Finlands barn, Norgehjälpen, de danska flyktingarna, Astridbarnen i Belgien, hemvärnet, lottorna, fältjulklassen och nu senast till scouternas S:t Georgsdag. I flertalet kyrkor, där det finns livligare kyrkligt liv, bedriver man sådan verksamhet, och då är det, herr talman, som de verkligt stora beloppen komma in. Vid dessa tillfällen ha vi under året i vår kyrka samlat ihop tusentals kronor, vilket är mångdubbelt mer än vad man tar upp under de sedvanliga söndagarna.

Jag vill också nämna, herr talman, att i höstas tog statsrevisionen upp denna fråga på grund av initiativ från en av ledamöterna, nämligen herr Sandegård, som sökte övertala statsrevisionen att göra framställning till domkapitlet att de skulle mera tillmötesgå församlingarnas intressen att få större rörelsefrihet trots att, som jag vågar påstå, man aldrig någonsin hör att för-

Ang. det kyrkliga kollektivväsendet. (Forts.)

samlingarna uttala något missnöje i denna sak. Jag fick tillfälle att inför statsrevisionen med faktiska sifferuppgifter styrka hur det låg till och statsrevisionen beslöt enhälligt att avskriva ärendet. Man ansåg det vara fullkomligt obefogat med hela denna framställning, och jag är övertygad om att så också är förhållandet i detta fall. Om också motionärerna mena aldrig så väl tillåter jag mig, herr talman, att yrka avslag på utskottets förslag.

Häruti instämde herr förste vice talmannen *Magnusson*.

Herr **Severin** i Stockholm: Herr talman! Som kammarens ledamöter veta behandlades denna fråga även vid fjolårets riksdag. Då hade det motionerats om en ändring i bestämmelserna, men riksdagen ansåg sig på grund av formella skäl inte kunna bifalla motionen; nu gäller ju yrkandet endast en utredning.

Bakom förslaget om ändrade bestämmelser beträffande de kyrkliga kollekterna ligger, som alla veta, även uppfattningen om hur dessa kollekt ibland kunna användas. Det anfördes vid fjolårets debatt, att kollektmedlen hade använts på ett sätt, som sannolikt icke stämde överens med givarnas önskemål. De hade bland annat använts till understöd åt denna s. k. Lutherakademi i Sondershausen, som sedermera även från kyrkligt håll erkänts vara en rent nazistisk institution. Biskop Rodhe har sagt att understödet till Lutherakademien indragits på grund av att föreståndaren har visat sig vara nazistiskt anstucken. Detta skedde år 1943. Jag kan för mitt vidkommande inte underlåta att uttala min förvåning över de svenska kyrkomännens otroliga naivitet, när de inte förrän 1943 upptäckt att Lutherakademien i Sondershausen är en nazistisk institution. Fanns det kort tid efter 1933 någon enda mer eller mindre officiell institution i Tyskland som inte var nazistisk? Man hade uppenbarligen anledning att misstänka, att varje krona, som gick till understöd åt någon institution i Tyskland, också användes i nazistiskt syfte. Beträffande denna Lutherakademi äro ju vittnesmålen om dess nazistiska inställning så talrika, att det överhuvud taget inte kan göras till föremål för något tvivel att denna akademi och allt vad som sammanhängde därmed arbetade för nazismen. Detta skedde visserligen under kyrklig täckmantel, det skedde under form av evangelisk mission i östra Europa, i Polen, i Ryssland o. s. v., och det är ju i och för sig förståeligt att de som tillhörde den evangeliska kyrkan ville bedriva mission för sin tro, naturligtvis i strid med andra kyrkor, den grekisk-katolska eller den romersk-katolska, vilken som nu förhårskar inom ett område. Det är lika naturligt som att varje annan kyrka vill breda ut sin tro. Det är uppenbart, att när kollektgivarna ha lämnat sin skärv, ha de trott sig lämna den för utbredning av den evangeliska kyrkan, den evangeliska läran. När deras medel i stället ha använts för att under denna täckmantel utbreda nazismen i av Tyskland ockuperade länder, så förefaller det mig som om man på ett mycket tidigare stadium skulle haft anledning att indraga understödet av svenska kollektmedel till denna institution. Så skedde emellertid inte. I grunden skedde inte detta förrän hela saken började att offentligt påtalas och sålunda den stora allmänhetens uppmärksamhet fästes på detta missbruk av kollektmedel. Jag vågar säga missbruk, ehuru jag givetvis inte har haft tillfälle att fråga givarna, huruvida de hade avsett att understödja dylik propaganda med sin skärv. Jag känner mig fullkomligt säker på att detta inte varit fallet, och det är därför jag vågar karakterisera detta understöd såsom ett missbruk av kollektmedel.

Nu kan man säga, att den saken har inte något omedelbart sammanhang med det yrkande, som motionen innehåller, om en utredning för tillgodoseende av församlingarnas egna ändamål. För mitt vidkommande kan jag yrka bifall

Ang. det kyrkliga kollektivväsendet. (Forts.)

till utskottets hemställan med hänsyn därtill att utskottets yrkande är så formulerat, att det mycket väl kan häri inrymmas ett yrkande om en vidare kontroll av kollektmedlens användning, så att givarna kunna känna sig säkra på, när de lämna sina medel, att ge dem till något som de verkligen vilja understödja och inte till något som i själva verket är fientligt till det ändamål, som man uppenbarligen måste förutsätta att givarna ha avsett att gynna. Man kan nämligen inte bestrida, att varje utbredning av nazismen är fientlig mot utbredningen av den kristna läran eller den evangeliska läran eller vilken schattering som helst av den kristna läran. Den är fientlig däremot, och man har sålunda kollektivvägen förmått svenska troende att understödja en verksamhet, som är riktad mot den kristna tron. Det är detta som jag vågar kalla för ett missbruk och det är därför jag också anser att det kan vara skäligen att underkasta denna fråga en utredning och en belysning, så att man kan få en garanti för att dylika missbruk icke upprepas.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr Johnsson i Stockholm: I likhet med herr Hallén ber jag att få yrka avslag på utskottets hemställan. Jag anser, att när Kungl. Maj:t så sent som 1943 i samråd med de kyrkliga myndigheterna ha gjort en översyn av kollektivväsendet, så är det inte bara obehövt utan också oriktigt att redan nu begära en sådan översyn, i synnerhet som vid nämnda översyn det gjordes en mycket stark beskärning av rikskollekterna. De rikskollekter, som för närvarande kvarstå, måste anses vara nödvändiga och livsviktiga för rikskyrkans samlade gärning. Så långt jag kan förstå är det för närvarande en mycket god avvägning mellan rikskyrkans och stiftskyrkornas intresse å ena och församlingarnas intressen å andra sidan. Jag anser att det är uttryck för en mycket beklaglig trångsyn på kyrkans samlade gärning, om man, såsom framgår av motionen, skulle vilja undandraga stödet åt dessa riksintressen för de lokala intressena. I likhet med herr Hallén menar jag, att dessa lokala intressen mycket väl kunna tillgodoses på annat sätt. När Högalids kyrkofullmäktige ha framhållit sådana intressen som fattiga barns beklädnad, sommarvistelse åt trötta mödrar, kyrkans prydande o. s. v., så är det naturligtvis intet som helst bärande motiv mot att understödja också det stora rikskyrkointresset. Pengar till dessa ändamål kan man få, och jag tycker nästan att det är litet genant att ett kyrkoråd i en så stor församling som Högalids åberopar sådana intressen.

Man kan naturligtvis säga, att det är inte farligt att motsätta sig en utredning, men om motivet för utredningen skall vara just detta, att det skall bli svårare att få stöd för riksintressena, så menar jag att det är fara å färde. Jag tror att kyrkan skall lida mycket stor skada, om det görs allt svårare för dessa rikskyrkliga intressen att få kyrkofolkets stöd. Såsom framgår av den sakkunnigutredning, som gjorts här, är det så att kyrkofolket mycket gärna stödjer dessa rikskyrkointressen och gör det många gånger hellre än att stödja ett enkelt församlingsintresse. Jag menar att det kan inte alls överlätas åt de lokala organen att avgöra, vilka riksintressen som på detta sätt skola understödjas. Det finns t. ex. kollekt, som upptagas över hela riket för att hjälpa en fattig församling i Norrland att restaurera sin gamla kyrka. En sådan sak skulle naturligtvis omintetgöras, om det skulle vara de lokala organen som skulle avgöra, vilka kollekt som skola upptagas.

Jag ber alltså att ur dessa synpunkter få yrka avslag på utredningskravet.

Gentemot herr Severins uttalande här om att den svenska kyrkan skulle ha varit med om att stödja nazistiska intressen, så får jag ju gratulera honom till att bära fram detta gamla avgnagda ben i riksdagens andra kammare. I själva verket förhåller det sig väl, såvitt jag vet, på det sättet, att den gamla Lutherkollekten har under många år, innan det fanns något som kallades nazism, an-

Ang. det kyrkliga kollektiväsendet. (Forts.)

vänts för att stödja lutherska kyrkoförsamlingar i sådana länder, där luthersdomen varit förtryckt. Det är väl därför inte så märkvärdigt att man fortsatte med denna gärning även sedan nazismen ryckt in, och att det därvid kom att bli ett visst samröre mellan de båda parterna är väl icke något som man egentligen kan lasta kyrkan för. Det är väl ändå ingen i denna kammarare som tror, att Sveriges ärkebiskop, biskop Manfred Björkquist och biskop Rodhe i Lund ha något till övers för den nazistiska livsåskådningen. Och vad herr Severins uttalande beträffar, att dessa kollektmedel använts för att utbreda nazismen, så kunna vi sätta detta emot vad som också står i utredningen här, att det anslag, som utgått till Lutherakademien i Sondershausen aldrig har varit större än 500 kronor per år. För 500 kronor per år lär man inte kunna utbreda någon nazism i nämnvärd grad åtminstone. Det går ju alltid så lätt att om man i denna tid vill komma en sak eller en person riktigt till livs, skall man sätta etiketten nazism på den, och när man ifrån ultraradikalt håll inte funnit något bättre sätt att skada kyrkans gärning i denna sak, har man naturligtvis också klistrat nazistetiketten på den. Jag är emellertid för min del övertygad om att den inte har något berättigande, och även av den anledningen yrkar jag avslag på utredningskravet.

Herr **Ståhl**: Herr talman! Då min ärade länsbänkkamrat herr Hallén och herr Johnsson i Stockholm slutit upp på den linje, som de här göra, vill jag bara konstatera, att de därvidlag bryta av ifrån övriga församlingspräster, som tillfrågats i denna sak. De befunno sig nämligen vid remissförfarandet inte på den linje, som herr Hallén och herr Johnsson representera. Där stå de kyrkliga myndigheterna, domkapitlen och framför allt diakonistyrelsen, där den faktiska bestämmanderätten över dessa kollekt ligger, medan å andra sidan präster i större församlingar och alla profana — om det nu heter så — myndigheter sluta upp på linjen för utredning. Jag pekar t. ex. på Svenska stadsförbundet, landskommunernas förbund och en hel rad andra.

Nu kan man fråga sig: finns det någon anledning att utreda denna sak. Är den så betydelsefull? Ja, för det första vill jag säga, att det rör sig inte om så små smulor. Kollekterna uppgå till omkring $2\frac{1}{4}$ miljon kronor per år, och för dem som få kollekterna äro de inte betydelselösa. Då frågar man sig vidare: kan man nu inte ha fullständig garanti för att det förfares med all den omsikt, som församlingarna kunna vilja ha? Herr Hallén har nog inte lämnat fullt exakta uppgifter därvidlag. Jag tillåter mig påpeka, att i diakonistyrelsens remissuttalande, som väl ändå bör vara tillförlitligt, uppger man att rikskollekterna icke böra överskrida 35 och att stiftskollekterna uppgå till 10. Då är det ändå en minskning, ty de ha tidigare utgjort ett större antal. Om vi då, som herr Hallén säger, ha 57 kollektdagar, kunna damerna och herrarna lätt räkna ut att det återstår inte 20 församlingskollektdagar utan 12. Då är frågan: är denna avvägning riktig och skälig som den nu är? Församlingarna stå å ena sidan med sina önskemål, å andra sidan stå riksoönskemålen. Jag kan inte helt och hållet dela herr Johnssons uppfattning, att det skulle vara att undervärdera riksoönskemålen. Jag frågar verkligen därvidlag, om det inte är lika naturligt att man t. ex. i Borås vill taga upp kollekt för söndagsskola, ungdomskretsar, församlingsaftnar och möten för gamla, en rad lokala diakoniönskemål, som att de skola taga upp kollekt för t. ex. restaurering av Seskarö kyrka, svenska kyrkans frivilliga byggnadslånekassa, Gustaf Adolfsförsamlingarna och andra.

Sedan kan man fråga sig: hur förfares det nu med remissen i detta fall? Jag ber kammarens ledamöter observera, att inga ärenden torde vara så pass ensidigt behandlade innan de avgöras av Konungen som de här, därför att den

Ang. det kyrkliga kollektivärendet. (Forts.)

enda remissinstans vi ha är diakonistyrelsen. Församlingarna ha ingen yttranderätt. Jag kan taga som ett exempel att här finns något som heter verksamhet bland Norrbottens läns arbetsstugor. De ha i ett 30-tal år eller mera åtnjutit kollekt och fått i runt tal 50 000 kronor om året. För något år sedan eller jag tror det var i år — det skall jag lämna osagt — drogs emellertid detta belopp in. Varken de eller de församlingar, som ville fortsätta att ge kollekt till detta ändamål, ha någon möjlighet att komma till tals annat än genom att gå direkt till Konungen. Men någon allsidig och mångsidig prövning av de här frågorna såsom det sker i andra fall vågar man nog säga inte kommer till stånd.

Vad slutligen beträffar herr Halléns invändning, att församlingarna skulle ha rättighet att förlägga kollekterna på de dagar som de önska, så är inte heller det numera riktigt. Jag erkänner att så var det fram till 1943, men 1943 fingo församlingarna, i varje fall i många stift — praxis är ju olika inom de olika stiften — kollektdagarna fastställda genom ett cirkulär.

Nu måste man ju säga — och det säger till och med ärkebiskopen, jag ber att få fästa uppmärksamheten på det — att tillståndet, sådant det nu är, är icke tillfredsställande. När det nu finns, såsom Svenska landskommunernas förbund uttrycker det, en klar spänning mellan två intressen och det vidare råder oklarhet i fråga om förfarandet både när det gäller den formella och reella sidan av saken och när frågan är gammal — den har varit uppe förut, och blir det avslag nu, kan man vara övertygad om att den kommer igen — är det inte då alla skäl i att även med hänsyn till att den inte är någon stor sak verkligen utreda den och klarlägga den? Nog är det ett rimligt önskemål att de församlingar, som ändå skola lämna ut pengarna, ha någon möjlighet att komma till tals och göra sina synpunkter gällande.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Jacobson** i Vilhelmina: Herr talman! Jag ber att med anledning av ordförandens i utskottet, herr Ståhls, senaste inlägg få säga några ord.

Herr Ståhl nämnde, att det tidigare upptagits en rikskollekt för arbetsstugorna i Norr- och Västerbotten. Det är alldeles riktigt. Den indrogs för två år sedan. Jag måste säga att det är fullkomligt upprörande att en sådan sak kan få äga rum. Denna stolta skapelse av fru Julia Svedelius, som jag hoppas alla känna till, saknar fullständigt motstykke i hela vårt land. Här har i de flesta ödemarkssocknarna i både Norr- och Västerbotten skapats dessa arbetsstugor, där man tagit hand om de fattiga barnen från de avlägsna hemmen. Denna verksamhet har ju i stort sett helt och hållet finansierats av frivilliga medel, och den bästa inkomstposten i detta fall har varit rikskollekten, som alldeles riktigt, såsom herr Ståhl nämnde, de sista åren åtminstone inbringat cirka 50 000 kronor. Men vad är nu följden? Följden kunna herrarna och föralldel även damerna läsa i en revisionsberättelse, som utkommit nyligen. Den visar, att fjolårets verksamhet lämnat ett underskott av kr. 17 676:19. Antingen måste därför denna verksamhet nedläggas eller också måste man göra, som åtminstone centralstyrelsen i Västerbottens län är inne på, vädja till kommunerna att lämna bidrag till dessa kostnader. Enbart i Vilhelmina ytterst hårt beskattade kommun måste vi i år bidraga med 7 500 kronor till uppvärmning av de tre arbetsstugor, som finnas inom Vilhelmina socken. Vi ha en i Vilhelmina, en i Dikanäs kapellområde och en i Fattmomakke kapellområde. Ingen kan ju motsätta sig, när ett sådant krav kommer från centralstyrelsen.

Nu kan man invända — och jag förstår att de kyrkliga myndigheter, som yttrat sig, ha resonerat som så: men ni ha ju skolhem! För det första ha vi inte tillräckligt med skolhem, och för det andra kunna aldrig skolhemmen fylla

Ang. det kyrkliga kollektiväendet. (Forts.)

den uppgift, som arbetsstugorna ha. Jag lägger mig inte i, vilket som är bäst, utredning eller icke, men det vill jag säga att den nuvarande ordningen icke är önskvärd. Jag tror inte jag gör mig skyldig till någon överdrift, om jag vågar det påståendet, att det hade varit en mera kristlig offergård att låta rikskollekten till förmån för Norrlands fattiga kvarstå än de många andra ändamål, till vilka rikskollekt fortfarande utgår.

Herr **Severin** i Stockholm: Herr talman! Herr Johnsson sade, att om man vill misstänkliggöra en sak, så skall man påklistra den etiketten nazism — det var det man hade gjort med svenska kyrkans understöd åt de evangeliska kyrkorna i andra länder — och han gratulerade mig till att ha åter tagit fram detta gamla avnagda ben. Om det är så avnagt och sålunda har varit föremål för aktioner så ofta, så måste jag på nytt uttala min förvåning över att den svenska kyrkan inte förrän så sent som 1943 upptäckte vad Lutherakademien och vad därmed sammanhängande var för ett slags institution. Jag skall bara göra ett enda litet citat för att visa de evangeliska och kristna tankegångarna inom denna institution. Lutherakademien utger nämligen en liten tidning, som heter *Nachrichtenblatt der Luther-Akademie in Sondershausen*, och där får man läsa bland annat: »Såsom vanligen är fallet med förkämparna för ett historiskt mål, hava också de unga, vilka förblivit trogna sin tidigare proklamation om Öst-Karelen införlivande med Finland, under årens lopp fått röna mycket oförståelse och kallsinnighet. Men nu förnekar ingen, att deras vision varit riktig. — Man kan inte låta bli att se Guds ledning i att Tyskland utvecklas till att bli den enda makt som kan krossa Ryssland och säkert också kommer att göra det.»

Detta är den evangeliska mission, som Lutherakademien bedriver och som svenska kyrkan understödjer med kollektmedel — det jag här citerar är bara ett enda exempel, men jag skulle, om kammaren varit intresserad därav, kunnat uppbygga den med många uttalanden av samma innehåll.

Jag frågar nu, om det är någon som anser att det är överord, när jag säger att det är missbruk av kollektmedel att använda dem till att understödja en sådan propaganda. Vad har den kristna läran med Tysklands krossande av Ryssland att göra? Jag hade trott att den kristna läran inte hade några nationella särdrag, utan att den var universell och inte ställde sig på den ena eller andra stridande maktens sida, framför allt inte understödde den ena maktens fullständiga krossande av den andra. Jag är ju själv inte så särdeles troende, men jag vill fråga pastor Johnsson, om han inte anser det vara en ren hädelse mot Gud att säga, att man inte kan låta bli att se Guds ledning i att Tyskland utvecklar sig på sätt som skett.

Denna propaganda understöddes med svenska kollektmedel, och ändå anser man här att det inte behövs någon översyn av kollektmedlens användning. Jag skulle vilja säga, att om det är någonting som är starkt av behovet påkallat, så är det verkligen detta. Det svenska kyrkofolkets pengar, där det ofta kan vara fråga om den fattiga änkans sista skärv, böra inte opåtalat få användas för sådana ändamål, som jag här pekat på.

Herr **Hallén**: Herr talman! Jag förmodar att motionären själv tar till orda i anledning av vad herr Severin här haft att säga om den omtvistade Lutherkollekten, ty motionären kan nog lämna en del upplysningar om den skrift om Lutherkollekten, som utdelats här i kammaren, liksom om hur skriftens innehåll överensstämmer med verkliga förhållandet.

Vad det här gäller är ju inte församlingarnas rätt överhuvud taget att själva upptaga kollekt, utan det är, såsom herr Ståhl framhållit, fråga om på

Ang. det kyrkliga kollektivväsendet. (Forts.)

vilket sätt församlingarna skulle kunna beredas ytterligare möjligheter därtill. Jag skall inte, herr talman, upprepa vad jag förut här sagt, men jag tycker att jag redan har visat att det även med nuvarande ordning finns mer än rikliga tillfällen att tillgodose de lokala församlingsintressena.

Herr Ståhl säger nu, att det bara är pastor Johnsson och jag, som ha slutit upp på avslagslinjen, medan alla andra församlingspräster, som ha tillfrågats, hålla på motionen. Senast i går träffade jag, när jag var i Karlstad, ett tiotal prästmän, som jag objektivt tillfrågade i denna sak, och de förklarade, såsom också många ledamöter av denna kammare gjort för mig, att de aldrig hört talas om det missnöje och den s. k. spänning, som utskottet talar om, eller den beskärning av den kommunala självbestämmanderätten och annat sådant, som utskottet också använder som tillhyggen.

Och när utskottet talar om att alla profana myndigheter, såsom herr Ståhl uttryckte det, sluta upp kring motionen, så lägg märke till, ärade kammarledamöter, hur Svenska landskommunernas förbund resonerar! I dess yttrande säges, att »antalet dagar för upptagande av kollekt för tillgodoseende av något av den egna församlingens behov på det hela taget torde vara tillräckligt», och det enda, som man anser att det kanske finns behov att få klarhet om är, hur långt domkapitlens rätt verkligen sträcker sig när det gäller att bestämma dagen för de officiellt påbjudna kollekterna. Det är emellertid nog farligt att yttra sig om saker, som man inte är riktigt hemma i. Det är faktiskt så, att det finns inga präster, som inte kunna flytta en kollekt från den ena söndagen till den andra, om de så finna skäligt, och man är inte alls så slaviskt bunden härvidlag som utskottet säger. I domkapitlets i Karlstad cirkulär om kollektdagarna heter det alltid: pastorsämbetet dock obetaget att där förhållandena så påfordra upptaga kollekten en annan söndag.

Sedan vill jag till min gode vän herr Jacobson i Vilhelmina säga, att han har så innerligt rätt i att det är mycket beklagligt, att rikskollekten till arbetsstugorna i Västerbottens och Norrbottens län blivit indragen — jag tror att det var det förutvarande statsrådet, som gjorde detta. Jag har mångfaldiga gånger talat för denna kollekt i våra kyrkor, och jag vet, hur värdefulla dessa arbetsstugor äro. Men om man skulle följa motionens tankegång, så skulle man i detta fall komma ur askan i elden, ty den går i år liksom i fjol ut på att beslutanderätten beträffande kollekterna i stor utsträckning skall läggas på de enskilda församlingarna. Och få församlingarna själva bestämma, är det nog inte alla, som gå med på en sådan kollekt som denna, och följden är att arbetsstugorna i Västerbotten och Norrbotten nog få mindre kollektmedel än de tidigare haft. Då är det nog bättre, om herr Jacobson och jag kunna bearbeta Kungl. Maj:t för att få tillbaka den verkliga rikskollekt, som dessa arbetsstugor tidigare haft.

Jag måste också säga några ord om den räknekonst, som utskottets ärade talesman här utvecklade. Herr Ståhl resonerar som så, att vi ju ha 35 rikskollekter och 10 stiftskollekter, vilket sammanlagt gör 45 kollekter per år, och när det i år är 57 sönd- och helgdagar — det är det för resten inte, utan det är 59, men låt oss i alla fall säga att det är 57 — så finns det 12 dagar kvar för församlingarnas egna kollekter, och så frågar han kammarens ledamöter, om de inte tycka att detta är för litet. Hela denna räknekonst är emellertid felaktig. Visserligen är det medgivet 10 stiftskollekter, men inte för varje stift — i vårt stift t. ex. ha vi bara en. I medeltal har man därför 20 söndagar och alla de eftermiddagar, då det hålles gudstjänst eller andaktsstunder, att taga upp kollekt på, och det borde väl vara tillräckligt. Jag kan för min del inte inse, att det då finns någon anledning att skriva till Kungl.

Ang. det kyrkliga kollektivärendet. (Forts.)

Maj:t och begära någon utredning i syfte att rimligen tillgodose den enskilda församlingens rätt.

Jag vidhåller mitt yrkande om avslag å utskottets hemställan.

Herr **Johnsson** i Stockholm: Herr talman! Jag är egentligen förekommen av herr Hallén i fråga om det som herr Jacobson i Vilhelmina här anfört. Jag vill emellertid också framhålla, att denna indragning av rikskollekten till Västerbottens och Norrbottens läns arbetsstugor är ett mycket talande argument för att inte företaga någon ändring av bestämmanderätten beträffande kollekterna. Jag vill inte yttra mig om, huruvida en kyrklig kollekt rättvisligen bör utgå till ett så övervägande socialt ändamål som dessa arbetsstugor utgöra — det har jag inte anledning att fälla något omdöme om i detta sammanhang — men jag menar att precis detsamma, som nu drabbat arbetsstugorna, skulle komma att drabba en hel rad av kyrkliga verksamhetsgrenar, som jag anser synnerligen viktiga för kyrkan, om det skulle överlämnas till de enskilda församlingarna att bestämma vart kollektmedlen skola gå. Det är just av omsorg om dessa centrala organisationer, som jag motsätter mig ett ytterligare beskärande av Kungl. Maj:ts bestämmanderätt när det gäller rikskollekterna.

Jag vill också i likhet med herr Hallén gentemot utskottets ordförande framhålla, att han nog far vilse, när han säger att det bara är centrala kyrkliga myndigheter, som stå på samma linje som herr Hallén och jag. Det är nog ett rätt neutralt eller i varje fall ett mycket vagt uttalande för motionen, som t. ex. kyrkofullmäktige i Caroli församling i Borås göra, när de förklara att »med hänsyn till förhållandena i församlingen någon ändrad lagstiftning knappast är påkallad». Jag vet inte, om man skall tillerkänna Svenska stadsförbundet så mycket insikter på detta område, men förbundet är i varje fall inte så särskilt angeläget om att en utredning kommer till stånd — man säger att vad motionärerna anfört *synes* utgöra skäl att anhålla om en utredning i ämnet.

Däremot ha ju de kyrkliga myndigheter, som äro mest intresserade av denna sak, utan undantag avstyrkt en utredning, och även Allmänna svenska prästföreningens centralstyrelse, som väl ändå bör känna förhållandena ute i de enskilda församlingarna, har mycket enhälligt avstyrkt. Jag tycker inte då att det finns någon anledning för riksdagen att här gå på motionens linje.

I anledning av vad herr Severin här sagt vill jag framhålla, att det givetvis står alldeles klart för mig, att det kristna evangeliet och den nazistiska våldsförkunnelsen inte ha något som helst med varandra att göra. Att det finns en oöverkomlig klyfta mellan dem, är det väl ingen som är tveksam om. Men herr Severin sade i detta sammanhang något annat, som jag vill taga fasta på, nämligen att kyrkan inte bör ställa sig på den ena eller andra maktens sida. Ja, kyrkan har just sett som sin uppgift att oberoende av vilken världslig myndighet, som för tillfället har makten, försöka utbreda det kristna evangeliet, och det kanhända är någonting av detta, som ligger bakom det samröre som kan ha uppstått i fråga om Lutherakademien i Sondershausen. Jag vet inte, hur länge denna akademi existerat, men jag förmodar att den fanns redan före nazismen och att det understöd, som intill 1943 har utgått, var ett gammalt sådant. I varje fall fasthåller jag vid att med 500 kronor om året utbreder man ingen nazism.

Herr talman, jag yrkar fortfarande avslag.

Herr **Gustafsson** i Bogla: Herr talman! Jag har egentligen inte mycket att tillägga i detta ärende utöver vad utskottets ärade ordförande redan anfört,

Ang. det kyrkliga kollektivväsendet. (Forts.)

men jag vill ändå säga några ord i anledning av de anföranden, som här hållits av herr Hallén och herr Johnsson i Stockholm.

Det föreföll mig som om den ärade prosten från Arvika talade med väl stora bokstäver, när han påstod att utskottsutlåtandet vimlade av felaktiga uppgifter. Jag har inte kunnat finna annat än att utlåtandet är mycket sakligt och vederhäftigt, och även om jag inte är präst i svenska kyrkan, utan hör till lekmännens stora skara, så tror jag mig dock ha någon kunskap om kyrkliga angelägenheter. Jag har tillhört kyrkorådet i min församling sedan 1920-talet och även varit kyrkofullmäktig, och det kan alltså inte sägas annat än att jag visat positivt intresse för den svenska kyrkan. Och det är väl inte enbart ärkebiskopen, domkapitlen och eventuellt de ärade ledamöter av denna kammare, som äro präster i svenska kyrkan, som kunna ha synpunkter att anlägga på frågan om kollekterna, utan även den stora menigheten, som är den som ger dessa kollekt, bör väl tillåtas att ha en uppfattning om kollekternas användning och få framföra den.

Jag har av olika skäl, som jag inte här vill ta kammarens tid i anspråk med att närmare utveckla, blivit övertygad om att det är sakligt befogat att det kommer till stånd en utredning rörande kyrkokollekten, dels för att slå vakt om den lokala kyrkliga församlingens självbestämmanderätt, dels för att tillgodose kravet på ökad kontroll.

Jag är ju inte riktigt övertygad om att hela den propaganda, som från visst håll förts mot »Kyrkor under korset», i alla avseenden är vederhäftig, men jag föreställer mig att det även för den organisation, som det därvidlag gäller, och dess verksamhet kunde vara värdefullt, om frågan om kollektmedlen nu bleve grundligt utredd och det äntligen kunde bli slut med den strid, som pågått i ett par år.

Min vän pastor Johnsson i Stockholm är tydligen mycket orolig för att hans mycket goda och nyttiga verksamhet i Stockholm skulle komma att lida avbräck, ifall det bleve en utredning. Jag tror inte att Sveriges kyrkofolk med kalla ögon ser på den verksamhet, som Stadsmissionen i Stockholm utför, och det är ju inte heller motionens mening att alla riks- och stiftskollekter skulle försvinna, utan bara att det skulle ske en bättre sovring rörande ändamålen, så att det blev en rimlig avvägning mellan riks- och stiftsintressena och den lokala kyrkliga församlingens intressen.

Jag tror för min del att en saklig och objektiv utredning rörande dessa saker endast skulle vara till kyrkans bästa, och det är också därför som jag framburit min motion.

Då jag alltså anser att mycket starka skäl tala för bifall till utskottets utlåtande, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till detsamma.

Herr Johnsson i Stockholm erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Jag vill endast underrätta kammaren om att jag ingalunda strider för några själviska syften härvidlag. Det är inte Stadsmissionens intressen, som här stå på spel. Även om den vördade förutvarande ecklesiastikministern hade mycket svårt att bli övertygad om att Stadsmissionen borde ha en rikskollekt, så föll han i alla fall undan för den bevisning, som fördes. Jag kan alltså vittna om att man, innan man erhåller en rikskollekt, får på allt sätt styrka det berättigade däri, och man får också sannerligen lämna fullgod redogörelse för hur man använder dessa medel.

Jag anser att det endast är Kungl. Maj:t och en central myndighet, som kunna avgöra rikskollekternas fördelning. Men om vi med listan över alla dessa kollekt framför oss skulle fråga församlingarna ute i landet, om de ville understödja de olika ändamål, som Kungl. Maj:t har bestämt skola understödjas, så

Ang. det kyrkliga kollektiväsendet. (Forts.)

är jag övertygad om att det skulle bli en absolut majoritet för att de skulle understödjas — så mycket känner jag Sveriges kyrkofolk.

Härefter anförde:

Herr **Johansson** i Stockholm: Herr talman! Herr Johansson i Stockholm har här för andra gången anfört såsom argument att för 500 kronor kan det inte bli så mycket nazism. Men det rör sig inte bara om 500 kronor. Det rör sig här också om Svenska landskommitténs hela verksamhet och dess utgivande av bl. a. publikationen »Kyrkor under korset», vilken herr Severin redan för ett par år sedan här i kammaren med all rätt betecknade såsom oförfalskad nazistpropaganda under kyrklig täckmantel. För denna landskommitté samlades enbart under 1941 in 121 000 kronor, och det har verkligen blivit mycket nazism för de pengarna, herr Johansson. För dem har man, som sagt, bl. a. utgivit publikationen »Kyrkor under korset», beträffande vilken det bara behövs ett studium av några nummer för att man skall bli på det klara med att det är fråga om Goebbelspropaganda av vidrigaste sort. Vidare har Svenska landskommittén, sedan tyskarna ockuperat Ukraina, i samförstånd med utlandsbiskop Heckel åtagit sig ett regelrätt årligt anslag på 20 000 riksmark, alltså över 30 000 kronor, för den tyska verksamheten i Ukraina. Man har också varit med om att sända ut en f. d. tsarrysk ubåtskapten såsom någon sorts folkmissionär till de baltiska gränsbyarna intill Sovjetunionen. Överhuvud taget har man under religionens täckmantel engagerat sig i det tyska förberedelsearbetet för överfallet i öster.

Att här tala om nazistisk verksamhet är inte att sätta stämpeln nazism på oskyldiga företeelser. Det är inte heller de kritiserandes fel att tre svenska biskopar haft så svårt att frigöra sig från detta sällskap.

Efter vad vi i dagarna läst om likfabrikerna i Maidanek och Buchenwald, tror jag att det blir litet svårt för vår ärkebiskop att hävda vad han säger i sitt remissyttrande i denna fråga, att de frivilliga kollektmedlen användas till ändamål, som »stå i sammanhang med Ordets tjänst och kärlekens bevisning» och att en mycket noggrann och omsorgsfull kontroll utövas av medlens användning. Det som anförts om innehållet i »Kyrkor under korset» visar, att det brustit i fråga om kontrollen, och det är därför mycket viktigt, att utskottets förslag här blir bifallet.

Herr **Bagge**: Herr talman! Eftersom jag här blivit apostroferad på grund av att jag sysslat med dessa frågor under min ämbets tid såsom ecklesiastikminister, så skall jag be att i all korthet få säga något därom.

Det är få löpande ärenden, som man i departementet lägger ned så mycken möda på som dessa frågor om kollekt och kollektfördelning. De ha verkligen prövats mycket noga, och man har alltid, så fort det varit fråga om stridiga intressen, inte bara hört diakonistyrelsen utan också försökt taga reda på vad den andra parten haft att säga.

Under de fem år, som min ämbets tid omfattat, har det också pågått en ganska kraftig rationalisering av kollektiväsendet på det sättet att man, såsom redan antytts här i debatten, har inskränkt på antalet rikskollekter och stiftskollekter och försökt sätta dem i rimlig proportion till församlingskollekterna överhuvud taget. Vidare har man försökt åstadkomma en rationalisering i fråga om de olika ändamål, till vilka kollekt skola utgå, och därmed kommer jag in på den åtgärd, som klandrats här, nämligen indragandet av rikskollekten till arbetsstugorna i Norrland. Att så skedde, berodde helt enkelt på den gränsdragning som man måste göra beträffande de ändamål, för vilka kollekt kunna gå utgå. Det är nämligen så, att om man börjar bevilja rikskollek-

Ang. det kyrkliga kollektivärendet. (Forts.)

ter för vad jag skulle vilja kalla rent sociala ändamål, blir det just ingenting över för kyrkliga ändamål av olika slag. Ger man bifall i det ena fallet, måste man bifalla i det andra också. Jag har haft många bekymmer för detta under årens lopp. Anledningen till att denna kollekt drogs in var att man icke ville att den skulle bli på något sätt prejudicerande för rikskollekterna i övrigt och för att det icke skulle bli en röra av alltihop. Innan den drogs in hade emellertid vederbörande fått förhandsvarning. Jag behöver icke säga, att jag i högsta grad sympatiserar med arbetsstugeidén i Norrland. Jag har sysslat åtskilligt med sådant i min dar, och jag är ytterligt intresserad av den. Men jag tycker att det är orimligt att icke kommunerna skola hjälpa till att ordna denna sak, ty det är ju dock härvidlag fråga om en rent kommunal angelägenhet. I vart fall måste man hålla fast vid det system vi en gång kommit fram till, det tror jag att man litet var skall finna, när man tittar närmare på dessa saker. Fördelningen som sådan är en mycket svår och ytterligt besvärlig historia. Jag tror icke att man kan göra denna fördelning annat än centralt och efter vissa bestämda principer. För dem som måhända säga, att det var just snygga principer som gällde, när kollekt beviljades i vissa fall som här anförts, vill jag framhålla, att så snart jag fick min uppmärksamhet fäst på dessa minst sagt olämpliga uttalanden och en del andra förhållanden så föranstaltade jag om en undersökning av saken, och jag kom då till det resultatet att åtgärder måste vidtagas för att man skulle slippa ifrån sådana där historier. Det tror jag också har blivit fallet. Jag har frågat herr Severin från vilket år detta uttalande var, och jag har fått det svaret att det var från år 1942. Det är just det året då jag började riva i saken.

Till slut vill jag ännu en gång säga, att jag är övertygad om att man måste försöka få någon ordning på dessa kollekt och att det för det ändamålet behövs en central granskning av uppdelningen och fördelningen efter vissa bestämda principer. Den centralen bör vara Kungl. Maj:t. Jag har den erfarenheten att vi kommit fram till en sådan ordning för kollekterna, som är försvarlig, och jag tror icke att en utredning kan leda till något bättre resultat. Därför kommer jag, herr talman, att rösta emot utskottets yrkande på en utredning.

Herr **Jacobson** i Vilhelmina: Herr talman! Herr Bagge säger, att han icke tycker att det är oriktigt att kommunerna få hjälpa till att underhålla arbetsstugorna i Norrbotten och Västerbotten. Ja, det där beror ju på hur man ser saken. För den som är bosatt exempelvis i en stockholmsförsamling spelar en sådan här sak ingen roll, men för den som — exempelvis jag — är bosatt i obygderna i Norrbotten och Västerbotten spelar det en stor ekonomisk roll. Mot en sådan tankegång som den av herr Bagge här anförda vill jag därför på det allra bestämdaste protestera.

Herr **Bagge**: Herr talman! Till det den siste ärade talaren sagt vill jag bara tillägga att jag tror att det ligger åtskilligt i vad han säger och att det behövs hjälp till vissa kommuner. Men hjälpen bör i så fall komma i form av anslag på statsbudgeten och icke kollektivägen, ty i senare fallet bryter man sönder hela det systemet.

Herr **Ståhl**: Herr talman! Jag skall icke förlänga debatten utan bara i anslutning till det konstaterande, som herr Bagge här gjorde, säga att precis samma uppfattning ha vi i utskottet kommit till i princip, när vi tittat på frågan, nämligen att den måste handläggas efter klara linjer och i en viss bestämd ordning. Nu säger herr Bagge med utgångspunkt från sin erfarenhet,

Ang. det kyrkliga kollektiväsendet. (Forts.)

att detta bör Kungl. Maj:t göra. Men vore det icke rimligt ändå att det funnes ett annat remissförfarande än det nuvarande. Nu finns det ju bara en instans, och det är väl ändå litet för lite.

Jag vill också säga något i anledning av vad herr Hallén nämnde beträffande just kollekten till Norrbottens arbetsstugor, nämligen att om utskottet finge sin vilja fram skulle dessa råka ur askan i elden. Vad vi reagerat mot är att en sådan här sak strypps i tysthet och sedan icke har någon som helst möjlighet att komma fram. Ett sådant förfaringssätt kan väl ändå icke vara alldeles riktigt, och det är därför icke underligt att det skapas en viss olust ute i församlingarna.

Beträffande den omstridda lutherkollekten skall jag icke ta upp någon diskussion. Jag har med avsikt icke gjort det trots att vi naturligtvis i utskottet haft anledning titta ganska grundligt på saken. Så mycket vill jag dock konstatera, att även lutherkollekten bör vara en anledning till att frågan blir utredd. Detta är väl ändå ganska rimligt. Till sist vill jag ansluta mig till vad herr Gustafsson i Bogla sade, nämligen att lika väl som han i egenkap av motionär varit övertygad om att det skulle lända till kyrkans bästa att frågan blir utredd, precis lika positiva ha vi varit i vår tankegång, när vi velat få bort den spänning och dualism mellan olika intressen, som här råder, och velat få en mera allsidig prövning och en bättre kontroll. Detta får väl sägas vara skäl nog för att få till stånd en utredning såsom utskottet har föreslagit. Jag ber att få vidhålla mitt yrkande.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag å såväl utskottets hemställan som den i ämnet väckta motionen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Johnsson i Stockholm begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarén bifaller första tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 8, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej.

Vinner Nej, har kammarén avslagit såväl utskottets berörda hemställan som den i ämnet väckta motionen.

Sedan kammaréns ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammarén bifallit utskottets hemställan.

Jämlikt § 63 riksdagsordningen skulle detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammarén.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av kammaréns förhandlingar.

§ 13.

Anslag till folk- och småskoleseminarierna. Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 70, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående anslag för budgetåret 1945/46 till folk- och småskoleseminarierna jämte i ämnet väckta motioner.

Punkten 1, angående folkskoleseminarierna: Avlöningar.

Efter föredragning av punkten yttrade:

*Anslag till
avlöningar vid
folkskolesemi-
narierna.*

Herr **Malmberg** i Skövde: Herr talman! Erfarenheten har lärt oss hur svårt det är att anpassa examinationen av lärare efter behovet. För fyra år sedan beräknades det föreligga ett överskott på 400 lärare i folkskolan. Nu sägs det vara ett underskott på 270, och omkring 1948 räknar man med en brist på 1 277. Under senare år har födelsetalet stigit mycket starkt. Vi hade bottentläge 1933 med 85 000 födda, och i fjol uppnåddes talet 134 000. Det stegrade födelsetalet måste återverka på behovet av lärarkrafter. En annan faktor, som därvidlag också inverkar, är antalet med pension avgångna lärare. Härvidlag möta mycket fluktuerande siffror, som göra det besvärligt att beräkna det faktiska behovet. Innevarande år avgå 116 lärare och lärarinnor, nästa år 403, 1947 122 och 1948 427 o. s. v.

Propositionen av seminarieorganisationen syftar ju till att avhjälpa den betänkliga bristen på lärare. Departementschefen föreslår att det skall anordnas 22 avdelningar vid seminarierna, 11 tvååriga och 11 fyraåriga. För att man skall kunna nå största möjliga examination föreslår departementschefen, att antalet elever höjes till 28 i varje klass från nuvarande 24. Därigenom skulle vi få en utbildning av 616 lärare 1948. Även efter den tiden väntas stor brist, och därför har Kungl. Maj:t tillsatt en särskild utredning med uppgift att undersöka behovet och att komma fram med förslag till åtgärder till mötande av den beräknade bristen på lärare.

I anslutning till denna proposition föreligger en motion, som i denna kammarframburits av herr Kyling. Motionen ansluter sig helt till skolöverstyrelsens förslag, vilket innebär, att antalet elever i klasserna skulle begränsas till 24. Detta elevantal ha vi haft i seminarierna allt sedan 1936 års seminarieorganisation genomfördes.

Man har med rätta framhållit, att detta relativt begränsade elevantal har varit av mycket stor betydelse icke minst då det gällt den praktiska lärarutbildningen. Envar måste ju nämligen inse vad just den praktiska utbildningen betyder. Det är en hjärtpunkt i hela lärarutbildningen. Det måste ovillkorligen möta avsevärda svårigheter att kunna tillgodose berättigade krav i fråga om den praktiska utbildningen, om antalet elever skall höjas till 28 i varje klass. Jag skall bara antyda några av dessa svårigheter. Med 28 elever i varje klass torde ingen annan utväg stå öppen för tillgodoseende av praktikbehovet än att man delar vissa 45-minuterslektioner på två lektionshållare, vilket måste anses ytterst otillfredsställande, eller att man på ett eller annat sätt i strid mot gällande bestämmelser tar erforderlig tid från annat ämne. För att detta skall kunna ske måste någon elev i varje klass gå miste om den övning, som vederbörande enligt gällande bestämmelser måste anses ha rätt till. Men detta elevantal i varje klass medför också bestämda olägenheter för våra övningsskolor. Med ett antal av 24 elever i varje klass beräknas belastningen av elevlektionerna vid övningsskolan under större delen av läsåret komma att uppgå till 155 å 175 i veckan. Om elevantalet höjes till 28, ökas denna belastning till 180 å 200 lektioner i veckan. Då en övningsskola om sju läraravdelningar har endast 210 å 220 lektioner i veckan, blir tydligen denna belastning orimligt hög. Det kan icke heller vara riktigt, som i motionen anföres, att staten genom att pressa in ett större antal elever i klasserna än som avsetts vid organisationens genomförande gör det omöjligt för seminarierna att kunna tillämpa de givna föreskrifterna. Man klandrar ofta skolorna och klagar över att lärarutbildningen icke ger vad den borde ge. Det synes då oriktigt att man på sätt som föreslagits i propositionen försvagar lärarutbildningen på dess mest vitala punkt, den praktiska utbildningen.

Anslag till avlöningar vid folkskoleseminarierna. (Forts.)

Utskottet har i sitt utlåtande uppmärksammat de svårigheter, som ett utökad elevantal ovedersägligen innebär. I utskottsutlåtandet betonas, att departementschefen beträffande utbildningen av småskolelärarinnor föreslagit inrättandet av tre provisoriska seminarier och att eleverna vid dessa seminarier skulle få sin praktiska utbildning i folkskola i respektive seminariestäder. Utskottet säger, att med hänsyn till de olägenheter, som ett elevantal av 28 i klassavdelningarna vid folkskoleseminarierna kan väntas medföra för den praktiska utbildningen, har utskottet funnit det befogat, att möjlighet bör beredas vid de åtta folkskoleseminarierna, där under nästa läsår tvååriga linjer komma att vara inrättade, så att vederbörande handledare få ett särskilt arvode på 800 kronor. Olägenheterna med det höga elevantalet äro icke därmed helt eliminerade, icke ens i någon större utsträckning, men jag medger att förslaget innebär en förbättring.

Vid utlåtandet finns fogad en reservation, och den anknyter i stort sett till motionen. Den syftar sålunda till en begränsning av elevantalet till 24 i varje klass. Jag skulle helst ha velat yrka bifall till denna reservation, men, herr talman, jag skall avstå därifrån. Jag måste nämligen medge, att läget är så pass prekärt att man måhända nödgas vidta extraordinära åtgärder. De underrättelser jag fått de senaste dagarna ha gjort klart för mig att läget måhända är svårare än man allmänt vill förutsätta. Jag vill emellertid i detta sammanhang kraftigt understryka utskottets positiva skrivsätt då det gäller åtgärder för att snarast möjligt kunna eliminera olägenheterna och göra det möjligt att återgå till vad jag skulle vilja kalla den riktiga ordningen. Jag tillåter mig här citera utskottet. Utskottet skriver: »I likhet med skolöverstyrelsen anser sig utskottet böra framhålla, att pedagogiska skäl tala för att det stadgeenliga antalet av 24 elever per klassavdelning icke bör annat än i trängande fall överskridas och att de olägenheter, som följa av ett större elevantal, äro särskilt framträdande vid de för utbildningen så viktiga praktiska övningarna.» Vidare heter det, att utskottet förutsätter att i samband med utredningen »till övervägande upptages frågan om vilka åtgärder som kunna och böra vidtagas med avseende på organisationen av folkskoleseminarierna i syfte att återföra elevantalet i klassavdelningarna till det stadgeenliga antalet av 24».

Jag har herr talman velat kraftigt understryka detta utskottets starkt positiva uttalande. Om jag nu avstår från att yrka bifall till reservationen sker det i den varma förhoppningen, att den tillfälliga åtgärd, som här är föreslagen och som väl kommer att genomföras, icke skall komma att bli av prejudicerande betydelse.

Herr *Hoppe* instämde häruti.

Herr **Kyling**: Herr talman! När Kungl. Maj:ts proposition förelåg i detta ämne väckte jag tillsammans med några ledamöter av denna kammare en motion, huvudsakligen beroende på att den kungl. propositionen hade avvikit från skolöverstyrelsens förslag om att elevantalet vid våra seminarier skulle stanna vid 24. När vi vid 1936 års riksdag beslutade att sänka elevantalet vid våra seminarier, så hälsades det med mycket stor tillfredsställelse, givetvis icke minst av eleverna vid dessa seminarier. Det är nämligen så att de stora klassavdelningarna äro förenade med stora besvärigheter. Visserligen kan man säga, att när det gäller den teoretiska undervisningen vid seminarierna, så betyder det icke så ofantligt mycket, om klassen består av 24 eller 28 elever, men om man ser på det litet närmare betyder det rätt avsevärt. Det är nämligen så, att i en seminarieklass sker undervisningen klassvis, d. v. s. hela klassen hålles samman vid undervisningen. Om denna undervisningsform skall finnas kvar

Anslag till avlöningar vid folkskoleseminarierna. (Forts.)

vid våra seminarier är det av mycket stor betydelse, att den enskilde läraren kan komma i närmare kontakt med eleverna och utöva en individuell undervisning i så stor utsträckning som möjligt. Av den anledningen har jag i min motion velat begära, att elevantalet per klass skulle bibehållas vid det nuvarande.

Det har, herr talman, emellertid icke varit den saken som dikterat mitt ställningstagande, utan det har varit den praktiska utbildningen vid våra seminarier. När Kungl. Maj:ts proposition förelåg, försökte jag i den motion jag avlämnade att ge en liten redogörelse över vilka besvärligheter som skulle uppkomma för den praktiska utbildningen, om elevantalet i varje klass ökades med fyra stycken. Det är nämligen så, att man vid ett seminarium delar den praktiska utbildningen i ett visst ämne i sex perioder, och var och en av dessa perioder kommer att omfatta ungefär fem veckor. Med 24 elever i varje klass komma tolv elever att samtidigt ha gruppövningar, under det att de andra tolv få en annan uppgift. Man delar upp dessa tolv elever i tre grupper; det blir alltså fyra i varje grupp. Då endast en veckotimmes undervisningsövningar är anslagen för varje grupp, ges det möjlighet att under en sådan period få en mönsterlektion av en lärare, som är handledare, och en hel timmes lektion av varje elev i gruppen. Det skulle vara önskvärt att kunna få två mönsterlektioner, innan den direkta undervisningen av eleverna själva sätter in, och det är beklagligt, att detta nu ej är möjligt. Men vad värre är, om vi skulle få 28 elever kommer det att bli 14 elever, som skola delas i tre grupper, varvid antalet elever i grupperna blir $5 + 5 + 4$. Då blir det bara i den grupp som består av fyra elever som alla eleverna få hålla vardera en hel timmes lektion, men i de grupper som ha fem elever kommer en timme av den praktiska undervisningen att få delas för åtminstone två elever, och de få alltså $22\frac{1}{2}$ minuter var. Det är det som gjort att jag ser ganska mörkt på denna situation.

Det har emellertid visat sig, att det icke bara är den saken, som gör att det är svårt att få in dessa timmar i övningsskolan. Det har nämligen visat sig, att efterprovning i undervisningsskicklighet börjar ske i allt större utsträckning vid våra seminarier. Om jag icke är fel underrättad, skall lärare som har tagit sin examen och kommer till ett seminarium för att få efterpröva i undervisningsskicklighet undervisa åtta timmar för att därefter kunna få det betyg han förtjänar. Om denna efterprovning kommer att utsträckas ytterligare — man har viss anledning att tro att så kommer att bli fallet — kommer det naturligtvis att bli ännu svårare för den ordinarie eleven på seminariet att få den utbildning som han så väl behöver.

Emellertid har utskottet utsträckt möjligheten att få överflytta elevernas undervisningsövningar till den ordinarie folkskolan. Statsrådet har tänkt sig att ge den rätten för de tre provisoriska småskoleseminarier som ha kommit till, och utskottet går nu längre och föreslår även att den rätten skall finnas för dessa seminarier, som nu få ökad elevintagning. Man kan ju då tycka, att vi ha nått ett gott resultat med motionen.

Anledningen till att jag stannat inför denna fråga är, att målsmännen ute i landet — och det med all rätt — börja mer och mer kräva, att den som sättes i en kateder skall ha de bästa förutsättningarna och den bästa utbildningen för att kunna handleda ungdomens fostran och undervisning. Detta intresse visas icke endast från målsmännens sida utan i samma utsträckning från lärarnas egen sida. Lärarorganisationerna ha, vad det gäller folkskolan, vid ett flertal tillfällen uttalat sig för att en moderniserad lärarutbildning skall komma till stånd. Jag skulle i detta sammanhang vilja rikta mig till ecklesiastikministern och vädja till honom, att han tänker just på denna sak och så snart det låter

Anslag till avlöningar vid folkskoleseminarierna. (Forts.)
sig göra får till stånd någon utredning för att få en moderniserad utbildning av lärarna till stånd.

Jag har många gånger funderat över, hur det kan komma sig, att vi här i landet icke ha kommit fram till att få en bättre och ändamålsenligare utbildning av lärarklientelet. Om jag drager en parallell på det sättet, att jag tänker mig, att man i näringslivet går in för en rationalisering och där insätter en mycket sinnrikt uppbyggd maskin, så tillåter vederbörande ingenjör icke, att den maskinen handhaves av personer som icke äro ordentligt utbildade. Den utbildning dessa personer få blir både teoretisk och praktisk, och det kan taga mycket lång tid, innan utbildningen är färdig och vederbörande får sätta sig vid maskinen och sköta den. Jag förmenar, att om det är så viktigt att få väl kvalificerad arbetskraft för att sköta en sådan maskin, så borde det ligga i statens intresse att få en väl så utbildad kategori lärare som kan sköta den betydligt sinnrikare maskin, om jag får använda det uttrycket, som det uppväxande släktet kan sägas utgöra. Vi få icke i framtiden handskas på det sättet, att vi nonchalera utbildningen av den svenska lärarpersonalen. Det är ett viktigt material som har lagts i lärarnas händer, och den lärare som fått en god utbildning och god handledning, innan han lämnar seminariet, har också de bästa förutsättningarna att kunna göra en mycket god insats, då det gäller fostran av det kommande släktet.

Jag är mycket tacksam för statsutskottets välvilliga behandling av den motion jag har avlämnat. Jag skall icke här återupprepa vad herr Malmberg sade. Det finnes nämligen i detta utskottsutlåtande en hel del positiva synpunkter. Jag vill bara understryka ytterligare en gång vad utskottet har sagt, då det gäller detta elevantal på 28, att det icke får ha någon permanent karaktär utan endast bli ett provisorium. Nu kommer givetvis detta provisorium med 28 i klassen att permanentas för 4 år framåt, då dessa 28 som intagas i våra seminarier i första klassen på 4-åriga linjen komma att stanna kvar vid seminarierna i fyra år. Men så fort det kan göras, är det av stor betydelse att på nytt få ned den siffran vid våra seminarier till 24. I detta sammanhang hälsa vi från lärarhåll med tillfredsställelse statsrådet Andréns initiativ att tillsätta en utredning rörande lärarbehovet. Med de klara direktiv denna utredning har fått med uppgift att behandla detta ärende så snabbt som möjligt förvänta vi, att den utredningen först och främst kommer med ett klarläggande av det lärarbehov som föreligger och för det andra även med synpunkter på den praktiska utbildningen.

När nu reservanterna här i kammaren icke ställa något yrkande om bifall till reservationen har jag icke heller anledning att göra det utan jag bara uttalar den förhoppning jag redan framfört i mitt anförande, att ökningen av elevantalet i klassen till 28 skall få provisorisk karaktär. Jag har därför, herr talman, icke heller något yrkande att ställa.

Fröken **Nygren**: Herr talman! Beträffande de betänkligheter, som man måste hysa mot förslaget att taga in 28 elever i seminarieklasserna i stället för i stadgan föreskrivna 24, tycks det råda full enighet. Jag skall icke heller trötta kammaren med att räkna upp nackdelarna. De ha ju så bra framhållits av de båda föregående talarna, så att det kan räcka till med vad de sagt.

Herr Malmberg talade om att sedan han skrev sin reservation hade han fått vissa upplysningar, som göra, att han kände sig tvingad att avstå ifrån ett yrkande om bifall till sin egen reservation. Det är också en del andra omständigheter, som göra, att man kanske har fått en något annan inställning än man tidigare hade. Jag tänker närmast på hur kravet på åttaårig folkskola har aktualiserats på sista tiden med större kraft än man tidigare hade väntat.

Anslag till avlöningar vid folkskoleseminarierna. (Forts.)

Det har visserligen under de senare årens skoldebatt talats om att vi syfta till obligatorisk åttaårig folkskola, men det har sagts som om man räknat med det som ett önskemål på lång sikt och som om man icke räknat med möjligheten att inom en överskådlig framtid få obligatorisk åttaårig skola. Nu låter det däremot som om man skulle kunna hoppas på att en sådan reform kommer att genomföras snabbt, och kraven på nioårig folkskola ha också framförts med skärpa. Det är en utveckling som vi önska. Vi ha sackat efter övriga kulturländer, när det gäller folkundervisningen, och det vore ju beklagligt, om Sverige, som är ett av de få länder som icke ha behövt — hittills åtminstone — dragas in i det pågående kriget, icke skulle kosta på sig en folkundervisning av större omfattning och bättre innehåll än vad vi hittills haft.

Men menar man allvar, när man uttalar dessa önskemål, måste man också vara beredd att taga konsekvenserna. Man kan icke motsätta sig en utökning av lärarproduktionen och samtidigt yrka på förändringar i skolorganisationen, som skärper behovet av lärare. Man måste alltså välja, och med hänsyn till att utskottsmajoriteten har presterat en skrivning, som med all önskvärd tydlighet visar, att man där beaktar de pedagogiska synpunkterna på frågan och att utskottet också tagit ett initiativ, som måste få åtminstone vissa praktiska verkningar i fråga om avhjälpan av de här påtalade svårigheterna, kan jag i likhet med de båda föregående talarna avstå från ett yrkande om bifall till reservationen eller motionen, hur man nu vill uttrycka det. När jag talar om ett initiativ som utskottet tagit, tänker jag på förslaget om ökade anslag för att göra det möjligt att använda sig av seminariestädernas folkskoleklasser för de praktiska övningar som seminarieeleverna skola ha under utbildningstiden. En sådan anordning kan visserligen icke få räknas som en ersättning för den nuvarande övningsskolan. Jag tror emellertid, att man även i fortsättningen bör använda den möjligheten att låta seminarieeleverna få visst praktiskt arbete ute i de ordinarie folkskoleklasserna. Det bör alltså vara ett komplement till det arbete i övningsskolan som bör stå kvar, även sedan man fått en bättre seminarieorganisation. Men detta försök att redan på detta stadium bereda större möjligheter att utvidga de praktiska övningarna för seminarieeleverna måste man hälsa med tillfredsställelse. Jag vill kraftigt framhålla nödvändigheten av att en sådan utökning av relevantet i seminarieklasserna, som nu är föreslagen, måste betraktas som provisorium, och att detta provisorium kommer att vara av kort varaktighet. Vi måste ju, som herr Kyling framhållit, vara mycket intresserade av att seminarieutbildningen blir sådan, att vi få lärare, som äro så väl skickade som möjligt att taga hand om utbildningen av det uppväxande släktet.

Jag vill emellertid säga, att enbart relevantet i klasserna icke är avgörande för hur resultatet av arbetet kommer att gestalta sig. Jag vill passa på tillfället att peka på ett par förhållanden som äro värda att beaktas. Jag tänker dels på att vid seminarierna i så stor utsträckning som nu är fallet anlitas extra ordinarie lärare i stället för ordinarie. Man bör till seminarierna knyta lärare med erfarenhet av arbetet, om resultatet skall bli det bästa möjliga. Ett utökande av antalet ordinarie lärare vid seminarierna skulle utan tvivel göra det möjligt att få ett bättre lärarurval vid våra seminarier. Jag vill också gå in på själva arbetsformerna vid seminarierna. Herr Kyling har redan antytt önskemålet om att få arbetet vid seminarierna i viss mån omlagt, och jag vill i detta sammanhang passa på tillfället att för min del avge en rekommendation för de förslag till omläggning av arbetet vid seminarierna som framlagts av kollegiet vid Kalmar seminarium. Jag skall icke taga kammararens tid i anspråk med att på något sätt gå in på en redogörelse för hur man där tänkt sig arbetet, men jag vill vädja till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet att göra vad på honom ankommer för att man vid

Anslag till avlöningar vid folkskoleseminarierna. (Forts.)
seminarierna skall få möjligheten att pröva det förslag som där framlagts och att arbetet i fortsättningen vid seminarierna skall komma att organiseras på ett mera modernt sätt än hittills varit fallet.

Herr **Svensson** i Grönvik: Herr talman! När jag såg, att tre talare efter varandra före mig voro antecknade, om vilka jag hade all anledning tro, att de skulle stå i stark opposition mot utskottets förslag, blev jag givetvis litet bekymrad, men sedan jag åhört samtliga dessa talare, av vilka ingen gjort något yrkande, fann jag att min ställning icke var så bekymmersam som jag hade trott. Det var tvärtom på det sättet att den förste talaren, herr Malmborg, tycktes vara mycket belåten med utskottets skrivsätt, och det vill jag särskilt understryka. Även herr Kyling uttalade även sin tillfredsställelse. Det är ju under sådana förhållanden ingen anledning att taga upp någon debatt i denna fråga. Jag skall bara begränsa mig till att säga några ord.

Vi ha kommit i denna situation beroende på icke bara födelsetalets ökning utan också kanske i allra högsta grad den starka nedskärning som riksdagen beslutade angående utbildning av lärare. Det saknades icke varningar under den tiden, då man så starkt skar ned utbildningen av lärare, och det är icke bara födelsetalets ökning utan också organisatoriska ändringar av skolväsendet som gjort behovet av lärarkrafter större än man tidigare räknat med. Nu har det talats om att här är igångsatt en utredning. Utskottet har ju här strukit under önskvärdheten av att denna utredning kommer fram med ett förslag, och utskottet säger bland annat följande: »Utskottet förutsätter, att de sakkunniga vid fullgörandet av sitt uppdrag komma att klarlägga de faktorer, som bestämma lärarbehovet, och att på detta underlag möjligast tillförlitliga prognoser utarbetas för så stor tidrymd, att åtgärder i god tid kunna vidtagas i syfte att anpassa examinationen av lärare efter de vid varje tidpunkt växlande behoven.» Vid utskottsbehandlingen voro vi tveksamma, om man verkligen kan ställa så stora krav på utredningsmännen. Det är klart att man kan skåda framåt över en tidrymd av sju år, alltså från det år en utvidgning av lärarutbildningen måste ske på grund av ökningen i födelsetalet. Men det är enligt min mening svårare att ställa prognoser i framtiden, om man inte har kännedom om den utveckling, som kan äga rum på det rent organisatoriska området och vilken för närvarande diskuteras.

Herr talman! Jag har som sagt inte någon anledning att ingå på något närmare bemötande av vad som här har yttrats. Alla de föregående talarna ha instämt i det uttalande, som utskottet gjort, och under sådana förhållanden kan jag för min del inskränka mig till att med det anförda be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Falla**: Herr talman! Då talesmännen för reservationen inte ha framställt något yrkande, kunde det kanske vara överflödigt att yttra sig i denna debatt. Men det är ett par omständigheter, som jag likväl skulle vilja beröra.

Att vi ha kommit i den situation, i vilken vi nu stå, beror ju på åtskilliga samverkande orsaker. En orsak tror jag är den, att man inte har haft sin uppmärksamhet tillräckligt fäst på framtiden. Skolöverstyrelsen yttrar på tal om lärarbehovet, »att elevintagningen efter år 1945 måste bli av ännu större omfattning än den, som överstyrelsen nu föreslagit för år 1945». Det heter vidare: »Detta kommer givetvis att spränga den nuvarande seminarieorganisationen. Överstyrelsen antydde redan i sina petita till 1944 års riksdag, att denna utveckling kunde väntas, men ansåg sig då ännu icke hava förutsättningar att yttra sig härom med säkerhet. Överstyrelsen framhöll dock, att en utredning i frågan snart nog skulle bli erforderlig.»

Nu, ett år senare, stå vi inför en mycket stor brist på lärare, och det förefal-

Anslag till avlöningar vid folkskoleseminarierna. (Forts.)

ler både mig och säkerligen många andra som om denna brist kunde ha förutsetts tidigare än i fjol och att man tidigare borde ha kunnat framlägga förslag om åtgärder till mötande av den förutsedda bristen. Så har emellertid inte skett, utan nu befinna vi oss i detta mycket besvärliga läge. Utskottet har yttrat sig om detta läge och förutsätter, att de sakkunniga, som skola verkställa utredning angående vittagande av åtgärder för att möta lärarbristen, skola se till att »möjligen tillförlitliga prognoser utarbetas för så stor tidrymd, att åtgärder i god tid kunna vidtagas i syfte att anpassa examinationen av lärare efter de vid varje tidpunkt växlande behoven». Jag vill understryka vikten av detta uttalande och tillägga, att en sådan framsynthet och sådana prognoser inte endast böra vara förenade med den utredning, som nu skall sättas i gång, utan att vi förvänta, att dylika prognoser för erforderlig tid framåt komma att förlöpande utarbetas, så att vi inte för framtiden behöva stå inför sådana obehagliga situationer, som vi nu stå inför i form av den rådande mycket stora bristen på lärare. Jag anser att man bör kunna förvänta ett bättre förutseende i detta avseende för framtiden.

Beträffande de divergerande meningarna rörande antalet elever i seminarieklasserna, alltså om det skall vara 24 eller 28, har redan den förste talaren under denna punkt, herr Malmborg, sagt, att på grund av vad han har inhämtat om de besvärligheter som föreligga — det var naturligtvis bristen på lärare han åsyftade — kunde han inte yrka bifall till reservationen. Vi äro ju alla överens om att ett elevantal av 24 i klasserna är mest önskvärt. Vi böra inte frångå detta antal utan särskilda skäl. Nu föreligga emellertid sådana särskilda skäl, och jag anser, att dessa äro så starka — det har ju erkänts ifrån olika håll — att man inte behöver hesitera inför en utökning av elevantalet till 28. Den väsentliga svårigheten med ett elevantal av 28 skulle ju uppstå vid de praktiska undervisningsövningarna, och jag bestrider ingalunda, att svårigheter därvidlag föreligga. Utskottet har emellertid föreslagit vissa anordningar, som böra kunna underlätta dessa undervisningsövningar och även anvisat medel därtill. Härigenom tror jag att möjligheter beretts att modifiera de besvärligheter, som kunna förekomma under den tid, man arbetar med 28 elever i seminarieavdelningarna. Behovet av lärare måste tillgodoses; det är en angelägenhet som måste gå före allt annat. De mera speciella pedagogiska önskemålen, själva finesserna i utbildningen, om jag så får säga, måste i en situation som den nuvarande komma i andra rummet.

Jag har svårt att med bestämdhet uttala mig i ett spörsmål, som ett par talare i denna debatt fört på tal, nämligen lärarutbildningens kvalitet överhuvud taget. Herr Kyling ville till statsrådet rikta en vädjan, att man inte i fortsättningen skulle nonchalera lärarutbildningen, och han ansåg, att en bättre utbildning av lärarna är behövlig. Alla äro väl överens om att man inte kan nonchalera lärarutbildningen och att det är önskvärt att lärarna skola ha en så god utbildning som överhuvud taget är möjlig. Jag har emellertid för min del under de många år jag har intresserat mig för dessa ting inte haft den uppfattningen, att lärarutbildningen har varit dålig. Tvärtom har jag ansett, att vi särskilt under senare år på grund av de mycket stränga inträdesfordringar, som gälla för seminarierna och som på grund av den stora elevtillströmningen ha kunnat uppehållas, fått mycket väl utbildade lärare. Jag anser också, att seminarierna i allt väsentligt fylla de anspråk, som man har kunnat ställa på dem. Min uppfattning är alltså, att i synnerhet de senaste lärargenerationerna ha fått en mycket god utbildning, och jag tror att vi kunna vara ganska nöjda med detta resultat. Detta förhållande hindrar naturligtvis inte, att lärarutbildningen liksom allt annat måste följa med i utvecklingen. Man kan inte tänka sig ett avstannande på detta område, utan förändringar av pedagogisk och må-

Anslag till avlöningar vid folkskoleseminarierna. (Forts.)
hända också organisatorisk art måste till för att man skall komma i nivå med den alltjämt fortgående utvecklingen. Jag har alltså ingen invändning att göra mot det resonemang, som förts på den punkten. Men jag vill förekomma sådana missuppfattningar, som ett par av anförandena i denna debatt möjligen kunnat ge anledning till. Av herr Kylings och fröken Nygrens yttranden skulle man måhända kunna få den uppfattningen, att vår lärarutbildning står på en mycket låg och föråldrad ståndpunkt och att den inte kan tillgodose rimliga krav. Jag tror inte, att en sådan uppfattning är riktig utan att vi få för sina uppgifter väl utbildade lärare, men att vi naturligtvis alltid måste sträva till att få utbildningen bättre.

Den svårartade kris — om jag får begagna det uttrycket — som vi stå inför beträffande lärartillgången just nu, aktualiserar problemet om denna utbildnings kvantitet. Jag har redan i viss mån yttrat mig om densamma, men jag skall be att få tillägga ett par ord om hur det kommit sig, att vi haft ett så litet antal elever i seminarierna, som vi haft under de senare åren. Det har inte saknats varnande röster mot denna förknappning. Vi hade ett litet läraröverskott för några år sedan, men det var inte så särskilt stort. En av de faktorer, som enligt min mening gjort, att man inte bara nu utan vid flera föregående tillfällen har begränsat utbildningen av lärare mer än som varit lämpligt, har varit vissa kårintressen, som framför allt ha tagit sig uttryck i en del lärartidningar. Man har i dessa organ under många år fört en mycket häftig kampanj för att intagningen vid seminarierna skall snävt begränsas. Man har aldrig sett någon våda i att det skulle råda brist på lärare, men man har sett stora vådor i att det skulle finnas några lärare mer än det matematiskt angivna behovet. Denna uppfattning och hela denna inställning är ganska olycklig. Vi måste för att kunna fylla det verkliga behovet ha tillgång till flera lärare än som svarar mot det rent matematiska behovet. Ha vi inte det, kommer det på vida områden att föreligga brist, ty lärarna ha också sina önskemål att göra urval. Om det då inte finns något överskott utan det alltid finns en plats att omedelbart tillträda för vem som helst som är utexaminerad, kommer det säkert att i Norrland föreligga brist på lärare. Lärarbristen däruppe är för nävarande enligt vad jag hört berättas så svårartad, att man t. o. m. i de högre folkskoleklasserna — uppe i 6:e och 7:e klasserna — får nöja sig med småskollärarinnor som lärare och inte bara vanliga småskollärarinnor utan även sådana, som ha lämnat skolan för många år sedan och därför uppenbarligen inte kunna ha erforderlig skicklighet för småskolans behov och ännu mindre för undervisningen i folkskolan. Det är sådana ting, som de som företräda detta kårintresse och deras organ inte tagit hänsyn till, utan i dessa organ har man drivit en intensiv agitation för att staten skall begränsa lärarutbildningen. Att man på olika håll fallit undan för denna agitation är olyckligt, och detta är en av orsakerna till att vi i dag stå i det beklagliga läge vi nu göra. Jag vill uttala en bestämd förväntan om att våra myndigheter, folkskolinspektörer, skolöverstyrelsen och vederbörande departementschef, för framtiden inte falla undan för det tryck, som jag här har talat om, utan att de alltid söka se till, att man får tillräckligt antal lärare utbildade för det behov, som kommer att föreligga vid skolorna.

Jag har, herr talman, intet annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Vidare anfördes ej. Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 2—4.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 5, angående Småskoleseminarierna: Avlöningar.

*Anslag till
avlöningar vid
småskolesemi-
narierna.*

I propositionen nr 1 hade Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln, punkten 155, föreslagit riksdagen att dels besluta, att småskoleseminarierna i Skara, Strängnäs och Växjö skulle utvidgas på sådant sätt, att seminariet i Strängnäs komme att omfatta 3 och vartdera seminariet i Skara och Växjö 4 parallella avdelningar av varje klass, samt att provisoriska dubbelseminarier skulle upprättas i Falun, Norrköping och Stockholm, allt på sätt departementschefen förordat, dels godkänna av departementschefen angiven personalförteckning och avlöningsstat för småskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46, dels ock till Småskoleseminarierna: Avlöningar för budgetåret 1945/46 anvisa ett förslagsanslag av 1 250 700 kronor.

I samband därmed hade utskottet till behandling förehaft dels de två likalydande motionerna I: 252 och II: 251, såvitt de avsåge småskoleseminarierna;

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *L. Bondeson m. fl.* (I: 253) och den andra inom andra kammaren av herrar *Andersson* i Malmö och *Fahlman* (II: 387), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta, att Landskrona småskoleseminarium skulle utvidgas att omfatta fyra examinationsavdelningar, men att något provisoriskt seminarium i Norrköping icke skulle inrättas.

Utskottet hemställde,

I. att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag,

a) besluta, att småskoleseminarierna i Skara, Strängnäs och Växjö skulle utvidgas på sådant sätt, att seminariet i Strängnäs komme att omfatta 3 och vartdera seminariet i Skara och Växjö 4 parallella avdelningar av varje klass samt att provisoriska dubbelseminarier skulle upprättas i Falun, Norrköping och Stockholm, allt på sätt departementschefen förordat;

b) godkänna i utskottets hemställan intagen personalförteckning för småskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46;

c) godkänna i utskottets hemställan likaledes intagen avlöningsstat för småskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46;

d) till Småskoleseminarierna: Avlöningar för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1 256 300 kronor;

II. att motionerna I: 252 och II: 251 — såvitt här vore i fråga — icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

III. att motionerna I: 253 och II: 387 — såvitt här vore i fråga — icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid denna punkt hade reservation avgivits

dels av herrar *Oscar Olsson*, *Emil Petersson*, *Malmberg* i Skövde och *Hoppe*;

dels ock av herr *Bergström*, som ansett, att utskottet bort tillstyrka bifall till motionerna I: 253 och II: 387 — vilket i förhållande till utskottets förslag innebure minskning med en rektorstjänst i avlöningsgrupp II samt ökning med dels en övningsskollärartjänst, dels ock en extra ordinarie adjunksbefattning — och till följd därav hemställa,

I. att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 253 och II: 387, såvitt här vore i fråga,

a) besluta, att småskoleseminarierna i Skara, Strängnäs, Växjö och Landskrona skulle utvidgas på sådant sätt, att seminariet i Strängnäs komme att omfatta 3 och vartdera seminariet i Skara, Växjö och Landskrona 4 parallella avdelningar av varje klass, samt att provisoriska dubbelseminarier skulle upprättas i Falun och Stockholm, allt på sätt reservanten förordat,

Anslag till avlöningar vid småskoleseminarierna. (Forts.)

b) godkänna i reservationen intagen personalförteckning för småskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46;

c) godkänna av reservanterna framlagd avlöningsstat för småskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46;

d) till Småskoleseminarierna: Avlöningar för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1 246 100 kronor;

II. att motionerna I: 252 och II: 251 — såvitt här vore i fråga — icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Sedan punkten föredragits, anförde:

Herr Nilsson i Landskrona: Herr talman! Den kungl. propositionen, statsutskottets utlåtande och den diskussion, som förts i kammaren, ha haft en röd tråd, nämligen att det bästa möjliga bör göras för att skapa fram så dugliga lärare som möjligt för ungdomen. Jag finner emellertid, att denna synpunkt icke till alla delar beaktas i utskottsutlåtandet och icke heller i propositionen. Utskottet föreslår bl. a., att i syfte att utvidga denna lärarkår seminarier av provisorisk natur skola inrättas.

Beträffande denna fråga har i andra kammaren avgivits en motion, vari motionärerna utgått ifrån att något provisorium helst icke skulle behöva förekomma, och därjämte föreslagit, att Landskrona seminarium skulle utvidgas med tvenne avdelningar. Skolöverstyrelsen har i sin utredning föreslagit en sådan utvidgning av seminariet, och det var genom skolöverstyrelsens förslag som vi fingo kännedom därom. Vi blevo därför inte litet besvikna, när propositionen, som annars i stort sett följt skolöverstyrelsens förslag, avvek från detta just på denna punkt.

Redan därav att motioner väckts i båda kamrarna av representanter för olika delar av Skåne och Blekinge kan man förstå, att den ifrågasatta utökningen av Landskrona småskoleseminarium icke enbart är ett lokalt intresse för Landskrona stad utan fastmera ett intresse för hela södra Sverige. Man blir litet förvånad, när man i utskottsutlåtandet ser, att det är statsfinansiella skäl, som anföras för att man icke kraftigare gått in för att utvidga de permanenta seminarierna. Det är egentligen för att säga några ord om detta, herr talman, som jag har begärt ordet. Vi hade tidigare i min hemstad beslutat att på en till det nuvarande seminariet angränsande tomt uppföra en stor folkskola. Det var inte utan att vi hade tänkt oss, att den föreslagna utvidgningen av seminariet till stora delar skulle kombineras just med denna nya skolbyggnad, och vi lämnade i en skrivelse statsutskottet meddelande härom. I utskottsutlåtandet finner man praktiskt taget inte ett enda ord om dessa förhållanden. Hade utskottet tagit denna skrivelse och dess erbjudande ad notam, så skulle inga som helst risker uppstå, om barnantalet om tio år skulle minskas, ty staden erbjuder sig faktiskt, dels att övertaga och ge utrymme åt övningsskolan och dels, om det skulle bli nödvändigt att lägga ned någon del av verksamheten vid seminariet, att övertaga de ledigblivna lokalerna för kommunala ändamål. Jag finner det därför vara synnerligen egendomligt, att man verkligen inte tagit upp denna fråga, ty därmed hade man kunnat på ett förnuftigt sätt ordna seminariets förhållanden för framtiden.

Då jag mycket väl förstår, att man inte kan komma någon vart med ett yrkande i kammaren i denna fråga, så är det i varje fall en tröst att man kan tänka sig, att utskottet inom några år får behandla frågan på ett helt annat sätt än vad det nu har gjort. Jag kan inte uraktlåta att framhålla, att om man verkligen tar denna fråga på allvar, bör man också räkna med att de kommunala myndigheterna alltid ha några goda råd att ge, då det gäller att organisera en dylik betydelsefull verksamhet. Jag tror i varje fall, att den väg, som

Anslag till avlöningar vid småskoleseminarierna. (Forts.)

herr Bergström har velat gå, är den riktiga, och jag ber därför, herr talman, att för min del få yrka bifall till herr Bergströms reservation vid denna punkt.

I detta anförande instämde herrar *Andersson* i Malmö och *Bladh*.

Herr *Svensson* i Grönvik: Herr talman! Det är egentligen inte mycket att tillägga i denna fråga, ty utskottet har, som här nämnts, på grund av statsfinansiella skäl inte ansett sig kunna tillstyrka bifall till ifrågavarande motion. På sätt här tidigare anförts skulle ett bifall till motionens förslag medföra rätt väsentliga kostnader innan den utredning, som redan igångsatts, är slutförd. Under sådana förhållanden skulle det väl vara rätt märkligt, om riksdagen skulle bevilja medel för igångsättandet av ett byggnadsföretag, som skulle innebära en provisorisk anordning. Propositionen gör med andra ord en riktig konklusion inte bara då det gäller kostnaderna utan även rörande det faktum, att det här gäller en provisorisk anordning. Enligt min mening skulle det därför vara mycket oklokt att bifalla motionens förslag. Jag tror inte, att tillräckligt starka skäl i dag kunna anföras för ett bifall till motionen.

Herr talman! Med vad jag nu anført ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan under förevarande punkt.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på godkännande av utskottets hemställan i denna punkt, dels ock på godkännande av den av herr Bergström avgivna reservationen; och biföll kammaren utskottets i punkten gjorda hemställan.

Punkterna 6—9.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 14.

Herr statsrådet *Ohlin* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 275, angående godkännande av en mellan Sverige och Island träffad handelsöverenskommelse.

Denna proposition bordlades.

§ 15.

Föredrogs vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 71, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till Krigsrätterna: Avlöningar m. m.;

nr 72, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående gäldande av viss ersättning till baltiska flyktingar;

nr 73, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser justitiedepartementets verksamhetsområde;

nr 74, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser socialdepartementets verksamhetsområde;

nr 75, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för tillförordnade byråsekreteraren hos överståthållarämbetet Nils Gustav Alm från skyldighet att till postverket gälda visst belopp;

nr 76, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående disponerande av vissa statsverket genom testamente efter f. d. kaptenen J. O. L. von Mentzer tillfallna medel m. m.;

nr 77, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning i vissa fall i anledning av olycksfall i arbete eller yrkessjukdom;

nr 78, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till Statspolisorganisationen: Inköp av motorfordon m. m.;

nr 79, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av vissa äldre reservationsanslag;

nr 80, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av visst äldre reservationsanslag; och

nr 81, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse från betaltningsskyldigheten för av statsverket förskjuten ersättning vid avlösning av viss frälseränta, m. m.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 16.

*Anslag till
statens sjö-
historiska
museum.*

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 82, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till Statens sjöhistoriska museum: Avlöningar jämte i ämnet väckt motion.

I propositionen nr 155 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för den 23 februari 1945, föreslagit riksdagen att

dels godkänna av departementschefen förordad personalförteckning för statens sjöhistoriska museum;

dels godkänna av departementschefen förordad avlöningsstat för statens sjöhistoriska museum, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46;

dels ock till Statens sjöhistoriska museum: Avlöningar för budgetåret 1945/46 under tionde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 69 500 kronor.

Vidare hade uti en inom andra kammaren av herrar *Håstad* och *Lindberg* väckt motion (II:496) hemställts, att riksdagen vid behandlingen av proposition nr 155 angående anslag till statens sjöhistoriska museum måtte besluta den ändringen, att konservatorn, vilken enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle placeras i lönegraden Eo 15, placerades i lönegraden Eo 19.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II:496,

a) godkänna i utskottets hemställan intagen personalförteckning för statens sjöhistoriska museum;

b) godkänna i utskottets hemställan likaledes intagen avlöningsstat för statens sjöhistoriska museum, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46;

c) till Statens sjöhistoriska museum: Avlöningar för budgetåret 1945/46 under tionde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 69 500 kronor.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr **Håstad**: Herr talman! Det väckes många lönemotioner här i riksdagen. En gammal sed bjuder i allmänhet, att man inte sedan statsutskottet fällt sin dom skall ta upp någon debatt i kammaren, såvida inte en reservation avgivits eller starkt delade meningar på annat sätt kommit till uttryck. I detta speciella fall, som gäller en konservatorstjänst vid sjöhistoriska museet, beträffande vilken herr Lindberg och jag väckt en motion, är utskottet visserligen enhälligt i sitt avstyrkande av motionen. Men jag finner, att de argument, som utskottet anfört, äro så pass svaga och svävande att jag dristar mig att ta kammarens uppmärksamhet i anspråk under några minuter.

Anslag till statens sjöhistoriska museum. (Forts.)

Ifrågavarande konservator har till uppgift att behandla allt museets materiel, som är av vitt skilda slag och fordrar en stor kompetens. Dessutom måste vederbörande vara skicklig att göra modeller. Den nuvarande konservatorn, som för övrigt har sjökaptensexamen, är dessutom historiskt mycket beläst och synnerligen skickad för sin uppgift. Jag har själv — utan att jag naturligtvis gör anspråk på någon sakkunskap på detta område — haft tillfälle att ta del av några av hans skrifter. De vittna om mycket ingående förtrogenhet med skeppsbyggeri i äldre och nyare tid icke minst i vad gäller svensk och utländsk litteratur.

Alltifrån den tid, då sjöhistoriska museets organisation diskuterades, har man från museimyndigheternas sida — d. v. s. från sakkunskapen på området — förutsatt, att konservatorn antingen skulle sättas i löneklass över amanuenserna eller åtminstone i paritet med dem. Amanuenserna föreslås nu i Kungl. Maj:ts förslag att placeras i lönegrad Eo 18, under det att konservatorn skall placeras i Eo 15. Redan häri förligger således ett stort avsteg från vad man tidigare planerat. De sakkunniga, som haft att utreda frågan om sjöhistoriska museets organisation, voro enhälliga i sitt förslag att placera konservatorn i Eo 17. Detta förslag mötte gensagor från vitterhetsakademien, sjöhistoriska museets nämnd och museichefskollegiet, som samtliga föreslog en höjning av befattningens lönegradplacering till lägst Eo 18. Endast allmänna lönenämnden hade en annan uppfattning och föreslog Eo 15.

Mot bakgrunden av vad de sakkunniga myndigheterna sålunda anført är det svårt att förstå, hur allmänna lönenämnden kunnat framlägga sitt förslag i ämnet. Jag har inte kunnat finna annan förklaring till nämndens förslag än de enligt min uppfattning ganska vilseledande uppgifter, som både i utredningen och sedermera i propositionen lämnats om de löneinkomster, som här ifrågavarande konservator tidigare uppburit. Det uppges sålunda i utredningen liksom i propositionen, att hans föregående löneinkomster, då man medräknat de intäkter, som han haft i egenskap av chef för modellverkstaden, samt ett annat arvode, uppgått till sammanlagt 6 000 kronor. Det visar sig emellertid, att hans tidigare arvoden utgjorde 7 620 kronor, d. v. s. 1 620 kronor mer än som uppgivits i utredningen och i propositionen. Från utskottets sida kan nu givetvis invändas, att det ytterligare arvode, som medfört denna höjning av hans avlöning, varit tillfälligt. Gentemot detta kan då genast invändas, att allt som utgått varit arvoden. Ifrågavarande arvode jämte vissa dyrtidstillägg ha — om jag inte är felunderrättad — utgått under tre år, och man har i realiteten förutsatt, att detta arvode skulle vara ett med hänsyn till arbetsuppgifterna nödvändigt komplement till lönen. Jag är ganska säker på att om utredningen upptagit denna hans extra löneinkomst, skulle allmänna lönenämnden inte intagit den ståndpunkt, som nämnden gjorde när den ställde konservatorn i lönehänseende långt under amanuenserna, varigenom vederbörande försattes i en faktiskt sämre löneställning än tidigare. För vederbörande tjänsteman är det nog ganska egalt, om han får pengar från A, B eller C. Det väsentliga för honom är hur mycket han haft att försörja sig och sin familj med, och det är obestridligt, att han under de tre senaste åren haft de belopp, som jag här nämnt, nämligen 7 620 kronor och således inte de 6 000 kronor, som omnämnts i utredningen och sedermera i propositionen.

Jag vill i detta sammanhang även fästa uppmärksamheten på att ifrågavarande befattning inte är avsedd som någon passagetjänst, d. v. s. att vederbörande befattningshavare med tiden kan nå högre tjänster. Amanuenserna där emot kunna normalt avancera till intendenter eller liknande tjänster. För denne sjöhistoriskt kunnige sjökapten innebär emellertid denna befattning en slut-tjänst. Från utskottets sida har det visserligen anförts, att vederbörande kon-

Anslag till statens sjöhistoriska museum. (Forts.)

servator skulle kunna få bibehålla vissa extra arvoden, som han tidigare haft. Härvidlag kan dock det civila avlöningsreglementet komma att lägga vissa hinder i vägen; vederbörande tjänsteman kan således inte själv ensidigt avgöra denna fråga. Men även om han skulle kunna komma i åtnjutande av ett eller annat tillägg, får han likväl inte ta med detta i beräkningen som underlag för framtida pension. Dessa eventuella tillägg skänka honom således inte den trygghet, som gäller exempelvis för amanuenserna.

Jag kan således inte underlåta att finna det anmärkningsvärt, att utskottet gått emot de sakkunnigas enhälliga förslag och emot de yttranden som avgivits av de myndigheter, som ha direkt sakkunskap på området, men i stället följt allmänna lönenämndens förslag, som uppenbarligen icke grundats på en fullt rättvisande sifferuppgift rörande denne befattningshavares tidigare sammanlagda inkomster. Utan att jag gör anspråk på att känna till dessa förhållanden så noggrant, är jag dock övertygad om att det finns ytterst få personer, som kunna tänkas överta en arbetsuppgift av det slag, som denne konservator utför. Det skulle säkerligen dröja åtminstone ett par år innan man kunnat lära upp en person att sköta denna tjänst på det sätt, som konservatorn nu gör. Jag finner därför utskottets förslag vara orättmätigt och orättvist mot den mycket duglige befattningshavare, som det här är fråga om. Jag kan inte heller finna denna lönegradsplacering stå i överensstämmelse med sjöhistoriska museets eget intresse.

Herr talman! Jag skulle helst vilja yrka bifall till den motion, som väckts av herr Lindberg och mig rörande en löneplacering i Eo 19. Jag förstår emellertid, att det är otänkbart att vinna kammarens bifall till ett dylikt förslag. Jag anser det dock vara rimligt, att kammarens skulle godta den placering i Eo 17, som vederbörande sakkunniga föreslagit. Jag hemställer därför om bifall till den av herr Lindberg och mig avgivna motionen med den ändring, som betingas därav, att löneplaceringen i Eo 19 utbytes mot Eo 17.

Herr Ward: Herr talman! För den som inte är expert på lönefrågor inom statsförvaltningen är det ganska vanskligt att uttala sig, huruvida en befattning är rätt inpassad i lönehänseende med hänsyn till det arbetes beskaffenhet och värde, som befattningshavaren skall utföra. Statsutskottets ledamöter måste emellertid — vilket i särskilt hög grad gäller mig, som inte kan göra anspråk på att vara sakkunnig på lönefrågor — fästa ett mycket stort avseende vid just den uppfattning, som deklarerar av den speciellt sakkunniga statsmyndigheten, som i detta fall är allmänna lönenämnden. Lönenämnden har ju att pröva frågorna inte endast med hänsyn till vad som önskas inom ett visst verk utan även med hänsyn till löneställningen i allmänhet.

Herr Håstad talade mycket varmt och värtaligt för denne befattningshavare. Jag värdesätter herr Håstads omsorg och känsla för befattningshavaren, som utan tvivel utför ett mycket betydelsefullt arbete. Jag tror emellertid inte, att herr Håstad i längden kan driva den uppfattningen, att denne befattningshavare ovillkorligen skall jämnställas med amanuenser, på vilka man dock ställer andra anspråk än på konservatorn. Då man nu skall förankra denna befattning i lönestaten, är det givetvis riktigast att som utgångspunkt ta den fasta avlöning, som befattningshavaren i fråga hittills uppburit. Sedan kan man söka bedöma, huruvida placeringen i Eo 15 är för låg eller ej med hänsyn till vad vederbörande för närvarande har i fasta inkomster. Gör man en sådan jämförelse kan man inte påstå, att befattningshavaren i fråga är på något sätt missgynnad. Själv skulle jag gärna unna honom en mycket bättre löneställning, men med hänsyn till nu anförda allmänna synpunkter torde det vara ganska svårt att placera honom i högre lönegrad än vad som nu skett.

Därtill kommer, att denne befattningshavare, på sätt som både av utskottet

Anslag till statens sjöhistoriska museum. (Forts.)

och herr Håstad framhållits, efter denna löneplacerings ikraftträdande alltså får möjlighet att åtaga sig vissa uppdrag, som kunna tillföra honom större inkomster än dem han uppbär enligt den föreslagna lönegradsplaceringen. När man talar om nuvarande arvoden och tillskott till vederbörandes fasta inkomster, så bör man också komma ihåg, att det han i detta avseende för närvarande har är av sådan beskaffenhet, att det faktiskt vilken dag som helst kan gå förlorat för honom. Det beror på prövning alldeles utanför den allmänna löneberäkningen. Följaktligen måste man nog dra den slutsatsen, att denne befattningshavare får en betydligt säkrare ställning enligt det nu föreliggande förslaget än vad han för närvarande har.

Utan att på något sätt vilja vara oartig mot herr Håstad skulle jag vilja säga, att man får det intrycket, att motionärerna när de skrevo sin motion icke riktigt hade beaktat alla på saken inverkan omständigheter, eftersom de där föreslog en högre lönegradsplacering än den, som herr Håstad nu har yrkat på. Detta röjer i alla fall ett visst tvivel från herr Håstads sida huruvida motionen var så särskilt lyckligt avvägd. Då bör också herr Håstad kunna förstå, att statsutskottet, som ju i mycket hög grad måste se till det hela, har ansett sig böra tvivla på lämpligheten av att gå den i motionen förordade vägen.

Det är dessa allmänna synpunkter, herr talman, som göra att jag ber att få yrka bifall till statsutskottets hemställan.

Herr **Håstad** erhöll på begäran ordet för kort gemmäle och anförde: Herr talman! Jag ber att få börja där herr Ward slutade. Han ansåg sig kunna dra den slutsatsen av min ändring av motionens yrkande, att jag skulle känna mig mycket osäker om vad som var sakligt riktigt. Personligen anser jag, att 18:e eller 19:e lönegraden vore det riktiga, och jag stöder mig därvid på de sakkunniga. Jag vill också nämna, att museets egen chef i telefon till mig sagt, att 18:e—20:e lönegraden egentligen vore den rätta, och han har förklarat för mig, att han i framtiden kommer att arbeta för detta. Nu befinna vi oss emellertid i riksdagen, och då gäller det att icke gapa över för stort stycke.

Herr Ward kallade vidare den lön, som konservatorn bokförts för i propositionen, för en fast lön. Lönen utgick då i form av arvoden, och även den ersättning, som jag talade om och som icke medtagits i utredningen och som utskottet icke tagit hänsyn till, var också ett arvode. För vederbörande löntagare är det väl, upprepar jag, ganska egalt, om pengarna komma från A eller B eller C. För honom är det väsentliga, att han hittills haft 7 600 kronor, men att i utredningen uppgivits, att han skulle ha haft 6 000 kronor. Det är på sistnämnda uppgift, som allmänna lönenämnden har grundat sitt förslag, vilket ju varit vägledande också för statsutskottets förslag att placera honom i 15:e lönegraden.

Jag vill beträffande hans övriga inkomster ännu en gång framhålla, att för vederbörande betyder den omständigheten, att han måste skaffa sig extra inkomster, att han icke får medräkna dem vid bestämmande av pensionsunderlaget och alltså icke får den säkra ställning, som han beräknat.

I övrigt vill jag tillägga, att det givetvis alltid är mycket svårt, när det gäller lärda verk, att ge en riktig placering, men jag tror mig i alla fall, utan att utge mig för att vara någon expert på detta område, kunna säga, att en konservatorsbefattning vid sjöhistoriska museet är en så pass speciell befattning, att den bör bedömas med hänsyn därtill och icke med hänsyn till placeringen av konservatorsbefattningarna vid vissa andra tekniskt betydligt enklare museer.

Jag vidhåller alltså, herr talman, mitt yrkande.

Anslag till statens sjöhistoriska museum. (Forts.)

Härefter anförde

Herr **Lindberg**: Herr talman! Eftersom jag icke var närvarande, då herr Håstad höll sitt första anförande, skall jag be att få säga några ord i anledning av den motion, som jag varit med om att framlägga och som nu behandlas. Såsom vi veta, har denne kapten Svensson, som han heter, tjänstgjort vid sjöhistoriska museet som konservator mycket länge. Jag känner honom för övrigt mycket väl. Han har varit bekymrad över denna löneställning, därför att han nu faktiskt får vidkännas en löneminskning i stället för att få, såsom han med rätta gått och väntat sig, en löneförhöjning. Det blir ganska svårt för honom att i dessa tider stå kvar i denna befattning med den reducering av lönen, som han de facto får. Skulle han bli tvungen att lämna sin anställning vid museet, lär det icke bli så särskilt lätt att ersätta honom, därför att det icke finns någon utbildad person att sätta dit utan vidare.

Nu säger utskottets talesman, att han ju ändå har möjligheter till extra inkomster, och det står också i utlåtandet, att han har möjlighet till dessa extra inkomster, om han skaffar sig dem under sin fritid. Ja, det är kanske riktigt, men är det nu så förfärligt korrekt av staten att avlöna sin tjänsteman på det sättet, att han skall vara tvungen att skaffa sig extrainkomster för att kunna existera? Jag anser i varje fall, att även om det förekommer på sina håll skulle man icke åberopa det såsom ett argument här i riksdagen för att sätta ned en persons löneförmåner, såsom det i detta fall verkligen skett.

Jag ber, herr talman, att få biträda det av herr Håstad under överläggningen framställda yrkandet.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, varom yrkande under överläggningen framställdes av herr Håstad; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Håstad begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 82, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring däri, varom yrkande under överläggningen framställdes av herr Håstad.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 17.

Föredrogos vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 83, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till viss maskinanskaffning för flygtekniska försöksanstalten m. m.;

nr 84, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående anslag för budgetåret 1945/46 till avlöningar vid karolinska mediko-kirurgiska institutet;

nr 85, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde;

nr 86, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser folkhushållningsdepartementets verksamhetsområde;

nr 87, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vissa omkostnader för Svenska gengasaktiebolagets verksamhet; och

nr 88, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till hem för kroniskt sjuka jämte i ämnet väckt motion.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 18.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 89, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående grunder för kristillägg åt statliga befattningshavare m. fl. jämte i ämnet väckta motioner.

*Grunder för
kristillägg åt
statliga be-
fattnings-
havare m. fl.*

I propositionen nr 252 hade Kungl. Maj:ts, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för den 23 mars 1945, föreslagit riksdagen att dels besluta, att kristillägg finge utgå under tiden från och med andra kvartalet 1945 till och med andra kvartalet 1946 enligt av departementschefen angivna grunder, dels ock bemyndiga Kungl. Maj:ts att utfärda erforderliga bestämmelser i ämnet.

Enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle kristillägget utgå efter samma grunder som för närvarande, men giltighetstiden för den nya regleringen omfatta de tre återstående kvartalen av detta år och första halvåret 1946. Sålunda skulle kristillägg till statliga befattningshavare och pensionärer m. fl. under tiden från och med andra kvartalet 1945 till och med andra kvartalet 1946 utgå med 16 procent, så länge levnadskostnadsindex uppginge till talet 152 eller däröver men understeg 160. Vid en stegring av index till eller över 160 skulle ett ytterligare tillägg på 5 procent utgå. Detta skulle sedermera kvarstå, så länge index hölle sig över 152. Till skillnad från kristillägget i övrigt — vilket, liksom tidigare, skulle beräknas på samma underlag som det rörliga tillägget, alltså på ett lönebelopp av högst 900 kronor och ett pensionsbelopp av högst 500 kronor för månad — skulle tillägget å 5 procent icke utgå i förhållande till högre lönebelopp än 500 kronor för månad. Vid en nedgång av levnadskostnaderna under 152 skulle det 16-procentiga kristillägget kvarstå oförändrat, tills index sjunkit till talet 140, då en omprövning av kristilläggen skulle äga rum.

I samband med Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag hade utskottet till behandling förehaft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *N. G. Holmberg* (I: 371) och den andra inom andra kammaren av herr *Persson* i Stockholm m. fl. (II: 572), vari hemstälts, »att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition måtte besluta, att kristillägg må utgå under tiden andra kvartalet 1945 till och med andra kvartalet 1946 med 96 kronor per månad för samtliga löneklasser i alla dyrortsgrupper, ävensom att kristillägget regleras så, att om index stiger till talet 160 ytterligare 30 kronor per månad utgår, motsvarande 5 % på 600 kronor (nuvarande grundlönen för 20:e löneklassen på 1-ort). Vid fortsatt indexstegring utgår 30 kronor för varje fullt femtal enheter. Om index först stiger och sedan sjunker bortfaller respektive tillägg först då index uppnår det femtal vilket ligger närmast under det femtal för vilket tillägget utgår, dock att tillägg som utgår

Grunder för kristillägg åt statliga befattningshavare m. fl. (Forts.)
vid talet 160 icke bortfaller förrän index nedgått till talet 150. Vid fortsatt nedgång sänkes tillägget 24 kronor då index uppnår talet 140. Därefter nedgång med 24 kronor vid talet 130. Återstående 24 kronor utgå därefter även vid talet 120 och lägre tal som kompensation för otillräcklig ersättning för det rörliga tillägget»;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *R. Wagnsson* (I: 372) och den andra inom andra kammaren av herr *Håstad* m. fl. (II: 574);

dels ock en inom andra kammaren av herr *Hansson* i Skediga väckt motion (II: 31), vari hemstälts att riksdagen måtte besluta en sådan ändring av grunderna för kristillägg åt statens befattningshavare, att kristillägg icke finge utgå på högre lönebelopp än 500 kronor, per månad räknat.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

a) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 371 och II: 572, I: 372 och II: 574 samt II: 31 besluta, att kristillägg finge utgå under tiden från och med andra kvartalet 1945 till och med andra kvartalet 1946 enligt i statsrådsprotokollet över finansärenden för den 23 mars 1945 angivna grunder,

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att utfärda erforderliga bestämmelser i ämnet.

Reservation hade avgivits av herrar *Ivar Persson*, *Svensson* i Grönvik och *Johansson* i Mysinge, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte

a) i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen II: 31 samt med avslag å motionerna I: 371 och II: 572 ävensom I: 372 och II: 574 besluta, att kristillägg finge utgå under tiden från och med andra kvartalet 1945 till och med andra kvartalet 1946 enligt av reservanterna angivna grunder,

b) bemyndiga Kungl. — — — i ämnet.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr *Johansson* i Mysinge: Herr talman! Det är icke min mening att här söka draga upp någon större debatt i denna fråga, men då jag står såsom reservant, skall jag be att med några ord få motivera min ståndpunkt. Jag erkänner villigt, att det möter stora svårigheter att på detta område nå matematisk rättvisa. Samtidigt erkänna alla, att det nuvarande systemet med kristidstillägg icke är tillfredsställande. Såsom detta nu utgår med en viss procent på lönen upp till 900 kronor i månaden, slår det ut olika. Det sker på två olika sätt: dels bli de lägre befattningshavarna missgynnade och dels bli — och detta framför allt — de lägre dyrorterna därvidlag orättvist kompenserade, detta i all synnerhet som levnadskostnaderna på olika orter allt mera utjämnats. Utskottet är också fullt ense med motionären, herr *Hansson* i Skediga, att detta system icke är fullt tillfredsställande, men hävdar, att den provisoriska löneförbättring, som skedde vid höstriksdagen, i någon mån kompenserat denna orättvisa. Det är naturligtvis riktigt, men trots detta står den väsentliga orättvisa kvar, som det nuvarande dyrortssystemet i mycket hög grad är skulden till.

Då denna fråga är under utredning och förslag till en förbättring härvidlag, såsom jag hoppas, är att motse inom en icke alltför avlägsen framtid, är det knappast någon mening med en alltför genomgripande förändring på detta område just nu. Partiella ändringar borde dock kunna göras, bl. a. genom uppflyttning av orter, som ha ortssiffror, vilka berättiga därtill, men för en sådan uppflyttning är det synnerligen svårt att få något gehör. Av egen er-

Grunder för kristillägg åt stalliga befattningshavare m. fl. (Forts.)

farenhet vet jag, att då det gäller att få låga dyrorter uppflyttade i en högre klass, så är det, även om ortssiffran berättigar därtill, mycket svårt att få Kungl. Maj:t att överhuvud taget gå med på det. Regeringen är i det avseendet synnerligen restriktiv. Under alla förhållanden är detta system icke tilltalande, där högre befattningshavare erhålla kristillägg, som närma sig lägre befattningshavares grundlön, trots att levnadskostnaderna stigit lika för alla. I fullt medvetande om att den reservation, som jag här varit med om att anmäla, icke fyller måttet för skipande av full rättvisa, anser jag den dock vara ett steg i rätt riktning och ber därför, herr talman, att få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr Senander: Herr talman! Vi ha i detta ärende ingivit en motion, som går ut på en reglering av kristilläggen, så att mera rättvisa skall skipas mellan befattningshavarna. Dels syftar vår motion till att åstadkomma en utjämning mellan de olika dyrorterna till de lägre dyrorternas förmån, och dels vilja vi minska klyftan mellan de sämst ställda befattningshavarna och de bättre betalda. Vi ha sålunda föreslagit, att det kristillägg, som nu utgår till befattningshavare med en fast lön av omkring 600 kronor i månaden, skulle utgå till samtliga befattningshavare i olika dyrortsgrupper. Vårt förslag innebär följaktligen, att kristillägget i fortsättningen skulle utgå med ett fast belopp av 96 kronor i månaden vid nuvarande indextal.

Jag anser icke, att det egentligen är nödvändigt med någon mera ingående motivering för vårt förslag. Orättvisan i att de bäst avlönade skola ha det högsta dyrtidstillägget är enligt min mening så uppenbar, att någon mera ingående motivering torde vara överflödig. Jag vill emellertid trots detta anföra några belysande synpunkter. En befattningshavare, som har en grundlön på 150 kronor i runt tal i månaden, får nu i kristillägg endast 24 kronor i månaden. Den som har 300 kronor i månaden får 48 kronor, den som har 600 kronor erhåller 96 kronor, och den som har 900 kronor eller däröver får 140 kronor i månaden. Dessa siffror avslöja, hur upp- och nervända förhållandena kunna vara i ett samhälle, som älskar att ställa sig såsom demokratiskt. Siffrorna blotta också hela ihålligheten i talet om staten som mönsterarbetsgivare. Tjänstemannen med 900 kronor i månaden, som sannerligen inte skulle behövt gå hungrig från sitt bord, även om han inte finge ett öre i dyrtidstillägg, får nu sex gånger större dyrtidstillägg än den befattningshavare, som har endast 150 kronor i månaden. Han får 144 kronor i månaden, medan den tjänsteman, som inte har stort mera i fast lön än vad 900-kronorsmannen får i dyrtidstillägg, erhåller endast 24 kronor. Ännu värre blir det, om man även räknar med det rörliga tillägget, som utgår efter samma bakvända principer. Det rörliga tillägget och kristillägget uppgå nu till sammanlagt 31 procent. Det blir för 900-kronorsmannen 279 kronor i månaden i dyrtidstillägg, medan befattningshavaren med 150 kronor i månaden erhåller 46 kronor 50 öre — en skillnad på 232 kronor 50 öre enbart i dyrtidstillägg.

Jag måste säga, att något mera bakvänt får man faktiskt leta efter. Förhållandet borde vara det rakt motsatta: den lägst avlönade borde ha det största dyrtidstillägget, och 900-kronorsmannen borde kunna hanka sig fram med det mindre kristillägget, och det större borde ha givits åt de lägst avlönade. Nu är det precis tvärtom mot vad sunt förnuft och rättvisa kunna fordra av ett demokratiskt samhälle. Den lönepolitik, som från statens sida bedrives, börjar faktiskt att bli en visa i landet. Den borde vara ett gott föredöme för de privata företagen, men den har i stället blivit ett föredöme för dåliga uppgörelser på den privata arbetsmarknaden. Jag tror, att det är med en känsla av djup tillfredsställelse, som de privata arbetsgivarna kunna peka på det höga statliga

Grunder för kristillägg åt statliga befattningshavare m. fl. (Forts.)

föredömet. Statstjänstemännens löner, som man tidigare alltid utnyttjat såsom regulator i fråga om statens befattningshavare, utnyttjas också nu såsom en regulator beträffande lönesättningen på den privata arbetsmarknaden. Man måste mildt sagt beklaga, att en socialdemokratisk finansminister vill kläda skott för en lönepolitik, som oupphörligen vidgar i stället för minskar klyftan mellan de högre och lägre befattningshavarna.

Trots dessa uppenbara och påtagliga orättvisor i fråga om kristilläggen har icke utskottet dristat sig att göra en positivt viljeyttring. Visserligen har utskottet kostat på sig en s. k. välvillig skrivning. Jag tror, att det är på tiden, att man säger sin oförblommerade mening om dessa s. k. välvilliga skrivelser från utskottets sida. För min del kan jag inte se, att de äro annat än betydelselösa gester, som icke förplikta vare sig utskottet, riksdagen eller regeringen till någonting. Under de åtta år, jag suttit i riksdagen, har man presterat massor av välvilliga motiveringar i utlåtanden, som utmynnat i avslag. Men jag frågar: har någon av dessa välvilliga motiveringar lett till positivt resultat? Jag tror, att samtliga riksdagsmän i själ och hjärta äro medvetna om att regeringen icke anser sig behöva känna några som helst förpliktelser mot det menlösa slag av viljeyttringar från riksdagens sida, som man brukar beteckna med orden »välvillig skrivning». Jag menar, att om ett utskott icke vill eller vågar sträcka sig längre än till sympatiuttalanden gentemot ett initiativ från riksdagens sida och vågar yttra sig positivt endast då det gäller något, som framlägges från regeringen, då måste det betecknas såsom fullständigt överflödigt, såsom en verklig överloppsgärning att prestera dessa s. k. välvilliga motiveringar. Det är av denna anledning, som jag icke känner mig på något sätt imponerad av det »välvilliga» erkännande, som statsutskottet gör, nämligen att de nuvarande grunderna för dyrtidstillägget äro orättvisa. Avgörande är nämligen, att utskottet trots sitt erkännande och sin delvisa tillstyrkan icke vågar sig på att föreslå den minsta lilla förändring i syfte att vinna rättelse. Dess hållning är trots de vackra orden kallt avvisande mot ett berättigat krav.

Till sist skulle jag vilja säga några ord i största allmänhet om statsmakternas hållning till de lägre statstjänarnas lönespörsmål. Jag tror mig kunna göra anspråk på att ganska väl känna till läget och stämningen bland de lägre statstjänarna, och jag vet, att den mycket omtalade lojaliteten bland statstjänarna nu är på upphållningen. Den börjar alltmera trängas åt sidan av en stark förbittring över den många gånger nonchalanta hållning, som statsmakterna intaga gentemot krav från statstjänarnas sida. Den revoltstämning, som tog sig uttryck i den omfattande opinionsrörelse bland statstjänarna, som vi bevittnade under förra sommaren i lönefrågan, var ingen tillfällighet. Den utgjorde utlösningen av ett missnöje, som sedan lång tid ackumulerats bland de lägre statstjänarna. Detta missnöje kunde icke heller dämpas genom den synnerligen magra kompromiss, som såg dagens ljus vid höstrikdagen. Jag tror, att det är på sin plats att uppmana statsmakterna att litet mera aktge på stämningen bland de lägre statstjänstemännen. Denna stämning är enligt min mening mycket starkt sakligt grundad. Statstjänarnas krav hittills ha varit synnerligen rimliga och berättigade. Enbart ett bifall till vår motion, som naturligtvis måste betecknas såsom ett provisorium, därför att den icke fullständigt eliminerar orättvisorna, skulle emellertid av statstjänarna hälsas som ett mycket markant tecken på att statsmakterna beträtt vägen till en rättvisare och humanare lönepolitik gentemot de anställda. Jag tror, att det vore klokt, om riksdagen genom en verklig viljeyttring visade sig ta mera hänsyn till stämningen bland de lägre statstjänarna än som hittills skett.

Vi kunna självfallet icke nöja oss med att instämma i den reservation, som här föreligger, utan vi komma att hålla på den motion, som är avgiven av herr

Grunder för kristillägg åt statliga befattningshavare m. fl. (Forts.)

Persson i Stockholm m. fl., och jag ber därför, herr talman, att med anledning av vad jag anfört få yrka bifall till densamma.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr Hansson i Skediga: Herr talman! Denna fråga har ju återkommit varje år på grund av motioner. För min del har jag varit motionär i frågan i tre år. Anledningen till att jag har motionerat har just varit den orättvisa, som vidlåder det nuvarande systemet vad gäller dyrtidstilläggen. Den statstjänare, som kommer upp i en månadslön av 900 kronor, får för närvarande ett dyrtidstillägg på 3 348 kronor, och om man jämför med statistiken skall man finna, att det här i landet finns över en miljon människor, som endast ha mellan 1 000 och 2 000 kronor i årsinkomst. Man måste ju i alla fall tycka, att det är något avita sett ur rättvisesynpunkt, att de högre löntagarna skola ha ett dyrtidstillägg, som vida överstiger vad andra människor skola leva på.

Varje gång frågan varit uppe har det alltid kommit någon, som har försvarat systemet och förfäktat den uppfattningen, att ingen skall få det sämre under kristiden. Det är emellertid alldeles klart, att när man avmätte det kristillägg, som skulle utgå, borde man ha räknat med att det skulle vara ersättning för de höjda levnadskostnaderna, och då borde tillägget ha lagts efter helt andra grunder.

I den nu föreliggande motionen har yrkandet begränsats till att kristillägg icke skall utgå på högre månadsbelopp än 500 kronor eller 6 000 kronor om året. På det sättet skulle hela dyrtidstillägget i alla fall kunna bli 1 800 kronor om året, och vederbörande skulle sålunda i alla fall få ett betydande belopp, såsom framgår av en jämförelse med de löner, som utgå till så många i vårt land och som ju vida understiga detta belopp.

Jag har varje år yrkat bifall till denna motion, men den har varje gång blivit avslagen. Glädjande nog föreligger emellertid i år en reservation, och jag hoppas, att någon gång skall väl i alla fall riksdagen även i en sådan fråga som denna kunna göra det en smula rättvisare än vad den tidigare har gjort. Kungl. Maj:t har också delvis hamnat på samma linje, eftersom Kungl. Maj:t har föreslagit, att när levnadskostnadsindex stiger skall det ytterligare tillägg, som då medges, icke utgå på högre belopp än 500 kronor. Man har alltså tagit halva steget, men varför kunde man då icke redan för tre år sedan, då motionen första gången väcktes, ha tagit detta steg?

Vi hörde också av herr Senander, att en viss oro gör sig gällande, och det är icke underligt, ty orättvisa är något, som lätt förorsakar oro. Här föreligger en mycket grov orättvisa, när dessa högt betalda tjänstemän få ett dyrtidstillägg, som vida överstiger många löntagares hela inkomst enligt den statistik, som jag nyss åberopade.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den vid utskottets utlåtande förgade reservationen i denna fråga.

Herr Eriksson i Stockholm: Herr talman! Med hänvisning till den motivering, som statsutskottet har anfört i det nu föredragna utlåtandet, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Forsberg: Herr talman! Jag hörde med stort intresse på herr Senanders anförande. Jag vill icke påstå, att det direkt förvånade mig, ty förvånad kan man ju knappast bli, när kommunisterna delta i vissa debatter här. Han talade om att det nuvarande systemet var orättvist — och det är också enligt min uppfattning så — och han betecknade det som en bakvänd ordning, som stred mot allt sunt förnuft o. s. v., att de lägre tjänstemännen fingo ett lägre

Grunder för kristillägg åt statliga befattningshavare m. fl. (Forts.)
dyrtidstillägg än de högre. En sådan väg bör man icke heller enligt min mening gå. Jag satt emellertid här i min bänk och tänkte på herr Senander, när han under föregående års riksdag gick upp för att tala i anledning av en utav honom och några medmotionärer från samma läger väckt motion, som gällde de äldre statspensionerna. De pensionärer, som hade samma inkomst på 900 kronor i månaden, ville han då i alla fall ge ett tillägg på mellan 1 000 och 1 500 kronor, men sådana pensionärer däremot, som stå i lönegrad A1 och hade en pension på något över 2 000 kronor, skulle enligt herr Senanders motion erhålla enligt min mening fattiga 57 kronor. Om han varit konsekvent och velat hjälpa de fattiga, så borde han väl åtminstone ha sett till att de lägre pensionärerna i stället fått de 1 500 kronor, som han ville tillerkänna dem, som hade 900 kronor i månaden. Det gjorde han icke, men i dag vill han göra gällande, att de, som ha den och den inkomsten, är det ingen fara med. Det tycker inte jag heller, herr Senander, men det bör väl finnas någon logik i vad man säger. Det finns det emellertid icke hos kommunisterna, när det gäller denna sak.

Herr Senander Herr talman! Jag ber också att få efterlysa logiken hos herr Forsberg, som varit med om att acceptera ett avlönningssystem, som jag måste beteckna som ett avskyvärt klassystem, och som aldrig haft något att invända mot att man graderade pensionerna efter en skala, som vi hela tiden ha betraktat såsom varande fullständigt oriktig. Då bör han icke heller här komma och orera om att vi skulle vara ologiska. Annars vill jag upplysa herr Forsberg om att när det gällde de lägre statspensionärerna fanns det faktiskt ingen annan väg att gå för att bereda en förbättring åt dem än att förorda en tillämpning av de regler som nu gälla, vilket system också fick sin anslutning av riksdagen och av herr Forsberg, som då icke hade något att invända mot att det finns statspensionärer, som fullständigt oberättigat ha en pension, som är många gånger större än de lägst ställdas pensioner. Jag ber verkligt att i stället få efterlysa logiken hos herr Forsberg.

Vi ha utgått ifrån vad som är möjligt att genomföra med den sammansättning, som riksdagen har. Det är också därför, som vi icke ha lagt vår motion i denna fråga om kristillägget på sådant sätt, att den skulle ge full rättvisa. Vi ha nämligen utgått ifrån, att riksdagsmajoriteten inklusive herr Forsberg är sådan, att den icke skulle vilja gå med på full rättvisa.

Herr Forsberg: Herr talman! Jag vill meddela, att de beslut, som herr Senander inledningsvis talade om, har jag personligen icke varit med om. Vad emellertid beträffar den fråga, där det gick att ordna saken på olika sätt, vill jag upplysa herr Senander om att riksdagens beslut i princip innebar, att man beviljade mellan 200 och 300 kronor till dem, som icke kommo över en inkomst på något över 3 600 kronor. Samtliga socialdemokrater befunno sig på den linjen, men däremot ville vi icke vara med om att de, som hade en inkomst på mellan 9 000 och 10 000 kronor, skulle få något ytterligare tillägg. Det var emellertid just detta, som herr Senander ville vara med om i sin motion och som han talade för och yrkade bifall till i riksdagen. Han skall icke här försöka komma ifrån detta nu när saken ligger illa till. Det är det sätt, som brukar användas, men det går icke.

Herr Senander: Herr talman! Enligt vårt förslag beträffande de äldre statspensionärerna skulle de lägst ställda ha fått betydligt mycket mer än riksdagen beslutade, och det var det avgörande.

Sedan tycker jag det är egendomligt, att herr Forsberg kommer och talar om logik i detta sammanhang, han som dock var med om att fullständigt obe-

Grunder för kristillägg åt statliga befattningshavare m. fl. (Forts.)
rättigat och i strid mot gällande föreskrifter bevilja en pension åt en f. d. generaldirektör, som hade en inkomst på omkring 100 000 kronor om året i sin privata sysselsättning. Då var herr Forsberg med varm hand med om att skänka denne 9 000 kronor om året i pension från statsverket.

Herr Forsberg: Herr talman! Jag vill bara meddela, att om herr Senander hade haft mod den gången att begära votering, så skulle han ha fått se, att såväl jag som kanske majoriteten i denna kammare icke hade gått med på detta förslag.

Herr Senander: Herr talman! Det var ju ganska egendomligt, att icke herr Forsberg sade något vid det tillfället, så att man hade fått reda på var han stod. Men det går ju an att komma och skrävla efteråt.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen framställde propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; samt 3:o) bifall till motionerna I: 371 och II: 572; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Senander begärde emellertid votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 2:o) upptagna hava flertalets mening för sig. Jämväl beträffande kontrapositionen åskade likväl herr Senander votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående statsutskottets utlåtande nr 89 antager bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit bifall till motionerna I: 371 och II: 572.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren till kontraposition i huvudvoteringen antagit den under 2:o) angivna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 89, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 19.

*Viss skattefrihet för av sjömän upp-
buren krigs-
riskersättning
för år 1945.*

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande, nr 27, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om viss skattefrihet för av sjömän uppburen krigsriskersättning för år 1945 jämte en i ämnet väckt motion.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Johanson** i Norrköping: Herr talman! För fjorton dagar sedan behandlades här i kammaren en annan fråga rörande sjöfolkets arbete och ekonomiska förhållanden. Det gällde då en förlängning av lagen om utbetalning av krigsriskersättning. Denna lag betraktas av sjöfolket med rätta som en förmyndarlag, och vi krävde därför dess avskaffande. Andra lagutskottet föreslog dock en förlängning av denna orättfärdighet, och detta blev även kammarens beslut.

I dag är man i färd med att begå en ny orättvisa mot sjöfolket, trots de protester som sjöfolket framfört. Det gäller här frågan om beskattning av krigsriskersättningen. Från början var hela krigsriskersättningen belagd med skatt. Sjöfolket och dess organisationer framställde dock upprepade krav på skattelindring, och resultatet blev att Kungl. Maj:t i förordning av den 30 juni begränsade skatteplikten till 50 % för belopp upp till 10 000 kronor. Denna halvmesyr har aldrig sjöfolket godkänt.

Den motion som här föreligger kräver full skattefrihet för krigsriskersättningen, men utskottet är inte med därpå, och motionen avfärdas i detta fall liksom i de flesta andra med satsen: »att motionen icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd». Jag för min del kan dock inte godkänna utskottets förslag, och mycket mindre kunna då de sjömän och deras familjer, som här äro ekonomiskt berörda, göra det.

Sjöfolket, som direkt drabbats av krigets ödeläggelse under utövandet av sitt samhällsviktiga arbete, har aldrig och kommer aldrig att betrakta krigsriskersättningen såsom lön i vanlig mening. På flottor och i livbåtar ha sjömän i dygn och veckor fått kämpa för sina liv i storm och köld. Många ha blivit psykiskt märkta för hela livet, många ha blivit invalider, och över tusen ha dödats. Borde då inte utskottet och riksdagen godtaga detta sorgliga faktum såsom tillräcklig beskattning av krigsriskersättningen?

Jag förmodar att de, som önska att det skall vara som det är, d. v. s. i detta fall bevillningsutskottets ledamöter, inte vilja byta med sjömännen. Men då bör man inte heller medverka till att försämra möjligheterna för sjömännen att vid hemkomsten från en ansträngande resa unna sig välbehövlig vila, utan att därför nöd omedelbart skall hota dem och deras familjer.

Inom de ledande sjöfartsnationerna, U. S. A. och England, hade man t. o. m. före kriget helt eller delvis befriat sjöfolket från erläggande av skatt. I Danmark avskaffade man på hemställan av sjöfolket skatteplikten för krigsriskersättning redan första krigsåret. Men i vårt förlovade land är detta inte möjligt. Där kan inte en dåligt avlönad matros eller eldare, som har 185 kronor i månaden som grundlön plus kostersättning, erhålla skattefrihet för krigsriskersättningen såsom fallet är i våra grannländer.

Det faktum, att lagen redan har uppmjukats och viss skattelindring genomförts, är ju ett uttryck för att denna beskattning av krigsriskersättningen betraktas såsom orättfärdig. Det enda argument, som utskottet anför, är departementschefens yttrande 1943, då skattelindringen genomfördes, att »krigsriskersättning principiellt utgör skattepliktig intäkt». Den skattesänkning på upp till 50 %, som redan gjorts, innebär dock enligt min mening ett upphävande av denna princip, varför detta utskottets enda argument synes mig vara ur världen.

Viss skattefrihet för av sjömän uppburen krigsrisk ersättning för år 1945.

(Forts.)

Herr talman! Jag har med detta velat understryka det berättigade i full skattefrihet för sjöfolkets krigsrisk ersättning. Genom att man inte tagit hänsyn till min motion vid propositionens framlämnande har jag ingen möjlighet att ställa något särskilt yrkande, utan får väl återkomma vid ett annat tillfälle.

Herr Svensson i Ljungskile: Herr talman! Den förordning om skattefrihet för 50 procent av krigsrisk ersättningen, som vi tidigare fått, gäller för inkomster som uppbäras 1943 och 1944, och den kommer alltså att tillämpas vid taxeringarna 1944 och 1945.

Tidigare under denna riksdag har interpellationsvis framhållits, att på vissa håll, bl. a. i Bohuslän, har man, i det fall att någon, som arbetat på ett fartyg, haft en del i detsamma — det kan t. ex. ha varit en son till skepparen och han har haft en mycket liten del i fartyget — betraktat hans inkomst såsom inkomst av rörelse och icke såsom inkomst av tjänst, och skattemyndigheterna ha därför med stöd av anvisningarna i punkt 9 till § 32 i kommunalskattelagen icke beviljat någon skattefrihet för vederbörandes krigsrisk ersättning, utan betraktat det hela såsom inkomst av rörelse. När frågan var uppe interpellationsvis framhöll finansministern, att den borde lösas i samband med ett lagförslag angående skattefrihet å sådan krigsrisk ersättning, som intjänats under 1945, och att man därvid borde gå på den linjen, att »skattefrihet uttryckligen medges även i sådana fall, då vederbörande äger andel i fartyget».

I det förslag, som nu föreligger till antagande, heter det också i § 1: »Vad sålunda stadgas skall gälla även i de fall, där krigsrisk ersättningen jämlikt punkt 9 av anvisningarna till 32 § kommunalskattelagen icke är att hänföra till intäkt av tjänst.» Och departementschefen har i samband med förslagets framläggande sagt, att avfattningen av 1943 års förordning icke heller torde utesluta en sådan tolkning som nu skall lagfästas för 1945.

Jag har därför velat stryka under att jag för min del finner det självklart, att taxeringsmyndigheterna redan i år, alltså när det gäller att taxera de inkomster, som intjänats under 1944, böra tolka den nu gällande förordningen i överensstämmelse med vad som skall gälla för de inkomster som intjänats under 1945. Departementschefen har ju sagt, att det inte finns något hinder därför, men det hade varit önskvärt, att det också i utskottets motivering gjorts ett påpekande om saken.

Jag förmodar att man på alla håll är överens om hur bestämmelserna böra uppfattas härvidlag, men jag har i alla fall velat göra detta lilla understrykande, till stöd för dem som vid årets taxeringar vilja få en förnuftig tillämpning av den gamla förordningen.

Jag har inte något annat yrkande än utskottets.

Herr Lindberg: Herr talman! Så som denna fråga nu ligger till, finns det ju inte något annat att göra än att gå på den linje, som utskottet följt i sitt utlåtande, men jag skall i alla fall be att få säga några ord om beskattningen överhuvud taget av sjöfolket.

När den nu gällande skattelindringen för krigsriskinkomsterna genomfördes, skedde det kanske mest därför att man i våra grannländer Norge och Danmark hela tiden betraktat krigsrisk såsom en inkomst som inte skall beskattas. Det var alltså först i efterskott, som vi för vår del fingo genomförd denna reform att 50 procent av krigsrisk ersättningar, som icke överstiga ett belopp av 10 000 kronor, skulle vara skattefritt.

Viss skattefrihet för av sjömän uppburen krigsriskersättning för år 1945.
(Forts.)

Nu har ju, såsom också framhållits av motionärerna, från sjöfolkets sida påyrkats full skattefrihet för krigsriskersättningen under uttalande av att denna icke borde betraktas såsom en beskattningsbar inkomst. Jag tror att därvid bl. a. ligger till grund det resonemanget, att krigsriskersättningen blir så olika stor inom olika områden. Det finns områden, där riskerna för krigsförlisning varit mycket stora men där krigsriskersättningen varit mycket låg och sjömännen sålunda fått en ganska obetydlig extra inkomst, som icke ens kunnat fylla ut inkomsten så, att man haft en ordentlig försörjning, i varje fall icke de som haft familjer.

Dessutom tillkommer den omständighet, som jag vid flera tillfällen påtalat här i kammaren, nämligen att sjöfolket blir mycket orättvist beskattat för den lön, som de åtnjuta. Man har ju försökt på olika sätt komma ifrån dessa orättvisor, men det har inte lyckats. Orättvisorna stå allt fortfarande kvar, i samma om inte i ökad utsträckning, och det vore därför bara en gärd av rättvisa, om man kunde befria sjömännen från skatt på den krigsriskersättning, som efter denna dag kan komma att utgå. Det har funnits fall, då sjömän som varit utanför spärren under kriget och inte kunnat fullgöra sin deklarations-skyldighet — eller utnyttja sin deklarationsrättighet, som det ju också heter — icke haft arbete mer än knappt halva året men ändå blivit uppskattade för helt års inkomst. Man förstår att för dessa människor måste det skattesystem, som vi ha här i landet, verka kolossalt orättvist. Ingen är väl glad, om han får betala skatt bara för en enda liten sedel mer än han haft i inkomst, och hur skall det då kännas för en person, som kanske år efter år får betala skatt på ett par tusen kronor mer än han haft i inkomst? Det är klart att sjömans-kåren såsom sådan måste reagera, när man märker hur orättvist skattesyste-met är.

Vidare måste det nog sägas, att indrivningen av skatterestantier i många avseenden sker på ett ganska orättvist och nyckfullt sätt. Det finns ju visserligen författningar om hur man skall gå till väga vid indrivning av skatte-restaurantier, och jag förmodar att uppbördsmyndigheterna också följa dessa bestämmelser, men när det gäller sjöfolket blir resultatet ofta, att man ombord å fartygen håller inne väsentligt mycket mer av sjömännens inkomster än som skulle vara tillåtet, därför att det på rederikontoret samlats flera indrivningssedlar.

Det har också flera gånger under kriget inträffat, att man rubb och stubb tagit den krigsriskersättning som vederbörande haft insatt på postsparbanken. Jag skall bara ta ett enda fall, som belyser detta påstående och som kanske också åskådliggör, varför sjöfolket reagerar.

En sjöman drabbades av en bombskada nere i Bremen för ett par år sedan, och skadan var så pass allvarlig, att han blev inlagd på sjukhus i Tyskland, där han, såvitt jag minns rätt, fick ligga i något över två månader. På det fartyg, där han skadades, hade han icke varit anställd mer än cirka tre vec-kor, och han hade således icke något nämnvärt belopp inestående vid av-mönstringen från detta fartyg. När han sedan kom hem till Sverige och då inte hade några medel att tala om, gick han till posten för att hämta där inne-stående krigsriskersättning, som han tjänat på ett fartyg, där han tidigare varit anställd. Det fanns då 14 kronor kvar av 700!

Även om man hyllar principen att var och en skall betala skatt för den inkomst, som han har haft, så verkar det dock bra grymt när man förfar på det sätt, som skett i detta fall, och det kan inte resultera i något annat än en stark reaktion.

För några dagar sedan hade jag tillfälle uttala en förhoppning om att man

Viss skattefrihet för av sjömän uppburen krigsrisk ersättning för år 1945.
(Forts.)

skulle komma fram till ett system med skatteuppbörd vid källan och att därigenom en hel del av de orättvisor i skattehänseende, som nu drabba sjömännen, skulle elimineras, och jag vill nu än en gång efterlysa denna reform. Jag tror att det är den enda väg som man kan gå för att få till stånd ett någorlunda rättvist skattesystem för sjöfolket. Det kommer i alla fall att kvarstå en orättvisa, som också den är mycket stor men som jag förstår att det är svårt att helt undgå, nämligen den som sammanhänger med att man betalar olika skatt, beroende på i vilken kommun man är skriven. En stor del av sjömännen äro ju aldrig hemma och ha följaktligen icke något annat samband med sin hemortskommun än att de äro skrivna där, men de skola likväl, i den mån som man kan komma åt att beskatta dem, betala den skatt som är bestämd för kommunens invånare. Kommunerna borde nog dock kunna taga en smula hänsyn till vilket yrke deras invånare ha och när det gäller dem, som äro sjömän, gå litet mildare fram.

Det dyker alltid i denna diskussion om sjömännens beskattning — det har gjort det också i dag — upp det argumentet att vissa sjöfartsnationer icke beskatta sina sjömän. Först och främst vill jag säga, att detta nog är en sanning med en smula modifikation, men i de fall, där det är riktigt — och så är ju förhållandet åtminstone i ett par — innebär skattelindringen för sjömännen i själva verket inte någonting annat än en subvention åt sjöfarten, därför att denna, möjligen med undantag för den amerikanska, icke betalar sjömännen skälig ersättning för det arbete, som de utföra. Det vore naturligtvis bättre, om man kunde få det därhän att sjömännens arbete värderades på vanligt sätt och att de alltså fingo sådan betalning för sitt arbete, att de kunde betala sina skatter och andra pålagor.

Jag vet mycket väl att riksdagen inte kan göra så mycket åt lönesättningen, men jag anser ändå att jag bör framföra dessa saker här, så att den svenska allmänheten får klart för sig, hur det ligger till, och kan kräva att de, som göra landet så stora tjänster som sjömännen i själva verket göra, också bli avlönade av den näring, där de sysselsättas, på ett sådant sätt att de kunna leva drägligt. Det finns nu fall, där matrosar varit tvungna att avmönstra, därför att de inte kunnat försörja sina familjer med den löneinkomst av 224 kronor i månaden som de haft. Om det fortsätter på samma sätt som hittills, komma våra fartyg icke att kunna bemannas, i varje fall icke med svenska medborgare.

Sjöfolket bör väl ändå, tycker jag, ha rätt till samma levnadsstandard som andra medborgare här i landet. Sjöfartsnäringen, i varje fall de stora rederierna, har under detta krig haft sådana inkomster, att man mycket väl kan betala sina arbetare en skälig lön, och vad mera är: man kan också mycket väl låta dem få en skälig arbetstid, vilket de till 80 procent ännu icke ha.

Då det, som sagt, här icke går att ställa något yrkande om full skattebefrielse för krigsrisk ersättning, får jag, herr talman, nöja mig med att ha sagt vad jag här gjort. Särskilt skulle jag vilja vädja till dem, som makten hava, att ålägga våra skattemyndigheter att fara en smula varligare fram när det gäller indrivning av skatterestanser för sjöfolkets del.

Herr Orgård: Herr talman! Herr Lindberg vidrörde här en hel del frågor angående sjöfolkets ställning i allmänhet samt skattefrågor, taxeringsförordning m. m., som ligga utanför den fråga vi här syssla med. Jag anser, att det väl knappast är lämpligt, att kammaren nu upptar en debatt i alla dessa olika frågor.

Herr Johanson i Norrköping vill, att sjömännen skola ha full och hel skat-

Viss skattefrihet för av sjömän uppburen krigsrisk ersättning för år 1945.
(Forts.)

tebefrielse för sina krigsrisk ersättningar, och han framhöll, att utskottet gjort sig skyldigt till en inkonsekvens, när det framhållit, att en sådan krigsrisk ersättning principiellt bör vara skattepliktig, men samtidigt gått in för att beskattningen skall begränsas till femtio procent av krigsrisk ersättningen. Jag menar, att detta knappast är någon inkonsekvens. Om man går in på linjen att genomföra skattebefrielse för vissa befolkningsgrupper, måste man ju även tänka på konsekvenserna för andra. Vidare bör man taga hänsyn till att det här gäller en tillfällig sak, krigsrisk ersättningen, samt att utskottet och riksdagen ha funnit, att med hänsyn till rådande förhållanden billighetsskäl tala för att man går in för en lindring, liksom man i andra fall, när det gällt en avvikelse från de principer som riksdagen har slagit vakt om, genomfört en lindring av beskattningen på gåvor till sjövärnets o. s. v., som vi nyss behandlat. Utskottet har emellertid då med kraft uttalat, att det var fråga om ett engångsavsteg, och senare har utskottet frångått detta avsteg och åter hållit sig till principen. Således har det många gånger hänt, att man under uttalande av att en viss princip bör följas av billighetsskäl gjort avsteg därifrån, och så har riksdagen även gjort här. Det förefaller, att riksdagens tidigare ställningstagande och vad utskottet här föreslagit innebär ett rimligt tillmötesgående i detta fall.

Vad vidare gäller herr Svenssons i Ljungskile påpekande angående en eventuell tolkning från vissa skattemyndigheters sida vid årets taxeringar, så vill jag säga, att denna fråga icke behandlats av utskottet. Det synes mig emellertid, att den ändring av författningen som här är föreslagen icke är någon reell förändring utan syftar till ett klarläggande och ett förtydligande av lagtexten och en tolkning som man tidigare, såsom framgår av finansministerns uttalande, ansåg rimlig, nämligen att krigsrisk ersättningen till sjömän som jämväl äro delägare i ett rederi även skulle komma i betraktande vid skattebefrielsen. Nu ha emellertid myndigheterna tolkat författningen på ett annat sätt. Under sådana förhållanden förefaller det mig åtminstone mycket rimligt, att myndigheterna ta hänsyn till det beslut som riksdagen i år fattar.

Jag har velat säga detta med anledning av den fråga som herr Svensson i Ljungskile framfört, och i övrigt ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Johanson i Norrköping: Herr talman! Vad den siste talaren yttrade i fråga om att man måste taga hänsyn till andra grupper i samhället anser jag inte ha tillämpning på detta fall, därför att jag tror, att det inte finns någon yrkeskategori som skulle ha något att invända mot att sjöfolket finge den skattelindring som det vill ha, därför att de känna till alla de faror som möta sjömännen och veta, hurusom båtar gått under och det blivit en massa faderlösa barn. Jag tror inte, att detta argument håller, herr talman, och jag tror inte, att det finns en enda person i vårt land som skulle ha något att invända mot en utökning av den förmån som sjöfolket redan fått.

I mitt förra anförande påvisade jag, att det principiella skälet bortfallit redan genom att man här givit sjöfolket en förmån. Det är inte bara sjömännen själva utan många andra som anse, att det här föreligger speciella förhållanden. Även departementschefen har haft den uppfattningen. Han sade, när denna skattelindring genomfördes, bl. a. följande: »Av vad jag förut anför framgår, att jag anser en skattelindring för sjömännen motiverad med hänsyn till de speciella förhållanden, som föreligga i fråga om denna yrkesgrupp.» Departementschefen själv säger alltså uttryckligen, att det här är en speciell fråga, och därför har man gjort ett avsteg från principen.

Viss skattefrihet för av sjömän uppburen krigsriskersättning för år 1945.
(Forts.)

Jag menar, att anser man det nu i våra grannländer möjligt att lämna sjöfolket full ersättning för krigsrisken, böra vi också kunna göra det här i landet. Vi anse, att det finns inga skäl som tala för att utskottets motivering härvidlag är hållbar.

Härtill vill jag framhålla, att krigsrisken inte är slut för vårt sjöfolk i och med att kriget är slut, och jag förmodar, att deras fackorganisationer komma att kräva krigsriskersättning långt efter det att kriget officiellt är slut. Minfält komma ju att finnas kvar i farvattnen, och det kan fortfarande vara risk för att flera båtar komma att gå under och flera människoliv gå förlorade. Därför håller icke den motiveringen, att krigsriskersättningen är en tillfällig sak som försvinner i och med att kriget är slut.

Herr Orgård: Herr talman! Finansministerns uttalande gäller ju som motive- ring för den åtgärd som riksdagen vidtagit, nämligen denna skattelindring för sjömännen. Jag vill säga, att man måste följa en viss princip för att icke hamna i kaos.

Vad angår hänsynen till skattelagstiftningen i andra länder, så vill jag framhålla, att lagstiftningen där bygger på andra grunder och att därvidlag en jämförelse måste göras, innan man kan dra några slutsatser.

Jag ber att ytterligare få yrka bifall till utskottets hemställan.

Vidare yttrades ej. Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 20.

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande, nr 30, i anledning av väckta *Motioner om avskaffande av den allmänna omsättningsskatten å färsk, frusen eller saltad fisk.* motioner om avskaffande av allmänna omsättningsskatten å färsk, frusen eller saltad fisk.

Till bevillningsutskottet hade hänvisats följande, av utskottet till behandling i ett sammanhang upptagna motioner, nämligen:

1) de likalydande motionerna I: 174 av herr Arrhén och II: 280 av herr Staxäng m. fl., vari hemstälts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhänga om utredning och förslag till borttagande fortast möjligt av omsättningsskatten på sill och fisk, som i färskt, fruset eller saltat tillstånd saluföres i riket»; samt

2) motionen II: 408 av herr Hällgren m. fl., vari hemstälts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om utredning och förslag rörande borttagande fortast möjligt av omsättningsskatten å färsk, frusen eller saltad fisk».

Utskottet hemställde,

1) att de likalydande motionerna I: 174 av herr Arrhén och II: 280 av herr Staxäng m. fl. om avskaffande av omsättningsskatten på sill och fisk icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd; samt

2) att motionen II: 408 av herr Hällgren m. fl. om avskaffande av allmänna omsättningsskatten å färsk, frusen eller saltad fisk icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar Hammarlund och Vigelsbo, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av de likalydande motionerna I: 174 av herr Arrhén och II: 280 av herr Staxäng m. fl. samt motionen II: 408 av herr Hällgren m. fl. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga om utredning och förslag till borttagande fortast möjligt av omsättningsskatten på färsk, frusen eller saltad fisk.

Motioner om avskaffande av den allmänna omsättningsskatten å färsk, frusen eller saltad fisk. (Forts.)

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Staxäng**: Herr talman! Denna fråga var ju även uppe förra året på grund av en motion som väckts av undertecknad m. fl. Då jag vid det tillfälle i föl, när denna fråga diskuterades, omnämnde min ställning till denna skatteform överhuvud taget och även redogjorde för denna omsättningsskatt och för de varugrupper till vilka denna skatt var knuten, skall jag här icke gå närmare in därpå.

När man för en tid sedan i denna kammare diskuterade några motioner som avsågo utredning beträffande omsättningsskatten överhuvud taget, gjordes det mycket bestämda uttalanden från flera håll, att denna skatteform var en av dem som man efter krigets slut borde försöka få bort, och man diskuterade då även, på vilka vägar detta skulle kunna ske. Det framfördes, tror jag, även då den meningen, att man kunde tänka sig, att en avveckling skedde på det sättet, att man sänkte skattesatsen, och detta skulle alltså då avse alla varugrupper på vilka denna skatt var lagd. Man diskuterade även, huruvida inte avvecklingen skulle kunna ske genom att vissa varugrupper gjordes fria från denna skatt.

Det var därför med stort intresse, som vi som väckt denna motion, vilken ju går ut på att fiskvaror borde bli fria från omsättningsskatt, motsågo det kommande utskottsutlåtandet i denna sak. Det var inte fritt, att man tänkte, att funnes det en vilja och inte bara ord, när det gäller denna skatteforms avveckling, så funnes det nu ett tillfälle att visa detta, när det nu icke gällde ett ståndpunktstagande till ett direkt avskaffande av skatten på dessa varor utan en utredning och undersökning, hur en avveckling successivt av denna skatt skulle kunna ske. En möjlighet fanns då nämligen att börja med de varor som vi föreslagit i vår motion. Utskottet har gått en annan väg. Det har ånyo avstyrkt motionen, och jag skall beröra några av de skäl som utskottet anfört som stöd för sitt ställningstagande.

Naturligtvis är det förnämsta skälet, som jag vill beröra först, det statsfinansiella läget. Jag medger villigt, att denna skatt är tillkommen i ett nödläge, och säkert ha de som äro uppenbara motståndare till en dylik skatteform accepterat den därför att det var ett nödläge, då man måste skaffa fram ökade inkomster åt staten. Men om det är det statsfinansiella läget som här är det huvudsakliga men man ändå vill på något sätt avveckla denna skatteform, då borde ju ett förslag som har en ganska lindrig verkan ur finansiell synpunkt kunna vinna beaktande, och jag tror, att ur denna synpunkt skulle det väl vara fiskvarorna som man härvidlag i första hand kunde tänka på.

När det gäller det statsfinansiella läget vill jag i förbigående nämna, att vid föregående tillfällen ha, sedan omsättningsskatten infördes, vissa varugrupper undantagits från denna skatt. Hade det statsfinansiella läget varit huvudsaken, hade man icke kunnat vidtaga en sådan ändring. Staten har alltså redan fått vidkännas en viss inkomstminskning genom att man befriat vissa varugrupper från omsättningsskatt.

Sedan vill jag i anknytning till vad jag nyss nämnde framhålla, att om dessa fiskvaror undantagas, så spelar det icke så stor roll i finansiellt hänseende. Jag är fullt medveten om att tio miljoner kronor inte är någon liten summa, men det är dock mindre än en trettiondedel och mindre än tre procent av det belopp som nu inflyter till staten genom omsättningsskatten.

Utskottet yttrar vidare, att det finns andra varor, vilka ur folkhushållets synpunkt torde vara fullt jämförliga med fisk och som fortfarande äro underkastade omsättningsskatt. Jag förstår mycket väl, vad utskottet här syftar på.

*Motioner om avskaffande av den allmänna omsättningsskatten å färsk, frusen
eller saltad fisk. (Forts.)*

Vi veta ju, att det gäller beklädnadsartiklar, och jag förstår mycket väl, att barnkläder och barnskodon äro sådana artiklar som man skulle önska vara fria från denna skatt. Men jag måste dock framhålla, att livsmedlen äro det viktigaste för samhällsmedlemmarna. Hur viktiga beklädnadsvarorna än äro, finns det dock möjlighet att förbilliga dem på olika sätt. Men livsmedel måste vi i alla fall ha, och därför anser jag, att när det är fråga om en avveckling av omsättningsskatten, böra fiskvarorna ha förtursrätt. Jag kan därför icke dela utskottets uppfattning på denna punkt.

Sedan får man inte heller förbise, att en beskattning av fiskvarorna förhindrar en bättre sammansättning av kosthållet. En annan sak som jag inte kan undgå att beröra är, att fiskerinäringen behandlas orättvisare än t. ex. jordbruksnäringen, därför att den största delen av jordbrukets produkter äro undantagna från omsättningsskatt. Vi ha också i vår motion framhållit, att man med skäl kan antaga, att denna skatteläggning av fiskerinäringens produkter hämmar avsättningen av desamma och alltså minskar den nödvändiga konsumtionen av dessa produkter. Detta har också de stora fiskareorganisationerna såväl på västkusten som på ostkusten framhållit i sina remissvar.

Svenska västkustfiskarnas centralförbund säger t. ex. i sitt yttrande: »Be-
träffande avsättningen av fisk här i landet under krigsåren kunna vi nämna, att under år 1942 uppstod ett överskott av 333 543 kg makrill och 1 031 054 kg annan fisk samt av skarpsill 1 021 195 kg. Under år 1943 var överskottet 1 814 105 kg makrill och 5 384 775 kg annan fisk. Överskottet av skarpsill uppgick till 1 486 620 kg. År 1944 var överskottet för sill 8 475 922 kg, för makrill 2 431 890 kg, annan fisk 1 286 512 kg och skarpsill 1 642 235 kg.»

»Dessa överskottspartier», säga de vidare, »ha övertagits av statens livsmedelskommission för saltning eller annan beredning. All skarpsill har inte övertagits, utan vissa partier ha sålts till fiskmjölsfabrikation. Avsevärda partier av dessa överskott ha av livsmedelskommissionen under senaste tiden sålts till nödlidande länder. Från fiskarens synpunkt hade det ju varit önskvärt, att betydligt större partier fisk hade kunnat gå ut i färskkonsumtionen till allmänheten.» Yttrandet slutar med följande: »Den allmänna omsättningsskatten har givetvis ej förbättrat avsättningen utan i stället i viss mån genom ett högre pris, som måste uttagas på fisken, försvårat avsättningen.»

Det är som ledamöterna kanske ha sig bekant icke bara denna omsättningsskatt, som lägges på fiskvarorna. Därutöver har man den så kallade LK-avgiften på fem procent. Det blir sammanlagt tio procent som pålægges fiskvarorna.

Jag kan även nämna, att i det yttrande, som jag citerat, framkommit att i fråga om vitling ha dessa avgifter vid vissa tillfällen fördyrat detta fiskslag med 11 öre per kilogram, medan torsk har fördyrats med 13 öre och kolja med 15 öre per kilogram. Det är icke bara några ören det här gäller, utan det är en så pass stor ökning av denna pålaga, att man kan med skäl befara, att det hämmar en ökad konsumtion av dessa varor.

Jag kan, herr talman, icke återhålla den reflexionen, att under dessa krigsår, då fiskarena med verklig livsfara utfört vad vi nästan kunna kalla en fronttjänst, när det gällt att skaffa födoämnen i vårt land, då ha samtidigt dessa fiskares produkter fått vidkännas en sådan pålaga, så att man med skäl kan antaga att detta hämmat konsumtionen av dessa produkter.

När det gäller denna sak, alltså en ökad konsumtion och en bättre avsättning av dessa produkter, ha vi här fått bevis på hur stora överskott det är som man ej kan få avsättning för. Då förstår man, att bevillningsutskottet haft ett visst nödläge, då det haft att försöka argumentera bort denna sak. Det har drivits in på detta problem och säger då på följande sätt: »Därest fiskerinäringen

Motioner om avskaffande av den allmänna omsättningsskatten å färsk, frusen eller saltad fisk. (Forts.)

skulle anses vara i behov av understöd, torde ett dylikt understöd böra meddelas i annan form än genom en skattebefrielse av nu ifrågasatt art.

Det är nästan en inblancofullmakt som bevillningsutskottet här ger beträffande kommande stödåtgärder för fisket. Den, som varit med i riksdagen under några år, icke bara dessa krigsår — ty då ha förhållandena varit annorlunda — utan under andra år, har nog fått det intrycket, att när det gäller frågan om stödåtgärder för den svenska fiskerinäringen har det varit nästan lika svårt att få stöd för sådana frågor i riksdagen som att få bevillningsutskottet att skriva om utredning om att avskaffa omsättningsskatten på fisk. Jag tror därför, att det är bara ett argument, som bevillningsutskottet i ett visst nödläge måst kasta fram, och jag tror icke, att vi våga taga det på fullt allvar.

Jag vill till slut säga en sak, herr talman! Det är, att utskottets utlåtande är, om jag får använda det uttrycket, rätt allvarligt ur en annan synpunkt. Vi ha, som jag nämnde i början, fått ganska kraftiga uttalanden om att denna skatteform är ingen önskvärd skatteform; den bör avskaffas. Men utskottets utlåtande tyder icke på, att man från det hållet är villig att ens beträffande ett litet avsnitt skriva till Kungl. Maj:t om en utredning, där det gäller att föra undan vissa varugrupper och alltså på det sättet successivt gå in för ett avskaffande av denna skatteform.

Jag vill därför, herr talman, när vi fått ett så pass negativt utlåtande från utskottets sida, göra det uttalandet, att det torde vara rätt viktigt, om riksdagen genom att här bifalla reservanternas förslag låter i någon mån poängtera litet mera än bara genom ord, att man här är beredd att, när sådana förhållanden inträda, att det är möjligt att i vissa delar avskaffa denna skatteform, då är man också beredd att göra detta.

Det är icke minst ur den synpunkten, herr talman, som jag vädjar om anslutning till den reservation, som knutits vid detta utlåtande. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till den reservation, som fogats vid utlåtandet av herrar Hammarlund och Vigelsbo.

I detta anförande instämde herr *Johansson* i Öckerö.

Herr *Carlsson* i Bakeröd: Herr talman! Ett avskaffande av omsättningsskatten är ett önskemål, som sedan ganska länge ofta framförts i riksdagen. Riksdagen är väl också enig om önskvärdheten av en sådan åtgärd. Men på grund av den finansiella betydelse, som denna skatt har, har man ju icke ansett sig kunna finna någon annan framkomlig väg för att skaffa de pengar som det här gäller.

När det emellertid gäller en sådan vara som fisk torde icke den finansiella betydelsen för staten få vara helt avgörande. Jag medger gärna att det belopp det här är fråga om är icke utan betydelse för staten. Men om man å andra sidan ser på vad denna omsättningsskatt betyder dels för fisket och dels för konsumtionen, förefaller det finnas goda skäl för ett avskaffande av omsättningsskatten på denna vara.

Läget på livsmedelsmarknaden har i hög grad ökat efterfrågan på och konsumtionen av fisk. Fisket har varit och är fortfarande en ovärderlig livsmedelsproducent, som vi i stor utsträckning äro beroende av. Fiskets produktionskostnader ha ju emellertid i mycket hög grad ökats icke minst som en följd av att omsättningsskatt utgår på en hel del av fiskerinäringens förnödenheter. Detta gör att fiskpriset måste hållas relativt högt, om fisket med nuvarande risker skall hållas i gång i önskvärd utsträckning. Följden av de stegrade omkostnaderna för fisket i fråga om såväl anskaffnings- som underhållskostnader har blivit en betydligt ökad skuldsättning bland fiskarbefolkningen. Denna

Motioner om avskaffande av den allmänna omsättningsskatten å färsk, frusen eller saltad fisk. (Forts.)

skuldsättning torde bli ganska svår att klara när freden kommer, och fisken kanske blir svårare att sälja än nu.

Redan nu har, som herr Staxäng nämnde, det t. ex. i fråga om västkustfisket vid många tillfällen varit svårigheter att vinna avsättning för fångsterna i den öppna marknaden. Fisken har övertagits av livsmedelskommissionen och delvis sålts till fiskmjölsfabrikation. Denna sak visar, att den konsumerande allmänheten betraktar icke längre fisken som en i förhållande till näringsvärdet billig föda. Att detta är till skada för vår folkförsörjning ligger väl ändå i öppen dag.

Att priset på ett så viktigt livsmedel som fisk skall höjas genom omsättningsskatt är enligt min mening icke försvarbart. Man bör besinna, att omsättningsskatten på dessa varor i hög grad drabbar de stora familjerna och de mindre köpstarka medborgarna, vilka av ålder ansett fisken som ett av sina viktigaste livsmedel. Särskilt för små inkomstagare spelar ju priset på sill och även annan fisk stor roll. Ett borttagande av omsättningsskatten skulle hälsas med glädje.

Det är också, som herr Staxäng antydde, ett rättvisekrav mot fiskarena, att så sker. Dessa böra likställas med övriga livsmedelsproducenter och erhålla kompensation för de ökade kostnaderna utan att konsumenterna skola belastas med de ökade priser som skatten orsakar. Livsmedlen äro i allmänhet undantagna från skatt, och fisken bör icke vara något avsteg härifrån.

Då man i reservationen begärt en utredning av frågan, anser jag starka skäl tala för bifall till detta. Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr *Hansson* i Skediga instämde häruti.

Herr *Utbutt*: Herr talman! En synpunkt, som icke nämnts av de föregående talarna, ber jag få framhålla i denna fråga. Det torde icke finnas någon yrkesgrupp i vårt land som under kriget drabbats så hårt som fiskarena, när det gällt driftskostnaderna för att bedriva deras yrke. Av en utredning, som kungl. lantbruksstyrelsen jämte länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län på regeringens uppdrag företagit, framgår att vad västkusten beträffar gå mellan 43 och 44 procent av bruttoinkomsten till driftskostnader. Motorbränsle för fisket har under kriget varit uppe i ett pris, som med cirka 1 200 procent överstiger förkrigspriset. smörjoljan är nu 700 procent dyrare, och tågvirket har varit uppe i 400—500 procent o. s. v.

Att fisken måste stiga i pris under dylika omständigheter är helt naturligt. Under den tid, som det var knappt med livsmedel, framför allt kött och fläsk, var det inga svårigheter att få avsättning för de fiskmängder, som under dåvarande förhållanden kunde ilandföras, oavsett de höga priser på fisken, som då voro rådande. Men det visade sig, att då det blev bättre tillgång på kött och fläsk, blevo stora mängder fisk osålda. Herr Staxäng nämnde några siffror på den fisk, som ej kunde försälas under 1942, 1943 och 1944. För att taga det i klump skall jag här nämna att under 1943 och 1944 blevo omkring 23 miljoner kilogram fisk och sill osålda, varav livsmedelskommissionen fick övertaga 20 miljoner kilogram. 1942, då det var ont om matvaror, hade vi ett överskott på närmare 2.5 miljoner kilogram fisk och sill.

Helt naturligt voro icke enbart de höga fiskpriserna skuld till att all denna fisk ej fann avsättning. Men man kan taga för givet, att de höga fiskpriserna voro en av de största orsakerna till att den osålda fisken.

Då det gäller förstahandspriserna och de pris konsumenterna fått betala, så

Motioner om avskaffande av den allmänna omsättningsskatten å färsk, frusen eller saltad fisk. (Forts.)

har denna marginal enligt min mening varit alltför hög. Denna höga marginal har till en del sin orsak i de så kallade LK-avgifter, som uttagits av statens livsmedelskommission, samt i omsättningsskatten på fisk.

Livsmedelskommissionen, som yttrat sig i ärendet, har bland annat anfört, att kommissionen delade uppfattningen, att ett borttagande av omsättningsskatten på fisk skulle vara av betydelse såväl för konsumenterna som för fiskets utöware.

De avgifter, som livsmedelskommissionen lagt på priset på fisken, torde uppgå till 7 000 000—8 000 000 kronor under de tre åren 1942, 1943 och 1944. Under nästa budgetår komma med all sannolikhet LK-avgifterna att medverka i högre grad än förut till en dålig avsättning av fiskets produkter, all den stund dessa avgifter jämte de höga driftskostnaderna komma att hålla priset uppe på fisken samt försvåra avsättningen till stor skada för såväl fiskerinäringen som konsumenterna i de svenska hemmen.

Några förutsättningar för att kunna bringa ned driftskostnaderna för fisket under den närmaste tiden efter krigets slut synas icke föreligga. En av de första åtgärder, som äro möjliga för att fisken skall kunna försäljas till ett sådant pris, att den blir begärlig för de svenska konsumenterna, är borttagandet av såväl omsättningsskatten som de så kallade LK-avgifterna.

Det är därför på tiden, herr talman, att riksdagen redan nu beslutar, att omsättningsskatten på alla slag av fiskvaror borttages från och med nästa budgetårs början. Jag ber därför att få yrka bifall till reservationen.

Häruti instämde herr *Svensson* i Ljungskile.

Herr **Hagberg** i Malmö: Herr talman! Den motion, som vi nu behandla, är en gammal bekant. Den kommer tillbaka med samma regelbundenhet som årstiderna växla, och debatten har ungefär samma karaktär år från år.

Det är rätt egendomligt att konstatera, att samtliga de kammarledamöter, som här nu så energiskt uttalat sig för avskaffande av omsättningsskatten på fiskvaror, höra hemma på västkusten, där det finnes många fiskare. Jag vill icke förutsätta, att denna omständighet konstituerat deras bestämda ståndpunktstagande. De ha väl övervägt detta spörsmål i ett större sammanhang. Men det är en intressant observation, som man nödgas göra, att både de som hittills talat och de, som instämt i de ställda yrkandena, samtliga höra hemma på ett bestämt område och samtliga anse sig vara talesmän för denna begränsade krets.

Herr Staxäng, som inledde debatten och angav de linjer, efter vilka den sedermera på det hela taget utvecklats, menade — som säkert många anse — att omsättningsskatten bör avskaffas och att detta bör kunna ske så, att man tar ett litet steg då och ett annat då. I varje fall borde man taga ett litet tag nu och avskaffa omsättningsskatten på fiskvaror.

Han kunde naturligtvis icke underlåta att erinra om att det finnes omsättningsskatt på andra för försörjningen väsentliga varor. Han nämnde själv kläder och skor och underströk särskilt barnskor.

Det är en smula egendomligt, att han icke nämnde en varugrupp som dock är mycket mera omfattande än fisken, nämligen kött och fläsk. Det hade väl varit intressant om han även nämnt dem. Men, herr talman, vart skulle det bära hän, om en grupp, som representerade kött- och fläskproducenterna i landet, skulle stiga upp och kräva avskaffande av omsättningsskatten på kött och fläsk för att denna grupp skulle få avsättning för sina varor, eller om fabrikanterna av barnskor skulle ha en talesman som krävde avskaffande av omsättningsskatten på barnskor för att få större avsättning av dem o. s. v.?

Motioner om avskaffande av den allmänna omsättningsskatten å färsk, frusen eller saltad fisk. (Forts.)

Man får icke behandla skatteproblemen på detta sätt; de måste ses i större sammanhang.

Här har gjorts gällande, att fiskpriset skulle hava avsevärt förhöjts genom omsättningsskatten och att detta skulle hava oförmånligt drabbat fisket. Det är denna uppgift som spelat en viss roll i de hållna tre anförandena. Är denna uppgift riktig? Jag är en liten smula tveksam på denna punkt. Motionärerna själva påstå, att fisken, även oavsett omsättningsskatten, fördyrats för de mindre bemedlade, och de argumentera från den linjen. Men går man till remissinstanserna, finner man, att fiskarena själva ha en annan uppfattning, i varje fall de fiskare, som bo på ostkusten. Svenska ostkustfiskarens centralförbund ger tillkänna något, som egendomligt nog ingen här anför. »Det synes», skriver Svenska ostkustfiskarens centralförbund, »emellertid som om en pris-sänkning med 5 procent på en vara, vilken redan måste räknas bland de billigaste livsmedlen, knappast skulle ha någon större betydelse ur avsättnings-synpunkt.»

Så ser man saken på ostkusten. Det bestyrker bara den gamla satsen, att vad som är sanning i Berlin och Jena är bara dåligt skämt i Heidelberg. Alltså, vad som är sanning på västkusten är bara dåligt skämt på ostkusten.

När bevillningsutskottet sett på saken och forskat ytterligare i handlingarna har det gått till livsmedelskommissionen, som gjort ett intressant påpekande, vilket ingen föregående talare heller berört. Livsmedelskommissionen påpekar nämligen följande: »Kommissionen ville emellertid ifrågasätta, om det för närvarande föreläge starkare skäl därför» — alltså för ett borttagande av omsättningsskatten på fisk — »än vid tidigare tillfällen, då frågan varit föremål för statsmakternas prövning men lämnats utan åtgärd. Detaljhandelspriserna på de fiskslag, som vore åsatta normalpris — vilket vore fallet beträffande de vanligare fiskslagen, som hade den största betydelsen för livsmedelsförsörjningen — vore genomsnittligt lägre än tidigare under kristiden.» Det är ju en uppgift, som icke alls korresponderar med den uppgift, som lämnats från västkusten. Vi ha naturligtvis icke kunnat underlåta att fästa ganska stort avseende vid vad livsmedelskommissionen anför. Det har sagts, att det blir mycket stora överskott på fångsterna. Detta kan väl näppeligen ha berott på priserna, eftersom, åtminstone om livsmedelskommissionen har rätt, priserna icke nu äro anmärkningsvärt höga utan fastmera lägre än de varit tidigare. Det beror naturligtvis på en annan omständighet, nämligen den, att vårt allmänna försörjningsläge starkt förbättrats i fråga om kött- och fläskvaror, varför konsumtionen gått över till kött och fläsk ifrån fisken, som givetvis tidigare hade ett slags monopol. Detta tycker jag är en synpunkt, som talesmännen för motionen gärna kunde ha påpekat.

Här har nu sagts, att bevillningsutskottet är från år ställt sig avvisande mot framkomna förslag angående avskaffande av omsättningsskatten. Jag har icke anledning att här taga upp detta spørsmål. Nästa ärende på föredragningslistan rör en motion, som lagts upp principiellt på ett helt annat sätt och med vidare perspektiv än denna. I nästa ärende har bevillningsutskottet tagit upp ifrågavarande spørsmål och avgivit en bestämd deklaration. Då jag förmodar, att det blir en debatt rörande den åsyftade motionen, skall jag icke här gå in på saken.

Jag vill emellertid också fästa uppmärksamheten på att priskontrollnämnden icke vill vara med om att frågan om fisken betraktas isolerad och detta naturligtvis därför att man kan argumentera precis på samma sätt för ett utomordentligt stort antal varor, som ingå i vår folkförsörjning och som äro av lika stor betydelse som fisken. Priskontrollnämnden anför: »Även å åtskilli-

Motioner om avskaffande av den allmänna omsättningsskatten å färsk, frusen eller saltad fisk. (Forts.)

ga andra varor, som torde vara ur folkhushållets synpunkt fullt jämförliga med fisk, utgår för närvarande omsättningsskatt.» Jag tror icke, att det är av någon större nytta att ytterligare fördjupa sig i detta ämne. Måhända bör jag tillägga en enda reflexion. Här har från visst håll påpekats, att ett borttagande av omsättningsskatten skulle hjälpa fiskarena i deras förmenta tryck. Jag vet icke, huruvida fiskerinäringen befinner sig i ett särskilt dåligt läge för närvarande. Det har icke förelegat någon utredning om den saken, men skulle så till äventyrs vara fallet, kan man ju icke gå tillväga på det sättet, att man avskaffar omsättningsskatten på den vara, som denna isolerade medborgargrupp frambringar, utan är understöd nödvändigt, får det väl, som bevillningsutskottet sagt, givas i annan ordning. Det är ju en princip inom vår skattelagstiftning, som riksdagens båda kamrar ständigt med mycken konsekvens ha fasthållit vid. Första kammaren har nu med stor majoritet bifallit utskottets hemställan. Jag förmodar, att utgången kommer att bli densamma i denna kammare.

Med dessa få ord hemställer jag om bifall till utskottets förslag.

Herr **Hällgren**: Herr talman! Vi ha redan en gång i år haft en debatt om omsättningsskatten. Den debatten rörde omsättningsskatten i dess helhet. Den detalj, som här motionerats om, rör fisken, och frågan är icke renodlad på det sättet, att man föreslagit ett slopande av skatten, utan man har föreslagit en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning och förslag. Nu säger bevillningsutskottet i sitt i februari månad avgivna betänkande angående den allmänna omsättningsskatten, att utskottet förutsätter, att, så snart det finansiella läget och övriga förhållanden det medgiva, Kungl. Maj:t vidtager erforderliga åtgärder för att avveckla den allmänna omsättningsskatten. Emellertid lär väl icke utskottet vilja tro, att ännu på många år det finansiella läget skulle bli sådant, att Kungl. Maj:t kommer med en proposition om att man på ett bräde skulle avskriva en statsinkomst på 330 miljoner kronor. Såvitt jag kunnat finna, när jag försökt pejla framtiden, så kommer det nog att dröja ganska länge, innan man kommer fram till en sådan situation. Då är frågan, huruvida man kan taga ut något slag av de varor, som äro underkastade omsättningsskatt, för att på det sättet lindra skattebördan för dem, som frambringa eller handla med dessa varor. Vi protesterade redan när skatten infördes och menade, att eftersom man undantog en hel del jordbruksprodukter, vore det berättigat att undantaga fisken. Så borde ske icke minst ur den synpunkten, att fisk är och i alla tider varit den fattigaste befolkningens förnämsta livsmedel. Den närmast föregående talaren framhöll, att livsmedelskommissionen sagt, att detaljhandelspriset på fisk av sådana slag, som äro åsatta normalpriser, icke är högre nu än tidigare under kristiden. Det är ju riktigt. Jag kan icke hinna i denna debatt redogöra för hela den politik, som under krisen förts beträffande priset på fisk. Man genomförde ganska snart ett prisregleringssystem med normalpriser och med garantipriser, mellan vilka fanns en spännvidd, så att priserna kunde fluktuera. I följd slopade man normalpriserna och fastställde mycket låga garantipriser. Vad blev följden? Följden blev den, att regeringen fann, att fiskprisernas stegring hotade att medföra en höjning av levnadskostnadsindex, varför livsmedelskommissionen helt enkelt fick order att vidtaga nödiga åtgärder, och så ha vi fått tillbaka normalprissystemet. Den föregående talaren torde vara intresserad av handelsfrågor. Jag har alltid lärt mig, att det finns en lag, som heter lagen om tillgång och efterfrågan. Minskar tillgången på kött, ökas efterfrågan på fisk och andra livsmedel, men priset spelar också en roll för efterfrågan. Är fisken för dyr,

Motioner om avskaffande av den allmänna omsättningsskatten å färsk, frusen eller saltad fisk. (Forts.)

köper man andra livsmedel. Nu befinna vi oss, som här omvittnats av representanter från västkusten, och förhållandet är likadant i Blekinge, i ett sådant läge, att just denna omsättningsskatt spelar en stor roll. Jag har visserligen antytt i en motion, att man kan utnyttja det belopp, som omsättningsskatten motsvarar, antingen till att förbilliga fiskarens driftskostnader eller till att öka deras omsättning. Ifrån västkusten har inberättats, att stora partier fisk icke kunnat avsättas utan blivit över. Jag har varit borta från riksdagen några dagar. Jag blev kallad hem för att vara närvarande vid underhandlingarna mellan livsmedelskommissionen och fiskarena. Jag är ordförande i min hemsockens kommunalfullmäktige. I Blekinge finnas omkring 1280 yrkesfiskare, därav 400 äro bosatta i min kommun. Frågorna om priset på fisken och fiskens avsättningsmöjligheter beröra hela samhället. Efter en lång vinter utan förtjänst har man åter börjat bedriva fiske. Redan förra torsdagen måste man stoppa visst slag av fiske i Blekinge därför att det fanns ingen avsättning. Jag kan skaffa papper på att det finnes fiskare som för vissa fiskpartier i avräkning fått 10 å 20 öre per kilogram. Jag frågade kronombudet i taxeringsnämnden hemma, hur stor medelinkomsten förra året varit för fiskarena i kommunen. Jag fick den uppgiften, att för dem, som hittills taxerats, hade nettoinkomsten rört sig mellan 1 600 och 2 200 kronor. Det är bedröfligt, att fiskare, som under föregående år haft så små inkomster och som under denna vinter icke haft någon förtjänst, icke haft möjlighet att avsätta den fisk, som förts i land, utan tidvis nödgats upphöra med fisket mitt under rådande kristid och medan hela Europa svälter. Även en sänkning av utförsäljningspriset med 5 procent kan medverka till att omsättningen ökas och därigenom vara berättigad. Jag skulle, innan jag slutar detta avsnitt, vilja säga, att resultatet av förhandlingarna med livsmedelskommissionens ombud blev, att man erbjöd livsmedelskommissionen att för 42 öre få övertaga fisk, vars normalpris i minut utgjorde 1 krona 5 öre å 1 krona 25 öre per kilogram samt att för 25 öre per kilogram få övertaga fisk, som kostar 95 öre å 1 krona 10 öre i minut, om den kunnat säljas i färskmarknaden. Kommissionens ombud var icke övertygad om att kommissionen och priskontrollnämnden komme att godkänna dessa erbjudna priser. När situationen är sådan, tycker man, att det är berättigat, när man nu från fiskarehåll kräver, att de pålagor, som lagts på fiskhandeln och fiskens avsättning, i största möjliga utsträckning skola borttagas, så att avsättningen stimuleras. Man kan icke höja priset på varor, om man ingenting får sälja. Men ju bättre avsättningen blir, desto bättre blir förtjänsten för dem, som skola leva av att producera varan i fråga.

Herr talman, jag yrkar bifall till reservationen, vilket innebär detsamma som bifall till min i ärendet väckta motion.

Fru Nordgren: Herr talman! Redan när vi behandlade frågan om omsättningsskattens införande, hade jag i en motion yrkat, att sådana livsmedel som kött, fläsk, fisk och sill samt sådana förnödenheter som barnkläder och barnskodon, arbetskläder och arbetsskodon skulle undantagas från omsättningsskatt. Varför jag särskilt yrkade på att nyssnämnda livsmedel skulle undantagas var att de tynga ganska hårt framför allt i de stora familjernas och de små inkomsttagarnas budget. Om man icke har råd att betala dylika varor, får man avstå från dem. Motionen vann icke riksdagens bifall. Jag återkom senare med krav på borttagande av omsättningsskatten på fisk och sill, kött och fläsk. Att jag gjorde det, berodde närmast på att man tidigare tagit bort omsättningsskatten på en vara, som jag tycker har mycket mindre betydelse för den stora massan av hushåll, nämligen ägg. Även den gången avslogs motionen. Från

Motioner om avskaffande av den allmänna omsättningsskatten å färsk, frusen eller saltad fisk. (Forts.)

vilket håll ett yrkande om borttagande av omsättningsskatten på dessa varor än kommit, så har yrkandet avslagits. Jag och några andra representanter för husmödrarna här i kammaren från socialdemokratiskt håll försökte att gå en annan väg. Vi yrkade i en motion på, att man skulle underlätta för familjer med små inkomster att skaffa sig dessa varor genom att man införde rabatter för dem. Jag kan icke erinra mig, att vi fingo hjälp ifrån något annat partihåll, då vi framställde dessa våra krav. Icke bara bröd, potatis, matfett och mjölk böra vara fria från omsättningsskatt, utan man bör i de minre inkomsttagarnas hushåll ha möjlighet att även skaffa sig något sovel därtill. Jag hyser alltjämt den meningen, att det hade varit riktigast att taga bort omsättningsskatten på de ytterligare livsmedel, som nu äro underkastade sådan. Till förekommande av missförstånd vill jag nämna, att jag icke deltagit i ärendets behandling, då livsmedelskommissionen hade ärendet angående omsättningsskattens borttagande för fisk på remiss. Hade så varit fallet, skulle jag givetvis, med den ståndpunkt jag intager i denna fråga, anmält avvikande mening. Jag har, herr talman, icke något yrkande, men jag vill meddela, att jag vid en eventuell votering kommer att rösta för bifall till reservationen, ehuru jag icke till alla delar kan instämma i motiveringen. Jag tror nämligen icke, att omsättningsskattens borttagande skulle ha någon avgörande betydelse, då det gäller att hjälpa fiskarbefolkningen, utan detta bör, i de fall det är behöfligt, ske genom andra åtgärder. Jag vill betona att jag anser det vara statsmakternas skyldighet att, när fiskarena i en tid som denna, med risk för sina liv och för förlust av sina redskap, söka tillföra vårt folkhushåll livsmedel, på alla sätt understödja fiskerinäringen liksom man understöder andra näringar.

Som tiden nu var långt framskriden och flera talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta den fortsatta behandlingen av förevarande betänkande ävensom av övriga på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 7.30 em., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

§ 21.

Interpellation. Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Herr **Hagberg** i Malmö, som anförde: Herr talman! Under senare tid har över våra gränser hitkommit betydande grupper nödställda från krigshärjade länder. Den verksamhet, som Röda korset och andra liknande organisationer med Kungl. Maj:ts bistånd i detta sammanhang nedlagt och nedlägger, ligger helt i linje med andra humanitära aktioner, vårt land genomfört under krigsåren. Med tillfredsställelse ser helt visst vårt folk, att denna verksamhet får fortfara och att hjälp i möjligaste mån bringas dessa krigets offer.

Så vitt man kunnat finna, är det tillstånd, i vilket de hitkommande främlingarna befinna sig, mycket skiftande. I vissa fall synes deras allmäntillstånd vara gott. I andra fall bära de prägeln av sjukdom och svåra umbäranden och kräva i följd därav en sannolikt rätt långvarig vård.

Risken för sjukdomsspridning i anslutning till främlingsskarornas härvaro kan icke helt förbises. Givetvis ha myndigheterna haft sin uppmärksamhet riktad på denna angelägenhet och vidtagit sina förebyggande åtgärder. Någon utförligare redogörelse för vad som åtgjorts kan dock icke anses ha kommit till allmänhetens kännedom. Med hänsyn till sannolikheten av att under närmaste tiden ytterligare stora skaror kunna hitväntas och i följd därav risken för sjukdomsspridning inom landet ökas, vore det värdefullt, därest allmän-

Interpellation. (Forts.)

heten erhöile en fyllig redogörelse för vad som hittills åtgjorts och vad som eventuellt ytterligare planeras för att möta de risker, som här föreligga.

Med hänvisning till vad här ovan anförts anhåller jag om andra kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet få framföra följande spörsmål:

Är herr statsrådet i tillfälle lämna kammaren en redogörelse för de sanitära försiktighetsåtgärder, som myndigheterna vidtagit eller eventuellt ytterligare planera med anledning av hitkomsten under den senaste tiden av betydande grupper nödställda från krigshärjade länder?

Denna anhållan bordlades.

§ 22.

Herr Persson i Landafors erhöil på begäran ordet och yttrade: Herr talman! *Interpellation.* Enligt riksdagens beslut den 21 mars 1945 om arbetspremier till vana skogsarbetare för att stimulera en ökad vedhuggning har, genom Kungl. Maj:ts försorg, statens arbetsmarknadskommission utfärdat bestämmelser i saken, cirkulär nr Lan 685 (1945).

Av dessa bestämmelser framgå, att landet uppdelats i tvenne områden — norra och södra — med skiljegräns mellan dessa båda områden, dragen mellan Hälsingland och Gästrikland och vidare genom Kopparbergs län. I norra området är tidsperioden, under vilken de statliga premierna skola utgå, fastställd till 23 april—30 juni och för södra området till 1 april—30 juni detta år. Som allmänt villkor för erhållande av premie gäller, att skogsarbetare och skogsägare under premieringsperioden genom arbete, för vilket premie kan utgå, uppnått en viss inkomst, som för hela landet fastställts till ett grundbelopp om 150 kronor. Å detta grundbelopp utgår icke premie. För den del av arbetsinkomsten som överstiger grundbeloppet, 150 kronor, utbetalas 40 procent i tillägg som premie.

Det gäller nu att få all tillgänglig arbetskraft till vedhuggning i våra skogar om bränsleförsörjningen i någon nämnvärd grad skall kunna förbättras. Den hastigt inbrytande våren även i norra området medförde, att vinteravverkningarna i regel voro inställda redan första dagarna i april. På grund av meddelandet i tidningarna att premieperioden för vedhuggningarna i det norra området icke skulle börja förrän den 1 maj, ha nu tusentals skogsarbetare gått hela april månad och avvaktat denna tidpunkt. Sedermera har dock början av tidsperioden för premiehuggningarna framflyttats till den 23 april. I samband härmed ställer jag frågan: Vilka särskilda åtgärder ha bränsle- och arbetsmarknadskommissionerna, i anledning av dessa premiehuggningar nu vidtagit, för att avverkarna också vore klara att taga emot huggarna från periodens början? Detta är en synnerligen viktig sak om huggarna och likaså körare skola komma i åtnjutande av premier, då tidsperioden är så knappt tilltagen som något över två månader.

Denna korta tidsperiod vid denna tid på året ställer säkerligen också hinder i vägen för att få så många som möjligt av de vana skogsarbetarna till vedhuggningarna. I stor utsträckning ha dessa arbetare mindre jordbruk själva eller hjälpa andra jordbrukare vissa tider av året med arbete å deras jordbruk. Nu inträffar vårsådden under den fastställda perioden för vedhuggningspremiernas tillämpning. Skola nu dessa skogsarbetare syssla med jordbruksarbete och hugga ved till en arbetsinkomst av 150 kronor som minimiprestation, för att först därefter kunna räkna med premie på den ved, som hugges därutöver intill den 30 juni, är det påtagligt, att denna premiebetalning i dylika fall kommer att sakna ekonomisk betydelse.

Interpellation. (Forts.)

Jag anser att tidsperioden för premiernas tillämpning skulle i första omgången åtminstone utsträckts till den 1 september. Därmed skulle skogsarbetarna ansett sig hinna hugga så pass mycket ved, att premiebetalningen kommit att betyda ett värdefullt ekonomiskt tillskott. Nu veta icke dessa arbetare vad bestämmelserna komma att innehålla efter den 30 juni, och de anse att tiden intill dess är så kort och för övrigt bestämmelsen om minimiprestationen sådan, att det hela icke har någon uppmuntrande och stimulerande verkan och att dessa bestämmelser närmast kunna betraktas som ett felgrepp.

Beträffande minimiprestationen anser jag, att man skulle eliminera den återhållande verkan, som de nu utfärdade bestämmelserna ha, sedd ur skogsarbetarnas synpunkt, om dessa bestämmelser ändrades så, att sedan arbetsinkomsten uppgått till 100 kronor premie skulle utbetalas även för detta arbete och detta belopp. Därmed skulle det hela bli betydligt tillrättalagt och verka stimulerande.

En annan viktig sak måste i detta sammanhang påpekas. Enligt uppgifter från Härjedalen och Dalarna ha de stora skogsbolagens skogsvaktare meddelat skogsarbetarna, att de vedhuggningspriser, som gällde år 1944 och tillämpats hittills, komma att reduceras efter 1 maj i år. Bergvik-Ala-, Iggesunds- och Korsnäsbolagen nämnas i detta sammanhang. Detta bör särskilt uppmärksammas. De båda förstnämnda bolagen ämna reducera huggarepriserna å meterved med 65 öre per m³, från kr. 4:—4:50 till 3:35—3:85. Detta skulle i så fall betyda att staten finge i premie betala kr. 1:34—1:54, men arbetarna skulle få en ökning av endast 69—89 öre per m³ å tidigare gällande arbetslöner. Korsnäsbolaget ämnar reducera huggarepriserna på långved (kolved) från 78 öre per res till 65 öre. Detta förfaringssätt står uppenbart i strid med de åtgärder, som riksdagen och regeringen vidtagit för att genom de statliga premierna stimulera vedhuggningarna. Skulle skogsbolagen och eventuella andra skogsägare tillåtas att börja manipulera med arbetspriserna på detta sätt och därmed neutralisera och motverka de statliga åtgärderna, då kommer frågan om bränsleförsörjningen i ett ännu svårare läge.

I anledning av här anförda sakskalet och synpunkter anhåller jag om andra kammarens tillstånd att till herr statsrådet Erlander få framställa följande frågor:

1. Anser statsrådet den nu fastställda tidsperioden, i norra området den 23 april—30 juni, i södra området 1 april—30 juni, för utbetalande av statliga premier till skogsarbetare vara väl avvägd och tillfredsställande?

2. Är statsrådet benägen att medverka till en uppmjukning av bestämmelserna om minimiprestation som villkor för erhållande av arbetspremie?

3. Har statsrådet uppmärksammat de av vissa skogsbolag meddelade avsikterna att sänka huggningspriserna å bränsleved vid den tidpunkt, då de statliga premierna skola tillämpas, och vilka åtgärder ämnar statsrådet vidtaga för att förebygga att så sker?

Denna anhållan bordlades.

§ 23.

Interpellation. Ordet lämnades på begäran till

Herr **Holmberg**, som anförde: Herr talman! För befolkningen i avlägset liggande byar i Norrbotten har fisket i älvar och insjöar alltid utgjort ett mycket betydande tillskott till övriga försörjningsmöjligheter. Under de senaste åren har det emellertid inträtt förhållanden som i hög grad begränsat och i en del fall helt omöjliggjort för denna befolkning att bedriva fiske.

Interpellation. (Forts.)

Så har det blivit för bl. a. befolkningen i Killingi by. Sedan mer än 200 år har befolkningen i denna by bedrivit fiske i Kaitumälven upp till Kaitumkätje samt i sjöarna i närheten av byn, och under större delen av denna bosättnings-tid har fisket och jakten till och med varit den väsentliga näringsgrenen.

Byn uppges för närvarande ha cirka 350 invånare, och i det området det här är fråga om finnas dessutom ungefär 150 lappar. Mellan dessa båda befolk-ningsgrupper rådde tidigare ingen konkurrens om fisket, ty lapparna ägnade sig då i mycket ringa grad åt denna näringsgren. Under senare tid har emeller-tid inträtt en förändring i lapparnas bosättningsförhållanden, som lett till be-klagliga och irriterande stridigheter om fisket. Lapparna, som förut förde en helt nomadiserande tillvaro, ha nämligen i stor omfattning skaffat sig fasta familjebostäder vid järnvägen i närheten av Killingi by. De ha därmed också fått intresse av fisket och ha genom nu gällande lagstiftning kunnat göra sin rätt gällande på ett sätt som helt utestängt den bofasta befolkningen från den-na näring.

Även för den bofasta befolkningen ha visserligen inträtt sådana förändring-ar att fisket icke spelar samma dominerande roll som förut för deras försörj-ning, men fortfarande har det mycket stor betydelse, och det innebär alltså en betydande ekonomisk försämring för dem att de avstängts från sina förutva-rande fiskevatten.

Genom rättegång har klarlagts att byborna icke kunna vinna rättelse med stöd av nuvarande lagstiftning. De måste ansöka om fiskerätt hos länsstyrelsen, och denna i sin tur torde fästa största avseende vid utlåtandena från lappfog-den när det gäller sådana ärenden. Det ligger väl i sakens natur att lappfog-den i första rummet anser sig böra tillgodose lapparnas intressen, och så har detta lett till här påvisade konsekvenser för den bofasta befolkningen. Denna befolkning gör naturligtvis inte anspråk på att ensam få bedriva fiske inom det ifrågavarande området men anser sig ha rätt att bli jämställd med lap-parna i detta hänseende.

Med anledning av vad jag sålunda framhållit hemställer jag om kammarens tillåtelse att till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet få framställa följande fråga:

Anser sig statsrådet kunna medverka till att åstadkomma rättelse i de för-hållanden jag påtalat — eventuellt genom förslag till lagändring — så att den bofasta befolkningen i Killingi och jämförliga byar medgives samma rätt som lapparna att bedriva fiske?

Denna anhållan bordlades.

§ 24.

Herr *Werner* avlämnade en av honom *m. fl.* undertecknad motion, nr 581, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 261, angående anslag till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och vägförvaltningarna m. m.

Denna motion bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 5.06 em.

In fidem
Sune Norrman.

Onsdagen den 25 april.

Kl. 7.30 em.

Fortsattes det på förmiddagen påbörjade sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1.

*Motioner om
avskaffande
av den all-
männa om-
sättningsskat-
ten å fisk,
frusen eller
saltad fisk.*
(Forts.)

Herr andre vice talmannen anmälde till fortsatt handläggning bevillningsutskottets betänkande, nr 30, i anledning av väckta motioner om avskaffande av allmänna omsättningsskatten å färsk, frusen eller saltad fisk, och lämnades därvid i enlighet med förut skedd anteckning ordet till

Herr **Hammarlund**, som anförde: Herr talman! Innan voteringen i första kammaren angående omsättningsskatt på fisk var känd, stod det att läsa i en eftermiddagstidning i dag, att denna skatt skulle bibehållas. Denna skatt synes vara lika säker som ett stenhus. Ingen kan eller får rubba densamma. Det är icke lönt att streta emot! Men trots detta kommer jag att framställa ett yrkande till den verkan det hava kan.

Jag har inte mycket att tillägga till vad jag sagt i den reservation, vilken tillfogats betänkandet, och jag skall icke heller belasta protokollet med att upprepa vad vi reservanter ha sagt där. Samma synpunkter ha ju också framkommit här i dag under debatten från flera talare. Hörda myndigheter tala fortfarande om att omsättningsskatten behövs för det finansiella läget. Ja, nog behövs den alltid, men vi komma helt säkert att lång tid framåt behöva dessa pengar. Skola vi vänta tills att vi inte behöva dem, är jag rädd för att vi få dragas med denna skatt för all framtid. 1940 beräknade man i det särskilda utskottet, att omsättningsskatten skulle fylla ett hål i budgeten på 200 miljoner kronor. Nu ger densamma omkring 330 miljoner kronor. Hålet har inte krympt ihop utan i stället förstörats. Därför, säger man, vill man behålla skatten. Nu undrar jag: kan man ändå inte ge Kungl. Maj:t det uppdraget att försöka fundera ut något mera lyxbetonat än fisk, kunna vi inte plocka fram 10 miljoner kronor på något som inte vore så kännbart för fattigt folk? Och när man inte kan på en gång taga bort hela omsättningsskatten, varför, menar jag, inte ta ett pinnhål i sänder, när det nu visar sig att omsättningsskatt på fisk är särskilt besvärlig? Kanske det då vore lämpligt att börja just här.

Fru Nordgren nämnde, om jag inte hörde fel, att vi tagit bort omsättningsskatten på ägg, och det är också riktigt. Men det är väl ändå ingen här i kammaren som nu räknar med, hur många miljoner kronor som statsverket har förlorat, därför att denna skatt togs bort!

Herr Hagberg i Malmö resonerade om att alla, som ville ha bort denna skatt, bodde vid västkusten. Ja, det är inte så märkvärdigt, att den som har skon på sig känner lättare än andra just var skon klämmer! När man nu talar om att vi inte kunna skriva till Kungl. Maj:t och begära borttagande av omsättningsskatten på fisk, ty fortfarande, säger man, ha vi ju kvar skatten på fläsk, barnskodon och dylika saker, vilka äro ändå nödvändigare än fisk, så vill jag säga att detta får ju bli en senare sak. I dag behandla vi omsättnings-

*Motioner om avskaffande av den allmänna omsättningsskatten å färsk, frusen
eller saltad fisk. (Forts.)*

skatten på fisk. Kanske en annan gång kunna vi skriva om barnskodon och dylika saker.

Jag skall, herr talman, med dessa ord be att få yrka bifall till reservationen.

Vidare yttrade:

Herr **Senander**: Herr talman! Herr Hagberg i Malmö sökte göra troligt, att det här var en lokal aktion, och han drog denna slutsats av det faktum, att de som hade talat före honom voro från västkusten. Det borde inte vara herr Hagberg obekant, att frågan om omsättningsskattens slopande på fisken inte bara är ett intresse för västkusten utan för hela landet. Därför är det fullständigt obefogat att tala om att det skulle vara en lokal aktion. Dessutom ha ju efter herr Hagberg både från Blekinge och Skåne representanter varit uppe, som anslutit sig till aktionen. Jag betraktar detta såsom ett dåligt försvar för ett mycket olyckligt utskottsbetänkande i den här saken.

För övrigt vill jag framhålla, att vad oss kommunister beträffar så behöva vi inte taga åt oss anklagelsen för att handla ur lokal synpunkt. Vi ha nämligen tidigare ställt förslag om upphävande av omsättningsskatten i dess helhet, och det är i konsekvens med denna vår inställning till omsättningsskatten som vi också ansluta oss till detta delkrav i denna fråga, som framförts motionsledes.

Jag blev mycket förvånad över att herr Hagberg i Malmö talade om det förmenta betryck, som fiskarbefolkningen är utsatt för. Detta var ju faktiskt ett uttalande som blottade den inställningen hos herr Hagberg, att fiskarbefolkningen verkligen inte har det så svårt som man sökt göra gällande. Jag vet inte, om herr Hagberg i Malmö har haft tillfälle att närmare studera fiskarbefolkningens liv och de förhållanden, under vilka den existerar. På grund av min sysselsättning som tullman och också på grund av en ganska nära kontakt med skärgårdsbefolkningen i Göteborg har jag varit i tillfälle att före kriget studera fiskarbefolkningens levnadsförhållanden, och jag måste säga, att den som inte närmare känner förhållandena kan knappast göra sig en föreställning om hur torftigt fiskarbefolkningen på grund av en dålig utkomst måste existera. Vid de visitationer, som tullbevakningen måste göra ombord på fiskesfartyg, som anlända utifrån havet, ha vi kunnat se exempelvis genom den nödvändiga inventeringen av deras proviantförråd, hur enkelt och hur torftigt fiskarbefolkningen tvingas leva. Det är faktiskt så att man knappast kan göra sig en föreställning därom. Om man genom denna åtgärd, som här föreslås, skulle kunna lätta betrycket för fiskarbefolkningen — och det tror jag är möjligt bland annat därigenom att det frigöres ju 10 miljoner kronor mera i köpkraft, som skulle kunna öka avsättningen på fiskvarorna — så anser jag det fullt befogat. Dessutom är det ju ett konsumentintresse av första rang, att man går in för att slopa denna skatt. Det är ju dock så, att sillen och strömmingen och även en del andra billigare fisksorter i huvudsak stå på de fattiga konsumenternas bord, och om man kunde åstadkomma ett förbilligande av dessa livsmedel, är det inte mer än på sin plats.

Jag är av den uppfattningen och med mig hela den kommunistiska gruppen, att här borde riksdagen verkligen visa sin vilja att gå till en avveckling av denna för hela svenska folket så förhatliga skatt. Jag tycker att de anföranden, som här ha hållits av sådana som talat för reservationen i denna fråga, ha varit så mördande för utskottets motivering att kammarens ledamöter verkligen borde taga sig en funderare på saken och då komma till det resultatet att rösta för ett bifall till det förslag, som motionsledes framförts.

Motioner om avskaffande av den allmänna omsättningsskatten å färsk, frusen eller saltad fisk. (Forts.)

Med vad jag här har sagt, herr talman, ber jag att få instämma i det yrkande, som gjorts om bifall till reservationen.

Herr **Johansson** i Öckerö: Herr talman! Jag skall försöka undvika att tala något om vad som förut har sagts i denna fråga, men jag kan inte underlåta att påtala en sak. Livsmedelskommissionen har under den svåra tiden för vårt försörjningsläge 1941—42, jag vill inte säga tvingat men i alla fall begärt av fiskarena, att de skulle föra i land snart sagt allt vad de fånga, d. v. s. mindervärdig fisk, som inte förut gått till konsumtion, alltså småfisk och sådana sorter, som inte förut varit landföra. Från fiskarhåll varnade vi för denna sak. Vi menade, att om svenska folket skulle få äta denna fisk, komme fiskkonsumtionen att sjunka, och vi behövde allt det stöd, som en hög fiskkonsumtion kunde giva. Då emellertid livsmedelskommissionen fordrade det, gävo fiskarena efter, men vi märkte, att så snart tillgången på charkuterivaror blev större, började fiskkonsumtionen ögonblickligen att sjunka. Det är helt förklarligt, att den del av svenska folket, som ätit denna mindervärdiga fisk, absolut måste reagera mot snart sagt allt vad fisk heter. Vi komma därför att få ett ganska stort arbete med att återföra fiskkonsumtionen till vad den var före krigets början. Vi äro tvungna att föra i land kvalitetsfisk, och vi äro också tvungna att i den mån det är möjligt sälja den till billigaste pris för att få fiskkonsumtionen i gång.

Livsmedelskommissionen har alltså medverkat till att fiskkonsumtionen sjunkit betydligt genom att vi måst föra i land mindervärdig fisk. Då bör den också medverka till att vi komma dithän, där vi voro innan kriget började.

När det gäller att öka fiskkonsumtionen äro två saker oundvikliga, nämligen kvaliteten på fisken och ett skäligt pris för densamma. Så länge det skall påläggas en omsättningsskatt och en avgift till livsmedelskommissionen, måste naturligtvis detaljpriset bli i motsvarande mån högre, och vi komma över det skäliga. Vi kunna inte tänka oss en ökad konsumtion med höga priser. Vi måste komma ned till skäliga priser, om vi vilja ha konsumtionen ökad, och det kunna vi inte göra, så länge sådana här pålagor läggas på fisken.

Jag har många gånger här i kammaren hört herr Hagberg försvara beviljningsutskottets ställningstagande, och han har gjort det med den äran, mycket skickligt, men jag fick i dag den känslan, att hans argumentering var mycket svag. Han begagnade t. ex. en sådan sak som att de, som hade yttrat sig i frågan, voro från västkusten, alltså från ett begränsat område. Jag vill säga herr Hagberg, att västkusten representerar hälften av de svenska yrkesfiskarena. Herr Hagberg visste mycket väl, att en representant från sydkusten var motionär, och jag skulle tro att västkusten och sydkusten tillsammans representera minst 75 procent av de svenska yrkesfiskarena, så det området var, kan man säga, inte begränsat.

En annan sak, som herr Hagberg påtalade, var vad livsmedelskommissionen säger på sidan 3. Livsmedelskommissionen säger dock, att den delar uppfattningen att ett borttagande av omsättningsskatten på fisk skulle vara av betydelse såväl för konsumenterna som för fiskets utöfvere. Därtill säger den längre med, att de normalpris, som åsatts fisken, genomsnittligt äro lägre än de som gällde tidigare under kristiden. Det är mycket möjligt, att detaljpriset varit högt, kanske för högt. Det är mycket möjligt, att priskontrollnämnden varit mera generös under de svårare åren än på senare tid, vilket betyder att vinstmarginalen kringskurits. Detta gäller även grossistpriset. När det gäller makrillpriset är emellertid detta höjt i år med 15 öre från 50 till 65 öre per kg. Jag vill inte här påstå, att makrillpriset i år är för högt — möjligen var det

Motioner om avskaffande av den allmänna omsättningsskatten å färsk, frusen eller saltad fisk. (Forts.)

för lågt förra året — men ett faktum är i alla fall att makrillpriset är höjt, vilket betyder att detaljhandelspriset blir höjt och att större omsättningsskatt på makrill kommer att utgå.

Sedan var det ett annat argument, som herr Hagberg anförde, nämligen vad ostkustfiskarens centralförbund yttrat på sidan 4. Förbundet säger, att varje sänkning av minuthandelspriset på en vara torde i de flesta fall medföra en ökad avsättning. Det är helt naturligt, och det tror jag herr Hagberg instämmer i. Skall man kunna öka avsättningen av en vara, måste den tillhandahållas för ett pris, som den stora allmänheten kan betala. Sedan talar ostkustfiskarens centralförbund om, att det emellertid syntes som om en prissänkning med 5 procent på en vara, vilken redan måste räknas bland de billigaste livsmedlen, knappast skulle ha någon större betydelse ur avsättningssynpunkt. Alltså, det första argumentet slår ju ihjäl det andra! Varför förbundet yttrar sig så kan jag inte svara på, men saken är ju den, att ostkustfiskarna i regel fiska blott ett slags fisk, nämligen strömming. De ha statligt auktoriserade fiskförsäljningsföreningar, som kanske inte äro så beroende av fiskpriset och ej heller av de fiskpris, som västkustens och sydkustens fiskare, som inte ha dessa statliga förmåner och för övrigt ej heller vilja ha dem, kunna få ut. Men jag skulle tro, att även för strömmingens vidkommande skulle det betyda en hel del, om omsättningsskatten slopades. Jag kan inte säga här, om när det gäller strömming någon avgift utgår till livsmedelskommissionen, men jag vet mycket väl att den utgår på västkustfisk.

Sedan anförde herr Hagberg ytterligare ett argument, nämligen kött och fläsk. Man kan ju till det säga, att kött och fläsk äro ju ransonerade varor, och varje vara, som är ransonerad, är efterfrågad. Farhågor för avsättnings-svårigheter behöva därför inte hysas, då det gäller kött och fläsk. Där är det ju också fasta priser. Fisken är ju däremot inte ransonerad. Vi ha överskott på fisk, som inte kan placeras. Jag kan inte säga nu på rak arm, hur många miljoner som livsmedelskommissionen fått sätta till under kriget på grund av att avsättningssvårigheterna för fisk äro sådana som de nu äro. Alltså, man tar med den ena handen och ger ut med den andra! Jag tror att om vi kunde förbilliga konsumtionspriset på fisk, skulle vi spara en hel del pengar för livsmedelskommissionen under den tid, som den har hand om prisregleringen.

Herr talman! Jag skall inte längre uppehålla kammaren. Jag har en gång förut yrkat bifall till herr Staxängs yrkande, och jag vill göra det ännu en gång. Jag yrkar således bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr Björklund: Herr talman! Det är sällan den som försvarar en skatt eller pålaga råkar bli populär. Vi människor äro en gång för alla sådana, att när vi fått fast en krona vilja vi behålla den och framför allt vilja vi inte avstå den i form av skatt, och det är väl egentligen ingenting annat än gott att säga om det.

När man här diskuterar omsättningsskatten och säger, att man önskar få bort den på fiskvarorna — färsk, frusen och saltad fisk — så kan man förstå den synpunkten. Det skulle jag också bra gärna vilja. Jag skulle förfärligt gärna vilja ha bort hela omsättningsskatten, och riksdagen har på bevillningsutskottets inrådan för inte så länge sedan skrivit ganska kraftigt härom, till och med så kraftigt att jag ifrågasätter, huruvida en finansminister någon gång i sitt liv fått en så stark avbeställning på en statsskatt, som Wigforss fick på bevillningsutskottets hemställan och riksdagens beslut. Alla veta vi, varför vi fått skatten. Ingen har varit glad åt den. Alla vilja vi gärna bli av med den. Men när vi nu ha fått och fortfarande ha en fördyring av våra livsmedel ge-

Motioner om avskaffande av den allmänna omsättningsskatten å färsk, frusen eller saltad fisk. (Forts.)

nom omsättningsskatten, så torde det vara ganska välbetänkt att se till, när man avskaffar hela eller delar av omsättningsskatten, att man då också får ett förbilligande av levnadskostnaderna efter samma procentsats som man sänker omsättningsskatten med. Nåväl, säger man, det är det man begär här i dag. Man begär en skrivelse till Kungl. Maj:t, en beställning med andra ord för att fråga Konungen, om han inte så fort som möjligt kan taga bort omsättningsskatten på färsk, frusen eller saltad fisk. Det är ju helt nyligen — jag upprepar det ännu en gång — som vi begärde av finansministern att slippa hela omsättningsskatten så fort som möjligt.

Om man nu försöker att se reellt på denna sak så betonar jag ännu en gång, att jag inte känner några rysningar åt ryggraden i form av glädje, när jag står här och försvarar denna skatt. Det är rätt orimligt att begära, att jag skulle göra det. Men jag betonar att vi fått skatten i ett visst nödläge, som vi kanske i någon mån här i vårt land ha varit orsak till, men framför allt har det berott på den stora värld i vilken vi leva och förhållandena där, att vi fått denna av alla hatade skatt.

Hur ha då förhållandena egentligen utvecklat sig ute i världen? Är tidpunkten manne inne i dag att vidtaga åtgärder för att lätta på den situation, som råder här i landet, med hänsyn till vad som fortfarande gäller därute? I samma ögonblick som vi kunna göra det, så föreställer jag mig att den beställning, som riksdagen har gjort hos finansministern beträffande hela omsättningsskatten, fortast möjligt kommer att av statsrådet effektueras. Under dylika förhållanden vinner man väl ändå ganska litet med att i dag skriva till finansministern för att han skall tillsätta en utredningskommitté, som skall taga hand om detta problem och kanske sitter och sysslar med detta, när vi redan ha sluppit en del eller, som jag hoppas, helst hela omsättningsskatten. Är det egentligen så starka skäl, som man har för detta?

Nu säger man, att fiskarbefolkningen lever under sådana förhållanden, att varje som helst åtgärd för att hjälpa den ur dess betryck är befogad. À la bonne heure, jag tror detta är sant. Jag tvivlar inte ett ögonblick på detta. Jag kan emellertid i detta sammanhang inte fästa något avseende vid ostkustfiskarens och västkustfiskarens förhållanden. Den femöring på kronan, som reservanterna önska tillföra fiskarbefolkningen kommer enligt min uppfattning säkerligen inte fiskarena tillgodo vid deras försäljning av fisken. Vi kunna ju som exempel taga fiskpriserna för konsumenterna här i landet. Jag åt exempelvis i dag en välstekt abborre till middagen, och när jag hörde vad min fru, som ju hushållar för mig här, hade betalt för den fisken och jag samtidigt vet vad fiskarena få för ersättning, så tyder detta på att vi skola söka förbättra fiskarens förhållanden på annat sätt än genom att ta bort denna femöring. Vi skola nämligen inte inbilla oss, att även om riksdagen i dag skulle besluta skriva till Kungl. Maj:t och begära slopandet av omsättningsskatten på frusen, saltad och färsk fisk, skulle denna obetydliga prissänkning — om det nu överhuvud taget blev någon sådan — säkerligen inte medföra någon ökad konsumtion av fisk.

Under debatten här har anförts att bevillningsutskottet inte velat gå med på slopandet av omsättningsskatten i detta fall därför att utskottet haft den uppfattningen att skatten fortfarande skulle bibehållas. Det argumentet haltar, ty riksdagens ledamöter ha varit med om att på bevillningsutskottets hemställan avbeställa hela omsättningsskatten snarast möjligt. Man måste söka åtminstone i någon mån förstå den ståndpunkt som utskottet och jag här företräda. Vi riksdagsledamöter bruka ju ibland få utdelat till oss handlingar, som utvisa

Motioner om avskaffande av den allmänna omsättningsskatten å färsk, frusen eller saltad fisk. (Forts.)

vilka höjningar och sänkningar i Kungl. Maj:ts budget, som ägt rum intill visst angivet datum. Den senaste uppgiften vi erhöilo härom gav besked om uteslutande höjningar och inga sänkningar av Kungl. Maj:ts budget. Vi begära emellertid av den som har hand om rikets finanser, att han skall söka få budgeten att gå ihop. Nu hävdas det att tio miljoner kronor, varom det här är fråga, ingenting betyder i det långa loppet. Nåväl! Jag kan gå med på detta, men endast under den förutsättningen, att det här i riksdagen förelegat en möjlighet att förflytta exempelvis tio miljoner kronor från den indirekta till den direkta beskattningen. Samtidigt skulle man dessutom varit på det klara med att det verkligen blev en prissänkning på fiskvaror. Under dessa förutsättningar hade bevillningsutskottet kanske stött de motioner, som äro väckta i hithörande frågor.

Min gode vän på blekingebanken herr Hällgren målade i synnerligen grälla färger fiskarbefolkningens förhållanden. Jag har ingen som helst anledning att tvivla på hans uppgifter, och de siffror han här anförde äro säkerligen riktiga. Men inte tror väl herr Hällgren, att om vi skulle ta bort omsättningsskatten, d. v. s. fem öre per krona, detta på något sätt skulle kunna förbättra den svåra situation, i vilken exempelvis blekingefiskarena synas befinna sig. Nej, mina damer och herrar! Om fiskarbefolkningen verkligen lever under så svåra förhållanden, som här göres gällande, finns det andra vägar att gå fram på, nämligen genom direkta understöd. Det är i varje fall den enda väg, som skulle ge verkliga resultat. Om vi här i riksdagen skulle tro, att vi genom att ta bort omsättningsskatten på fiskvaror skulle skapa en sådan situation för fiskarbefolkningen, att deras nödläge försvann, skulle vi lura inte endast fiskarbefolkningen utan först och främst oss själva.

Jag vet att vår nuvarande finansminister inte är särskilt avhållen av många. Om man skulle tro uppgifter inom en viss del av tidningspressen, så skulle finansministerns käraste nöje vara att av det svenska folket plocka ut dess sista skärv. Jag har för min personliga del en annan uppfattning om finansministern. Jag tror, att finansministern så snart det föreligger möjligheter kommer att ta bort omsättningsskatten, kanske inte på en gång, men till en början åtminstone beträffande de mest oundgängliga livsmedlen och kläderna. Detta gäller särskilt efter den avbeställning av omsättningsskatten, som riksdagen redan gjort. Jag förstår under sådana förhållanden strängt taget inte vad hela detta resonemang om omsättningsskatten i föreliggande specialfall skall tjäna till. Jag betonar ännu en gång, att den av motionärerna begärda utredningen på ifrågavarande punkt under sådana omständigheter blir helt meningslös.

Om nu denna kammare till äventyrs skulle vilja kosta på sig den demonstrationen och besluta om den utredning, som är begärd, så visst skulle väl detta kunna gå an. Men låt oss då för all del inte sväva i den villfarelsen att vi därigenom skulle ge den nödlidande fiskarbefolkningen någon nämnvärd hjälp. Jag går t. o. m. så långt att jag säger, att ett slopande av omsättningsskatten inte heller skulle komma konsumenterna till godo. Denna sida av problemet skulle väl dock priskontrollnämnden söka ordna upp. Jag betonar än en gång att jag personligen önskar att vi så fort som möjligt skola slopa hela omsättningsskatten, som ju är av ingen älskad men av alla hatad. Det tjänar emellertid ingenting till att i dagens läge göra en förnyad avbeställning beträffande omsättningsskatten till Kungl. Maj:t.

Herr talman! Med vad jag nu anfört yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Motioner om avskaffande av den allmänna omsättningsskatten å färsk, frusen eller saltad fisk. (Forts.)

Fru Nordgren: Herr talman! Herr Johansson i Öckerö riktade en, enligt min uppfattning både skarp och obefogad kritik mot livsmedelskommissionen, som han nära nog beskyllde för att vara skulden till att fiskkonsumtionen sjunkit här i landet, genom att kommissionen på sin tid krävde att fiskarena skulle föra i land all fisk, som kunde fångas även sådan som i vanliga fall ansågs vara mindervärdig. Nu tycks emellertid herr Johansson i Öckerö ha glömt att detta var vid en tidpunkt, då det var så ont om livsmedel här i landet, att husmödrarna stodo i långa köer för att få köpa nästan vad slags fisk som helst även sådan som man aldrig annars brukat äta. Jag syftar här bl. a. på den s. k. havskatten och andra vidunderliga fisksorter, som man fick betala höga priser för. Efterfrågan var lika stor beträffande den allra minsta fingerlånga strömming, som kunde uppbringas. Det var då, enligt min mening, en oavvislig skyldighet för livsmedelskommissionen att i rådande försörjningsläge se till att mesta möjliga kvantiteter av de livsmedel, som kunde uppbringas, också blevo tillvaratagna.

Av herr Johanssons i Öckerö anförande föreföll det nästan som om han skulle anse att livsmedelskommissionen var någon slags fiende till fiskarena. Jag tycker att man långt ifrån kan påstå detta. Jag sysslar visserligen inte speciellt med fiskförsörjningen inom kommissionen, men jag vet att kommissionen söker tillmötesgå fiskarena på alla sätt. Kommissionen har sålunda — låt vara i folkhushållningens intresse — ansträngt sig till det yttersta för att förse dem med nödiga drivmedel samt medverkat till att förbilliga dessa så långt det varit möjligt genom subventioner och på annat sätt. Kommissionen tillstyrkte även på sin tid borttagandet av krigskonjunkturskatten för fiskarena, då denna ansågs lägga hinder i vägen för att skaffa fram största möjliga fångster. Jag tycker under sådana förhållanden, att herr Johanssons i Öckerö kritik mot kommissionen är både oriktig och obefogad. Som ledamot av livsmedelskommissionen har jag inte kunnat låta hans kritik stå oemotsagd.

Beträffande prissättningen på fisk och därmed sammanhängande förhållanden vill jag inte yttra mig, ty ett bedömande av dessa frågor kräver en mer ingående sakkunskap på området än den jag besitter. Jag har endast velat tillbakavisa talet om att livsmedelskommissionen medverkat till en försämrad fiskkonsumtion. Den har endast fullgjort sin plikt att sörja för att mesta möjliga livsmedel skaffades fram här i landet. Jag vill till sist erinra herr Johansson i Öckerö om, att vi under en tid t. o. m. måste på vissa platser ransonera fisken. Framför allt gällde detta Stockholm, men även en del andra platser.

Herr **Johansson** i Öckerö, erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Det är möjligt att jag uttryckte mig oklart. Jag åsyftade emellertid närmast just vad fru Nordgren framhöll, nämligen att livsmedelskommissionen med hänsyn till då rådande försörjningsläge ville ta i land all möjlig slags fisk, som vi fiskare fångade. Jag anser därför att fru Nordgrens kritik mot mitt anförande är obefogad.

Jag påpekade vidare i mitt anförande att vi fiskare sade ifrån till livsmedelskommissionen att fiskkonsumtionen i framtiden skulle bli lidande av om vi togo i land all denna dåliga fisk. Svenska folket skulle inte vilja äta fisk på långa tider, när det skulle bli större tillgång på charkuterivaror, eftersom myndigheterna på detta sätt genom att påbjuda försäljningar av mindervärdig fisk medverkat till att fiskvarorna inte kunde upprätthålla det anseende inom hushållen, som de borde ha. Jag anser att myndigheterna ha skyldighet att i

Motioner om avskaffande av den allmänna omsättningsskatten å färsk, frusen eller saltad fisk. (Forts.)

gengäld för att vi fiskare tillmötesgått myndigheternas krav bidra till att få fiskkonsumtionen ånyo i det läge, som den hade före kriget.

Detta var huvudinnehållet i mitt tidigare anförande, och jag riktade således ingen kritik mot livsmedelskommissionen som sådan, då den handlade i ett tvångsläge. Orsaken till den nu rådande minskade fiskkonsumtionen är emellertid utan tvivel att konsumenterna tidigare tvingats äta mycket dålig och mindervärdig fisk.

Fru **Nordgren**, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Det var nog inte bara den s. k. mindervärdiga fisken, som gjorde att fiskkonsumenterna fingo en viss leda vid fisk överhuvud taget. Den avgörande orsaken var säkerligen det förhållandet, att konsumenterna under en lång tid voro hänvisade till så gott som uteslutande fiskkonsumtion på grund av då rådande brist på kött och fläsk. Det är fullt naturligt att konsumenterna ändrade sin konsumtion, då de fingo möjligheter därtill. Alla människor bli trötta på ensidig kost. Detta skulle säkerligen även ha blivit fallet om de så gott som dagligen måst äta hummer och lax. Jag har hört berättas att tjänstefolket i Norrland på sin tid ställde som villkor, att de inte skulle behöva äta lax mer än en eller två gånger i veckan. Enligt min mening beror således nedgången i konsumtionen av fisk inte så mycket på att den tidigare utbudna fisken var av låg kvalitet, utan fast mera på att konsumenterna helt enkelt blevo trötta på fisk. Herr Johansson i Öckerö har säkerligen observerat att vår försörjning med kött och fläsk är mycket varierande och svårberäknelig under olika tider av året. Det är möjligt att vi ännu en gång kunna komma i samma svåra försörjningsläge beträffande kött och fläsk som tidigare och då kommer självfallet fiskkonsumtionen att ökas igen.

Härefter anförde:

Herr **Hällgren**: Herr talman! Herr Björklund försvarade utskottets ställningstagande på samma sätt som gjorts vid föregående tillfällen, då framställningar avgivits rörande ändring av bestämmelserna om omsättningsskatt på fisk. I slutet av sitt anförande kom herr Björklund dock in på att om omsättningsskatten skulle tas bort successivt, skulle man börja med de viktigaste livsmedlen. Herr Björklund utgick således ifrån, att man troligen inte skulle slopa hela omsättningsskatten på en gång. Jag har den uppfattningen, att ett av de viktigaste livsmedlen för folkförsörjningen är fisken och att den bör snarast möjligt jämsställas med de lantmannaprodukter som tidigare varit befriade från omsättningsskatt. Jag är övertygad om att det föreligger inga tekniska svårigheter för att slopa omsättningsskatten på fisk. Med de fiskregleringar och normalpriser som vi nu ha är det ingen som helst svårighet för priskontrollnämnden att säga ifrån, att detaljhandelspriserna skola nedsättas med ett visst antal ören per kg. Den möjligheten föreligger nu. Jag vill i detta sammanhang erinra om, att mellan fiskarena såsom producenter samt konsumenterna finnas två mellanhänder som i så fall skulle få finna sig i att inte hålla uppe priserna även vid de tillfällen, då vissa ilandförda partier inte kunna avyttras.

Jag är för min del medveten om att man genom de nu föreslagna åtgärderna inte ger fiskerinäringen allt det stöd den behöver, utan att man måste tillgripa även andra stödåtgärder för fiskerinäringen. Det förhåller sig med fiskerinäringen på samma sätt som då dragning sker i penninglotteriet. Om ett bättag gjort goda förtjänster talas detta genast om i pressen. Man nämner emellertid ingenting om den stora massan av yrkesfiskare, som endast få sämre fångster. Vid en dragning i penninglotteriet talas det endast om vilka som vunnit de

Motioner om avskaffande av den allmänna omsättningsskatten å färsk, frusen eller saltad fisk. (Forts.)

högsta vinsterna. Ingenting nämnes emellertid om dem som endast få 25 kr. i vinst eller ingen vinst alls. På samma sätt förhåller det sig då fiskarbefolkningens inkomster bli uppskattade i tidningspressen.

Enligt min mening bör man göra allt vad som göras kan för att öka omsättningen på fisk. Nu föreligger ett tillfälle för denna kammare att göra ett uttalande i frågan. Första kammaren har tyvärr redan bifallit utskottets förslag, men andra kammaren, som är den folkvalda, bör väl åtminstone veta vilka livsmedel som böra förbilligas för det svenska folkhushållet. Andra kammaren borde därför göra ett uttalande, som Kungl. Maj:t sedan skulle kunna ta hänsyn till, därest Kungl. Maj:t så önskade. Andra kammaren har i varje fall då sagt sin mening i frågan, och det beror sedan på Kungl. Maj:t om någon proposition om ändring av omsättningsskatten skall avlämnas eller ej.

Herr Hagberg i Malmö: Herr talman! Efter herr Björklunds och fru Nordgrens anföranden är det knappast mycket att tillägga. Jag vill dock framföra ett par avslutande repliker.

Debatten har i ganska väsentlig mån kommit att röra sig om fiskarens allmänna förhållanden, d. v. s. deras nödläge. Jag ifrågasatte emellertid för min del, huruvida nödläge verkligen föreligger. I de remissvar, som införskaftats i ärendet, utsåges ingenting om ett sådant nödläge. Detta behöver visserligen inte i och för sig betyda, att det förmenta nödläget inte skulle föreligga. De förefäntliga handlingarna uttala likväl ingenting härom.

Den sak vi här diskutera rör dock inte fiskarbefolkningens allmänna förhållanden. Det spörsmål, vi ha att ta ställning till, är huruvida en ändring av omsättningsskatteförordningen beträffande fiskvarorna kan vara motiverad ur konsumenternas synpunkt. Är detta då så alldeles säkert? Jag håller före, att ganska vidsträckt kretsar av befolkningen här i landet mycket hellre skulle se att vi togo bort omsättningsskatten på kött och fläsk. Jag är förvissad om att många ledamöter här i kammaren skulle vilja genomföra ett borttagande av omsättningsskatten på denna varugrupp. De skulle säkerligen tala för en sådan framställning med precis samma energi som representanterna för västkusten och Blekinge här talat till förmån för borttagandet av omsättningsskatten på fisk. Vi kunna emellertid inte resonera på detta sätt. Vi måste väl se skattespörsmålen i deras stora sammanhang.

Om jag för ett ögonblick skulle beröra frågan om fiskarens allmänna läge, får jag liksom herr Björklund säga, att jag har den bestämda uppfattningen, att, om vi togo bort omsättningsskatten på fisk, skulle detta inte ha någon som helst inverkan på fiskarens allmänna förhållanden.

Detta framgår ju bl. a. av det uttalande, som är bifogat utskottets betänkande och som är undertecknat av Svenska ostkustfiskarens centralförbund. Det skulle dock, tycker man, ha legat i denna organisations intresse att argumentera på annat sätt. Svenska ostkustfiskarens centralförbund säger emellertid helt uppriktigt följande: »Det synes emellertid som om en prissänkning med 5 procent på en vara, vilken redan måste räknas bland de billigaste livsmedlen, knappast skulle ha någon större betydelse ur avsättningssynpunkt.» Därmed faller ju hela argumenteringen, som är upplagd efter den linjen att ett borttagande av omsättningsskatten skulle förbättra fiskarens allmänna situation. Om damerna och herrarna uppmärksammat lyssnade på herr Hällgrens anförande, lade ni nog märke till att han tog tillbaka en god del av vad han sagt tidigare. Han medgav — jag noterade det noga — att ett borttagande av omsättningsskatten på fisk sannolikt icke i någon högre grad skulle hjälpa fiskarbefolkningen. Därmed tycker jag att han slog undan grunden för en

*Motioner om avskaffande av den allmänna omsättningsskatten å färsk, frusen
eller saltad fisk. (Forts.)*

del av sitt tidigare anförande och även ställde sig på ett annat sätt än hans kolleger från Bohuslän.

Nej, vill man hjälpa fiskarena får det ske efter andra linjer. Jag kan inte undertrycka min förvåning över att man icke pekat på en annan väg, vilken, såvitt jag förstår, skulle hjälpa fiskarena i en helt annan utsträckning än ett avskaffande av omsättningsskatten skulle göra. Jag tänker på krigskonjunkturskatten. Fiskarena äro ju skyldiga att utgöra krigskonjunkturskatt. Tag bort den skatten, då hjälper man fiskarena, men man hjälper dem sannerligen icke genom att man avskaffar omsättningsskatten på fisk, som ju endast är 5 procent.

Herr talman! Jag vidhåller yrkandet om bifall till utskottets hemställan.

Herr **Hällgren** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Herr Hagberg i Malmö får förlåta mig om jag säger, att han läser Svenska ostkustfiskarens centralförbunds yttrande som han behagar. Läser man igenom detta yttrande från början till slut och så som en bevillningsutskottets ledamot bör göra det, finner man att där står att föreningen förmenar att omsättningen torde öka, när man minskar priset med ett belopp motsvarande omsättningsskatten. Det står ju så tydligt detta, men herr Hagberg citerar bara som han vill.

Sedan några ord anledning av vad herr Hagberg i Malmö sade om kött och fläsk. I det avseendet vill jag framhålla, att det väl icke råder samma svårighet att finna avsättning för kött och fläsk som när det gäller fisken. Såvitt jag vet ha vi icke så stort överskott på dessa varor att vi kunna slänga bort dem.

Härpå anförde:

Herr **Svensson** i Ljungskile: Herr talman! Jag vill bara erinra herr Hagberg i Malmö om, att här föreligger en motion om avskaffande av krigskonjunkturskatten för fiskets vidkommande. Vi hoppas på herr Hagbergs i Malmö hjälp i bevillningsutskottet, då den motionen kommer att behandlas.

Herr **Björklund**: Herr talman! Jag har begärt ordet för att i en replik till herr Hällgren säga, att i samma ögonblick som han i en motion kan påvisa för kammaren, att fiskarena och deras familjer befinna sig i ett sådant ekonomiskt läge att det påkallar statsmakternas hjälp, och han kan rekommendera sådana utvägar därvidlag att man kan anse dem framkomliga, skall han i vart fall icke behöva sakna min röst, om jag sitter här då.

Herr Hällgrens anförande rörde sig också något omkring vad jag sagt om att man skulle kunna tänka sig att man toge bort skatten på de viktigaste livsmedlen såsom kött och fläsk och, såsom jag tillade, också på kläder och skodon. Jag gjorde detta uttalande icke bara med tanke på omsättningsskatten på fisken utan också med tanke på skatten på kött och fläsk. Detta hängde samman därmed att jag anser att dessa livsmedel äro särskilt nödvändiga för oss här uppe i kalla Norden, där man icke kan leva enbart på fisk, utan där människorna också behöva fetare mat. Jag tror icke, att det skall dröja länge, hur trist det än ser ut i världen för närvarande, förrän vi kunna skicka hem massor av människor, som nu gå i beredskapstjänst och kosta vårt land bortåt miljarden årligen. I den situation anser jag att det är på tiden att infria vad riksdagen begärt och finansministern icke en utan

Motioner om avskaffande av den allmänna omsättningsskatten å färsk, frusen eller saltad fisk. (Forts.)

flera gånger lovat, nämligen att när det gäller att sänka skatterna skall omsättningsskatten visa sig vara den allra första som skall komma i fråga.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr **Senander**: Herr talman! Både herr Björklund och herr Hagberg i Malmö ha sökt bagatellisera betydelsen av att den skatt tas bort, varom här är fråga. Jag tycker att det vittnar om att man är fattig på verkliga sakskaäl, när man argumenterar som de gjorde. Det rör sig ju om sänkning på 5 procent. Låt vara att den är liten, så är den dock välkommen för de fattiga konsumenter, som det här gäller.

I första hand är det härvidlag fråga om ett konsumentintresse, även om åtgärden som sådan självfallet måste vara av intresse även för fiskarena, då ju en sänkning av skatten måste leda till ökad avsättning. I själva verket innebär det hela en återbäring till konsumenterna med 10 procent, och det är ju dock en sak, som man inte kan bagatellisera.

När man här anlägger statsfinansiella synpunkter på frågan och säger, att man genom denna, låt vara lilla prissänkning berövar staten 10 miljoner kronor, tycker jag för min del, att man är inne på vägar, som äro absolut ohållbara. Herr Björklund menar, att om fiskarena befinna sig i nödläge skola de stödjas på annat sätt av staten. Det är en ganska underlig rekommendation att staten skulle träda till och ge direkt understöd, då man har andra vägar att gå för att fiskarena utan statens understöd skola kunna klara sig.

Vidare har här gjorts ett stort nummer av att bevillningsutskottet skulle ha avbeställt skatten hos Kungl. Maj:t. För såvitt jag minns rätt var det därvidlag bara fråga om ett vanligt uttalande i motiveringen, som till ingenting förpliktar precis. Jag säger här på samma sätt som jag gjorde i fråga om skrivsättet när det gällde kristillägget åt statstjänarna, att ett sådant uttalande till ingenting förpliktar, när man överlämnar till Kungl. Maj:t att närhelst Kungl. Maj:t så finner för gott avskaffa denna skatt. Riksdagen har ingenting sagt genom sitt beslut, och bevillningsutskottet har icke heller avbeställt skatten, då man ju icke yrkat på dess avskaffande utan bara uttalat sig därför i motiveringen.

Till sist vill jag säga, att jag nog har all anledning att hysa mina dubier beträffande löftet att omsättningsskatten kommer att avskaffas. Jag skulle vilja se om herr Wigforss är villig att släppa detta utomordentliga instrument att plocka svenska folket på miljoner.

Herr **Hagberg** i Malmö: Herr talman! Efter herr Senanders anförande är det klart, att det verkliga argumentet för hans ståndpunktstagande varit att han vill komma åt herr Wigforss. Men det är ju en synpunkt, som knappast har med den föreliggande frågan att göra.

Herr Senander menade, om jag icke missförstod honom, att i och med att man avskaffar omsättningsskatten förbättrar man fiskarens betryckta läge med 5 procent. Så går det väl i alla fall icke till. Det är en ganska lång väg mellan konsumentpriset och det pris fiskarena få. Man ökar naturligtvis inte fiskarens omsättning genom en sådan här åtgärd, utan deras omsättning och avsättning är beroende på tillgången på andra livsmedel. I sitt trevliga och sakliga anförande påpekade också herr Johansson i Öckerö själv, att när charkuterivarorna började bli mera lättillgängliga sjönk också fiskkonsumtionen i landet. Ja, det är helt naturligt, ty då kom folks olika konsumtionsvanor fram. Vill folk ha kött och fläsk men icke kan få kött och fläsk, äter man fisk, men kan man få kött och fläsk, äter man det. I ett sådant fall

*Motioner om avskaffande av den allmänna omsättningsskatten å färsk, frusen
eller saltad fisk. (Forts.)*

inverka dessa 5 procent icke alls på folks konsumtionsvanor, det är min bestämda uppfattning.

Herr Senander: Herr talman! Jag förklarade i mitt anförande bestämt, att en sänkning av priset med 5 procent på fiskvarorna kommer konsumenterna av dessa varor tillgodo. Jag framhöll emellertid samtidigt, att detta givetvis också måste innebära en ökad omsättning av fisk. Ju billigare fisken blir, ju mera kommer den fattiga befolkningen att använda sig av densamma.

Herr Johansson i Öckerö: Herr talman! Bara några få ord. Här har talats mycket om fiskarens nödläge och det som jag tror mest av försvararna för bevillningsutskottets ställningstagande i denna sak. Jag för min del har i det här sammanhanget icke sagt något om fiskarens nödläge. Vad jag sagt är, att vi vilja komma tillbaka till den fiskkonsumtion, som var före kriget, och eventuellt kunna öka den. Vi kunna icke göra detta, om fiskpriserna fortfara att vara allt för höga. Priserna måste vara skäliga. Det är denna motivering jag anført för att denna skatt bör avlägsnas, nämligen att skatten utan tivel ökar priset på fisken och minskar konsumtionen. Här har icke varit tal om från fiskarhåll, att vi skulle begära något understöd eller några subsidier. Jag kan i det här sammanhanget nämna, att då det varit fråga om våra drivmedel har det funnits en clearing, där fiskarena måste betala för vissa destillat, som framställas inom landet. Jag undrar vad det egentligen skulle ha kostat, om man subventionerat detta destillat för fiskarens vidkommande. Vi ha icke begärt några subsidier eller något understöd. Vi veta emellertid att när kriget väl är slut avsättningssvårigheter säkerligen komma att inställa sig. Dessa svårigheter komma att bli större och större, om vi icke redan nu försöka göra fisken populär såsom livsmedel genom att hålla priserna något så när skäliga och fiskens kvalitet sådan som svenska folket vill ha den.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid betänkandet fogade reservationen; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Staxäng begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i utskottets förevarande betänkande nr 30, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid betänkandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 91 ja och 87 nej, varjämte 11 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 2.

Föredrogs vart efter annat bevillningsutskottets betänkanden:

nr 31, i anledning av väckt motion om viss ändring i förordningen om allmän omsättningsskatt; och

nr 32, i anledning av väckt motion om ändrade bestämmelser angående utskänkning av rusdrycker i samband med vissa föreställningar.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 3.

Ersättning till vissa personer i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring.

Föredrogs bankoutskottets utlåtande, nr 23, i anledning av väckta motioner angående ersättning till vissa personer i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring.

Ersättning till frisörmästaren P. W. S. Holmqvist och nattvakten C. H. Olsson.

Punkten 1, angående frisörmästaren Friden William Sigvard Holmqvist och nattvakten Carl Emil Olsson.

I likalydande motionerna I: 8 och II: 18, väckta den förra av herr *Arrhén* och den senare av herr *Ljungqvist* jämte två av andra kammarens övriga ledamöter, hade hemställts, »att riksdagen ville besluta om en ersättning till Holmqvist och Olsson med de av dem begärda beloppen, dock med avdrag för vad som till dem utbetalas av riks försäkringsanstalten».

Vidare hade i likalydande motionerna I: 35 och II: 74, väckta den förra av herr *Wagnsson* och den senare av herrar *Lundqvist* och *Nilsson* i Göteborg, hemställts, att riksdagen ville besluta om skadestånd och livräntor att tillerkännas de skadade i enlighet med deras i av motionärerna angivna rättegångar framställda yrkanden.

Utskottet hemställde, att förevarande motioner I: 8 och II: 18 samt I: 35 och II: 74 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Efter föredragning av punkten yttrade:

Herr *Lundqvist*: Herr talman! Det är ju vanskligt att taga till orda i denna fråga, då ett enhälligt utskott har avstyrkt den motion som jag har under-tecknat. Med hänsyn till den uppmärksamhet som frågan har väckt och de välvilliga uttalanden som ha gjorts ifrån olika håll i vad det berör dessa båda män som vi ha motionerat om hjälp till, så finns det emellertid anledning säga några ord i frågan.

Statsrådet och chefen för försvarsdepartementet har i interpellationssvar den 28 februari i år betygat, att dessa mäns handlingssätt i en kritisk situation, deras omtanke om åskådarnas säkerhet, är värt det största erkännande. Det skulle vara bättre, om man kunde ge dem detta erkännande i form av någon ekonomisk hjälp. I det hänseendet har man icke kunnat tillmötesgå deras framställning, och det är möjligt, att det beror på att man hos högsta domstolen begärt rättelse härvidlag. Nu säger man, att för närvarande är deras ekonomiska ställning sådan, att det icke föreligger några ömmande skäl för bifall till framställningen. Emellertid är det ju en sanning med modifikation. En människa som blir invalid har naturligtvis icke samma förutsättning, som han tidigare hade att skaffa sig sin utkomst, om vi komma in i ett sådant läge, då efterfrågan på arbetskraft icke är så stor som den för närvarande är. Det har också i det fallet från försvarsministerns sida infordrats yttrande bl. a. från riks försäkringsanstalten, som visserligen icke anser sig kunna tillstyrka framställ-

Ersättning till frisörmästaren F. W. S. Holmqvist och nattvakten C. E. Olsson. (Forts.)

ningen men ändå säger så pass mycket som att därest särskilt vederlag likväl anses böra beredas dem, synes detta enligt riksförsäkringsanstaltens förmenande i varje fall endast böra ske i form av en engångsersättning.

Ja, herr talman, jag skall icke alltför länge uppta tiden med denna fråga, men jag anser mig ändå med hänsyn till det berättigade i deras framställning i så måtto böra yrka bifall till motionen, att jag hemställer om bifall till följande yrkanden i motionen II: 74, nämligen om ersättning för sveda och värk med 3 000 kronor och för lyte och stadigvarande men med 7 000 kronor.

Herr Svedman: Herr talman! Med den här saken förhåller det sig så, att de i motionen omnämnda båda beredskapsmännen Holmqvist och Olsson tillhörde ett landstormsförband som hade stridsövning vid Trollhättan den 26 maj 1942. De skulle försvara ett visst område mot framryckande pansarbilar, och de hade bägge handgranater, som de skulle kasta. Just som dessa skulle kastas, sprungo några barn framför vagnarna och för att icke riskera att skada barnen höllo de bägge männen kvar sina granater i händerna med påföljd, att de exploderade och avsleto bägge människors högra händer. Nu har det visat sig, att de hade kunnat kasta granaterna bakåt och därmed varken skadat sig själva eller de hotade barnen, men den utvägen begagnade de sig i hastigheten inte av. Sedermera ha de fått viss ersättning i form av livräntor. Genom beslut av riksförsäkringsanstalten har Holmqvist tillerkänts 1 690 kronor per år och Olsson 1 209,60 kronor per år. Dessutom har staten bekostat proteser.

Ingen av dessa skadade män har nu mindre inkomst än de hade före olyckan. Holmqvist, som då hade ett yrke, har måst lämna yrket men har satt upp affär och enligt uppgift har inkomsten på denna affär hittills varit större än inkomsten av hans yrke. Därtill kommer som nämnts livränta på 1 690 kronor. Olsson har kvar sin anställning på den plats, där han hade sitt arbete tidigare. Han har visserligen förflyttats till annat arbete och där blivit något mindre avlönad, men tager man hänsyn till livräntan äro hans inkomster fullt ut lika stora som de voro förut. Rådhusrätten och hovrätten ha prövat anspråk på ersättning för sveda och värk, och båda domstolarna ha avkunnat utslag. Nu ligger saken i högsta domstolen. Att innan högsta domstolen avkunnat utslag företaga sig någonting i fråga om att tillmötesgå ytterligare anspråk på ersättning i detta sammanhang har utskottet icke ansett vara skäligt eller riktigt, varför utskottet har avstyrkt de i ämnet väckta motionerna, och första kammaren har tidigare i dag utan diskussion bifallit utskottets hemställan, vartill jag, herr talman, yrkar bifall.

Härmed var överläggningen slutad. Herr andre vice talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i förevarande punkt dels ock på bifall till det av herr Lundqvist under överläggningen framställda yrkandet; och blev utskottets berörda hemställan av kammaren bifallen.

Punkten 2.

Utskottets hemställan bifölles.

§ 4.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 27, i anledning av väckta motioner angående utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden.

Första lagutskottet hade till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 85 i första kammaren av herrar *Myrdal*

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden.

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

och *Strand* samt nr 113 i andra kammaren av herr *Brandt m. fl.* I motionerna, vilka äro likalydande, hemställes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om utredning rörande en utökad offentlig redovisning av företagens ekonomiska förhållanden.

Utskottet hemställde, att riksdagen i anledning av förevarande motioner, I: 85 samt II: 113, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning huruvida och i vilken ordning en ur samhällelig synpunkt önskvärd, förbättrad kunskap om företagens ekonomiska förhållanden skulle kunna vinnas utan åsidosättande av näringslivets berättigade intressen.

Reservation hade avgivits av herrar *Linnér, Siljeström, Lodenius, Gezelius* och *Werner*, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att förevarande motioner, I: 85 och II: 113, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr Gezelius: Herr andre vice talman! I motionen II: 113 som är likalydande med motionen I: 85, hemställes om utredning »rörande ökad offentlig redovisning av företagens ekonomiska förhållanden». Syftet med denna motion är klart. Det framgår av slutet av motionen, som icke är refererad i första lagutskottets utlåtande. Motionärerna åberopa där några, man vågar väl säga, principuttalanden av finansministern, däri han framhåller, att i ett demokratiskt samhälle är det nödvändigt, att staten bestämmer över det ekonomiska livet och att samhället tillförsäkrar sig möjlighet till en rimlig och rättvis fördelning av det gemensamma arbetets avkastning. Syftet är sålunda klart. Men motiveringen är mera oklart utförd. Det konstateras i motionerna, att den nya aktiebolagslagen antogs 1944, att den ännu icke trätt i kraft, att denna nya aktiebolagslag möjliggör eller förpliktar bolagen att lämna upplysningar om värderingsreglernas iakttagande, företagens likviditet och räntabilitet och enligt det normalschema som skall redovisas skola även av kostnaderna för rörelsen redovisas skatter, avskrivningar, arbetslöner och förvaltningskostnader. Därmed äro tredje mans och aktieägarnas legala intressen tillgodosedda. Men även statens intressen ur annan synpunkt än ett fullständigt bestämmande från statens sida över det ekonomiska livet äro likaledes där tillgodosedda, och därmed har en uppenbar brist i den nuvarande aktiebolagslagen blivit upphävd. Det är ju ingen tvekan om att de tidigare lagbestämmelserna ha varit otillräckliga såväl för att skydda tredje man som aktieägarna och i viss mån även det allmännas intressen. Man får emellertid icke glömma bort att samhällets intressen icke tillgodosetts endast genom föreskrifterna beträffande aktiebolagens redovisningar utan även i hög grad genom taxeringsförordningen, som numera ger staten möjlighet att bevaka sina intressen genom särskilda taxeringsnämnder för rörelser och genom möjligheten till en sakkunnig revision av bolagens rörelse. Vi ha också, som redovisats i utlåtandet, åtskilliga bestämmelser, som ha givit staten möjlighet att i det krisläge som nu råder ingripa, när det gällt prisreglerande åtgärder eller en insyn över bolagen. Vi ha också under utredning av kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering att söka skapa möjligheter att komma åt monopolistiska tendenser, som äro till skada för samhället.

Utskottet är fullkomligt på det klara med att de motiv som på denna punkt ha framställts i motionen och som äro desamma som framfördes vid 1944 års riksdag icke äro bärande, utan lagutskottet framhåller, att utskottet har vid sin behandling av de nu föreliggande motionerna funnit, att de skäl, som i mo-

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

tionen anförts, icke böra leda till att riksdagen frångår den ståndpunkt riksdagen intog 1944. Utskottet hänvisar sedan till de nya bestämmelserna och de möjligheter som här stå till buds. En brist som kan anses föreligga, är, att detta gäller endast aktiebolagen och icke de företag som i annan form bedriva ekonomisk verksamhet, men som det uttryckligen sägs i reservationen, förutsattes det vid nya aktiebolagslagens tillkomst, att i respektive lagar skulle införas enahanda bestämmelser som för aktiebolagen, så långt detta låte sig göra.

Det måste alltså finnas andra motiv som skulle föranleda en ny utredning ett år efter sedan riksdagen har tagit ståndpunkt till frågan om redovisningsskyldighet för driftekonomiska företag av aktiebolagens storlek.

När jag nu går att granska motionen skall jag icke göra det så detaljerat, därför att utskottet har ju avisat motionens motivering, men jag skall redovisa de huvudsakliga punkterna.

Den första är, att motionärerna finna, att det skulle vara av värde för näringslivet, att alla företagare erhålla bättre kännedom om ekonomiska händelser och förhållanden utanför det egna företaget. Det är, såvitt jag förstår, en sanning med mycket stor modifikation och en mycket farlig ståndpunkt. Det finns inom det ekonomiska livet med det samhällssystem, det ekonomiska system, som råder i samhället, icke någon tvekan om att icke den enskilda företagsamheten måste ha ett visst livsrum för det enskilda initiativet och till skydd för de förbättringar och den rationalisering som kan verkställas, på samma sätt som inom tryckfriheten anonymiteten, hur klandervärd den än är, bibehållits för att ge ett skydd för vissa värden. och jag tror, att ingen är i tvekan om detta. Utskottet godtagger heller icke motionernas motivering på denna punkt.

Det andra skälet som framföres av motionärerna är ett kort påstående, att en så kraftig åtgärd som att framtvinga en offentlig redovisning från alla driftekonomiska företag av viss storleksordning skulle skapa fram enhetligare och bättre bokföringsprinciper. Det är mycket svårt för mig att förstå den motiveringen. Det är väl ingen tvekan om att det är i fråga om de stora företagen, som det kan ha någon betydelse, men mot dem kan icke riktas någon erinran beträffande bokföringsprinciperna. Bakom måste ligga en annan motivering, som icke kommer fram i motionen, och jag har icke kunnat förstå annat än att man här resonerar med utgångspunkt från slutorden i motionen och menar, att det kan vara bra, om man vill driva fram ett samhällets bestämmande över det ekonomiska livet och företagen, att ha denna bas bl. a. för ett bedömande av viss planhushållning. Där är man inne på ömtåliga frågor. Är det så att man utan att genomföra ett nytt ekonomiskt system skall låta statens organ lägga sig i de olika företagens drift, är det fara värt, att man därvidlag kommer att göra den erfarenhet man hittills kunnat göra på angränsande områden. Jag tror icke, att jag nu behöver närmare gå in på dessa spörsmål, som icke synas vara av större betydelse för motionärerna, och som utskottet för övrigt alldeles förbigått.

Vad de praktiskt politiska synpunkterna beträffar, nämligen frågan om statens ingripande på prispolitiken, finns det än — jag betonar det ännu en gång — så länge vi icke ha gått in för ett annat ekonomiskt system, möjligheter att tillgodose kontrollkravet utan att man behöver tillgripa en specificerad offentlig redovisning för allmänheten av aktiebolagsföretagen. Jag behöver väl icke i denna kammare närmare gå in på hur staten nu bedriver sin prispolitik utan att behöva tillgripa detta medel.

Vad beträffar kontrollen över aktiebolagsvinsterna är den frågan, som jag redan förut sagt, föremål för undersökning av kommittén för ekonomisk efter-

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

krigsplanering och dess arbete. Att av den anledningen sätta i gång med en särskild utredning synes omotiverat även för den som vet hur lätt det är att få i gång utredningar i detta land.

Det fjärde motivet innesluter arbetsmarknadspolitiska synpunkter. Där redovisar utskottsutlåtandet olika synpunkter som gjort sig gällande. Jag har för min del — och jag lägger mycket stor vikt vid detta — hävdad, att hela den svenska fackföreningspolitiken och politiken från arbetsgivarnas sida har gått ut på att bevara två mycket viktiga hörnstenar i den svenska arbetsmarknadspolitiken. Den första är otvivelaktigt den, att parterna på arbetsmarknaden vilja stå så fria som möjligt gentemot politiska åtgärder och icke önska en lagstiftning i onödan, när det gäller arbetsmarknadsfrågor. Den andra hörnstenen är kort sagt kollektivavtalsprincipen.

Jag har då mycket svårt att förstå, hur man har tänkt sig, att en ökad redovisning från en vad man kan kalla modifierad bruttoredovisning till en fullständig bruttoredovisning skulle kunna öva något inflytande på arbetsmarknaden. Man kan ju icke gärna tänka sig, att i ett stort företag med små fasta omkostnader, ett företag, som skulle kunna ge relativt höga arbetslöner, arbetarna skulle få högre löner än arbetare vid nystartade företag eller företag av mindre omfattning. De differentierade lönerna äro väl en ståndpunkt, som är ohållbar där. Drar man konsekvensen av det, så är man framme vid att de små företagen som vi dock här i riksdagen uppmuntra genom anslag och på annat sätt antingen icke få några arbetare eller få betala mer än vad dessa företag kunna bära. Lönepolitiken måste bestämmas på helt andra vägar. Jag hör nu den invändningen, att vid avtalsförhandlingarna kan det ju i alla fall vara bra för parterna att få en redovisning för bolagens ställning, en noggrann redovisning för deras omsättning m. m.

Jag har emellertid svårt att tänka mig, att detta skulle vara ett bärande skäl, ty här måste man väl följa andra linjer. Jag förstår mycket väl att arbetarna ha ett naturligt intresse att få veta ställningen hos det bolag, där de äro anställda, för att t. ex. få reda på om det kan bära högre löner. Jag förstår också arbetarnas strävan att bli ett med sitt företag. Jag har emellertid svårt att föreställa mig att en arbetsgivare, vilken vill åberopa som argument, att hans rörelse inte kan bära en högre lön, inte skulle vara skyldig att vid avtalsförhandlingar redovisa sitt bokslut och sina räkenskaper för förlikningsmännen och motparten, som självfallet inte kunna vara skyldiga att ta någon hänsyn till arbetsgivarens uppgifter, om de inte äro exakta och styrkta. En dylik uppgiftslämning ligger emellertid på ett helt annat plan. Det rör sig här inte om den *offentliga* redovisning för allmänheten, som motionärerna vilja ha genomförd, och som kan bidra till att andra företagare få icke önskvärda kunskaper om företaget i fråga.

Förhållandet mellan de anställda och företagen är ett aktuellt problem, som bör ägnas den allra största uppmärksamhet. Jag ansluter mig helt till den uppfattningen, att det i detta land överhuvud inte finns några företag — jag räknar då inte bara med företag av en viss storleksordning, utan alla företag — som kunna verka utan intim kontakt med samhället. I var mans medvetande ha företagens verksamhet blivit en del av samhällets. Det ligger därför stor vikt på, att arbetarnas — med endast några få undantag — alltid lojala intresse att informeras om sitt företag verkligen tillgodoses.

Med den allmänna utgångspunkt jag har om att förhållandet på arbetsmarknaden mellan företagare och anställda skall vara ett personligt, på avtal och förtroende grundat förhållande, är jag inte villig att utan övertygande skäl gå med på att man från samhällets sida tillgriper den mycket lättvin-

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

diga och tyvärr alltför ofta använda metoden att stifta en lag. En sådan lag kan inte öka möjligheterna till förståelse på arbetsmarknaden. Vid Sveriges industriförbunds årsmöte i går gjordes mycket kraftiga uttalanden i den av mig här antydda riktningen. Jag tvivlar inte ett ögonblick på, att den mycket starka fackliga rörelsen i detta land och den som jag vågar säga numera modernt inriktade arbetsgivaresidan skulle kunna genom frivilliga överenskommelser nå minst lika fruktbärande resultat i denna angelägenhet, som man tidigare gjort på andra områden av arbetsmarknaden. Såvitt jag har mig bekant, har man hittills inte prövat att nå resultat på frivillig väg. Under sådana förhållanden kan jag inte finna att bärande skäl föreligga för en lagstiftning på området.

Så till vida äro även reservanternas inom utskottet eniga med utskottsmajoriteten, att de anse att motionärernas åsikt om den lämpligaste vägen att nå förbättrad kunskap om företagens ekonomiska förhållanden icke kan godtas. Icke heller har utskottet kunna godta de i motionerna ifrågasatta kontrollåtgärderna. Lika fullt har man emellertid ansett att det på detta område föreligger ett önskemål, som man inte helt kan förbigå. Under sådana omständigheter har majoriteten föreslagit en utredning, huruvida och i vilken ordning en ur samhällets synpunkt önskvärd, förbättrad kunskap om företagens ekonomiska förhållanden är möjlig.

Om man begär utredning på ett område sådant som detta, där vissa sakkunniga redan äro i arbete och där man synes kunna förlita sig på, att utvecklingen skall gå i rätt riktning, måste det likväl föreligga mycket starka motiv för att en utredning sådan som den nu ifrågasatta skall igångsättas.

Jag kan för min del inte finna att första lagutskottets majoritet framfört några bärande motiv för utredningen.

Till en början förklarar majoriteten att den står kvar på den 1944 intagna ståndpunkten, som redovisas i utskottsutlåtandet. Jag skall inte här trötta kammaren med att föredra denna ståndpunkt. Utskottsmajoriteten framhåller sedan, att den inte kan gå med på motionärernas förslag, när det gäller kontrollen beträffande prispolitiken och monopolvinsterna. Majoriteten framhåller sin stora tvekan, då det gäller att införa en lagstiftning som skulle kunna ta sikte på avtalsuppgörelserna på arbetsmarknaden. Man säger emellertid, att det är möjligt att det vore av betydelse att i lag reglera en skyldighet för företag att lämna en bruttoredovisning t. ex. för statens förlikningsmän. Man har då fullständigt fjärrmat sig från den offentliga redovisningen och således gått tillbaka till frågan om en ren kontrollåtgärd, som ju helt ligger vid sidan om förevarande motioners syften.

Majoriteten framhåller sedan, att även för andra syften än de nu avhandlade kunde det ifrågasättas, huruvida ej en mera vidgad kännedom om företagens produktionsförhållanden skulle vara till gagn. Därvid åsyftas då främst de åtgärder, som erfordras för att i ett inträdande krisläge hålla produktionen igång och därigenom bemästra en hotande arbetslöshet. Jag skall inte uppta kammarens tid för att närmare belysa svagheten i detta resonemang, som inte har något att göra med den insyn, som man vill ge allmänheten och därmed andra företagare inom näringslivet genom en offentlig redovisning. Det är ju ett syfte som ligger helt vid sidan och som kunnat tillgodoses på helt andra vägar än de nu föreslagna. Tveksamt är för övrigt huruvida man genom en mera offentlig redovisning rörande företagens ekonomiska förhållanden får bättre möjligheter att hålla produktionen igång och bemästra hotande arbetslöshet.

Utskottet anger härefter i sitt utlåtande alla tänkbara reservationer beträff-

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

fande näringslivet, som inte får skadas genom införandet av de föreslagna restriktionerna. Utskottsmajoriteten godtar således inte motionärernas motivering och inte heller deras förslag till kontrollåtgärder, utan utskottet går, jag vågar nästan säga, så gott som helt utom motionernas ram. Utskottet hänger kanske något fast i ena kanten av ramen, begär dock utan någon närmare motivering en utredning i anledning av ett önskemål i motioner, som man ägnat en synnerligen kritisk granskning.

Vad kan då ha föranlett utskottsmajoriteten, att, trots att man är medveten om, vilket man även ger uttryck åt, riskerna med en lagstiftning av detta slag, nu begära en utredning i frågan? Jag kan inte förstå annat, än att man här av politiska skäl velat tillmötesgå motionerna på det lättaste sätt, på vilket man kunnat skiljas från uppgiften. Utskottsmajoriteten har tydligen ansett motionens syften vara riktiga, men åtminstone från deras sida, som omfatta socialdemokratiens efterkrigsprogram, har man förstått att man inte kunnat intensifiera programmet och börja med denna lilla detaljfråga, som skall avgöras vid en senare tidpunkt. Om man dock sagt helt nej till motionerna, var man rädd, att detta skulle ge ett intryck av att man övergivit önskemålet i fråga. Under sådana förhållanden ha socialdemokraterna inom utskottet med folkpartiets representanter enats om en kompromiss.

Jag kan inte förstå annat än att man dock därmed öppnat dörren på glänt till en allmän, samhällelig ekonomisk kontroll över företagen.

Diskussionen härom är otvivelaktigt alldeles för tidigt väckt. Det finns säkerligen inte någon ansvarsmedveten riksdagsman, som inte måste säga sig, att i det läge, i vilket vårt land nu befinner sig, är en förtroendefull samverkan mellan näringslivet och samhället en nödvändig förutsättning för att vi skola kunna möta den kommande tiden. Det är troligen många som skulle vilja realisera socialdemokratiens efterkrigsprogram helt och hållet redan nu. Men säkerligen äro de flesta på det klara med att tidpunkten för närvarande är mycket farlig för en sådan framstöt. Igångsättandet utan mycket bärande skäl av en utredning sådan som denna är dock ägnat att vålla irritation samt utgör i viss mån en fara för en eljest naturlig utveckling efter de linjer, som jag här förut angivit.

Jag är övertygad om att utskottsmajoritetens talesmän komma att rikta den erinran mot min ståndpunkt, att ifrågavarande hemställan väl inte kan vara så farlig eftersom folkpartiets representanter, herrar Gärde och Rylander, biträtt förslaget om denna utredning. Jag kan inte yttra mig om folkpartirepresentanternas motiv för detta sitt ståndpunktstagande. Representanter för folkpartiet ha vid flera tillfällen givit till känna förståelse för näringslivet. Antingen har man på detta håll icke velat förstå att man på detta sätt har öppnat dörren på glänt genom att tillmötesgå motionärernas önskemål eller också har man förstått detta men velat åstadkomma en kompromiss som skulle försvaga en framstöt i en principiellt mycket viktig fråga.

Riksdagen skulle visserligen förr eller senare troligen ha ställts inför detta spörsmål, men frågan hade bort upptas till behandling efter en helt annan förberedelse och en helt annan utredning än den som bestämts denna motion.

Även om jag, vilket jag ingalunda gör, skulle omfatta den meningen, att en viss tillsyn utöver den som nu är möjlig kan vara lämplig beträffande åtminstone vissa företag, skulle jag under inga förhållanden välja de vägar som här föreslagits. Jag skulle finna det vara mycket svårt att på de här föreliggande motionerna, vilkas motivering f. ö. hela utskottet underkänt, begära en utredning på så lösa grunder som här skett. Vi reserverar ha byggt vårt ståndpunktstagande på dessa skäl, under åberopande av riksdagens tidigare träffade

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

avgöranden, och framför allt ha vi inte funnit kravet på en utredning vara motiverat. Mot oss reservanter kan icke riktas den erinran, att vi skulle inta en negativ ståndpunkt. Det är nämligen den som begär en utredning i en så ömtålig och viktig fråga som denna, vilken är skyldig att motivera sitt krav med bärande skäl.

Herr talman! Med vad jag nu anfört ber jag att få hemställa om bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr Brandt: Herr talman! Förra året framlade jag tillsammans med några kamrater här i kammaren, på sätt utskottet närmare anfört, en motion i samma syfte och i stort sett med samma motivering, som den i år avlämnade. Denna tidigare motion avgavs då i samband med propositionen om den nya aktiebolagslagen. Att första särskilda utskottet den gången inte ville tillstyrka motionen och föreslå en väsentligt vidgad offentlighet tror jag berodde på, att man dels befarade att ett bifall till motionen skulle äventyra genomförandet av hela aktiebolagslagen och dels att motionen den gången berörde endast aktiebolag och inte företag överhuvud.

Fjölårets riksdag biföll dock motionen bl. a. så till vida att i den nya aktiebolagslagen skola i vinst- och förlusträkningen eller balansräkningen — vilket man nu vill — uppgifter lämnas om sammanlagda beloppet av utbetalda löner och ersättningar till arbetare och tjänstemän, d. v. s. även till verkställande direktören och andra företagsledare.

Den motion, som avlämnats i år, avser bl. a. att gardera oss mot den anmärkningen, att gälla endast aktiebolagen. Motionen gäller därför företagen som sådana. Vi motionärer framhålla emellertid samtidigt, att det av praktiska skäl torde vara lämpligt att begränsa kravet till att avse endast företag av viss storleksordning. Var denna gränsdragning skall ske blir emellertid den kommande utredningens sak att avgöra.

Majoriteten i första lagutskottet, som behandlat motionen i år, har tillstyrkt en utredning. Jag är givetvis tacksam för detta, även om jag icke i allo delar utskottets motivering eller ens är helt nöjd med dess slutyrkande. Av utskottets motivering att döma får man närmast det intrycket, att en utredning huvudsakligen skulle gälla endast de arbetsmarknadspolitiska problemen, d. v. s. ha rent lönepolitiskt syfte. Vad vi motionärer avse med motionen är emellertid en utökad offentlig redovisning av företagens ekonomiska förhållanden överhuvud. Utskottet hänvisar i sitt utlåtande till att uppgifter som inflyta i aktiebolagens årsredovisningshandlingar bli tillgängliga för allmänheten och att enligt § 126 i den nya aktiebolagslagen — § 85 i den ännu gällande — avskrift av balansräkningen samt vinst- och förlusträkningen skall lämnas till registreringsverket. Detta är alldeles riktigt. Men det torde också vara bekant, att det är rena illusionen om man tror, att uppgifterna bli offentliga i och med detta. Det är ju bekant att dessa uppgifter ha endast ringa värde. Många bolag underlåta att överhuvud taget lämna några uppgifter till registreringsmyndigheten. Å andra sidan äro de uppgifter, som lämnas helt intetsägende.

Jag skulle kunna anföra många exempel hur det för närvarande tillgår. Jag skulle kunna peka på ett av våra större bolag, som har en fullständig mörkläggning på detta område. På intäktssidan i vinst- och förlusträkningen uppför man t. ex. vinsten med vissa miljoner kr. och på omkostnadsidan uppför man årets nettovinst med precis samma summa miljoner. Man få således bara en enda summa på både utgifts- och inkomstsidan. På detta sätt tillämpar man

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

således lagen i dag. Vissa aktieägare ha också uttagit stämning på detta bolag och krävt, att man skulle få en mera preciserad redogörelse över förhållandena.

Det är visserligen alldeles riktigt, som reservanterna påpeka, att på detta område väsentliga skärpningar vidtagits i den nya aktiebolagslagen. Sålunda skall bolag, som i tre år underlåtit att lämna uppgifter till registreringsmyndigheten, träda i likvidation. Dessa ändringar äro emellertid inte tillfyllest, så länge nettoredovisningsprincipen är rådande här i landet. Denna princip innebär i korthet, att det sker en avräkning mellan intäkter och kostnader på resp. kon-ton och att blott saldot införes i vinst- och förlusträkningen. En bruttoredovisning däremot innebär att den totala omsättningen upptages bland intäkterna och att kostnaderna för rörelsen på lämpligaste sätt specificeras. Vi ha i vår motion här hänvisat till förhållandena i Amerika, där man ställer betydligt strängare krav på offentlighet i företagsekonomiska förhållanden än här. I Amerika tillämpas bruttoredovisning på det sätt, som vi motionärer önska få genomfört även här i Sverige. På en vinst- och förlusträkning för ett bolag i Amerika framgår försäljningsvärdet, omsättningen, omkostnader i form av löner, räntor, avskrivningar med angivande av principer för avskrivningen, råvarukostnader o. s. v. Även Schweiz har en helt annan redovisning än den vi ha här i landet.

Jag tillåter mig i detta sammanhang citera senaste numret av Finanstidningen, som innehåller ett uttalande, som är intressant ur den synpunkten att det faktiskt understryker behovet av en förändring i detta avseende. I Finanstidningen framhålles bl. a. följande: »Från politiskt arbetarhåll har krävts vidgad publicitet rörande företagens förhållanden utöver vad lagstiftningen påfordrar. Denna aktion har ju främst lönepolitisk bakgrund, men det torde icke kunna förnekas, att den i andra hänseenden är berättigad och välmotiverad. Självklart är att inga uppgifter skola yppas, som kunna tjäna in- och utländska konkurrenter till vägledning, men utanför denna i flertalet fall säkerligen ganska snäva sekretessram finnes nog ett stort och tacksamt fält för upplysningar av mångahanda slag.»

Finanstidningen redogör här efter för förhållandena i Förenta Staterna och Schweiz. Om Schweiz säger tidningen bl. a.: »I Schweiz ha flera stora företag tillämpat metoden att översätta de nakna siffrorna till ett för alla begripligt språk, förse dem med kommentarer och ställa in dem i deras rätta sammanhang för att sedan i form av en broschyr, en företagstidning eller på annat sätt ställa dessa redogörelser till de anställdas förfogande. Men man nöjer sig icke härmed. De produktionsmässiga förutsättningarna för vederbörande företag belysas lättfattligt och överskådligt. Läsaren får en bild av dess ställning i konkurrensen, marknadsläget, de faktorer, som öva inflytande på detta, råvaruanskaffning, handelspolitiska förhållanden, som beröra verksamheten o. s. v. Till dessa framställningar ansluta sig kompletterande föredrag med konversationer i olika former — periodiska publikationer, filmer etc.

Detta målmedvetet och energiskt bedrivna informationsarbete syftar till att skänka arbetarna en djupare insyn i de arbetsgivande företagens produktionsvillkor och funktioner, vidga deras vyer och öka deras intresse ej blott för själva arbetsprocessen utan även för den gemenskap mellan alla medverkande i denna, som är nödvändig, om företaget skall äga bestående livskraft. Flera vittnesbörd föreligga om goda resultat, inte minst därutinnan att arbetarna känna sitt arbete mera meningsfyllt.»

Man kan faktiskt instämma i vad Finanstidningen säger. Samtidigt vill jag till herr Gezelius säga, att den insyn han här är så rädd för redan genomförts i Amerikas förenta stater och även i Schweiz i ganska stor omfattning. Jag

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

har inte hört att detta medfört några särskilda svårigheter i dessa länder. Vi motionärer anse att om man på detta sätt får till stånd en sådan bruttoredovisning, får man en uppfattning icke blott om hur stor vinsten i verkligheten är utan man får även — vilket vi anse vara så viktigt — reda på *hur* vinsten har uppkommit. Enligt det uppställda normalschemat i den nya aktiebolagslagen kommer detta inte fram. Följaktligen får det heller icke avsedd betydelse vid lämnande av uppgifterna till registreringsmyndigheten.

Jag skall även i detta sammanhang beröra en annan hithörande fråga. För att erhålla en klar uppfattning om företagens ekonomiska förhållanden måste man även kunna bedöma deras inre kapitalbildning i form av s. k. dold fondering, t. ex. kostnaderna av investeringskaraktär, avskrivningar utöver den faktiska kapitaldeprecieringen och framför allt den dolda lagerreserveringen. Dylika poster kunna spela en avgörande roll för förskjutningar i den redovisade delvinsten. Den springande punkten vid beräkningen av ett företags vinst utgör lagervärderingen, som av företagen omgives med yttersta sekretess.

Taxeringsnämndsordförandena hade en konferens här i Stockholm vintern 1942, där jag hade äran närvara. Där höll taxeringsinspektör Torsten Hjohlman en föreläsning, vari han lämnade några mycket intressanta exempel på denna lagervärdering. Det var tack vare krigskonjunkturskattedeklarationerna, som man fick fram dessa exempel. Han nämnde då, att ett bolag 1938 deklarerade 6 000 kronor. Genom lagernedskrivningar hade samtidigt 310 000 kronor reserverats. I ett annat fall hade cirka 300 000 kronor deklarerats. Den dolda reserven, som kom fram genom krigskonjunkturskattedeklarationen, var här icke mindre än cirka 3 miljoner kronor och hade uppkommit genom nedvärdering av lagret. Ett annat bolag hade åren 1938—1941 gjort nedskrivningar genom successiva reservökningar varje år. År 1938 var denna reservökning 390 000 kronor, 1939 550 000 kronor, 1940 370 000 kronor och 1941 417 000 kronor. Detta bolag hade alltså vid 1940 års utgång nått fram till den ställningen, att dess varulager med ett värde efter förkrigspris av 2 600 000 kronor var bokfört till 18 000 kronor, alltså till mindre än 1 procent av verkliga värdet. »I intetdera fallet», säger denne taxeringsinspektör, »har nedskrivningen motiverats med att lagret skulle innehålla inkuranta varor eller sådana varor, som förlora sitt värde vid inträdandet av normala förhållanden eller dylikt.»

För att jag inte skall få någon anmärkning riktad mot mig i detta sammanhang, vill jag säga, att jag är fullt på det klara med att företagen inte, såsom många tror, kunna undandra sig skatterna genom dylika transaktioner, ty så snart man drar fram de dolda vinsterna, drabbas de ju av beskattningen. Det kan således endast bli fråga om ett uppskjutande av skattebetalningen. Jag vet också, att det ett annat år kan vara så, att ett företag kan ha så liten vinst, att det faktiskt uppvärderar lagret för att på det sättet få fram vinster, som det inte haft det året för att verkligen kunna visa på en vinst av rörelsen. Jag vill understryka, att jag inte står främmande för att även sådant förekommer. Då jag har hört att det på sina håll finns farhågor för att vi anse, att man inte skall få någon rätt till fonderingar, vill jag också på denna punkt säga, att det inte är vår mening att hindra fondering. Vi äro fullkomligt på det klara med att en sådan är nödvändig. För min del har jag under kriget medverkat till en lagstiftning, som har underlättat denna fondering. Syftet med denna lagstiftning var att företagen under detta krig skulle konsolideras på ett annat sätt än som skedde under förra kriget, så att man inte skulle råka in i samma svårigheter som då, nämligen att företagen när kriget var slut fingo läggas ned med arbetslöshet och stora besvärigheter för samhället som följd.

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

Det har rätt en målmedveten strävan att genom skattelagstiftningen förhindra dylikt och att medverka till att företagen skulle kunna skapa fonder för att möta svårare tider.

Ur allmän ekonomisk synpunkt är det av största vikt och betydelse, att man kan få en så klar bild som möjligt av den verkliga vinstutvecklingen och av den fysiska lagerförändringen. På grund av den mörkläggning och det hemlighetsmakeri, som nu förekommer, råder det stor misstro mot företagen — med rätt eller orätt, det spelar ingen roll; misstron finns där — och särskilt under kriget har denna misstro stegrats. Man hör ofta talas om att bolagen laborera med boksluten för att dölja särskilt höga vinster och undandraga sig beskattning etc. Jag måste säga att detta ur samhällets synpunkt inte kan vara en önskvärd utveckling utan att man tvärtom bör söka eliminera orsakerna till denna misstro bland folket. Vi anse att ett led i denna strävan är att man får denna ökade insyn över företagen, som vi föreslå.

När vi kräva en ökad offentlighet över företagens ekonomiska förhållanden, så göra vi det därför att vi anse att kunskaper om företagens ekonomi icke endast äro en privatsak utan även ett samhällsintresse eller för att citera lagberedningens yttrande till den nya aktiebolagslagen, att »ett nutida bolags uppgift icke är begränsad till att vara ett instrument för privatekonomisk vinning, utan det har att i överensstämmelse med nutida social åskådning fylla en viktig funktion i hela näringslivets och folkförsörjningens tjänst». Detta uttalande vill jag livligt understryka. Men därför är det också av vikt, att icke endast företagens rent finansiella utan även deras sociala och produktions-tekniska förhållanden bli belysta. Vi motivera kravet med att det med hänsyn till statens konjunkturpolitiska funktioner i det moderna samhället måste vara mycket betydelsefullt, att dess myndigheter och organisationer i sitt handlande kunna vägledas av utförliga informationer beträffande det enskilda näringslivets ekonomiska läge och utveckling. Jag för min del kan inte förstå, hur vi skola kunna effektivt lösa den fulla sysselsättningens problem, om icke detta kan genomföras och om icke våra myndigheter och organisationer få denna insyn och dessa möjligheter till grund för sitt handlande.

Vi anse också att en ökad offentlighet skulle verka *produktivitetsfrämjande* genom att mindre effektiva företag skulle komma att sporras till att nå samma resultat som de effektiva med de av dem använda metoderna. Jag framhöll detta under förra årets debatt i denna fråga och jag vidhåller denna min uppfattning. Vi tro också att riskerna för en ur allmän synpunkt icke önskvärd prispolitik skola på detta sätt kunna effektivt minskas. Det är nämligen så, att monopolvinster lätt kunna döljas genom en dunkel årsredovisning. Detta skulle nu uppmärksammas och garantierna för en sund prisbildning stegras.

Men vi tro även, att det ur den ekonomiska forskningens synpunkt skulle vara av vikt, om man kan få en riktig uppfattning av olika företags ekonomiska förhållanden. Det ligger ju faktiskt så till, att man vet så litet om företagets roll i de allmänna ekonomiska sammanhangen. En förbättring härvidlag vore därför i hög grad önskvärd.

Jag läste nyligen en artikel av professor Johan Åkerman i senaste häftet av Ekonomisk tidskrift, betitlad »Den ekonomiska statistikens utveckling». Han säger där på tal om den ekonomiska forskningen, att »vi fortfarande saknar en relevant statistik över den faktor, som även i ett kvasi-liberalt samhälle är den ekonomiska aktivitetens fundamentala parameter — räntabiliteten. Vi påträffa åter den ekonomisk-statistiska motsvarigheten till den liberala epokens världs bild: fullständig kännedom om den marknadsmässiga knapphetsindikatorn, priset, och nästan fullständig mörkläggning av den ekonomiska aktivitetens bestämningsfaktor — vinsten».

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

Jag kommer slutligen till den arbetsmarknadspolitiska betydelsen av den föreslagna anordningen. Vi tro nämligen att en förbättrad kunskap om företagens ekonomiska förhållanden skulle vara av synnerligen stort värde ur den synpunkten, att det skulle skapa ett sakligt starkt underlag för arbetsmarknadens avtalsförhandlingar och därigenom bidra till ett förhindrande av arbetskonflikter. Om det tillåtes mig, vill jag meddela, att jag dels såsom fackföreningsordförande och dels såsom ledamot av ett av våra större fackförbunds styrelser i omkring 20 år deltagit i avtalsförhandlingar, såväl lokala som centrala. Det har därvid från företagets sida alltid hetat, att företagets ställning är dålig, att de alltid haft att dragas med stora svårigheter, att det icke finns några möjligheter att bära den eller den löneökningen, det må vara under en dålig eller god konjunktur. Även om konjunkturen varit god, får man aldrig av arbetsgivarna höra, att de haft någon särskilt god konjunktur, som skulle ha möjliggjort ett tillgodoseende av de krav man har framställt. Men det har ändå visat sig under otaliga lönerörelser under de senaste årtiondena, att företagen gått med på löneökningar utan att någon katastrof inträffat. Det har i samtliga fall förhållit sig på ett annat sätt beträffande företagets ställning än man uppgivit. De uppgifter man lämnat ha inte alltid varit med sanningen överensstämmande. Även om det hade varit så, hade arbetarna ingen skyldighet att tro på dem. De ha nämligen ingen möjlighet att kontrollera, att uppgifterna äro riktiga och tro därför icke på företagen och deras bedyrande, de lita icke på deras siffror och kalkyler. Det är endast den ena parten vid förhandlingsbordet, som har denna kontrollmöjlighet. Resultatet av förhandlingarna kan då bli en konflikt, även då en sådan av objektiva skäl är alldeles omotiverad och utsiktslös. Detta är vad motionärerna ha velat understryka i detta sammanhang.

Utskottet säger i sitt utlåtande, att vad beträffar syftet med denna lönepolitik kan det säkerligen nås genom frivillig överenskomst emellan parterna på arbetsmarknaden. Detta är såvitt jag kan bedöma rena illusionen. Det är ett önsketänkande, som jag aldrig tror kan bli verklighet. I den nuvarande förlikningslagen — om jag inte minns fel i dess § 8 — står det något om att parterna skola låta sig angeläget vara att lämna nödvändiga upplysningar till förlikningskommissionen eller förlikningsmännen. Min erfarenhet säger mig, att denna bestämmelse icke haft någon som helst praktisk betydelse. Jag tror inte det går att lösa frågan på det sättet.

Jag åhörde debatten i detta ärende i första kammaren, där man tolkade motionen så, att motionärerna, om de finge denna insyn genomförd, skulle syfta till att föra en lönepolitik efter varje företag för sig. Alla veta, att vi oftast bygga våra löneavtal eller kollektivavtal på riksavtal. Man för icke lönepolitik efter varje företag för sig och man kommer inte heller att genomföra någonting sådant, om den begärda utredningen skulle resultera i vad jag för min del önskar. Jag tror inte heller att detta vore lyckligt. Inom arbetarrörelsen har man ju genomfört den solidariska lönepolitiken, som ju innebär, att man inte för en lönerörelse för varje företag för sig med resultat att man kanske skulle få topplöner inom ett företag, medan man inom de mindre bärkraftiga skulle få så mycket lägre löner, ja, kanske så låga, att man inte skulle ha några förutsättningar att uppnå en önskvärd levnadsstandard. Så går man inte till väga vid lönerörelser och det är inte heller meningen. Jag vill också påpeka, att jag för min del ingalunda föreställer mig, att man, om den fullkomliga insynen skulle kunna genomföras, skulle kunna föra eller ens skulle vilja föra en sådan lönepolitik, att man vid varje tillfälle skulle ta allt vad man kunde uppnå. Detta skulle ju som en ledamot av första kammaren yttrade vara ur flera synpunkter olämpligt. Det är ju alldeles uppenbart. Utan att närmare ingå på problemet

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

vill jag endast poängtera vad jag har sagt tidigare, att jag tror att man om man hade denna offentliga redovisning skulle kunna skapa ett större förtroende för företagen ifrån arbetarnas sida och eliminera konflikter. Man skulle kunna förhandla sig fram till ett resultat ändå under fria former. Men det skulle råda ett större förtroende från arbetarpartens sida gentemot företagen.

Men jag vill också i detta sammanhang understryka, att arbetare och tjänstemän måste få möjlighet att inverka på de tekniska och ekonomiska driftsförhållandena, så att det blir större trygghet och trivsel i arbetet men också ökad möjlighet att betala högre löner för företagen. Skall detta ske, måste det utan tvivel skapas ett ökat positivt intresse för produktion och näringsliv hos arbetare och anställda. Ett sådant förutsätter att de erhålla kännedom om det egna företagets tekniska och ekonomiska driftsproblem, att de få en medansvarighet i ledningen, att de erhålla säkerhet för att tekniska och ekonomiska framsteg i produktionen icke komma enbart företagsägarna till godo utan bli till nytta för dem själva. Man lägger med andra ord en grund till vad jag vill eller som en förutvarande ärad ledamot av denna kammare, företagaren herr de Geer i Lesjöfors, uttrycker det i Finanstidningen, man lägger grunden till en ekonomisk demokrati.

Innan jag slutar skulle jag vilja draga fram ett exempel. Det finns här bland kammarens ledamöter arbetare, som ha stått i produktionen inom sitt företag kanske sedan de slutade skolan. De känna till det företag, där de arbeta, verkligen grundligt. De ha utsetts till arbetarnas förtroendemän. De få förhandla med arbetsgivaren om lönefrågor och andra förhållanden. Ja de få exempelvis också vara med att bestämma vem som skall avskedas först o. s. v. Endast så långt ha vi alltså kommit. Vederbörande får samhällets förtroende, han blir utsedd till kommunalfullmäktiges ordförande, han blir landstingsman och han blir t. o. m. riksdagsman. Han kan få alla möjliga förtroendeuppdrag av samhället, men i det företag, där han har arbetat sedan han slutade skolan, där han känner varje skruv och varje vrå och där han skaffat sig förtroende både hos arbetarna och företagaren, har han ingenting att säga till om, när det gäller arbetarnas intressen i andra frågor än rena löne- och anställningsfrågor. När det gäller företagets ledning och allt vad därmed sammanhänger, är det det enskilda kapitalets representanter, som har det avgörande ordet, medan den, som representerar arbetskraften, vilken ju är lika nödvändig för produktionen, ställs vid sidan.

Jag tror för min del att utvecklingen, man må sedan ha vilken uppfattning man vill, kommer att bana vägen för en förändring i detta avseende. Då vore det lyckligt, om man hade denna ökade offentlighet, så att arbetarna verkligen också hade möjlighet att sätta sig in i de produktionstekniska förhållandena och företagets förhållanden på ett annat sätt än vad som nu kan ske.

Från motståndarna till reformen hör man nu, att den skulle giva en otillbörlig inblick i bolagens inre förhållanden. Man skulle blotta »legitima affärshemligheter», heter det, och skada företaget gentemot dess konkurrenter. På detta ha vi svarat i vår motion, att legitima affärshemligheter väl främst avse »tekniska förhållanden och kommersiella förbindelser men däremot knappast rent ekonomiska förhållanden av sådan art, att det ur allmänt ekonomiska och sociala synpunkter måste anses vara önskvärt att erhålla kännedom därom».

Jag vill understryka vad jag sade förra året, att det traditionella hemlighetsmakeriet mera, beror på känslomässig motvilja mot all slags offentlighet från företagens sida än på rationella överväganden av vad som faktiskt kan vara förenligt med företagets eller samhällets intresse. Det ligger utan

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

tvivel så till, att alla företagare vilja ha insyn i de andra företagens förhållanden men äro väldigt ängsliga och rädda för att andra skola få insyn i deras eget. För samhället ställer det sig annorlunda. Samhället har inget intresse av den enes vinst utan av allas. För samhället är det en fördel, om en effektiv och förmånlig tillverkningsmetod blir allmänt känd och kan tillämpas av alla. Vi äro för vår del övertygade om att värdet skulle vara stort även för näringslivet i sin helhet, om alla företagare kunde erhålla bättre kännedom om ekonomiska händelser och förhållanden utanför det egna företaget. Hemlighetsmakeriets avskaffande och ökad offentlighet skulle komma att verka som en pådrivande kraft och påskynda rationaliseringsprocessen och därmed öka effektiviteten.

Jag vill nu till sist fråga, varför reservanterna yrka avslag på motionen. Jo, de göra det med hänvisning till att den nya aktiebolagslagen ännu icke har trätt i kraft, och de mena att man bör avvakta dess verkningar. Vidare anse de, att ökad offentlighet skulle verka utvecklingshämmande och direkt skadligt för jordbrukets ekonomiska föreningar och de konsumentkooperativa andelsföretagen. Jag vet icke, om reservanterna aldrig ha varit med i en styrelse för en konsumtionsförening, men den, som har varit med, vet att där icke finns något hemlighetsmakeri. Alla papper finnas offentliga, och man diskuterar öppet på föreningsssammanträdena. Och vad jordbrukets ekonomiska föreningar beträffar finns det väl icke heller där något hemlighetsmakeri. Jag föreställer mig, att dessa icke ha något att dölja, och för övrigt är det ju rent sociala föreningar. Jag kan därför icke förstå reservanternas resonemang på den punkten.

På den första anmärkningen vill jag svara, att jag har faktiskt hört framstående vetenskapsmän och andra, som icke tillhöra mitt parti, anse den nya aktiebolagslagen på denna punkt som föråldrad redan innan den trätt i kraft. Man säger, att den bygger på 1800-talets samhällsuppfattning. På den andra frågan vill jag säga, vad jag redan har sagt, att det förvånar mig, att man kan göra gällande något sådant, när dessa föreningar äro uppbyggda efter sociala principer. Reservanterna hänvisa också till taxeringsförordningen och säga, att man där har ett korrektiv mot bolagen, men det är ju hemligstämplade saker, som man icke gärna i detta sammanhang kan hänvisa till.

Som avslutning skulle jag vilja citera den förutvarande ärade ledamot av denna kammare, som jag tidigare omnämnde, herr De Geer i Lesjöfors, vilken i Finanstidningen förklarar, att det önskemål, som ofta framförts om mer öppenhet i företagens redovisning, saknar icke alldeles grund. Detta får man alltså höra av mycket framsynta och som jag föreställer mig förståelsefulla företagsledare. Han rekommenderar företagen att börja inom sina egna företag och låta de anställda få en ganska ingående information om rörelsen, dess resultat och förutsättningar samt planer för framtiden. Det är ett steg mot ekonomisk demokrati, menar han. Han anser, att detta kan man klara på frivillighetens väg. På sistnämnda punkt har jag ju en annan uppfattning än han.

Finanstidningen fortsätter resonemanget i den artikel, som jag tidigare citerat, och uppmanar företagarna att för sina arbetare »klarlägga de problem, som höra samman med efterkrigstidens ekonomiska samhälle», och tidningen fortsätter: »Man kan nog icke komma ifrån att åtskilliga företagare ännu icke fattat vidden och vikten härav. Den inåtvända mentaliteten passar emellertid föga tidens kynne. Företagarna måste träda ut bland folket och tala dess eget språk. Det är endast de själva som kunna ge kompetenta besked om betingelserna för och vägarna till produktiv expansion och välbästandssökning. Goda fö-

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

redömen ha lämnats, men de måste bli flera. En industriell demokratisering till gagn för alla parter kräver framför allt en mera aktiv medverkan av företagarna landet runt.»

Ja, herr talman, det börjar lossna. Det börjar röra på sig, fastän jag för min del icke är så lättrogen, att jag inbillar mig, att företagarna komma att lösa dessa problem själva. Därför väntar jag för min del, att riksdagen skall besluta en utredning och att den kommer att ge till resultat det som vår motion syftar till. Med den förhoppningen, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Herr **Gezelius** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Såsom motionär i frågan talade givetvis herr Brandt för utökad offentlig redovisning, och det gick som en röd tråd genom hans framställning, att en sådan utökad offentlig redovisning skulle vara ägnad att öka förtroendet mellan arbetare och arbetsgivare. Hans resonemang kom därigenom att gå parallellt med mitt och träffade därför icke mitt resonemang. Jag menar, och det framhöll jag uttryckligen, att det, som skall skapa detta önskvärda förtroende mellan arbetare och arbetsgivare, kan aldrig vara någon form för utökad *offentlig* redovisning, d. v. s. en redovisning, som skall tillhandahållas allmänheten och andra företagare, utan det är i stället en utökad information och större solidaritet *inom* företagen.

Det är därför också symptomatiskt, att när herr Brandt kom in på konsumtionsföreningarna sade han, att där äro ju alla papper öppna för medlemmarna. Jag förmodar dock, att konsumtionsföreningarna icke låta en handlande på samma ort komma och titta på föreningens inköp, vad den betalar för sina varor o. s. v. Vi tala alltså om helt olika saker. Jag talar om den *bästa* formen att tillmötesgå de vällovliga syften, för vilka också herr Brandt talade så varmt.

Härefter yttrade:

Herr **Werner**: Herr talman! Jag finner det angeläget att inför kammaren förklara, att då jag anslöt mig till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen, vägledades jag icke på något vis av något intresse att söka skydda dolda illegitima vinstintressen, som söka att göra sig breda inom det ekonomiska livet i olika hänseenden. Jag anser det nödvändigt att göra denna deklaration redan nu, därför att man i första kammaren, liksom man kanske också kommer att göra under den fortsatta debatten här, försökte göra gällande, att vi reservanter från bondeförbundet skulle hysa något speciellt intresse för en mörkläggning av det ekonomiska livet. Ingenting kan emellertid vara mera felaktigt än ett dylikt påstående. Jag vill emellertid framhålla, att om man slutligen, även med bästa förhandlingsvilja och vilja till förståelse för ett gott samarbete, kommer till en gräns, där man icke med bibehållen självaktning kan uppge sina grundläggande principer, så har man rätt att kräva respekt för denna sin uppfattning.

När man går till botten med denna fråga, så möter man i motionens hela uppläggning ett brottstycke av det socialdemokratiska ekonomiska efterkrigsprogrammet, vars punkter ju allt oftare framföras offentligt. Av motionens uppläggning liksom även av debatten i första kammaren framgår, att man egentligen syftar till något annat än den offentliga redovisning, som man här i olika ordalag talar om. Man syftar nämligen till att skapa en fullständig minutiös kontroll över det svenska näringslivet. Det är den rent socialdemokratiska uppfattningen rörande det ekonomiska livet, som man här om än

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

kanske i förtäckta ordalag, såsom herr Gezelius sade, söker öppna dörren för genom ett riksdagsbeslut.

När jag nyss hörde herr Brandt tala, kunde jag icke undgå att få den uppfattningen, att herr Brandt lever kvar i en 1800-talsmiljö, i föreställningen om att ingenting har skett under de sista åren. Vad är det då, som har skett? Jo, trycksvärtan har knappast hunnit torka på en vittgående lag, den nya aktiebolagslagen, genom vilken man sökt åstadkomma en mycket långt gående insyn i de stora ekonomiska företag, som aktiebolagen äro. Jag skall tillåta mig att citera ett yttrande ur riksdagens protokoll från juni månad förra året, när denna lag antogs, ett uttalande av en reservant, herr Olsson i Mellerud, som som man ju icke kan misstänka hyste någon större beundran för det stora lagkomplexet i fråga men som ändå fann anledning att inför kammaren konstatera följande:

»Arbetet med det nya lagförslaget har som synes pågått under en lång följd av år, och resultatet härav föreligger nu i form av en kungl. proposition, som har blivit i vederbörlig ordning utskottsbehandlad. Förslaget har obestriddliga sakliga förtjänster och innebär i stort sett en anpassning till den utveckling, som skett på området i fråga. Jag erinrar om de nya lagbestämmelserna vid aktiebolags bildande, om minoritetsskyddet, skapandet av skuldregleringsfonden, bestämmelserna i revisionskapitlet, den förbättrade förvaltningen och den ökade kontrollen över förvaltningen, redovisningsskyldigheten och den större publiciteten. Allt detta är ägnat att bättre än tidigare icke blott tillvarataga aktieägarnas intressen utan också tillgodose de anställdas såväl som samhällets icke mindre berättigade synpunkter.»

Jag har icke kunnat underlåta att peka på just detta uttalande. Jag får ju säga, att det är icke någon god princip, om en lagstiftning icke skulle få träda i funktion för att visa sina verkningar, innan man går till verket för att rasera densamma i viktiga avseenden eller för att helt och hållet kasta densamma över bord. Det bryter i varje fall mot hävdvunnen kutym i det svenska riksdagsarbetet. För mitt vidkommande har jag icke kunnat helt förbise detta vid det ställningstagande, som jag haft att göra i första lagutskottet.

Vi ha för övrigt icke bara denna aktiebolagslag, utan vi ha en rad av lagar, som göra det möjligt för samhället att verkligen i grunden kontrollera företagslivet. Vi ha antitrustlagen från 1925, vi ha skattelagarna och krigskonjunkturskattelagen, vi ha priskontrollagen och vi ha också taxeringsförordningen. Til syvende og sidst ha vi slutligen också ett korrektiv, som man nog icke alldeles skall glömma bort, nämligen de ganska kraftigt verkande skattesatserna, med vilka man har möjlighet att korrigera det vinstintresse, som tar sig uttryck i obehörigt stora vinster. Det är kanske icke heller alldeles oberrättigat att erinra om att vi i juli månad knöto samman en riksstat, som slutade på i runt tal 4 800 miljoner kronor, låt vara att i denna summa också ingå en del kapitalinvesteringar. Läger jag härtill skatterna till kommuner och landsting, så kommer jag upp i en samhällsutgift eller ett inkomstbehov för det allmänna på omkring 5 500 miljoner kronor. Någonstans skola ju dessa pengar tas, och då kan det ju vara nyttigt att det verkligen finns inkomster att beskatta, så att man icke behöver öka omsättningsskattens tryck på konsumtionen eller, i den mån näringslivet sugns in under statens kontroll och så småningom övergår till att bli ett beskattningsinstrument i statens hand, tvingas att öka olika priser, vilket ju måste gå ut över mer eller mindre bärkraftiga konsumenter.

Jag har med det sagda icke på något sätt velat träda i försvar för inkomstbildningar, som icke ge utrymme för skäliga löner till arbetarna. Jag är själv arbetare och hyser full förståelse för deras krav på att erhålla skälig betal-

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

ning för den enda produkt, som de ha att sälja, nämligen sin arbetskraft. Men det måste i alla fall ske en avvägning också av ett företags möjligheter att betala, och jag är icke riktigt säker på att denna ökade insyn, med det material som därigenom lägges i vissa folkgruppers händer, kommer att ge möjlighet till en rättvis och riktig avvägning mellan arbetskraften och företagarna.

Jag har ju haft tillfälle att följa lagutskottets arbete, och jag måste ju säga, att när jag så småningom fick ta del av produkten av utskottets arbete, så företedde utskottets motivering och slutliga ställningstagande en mycket krogig serpentinlinje. Hela motiveringen borde enligt mitt förmenande ha utmynnat i ett direkt avslag, men man märker att det varit två kompromissande starka krafter, som kommit linjen att bukta sig allt eftersom kraften sviktat eller ökat på endera sidan. Man har emellertid slutligen kommit fram till ett positivt ställningstagande till förman för motionen. Man skall observera, att utskottet skriver, att »i anledning av förevarande motioner» förordas en utredning. De försök till återförsäkringar, som man har gjort i utskottsutlåtandet, finner jag för min del icke vara så betryggande, att jag kan acceptera förslaget. Om jag kunnat godtaga utskottets skrivsätt och kunnat bortse från motionernas innehåll, så skulle jag utan tvekan ha gått på utskottets förslag. Att min tvekan emellertid varit så pass stark beror därpå, att man här enligt min mening är inne på en väg, som jag icke tror leder till det mål, som åtminstone en del av dem, som ha anslutit sig till utskottets utlåtande, anse vara riktig.

I reservationen ha vi något berört de ekonomiska föreningarna. Jag skall lika öppet säga herr Brandt, att angående jordbrukets ekonomiska föreningar ha vi ingen anledning dölja, att vi börjat med två tomma händer att bygga upp riksomspännande rätt stora ekonomiska företag och tvingats att med små medel och egna krafter utbygga dessa företag till den storleksordning och till den nytta, som de ha för svenska folkhushållet den dag som är och under de år, som vi haft ansvaret för den svenska folkförsörjningen. Men jag är också angelägen att säga, att vi icke vilja underkasta dessa ekonomiska föreningar, som lojalt följa givna föreskrifter och icke på denna punkt givit anledning till anmärkningar, kontrollen av en stor organisation människor. Vi ha sett, hur priskontrollnämnden genom sina direktiv till ägghandlarförbundet ingripit för att förhindra ett förfogande över den lagliga mellanhandsvinst, som det enligt priskontrollnämnden icke får återbära till medlemmarna. Här är ett litet exempel på vart ett statligt förmynderskap över produktionen och näringslivet kan komma att leda.

Jag har också särskild anledning att för kammaren återge vad en stor huvudstadstidning skrev i går i en ledare just med anledning av den fråga, som här i dag behandlas, och detta med särskild inriktning på de ekonomiska föreningarna. Det var Dagens Nyheter, och dess artikel är mycket läsvärd och för oss jordbrukare mycket intressant genom de tankegångar, som röra sig i maktägande kretsar och inom storstadskretsar. Man skrev där bl. a.: »Man behöver inte utveckla någon överdriven fantasi för att måla upp situationer där en objektiv kännedom om en näringsgrens ekonomiska läge är tydligt påkallad. Ett för alla välkänt exempel utgör jordbruket, vars från världsmarknaden frikopplade produktpriser inte kan motiveras för konsumenterna annat än genom en uppställning av inkomster och utgifter som verkställs av utomstående experter.» Jag skulle kunna fortsätta, men det är alldeles onödigt att göra det. Ty den deklaration, som tidigare här lämnats, inrymmer perspektiv som icke äro så alldeles uppmuntrande. Man menar, att här skall

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

skapas ett organ — kanske en priskontrollnämnd — som i form av en ny fågel Fenix uppstår ur askan för att fullgöra viktiga värv i företagslivet. Jag tror, att man icke har anledning att uppmuntra en sådan utveckling.

Jag skall icke uppehålla tiden längre. Jag har velat ge en viss inblick i hur jag ser denna sak, och lämnar alldeles åsido den arbetsmarknadspolitiska delen, som man framhåller både i motionen och i utlåtandet. Jag tror icke, att den har ett sådant värde, som man här vill göra gällande. I varje fall kan aldrig en lönesättning inrättas efter ett företags mer eller mindre stora ekonomiska förutsättningar för att kunna betala. Den saken tror jag icke arbetarna nöja sig med. Jag tror icke heller, att den är att rekommendera. Man har i varje fall, så långt jag kunnat finna, siktat efter något annat. Det framgick av debatten i första kammaren, där professor Myrdal och herr K. J. Olsson mycket klart avgivit en deklaration om vad motionärernas avsikt i grund och botten var. Det sades, att det är första gången under denna riksdag, som riksdagen möter ett brottstycke ur det socialdemokratiska ekonomiska efterkrigsprogrammet.

Det är icke till mycken nytta att spilla ytterligare ord på denna fråga. Från de synpunkter, som jag lagt på denna fråga, har jag velat ge en förklaring, varför jag icke kan ansluta mig till det förslag, vartill utskottet kommit, och får, herr talman, yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr Lindqvist: Herr talman! Första lagutskottet har i allmänhet den oturen att få sina ärenden så långt ned på föredragningslistan, att när de sent omsider komma upp till behandling de icke alltid ägnas den uppmärksamhet som de annars skulle få. Vi ha i kväll ett ärende av icke vanligt slag. När vi behandla ärenden, som icke äro partiskiljande, bruka de gå mycket lätt igenom här i kammaren. Vid detta ärendes behandling i utskottet ha vi icke kunnat enas, utan det har avgivits en reservation. Den förste, som var uppe och talade här, herr Gezelius, försvarade reservationen och för att kunna göra det riktigt svartmålad han och nedsatte utskottets utlåtande som enligt hans mening hade en mycket dunkel motivering. Jag vill sannerligen gratulera herr Gezelius med anledning av hans stiliga reservation. Håll till godo!

Jag kan även förstå, att högerrepresentanterna reserverat sig i denna fråga, men jag har mycket svårt att förstå, att bondeförbundets representanter också anmält en reservation. Det hade jag icke väntat mig. Ty om några varit ute och klagat på storfinansens för att icke ha fått en tillräcklig inblick i vad storfinansens har för sig, har det verkligen varit representanterna för bondeförbundet. När det nu kommer en motion, i vilken man begär en ökad insyn, komma emellertid bondeförbundets representanter i första lagutskottet och säga: Nej tack! Det vilja vi icke vara med om, och så komma de med denna dräpliga motivering, varför de icke vilja vara med. Det kan naturligtvis icke vara riktigt att säga, att den ena kamraten lurar den andra, men när man tar del av vad man säger i detta utlåtande, skulle man kunna tro, att så är fallet. Det heter nämligen i deras reservation bl. a. följande: »Såvitt det kan utläsas av motionerna, skulle den vidgade redovisningsskyldigheten komma att omfatta även de jordbruksekonomiska sammanslutningarna och därmed jämförliga konsumentkooperativa andelsföretag, vilka uppbyggts huvudsakligen ur driftrotationell synpunkt och i stor omfattning ledas av jordbrukarna eller andelsägarna själva.» Att vi nu ha dessa stora jordbruksekonomiska sammanslutningar, är anledningen till att bondeförbundets representanter i första lagutskottet icke vilja vara med om att skriva till Kungl. Maj:t med begäran om en utredning om möjligheterna att få en ökad insyn i dessa företag. Många av dessa för-

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

eningsars medlemmar skulle säkerligen vara mycket tillfredsställda med att få en vidare insyn i dessa företag än de kunna få av de årliga redogörelser, som de erhålla vid årsstämmorna. Jag hoppas livligt, att de kamrater från bondeförbundet, som reserverat sig, icke äro representativa för bondeförbundet utan äro ganska isolerade. Ty märkvärdigt vore det väl eljest. Nu har man försökt — och man försökte det redan i utskottet — att säga, att det icke går att skriva till Kungl. Maj:t och begära en utredning om ändring i en lagstiftning, som ännu icke trätt i kraft. Nej, det har utskottet också i sin helhet ansett, att man icke kan göra. Ty den skrivelse som är föreslagen av utskottsmajoriteten innebär icke en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om ändring i den aktiebolagslag, som vi antogo i fjol.

Herr Gezelius efterlyser motiveringen till motionen och motiveringen till utskottets ställningstagande och båda dessa motiveringar har herr Gezelius antagligen läst och jag tycker då, att herr Gezelius skulle finna, att det är mycket starka skäl som tala för en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om en utredning i detta hänseende. Jag vill säga, såsom jag tror, att det står i utlåtandet, att starka skäl tala för att samhället beredes möjlighet att erhålla sådana upplysningar rörande näringslivet och de olika företagen, som icke kunna vinnas enligt den nu gällande eller beslutade lagstiftningen. Utskottets majoritet delar motionärernas uppfattning, att en förbättrad kunskap om förhållandena inom näringslivet skulle kunna vara till avsevärt gagn. Det torde vara obestridligt, att en viss benägenhet för hemlighetsmakeri ofta förekommit och alltjämt förekommer inom affärs- och företagsvärlden. Denna benägenhet torde ha sin grund däri, att företagen många gånger kommit att betrakta sina företag ur rent privatekonomiska synpunkter. Det visar vidare på att ett nytt betraktelsesätt på senare tid kommit till och vunnit en ganska stor tillslutning. Detta nya betraktelsesätt innebär, att näringslivet är någonting, som berör hela folket, eller är en hela folkets tillhörighet. Vid tillkomsten av den nya aktiebolagslagen underströks också från flera håll, att aktiebolagen enligt nutida åskådning icke endast eller ens i främsta rummet äro instrument för privatekonomisk vinning, utan att dessa ha viktiga uppgifter att fylla i näringslivets och folkförsörjningens tjänst. Samma synpunkter kunna och böra anläggas i fråga om andra företagsformer. En naturlig följd av denna åskådning — som numera i viss utsträckning kommit att vinna insteg bland företagen själva — synes vara, att samhället genom sina organ beredes tillfälle att för bestämda samhälleliga syften vinna inblick i företagens ekonomiska förhållanden. De offentliga organen, säger utskottsmajoriteten, synas böra få tillgång till sådana uppgifter, att de kunna få ett rättvisande och fullständigt underlag för en bedömning av näringslivets förhållanden och utvecklingsmöjligheter. Det torde även böra undersökas, i vilken omfattning de statliga förlikningsorgan, som tillsättas för medling i arbetstvister, kunna erhålla ett fullständigare material för sin verksamhet än för närvarande är möjligt. Om förhandlingsarbetet skall kunna bedrivas med verklig effektivitet, är det uppenbarligen önskvärt, att man från början kan vara överens om det sakliga utgångsläget för förhandlingarna. Man torde också kunna ifrågasätta, huruvida icke huvudorganisationerna på arbetsmarknaden i samhällsnyttans intresse borde beredas liknande möjligheter i samband med avtalsförhandlingarna. Även i andra fall och för andra syften kan tänkas, att en förbättrad upplysning om näringslivets förhållanden kunde vara till gagn för det allmänna. Så nog finns det motiveringar; det vill jag säga herr Gezelius. Jag tycker alltså, att utskottets motivering icke är så svag som herr Gezelius vill göra gällande.

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

Från skilda håll har också förts fram önskemål om en förbättrad lönestatistik beträffande de enskilda företagen. Den nuvarande officiella lönestatistiken torde särskilt i fråga om industriarbetarna ge en ofullständig och ibland missvisande bild av de verkliga förhållandena. Både för den allmänna lönepolitiken och för socialpolitiken är det uppenbarligen av stor vikt, att samhällsorganen också kunna erhålla en god överblick över löneinkomsterna för arbetare av olika slag och av den allmänna löneutvecklingen. Fullständiga och tillförlitliga uppgifter angående utbetalda löner skulle också vara av stort värde vid förliknings- och avtalsförhandlingar och skulle måhända bidra till att ur saklig synpunkt opåkallade arbetskonflikter icke komme till stånd.

Jag har tidigare sagt, att en ny samhällssäskådning har börjat framträda, och, när det gäller förhållandena på detta område, innebär denna nya samhällssäskådning, att näringslivet är en hela folkets angelägenhet, och att produktionsmedlen måste användas i samhällets tjänst och till hela folkets bästa. Alla ha vi säkerligen klart för oss, att näringsföretagens blomstring är ett intresse icke endast för företagarna utan även för oss alla. För övrigt vill jag icke — och säkerligen vill ingen på den sida som jag representerar — vara med om några lagstiftningsåtgärder, som skulle skapa svårigheter för några företag, vilket ju reservanterna i sin reservation säga, att vi skulle skada dem, om vi finge en ökad insyn. Det är kanske onödigt att säga, men det borde likväl sägas gentemot reservanterna, att vi vilja icke göra något, som kan försämra en näringsproduktion, utan vi vilja i stället göra allt för att främja en ökad produktion. Om något politiskt parti har intresse av att det blir en ökad produktion, är det tydligen arbetarpartiet. Vi ha väl klart för oss alla, att skola vi kunna skapa större möjligheter åt vårt folk att kunna leva ett bättre och lyckligare liv, är det nödvändigt att icke blott vidmakthålla produktionen utan också att i hög grad öka och befrämja densamma. Till mina ärade reservanter här i kammaren vill jag säga, att när det gäller att vidtaga åtgärder som icke skada produktionen, äro vi minst lika intresserade som de. Vi vilja icke riva ned utan i stället bygga upp. Och motiveringen för den utredning, som vi här begärt, är just att bygga upp.

Man har sagt, att den nya aktiebolagslag, som vi ha, skulle i detta hänseende vara tillräcklig, och att det därför icke vore nödvändigt att nu skriva till Kungl. Maj:t. För min del sade jag redan vid fjolårets behandling av denna fråga, att jag ansåg, att den nya aktiebolagslagen innebar ett stort framsteg, men att jag icke kunde anse, att vad motionären Brandt då påyrkade, nämligen bruttoredovisning i stället för nettoredovisning, skulle uppfylla de önskningsar vi hade om en ökad insyn på näringsföretagen. Jag tror, att vi få gå andra vägar än de aktiebolagslagen erbjuder, om vi skola kunna få en ökad insyn. Det är inte alltid lätt, när man begär en utredning, att kunna ange hur man tänkt sig att det hela skall ordnas, utan det blir först den kommande utredningen, som kan ge klart besked därutinnan. Vi ha skrivit vårt utlåtande och den därvid fogade klämman på ett sådant sätt, att vi tro, att det skulle vara möjligt och att motiveringen icke skall lägga hinder i vägen för den allsidiga prövning av denna fråga, som vi anse bör komma till stånd.

Jag hade, herr talman, tänkt hålla ett längre anförande, men när det redan här talats så mycket i denna sak, tog jag min friheten att, innan jag gick upp, stoppa hälften av mitt anförande i fickan — jag hade det nämligen skrivet — och får väl nöja mig med vad jag här anför och eventuellt sedan gå upp i en replik mot någon, som sedan uppträder. Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

Herr **Werner** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag tror, att om herr Lindqvist velat höra början på mitt anförande, hade han kunnat bespara sig det angrepp, som han försökt rikta mot bondeförbundet. Det skall emellertid icke lyckas, herr Lindqvist, att rycka ut bondeförbundet till allmänbeskådning såsom någon speciell förespråkare för vare sig storfinansen eller illegala vinstintressen i det ekonomiska livet. Det försöket är dömt att misslyckas.

När herr Lindqvist framställde frågan, varför vi särskilt nämnt ekonomiska föreningar, vill jag säga, att det tagits direkt ur motionen. Man konstaterar där följande: »Det måste emellertid anses vara ett väsentligt allmänt intresse att erhålla en säkrare och mera ingående kännedom om det enskilda näringslivets ekonomiska förhållanden även beträffande andra företag än aktiebolag. Ett allmänt krav på en utökad offentlig årsredovisning från företagens sida måste därvid uppställas.» Jag har också i mitt anförande återgivit dels en detalj från den kontrollverksamhet, som nu förekommer, dels ock ett utdrag ur Dagens Nyheter för gårdagen, som tycks peka på att man önskar skapa dessa särskilda kontrollorgan när det gäller just jordbrukets ekonomiska föreningar.

Vidare yttrade:

Herr **Sandberg**: Herr talman! Då jag även i ett annat sammanhang, nämligen inom planeringskommissionen, kommit att särskilt observera den här föreliggande motionen, så skall jag nu be att få säga några ord.

Frågan om i vilken omfattning man bör fordra offentlig redovisning av driftföretags ekonomiska förhållanden kan, i vad det gäller aktiebolagen, sägas ha lösts genom antagandet i fjol av den nya aktiebolagslagen. Riksdagen hade ju då tillfälle att taga ställning till samma spörsmål, som nu framförts i motionen, nämligen huruvida det i fråga om redovisningshandlingar från ekonomiska företag skulle krävas, att bruttoredovisningsprincipen tillämpades eller om nettoredovisningsprincipen skulle få användas. Riksdagen avböjde då att gå den förstnämnda vägen, vilken motionsvis föreslogs, och ställde sig på samma ståndpunkt som utskottet i år har gjort.

Jag tror att detta är en riktig ståndpunkt, och jag ber att få understryka det mycket betydelsefulla förhållandet, att utskottet här tagit avstånd från den del av den förevarande motionen, som går ut på en väsentlig utvidgning av offentligheten i de ekonomiska företagens redovisning utöver vad som bestämdes genom riksdagens beslut i fjol vid den nya aktiebolagslagens antagande.

Utskottet anser inte heller, att man för att tillgodose önskemålet om en priskontroll till förebyggande av monopolvinster behöver gå den av motionärerna anvisade vägen med ökad offentlighet i redovisningen. Detta syfte kan, såsom utskottet påpekar, nås på andra vägar.

Utskottets motivering innebär alltså, att man på väsentliga punkter inte tillmötesgått motionärernas önskemål. Men utskottet kommer i alla fall fram till ett förslag om skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning. Utskottet tar nämligen upp den del av motionärernas önskan, som huvudsakligen motiveras med synpunkter av arbetsmarknadspolitisk art, och menar att det skulle vara av ett visst värde för uppgörelserna på arbetsmarknaden, om möjlighet funnes till en mer omfattande insyn i företagens ekonomiska förhållanden.

Även i detta fall äro utskottets uttalanden värda att bemärkas. Utskottet menar inte, att den ökade insyn, som skulle vara behövlig vid löneuppgörelserna, skulle ske genom en offentlighet i redovisningen av den art, som motio-

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

närerna närmast ha åsyftat, utan genom att de statliga förlikningsmännen eller vissa förtroendemän bereddes tillgång till närmare uppgifter om produktions- och avsättningsförhållandena inom den näringsgren, varom fråga vore. Det föreligger sålunda även här en skillnad mellan utskottets förslag och vad jag föreställer mig att man på motionärernas håll har tänkt sig.

Utskottet förmenar vidare, att syftet med denna vidare insyn skulle, särskilt vad angår lönepolitiken, kunna vinnas genom frivilliga överenskommelser mellan organisationerna på arbetsmarknaden. Jag vill inte uttala någon bestämd uppfattning om, huruvida verkligheten därvidlag kan motsvara förhoppningarna, men jag finner det inte vara osannolikt. Herr Brandt fann det däremot vara i högsta grad verklighetsfrämmande att tänka sig, att så kunde bli fallet. Skulle emellertid inte denna utväg att på frivillighetens väg åstadkomma en närmare granskning av de ekonomiska förhållandena inom ett företag stå öppen, så bör företagets skyldigheter i förevarande fall regleras i lag, säger utskottet, och kommer därför fram till sitt utredningskrav.

Nu äro emellertid meningarna delade om värdet vid löneförhandlingar av den ifrågasatta insynen i företagens ekonomiska förhållanden. Många förmena, att det väsentligen är andra faktorer, som därvid äro bestämmande, än kunskapen om hur det förhåller sig med bolagens vinster. Och kan en frivillig överenskommelse inte träffas om en ingående granskning av det slag, varom nu är fråga, så kan man också antaga, att i de flesta fall fullt giltiga skäl finnas från företagets sida att vägra en närmare insyn. Det kan gälla att skydda sekretessen, det kan gälla att förhindra ett inträngande i företagets förhållanden som kan medföra skadliga verkningar för företagets konkurrenskraft och för dess konsolideringssträvanden.

Det säges nu visserligen, såväl från motionärernas sida som av utskottet, att åtgärder i motionens syfte inte få göras sådana, att de medföra skadeverkningar för näringslivet. Men det är ju inte så gott att veta, var det hela stannar, sedan man en gång har gett sig in på de föreslagna vägarna. I alla händelser kan jag inte finna det motiverat, att man för ett syfte, som är omtvistat till sitt värde och sannolikt ganska begränsat till sin verkan i avseende på arbetsfredens bevarande, nu går in för ytterligare åtgärder utöver dem som riksdagen nyligen vidtagit på lagstiftningens område när det gäller aktiebolagen.

Jag vill, trots vad som här har anförts av talesmannen för utskottet, ytterligare understryka det faktum, att riksdagen dock så sent som i fjol antog en lag, som reglerar bolagens offentliga redovisning, varvid man också förutsatte, att enahanda bestämmelser skulle införas i andra lagar, som reglera annan ekonomisk verksamhet än bolagens. Detta faktum, att riksdagen nyss har antagit en betydelsefull lagstiftning på ifrågavarande område och att den inte ens hunnit träda i kraft, bör väl ändå mana till en viss försiktighet. Man bör ju ha rätt att få se resultaten av vad riksdagen sålunda gjort innan man går vidare.

Som jag förut betonade, är det visserligen sant, att det utredningskrav, som utskottet för fram, endast tillgodoser en del av vad motionärerna önskat, men man kan inte värja sig för den tanken, att bakom det hela ändå ligger motionen och dess intentioner. Herr Brandt tycktes ju också till utskottsyrkandet knyta mycket starka förhoppningar om ett realiserande även av övriga önskemål i motionen, vilken ju måste sägas ha en mycket vittgående syftning och sikta till en långtgående statlig kontroll över näringslivet.

Jag tror inte, att det är något samhälleligt intresse att genom ständiga statliga ingrepp i näringslivet oroa och irritera detta, om inte klara skäl föreligga

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

för ett ingripande från det allmännas sida, och det förmenar jag att det inte gör i detta fall. Vi sakna inte möjligheter att kontrollera, att de ekonomiska företagen inte missbruka sin ställning. Vi torde kunna räkna med en förbättrad kontroll av monopolföretagen — en lagstiftning i det ämnet överväges ju inom planeringskommissionen — och vi ha en ganska effektiv skatte- och taxeringslagstiftning. Man torde inte heller kunna göra gällande, att näringslivets män sakna allmänt och socialt ansvar. Näringslivet måste också få arbeta under så stor frihet som möjligt, om det bästa resultatet skall kunna uppnås. Skulle emellertid motionens avsikter i någon mer betydande grad beaktas vid en kommande utredning, skulle detta säkerligen resultera i ingrepp, som bleve till skada för ett sunt näringsliv.

Jag kommer sålunda till den slutsatsen, att jag inte kan ge min röst för utskottets utredningskrav, trots att utskottet i viktiga avseenden har gått en annan väg än motionärerna gjort. Den nya aktiebolagslagstiftningen innebär dock, såsom jag här understrukit och såsom tidigare sagts, ett stort och beaktansvärt framsteg jämfört med tidigare bestämmelser, och längre anser jag inte att man nu bör gå i fråga om den allmänna insynen i driftföretags ekonomiska förhållanden.

Jag har här, såsom kammarens ledamöter hört, huvudsakligen riktat min argumentation mot motionärernas önskemål och mindre mot utskottets, och jag föreställer mig, att de ledamöter av folkpartiet, som biträtt utskottets utredningskrav, gjort detta bl. a. därför att de ansett att vad utskottet sagt och föreslår egentligen är något, som ligger vid sidan av vad motionärerna avsett. Jag tycker dock, att den begränsade och mycket omtvistade uppgift, som utskottet tagit sikte på, inte utgör tillräckligt skäl för att nu skriva till Kungl. Maj:t och begära en utredning. Dessutom ligger det nog, såsom jag här förut sagt, bakom det hela synpunkter och strävanden, som gå långt utöver vad som direkt avspeglas i ordalagen i utskottets motivering och kläm.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till den vid utskottets betänkande fogade reservationen.

Herr Olson i Göteborg: Herr talman! Jag tror för min del inte, att skillnaderna i uppfattning om företagens uppgifter och de krav, som från samhällets sida kunna ställas på företagen, äro så stora som den aggressiva tonen i herr Brandts anförande möjligen skulle kunna ge vid handen. Hade herr Brandt varit närvarande på industriförbundets stora möte i går, då frågan om industrien och samhället behandlades, hade han helt säkert fått ett livligt intryck av den känsla för industriens samhällsansvar, som är tillfinnandes hos företagarna. Den moderna företagaren ser inte i företaget ett instrument för privatekonomisk vinning. Hela frågan om vinstens allt annat överskyggande betydelse har skjutits i förgrunden av andra grupper än företagarna. Det är andra grupper som ha fört fram talet om profiten såsom det allt bestämmande för företagarnas verksamhet. Inom företagarkretsen har man rätt klart för sig, att vinsten har andra uppgifter än just att vara en profit. Den har uppgiften att visa, att rörelsen går ihop, den skall utgöra en vägvisare och en fyr på företagarnas verksamhetens hav. Den moderna företagaren känner också livligt sitt sociala ansvar och har full förståelse för företagets produktiva uppgifter i folkhushållet.

Skillnaden mellan den uppfattning, som företrätts av herr Brandt, och den som skulle vara företagarnas, ligger inte i att företagarna vilja dvälas i skumrasket, utan däri att företagarna inse och ha erfarenhet av att den öppna redovisningen kan missbrukas till förfång för företagarnas produktiva uppgifter och därmed även för folkförsörjningen. Varje företagare känner med sig, att

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

ett ansvar, som skall tagas ut av det offentliga, lätt drar med sig byråkratisering; företagaren blir, i stället för den fritt verkande kraft i näringsverksamheten som han skall vara, lätt en byråkrat, som måste ägna en god del av sin tid åt yttranden och förklaringar i anledning av att den ena och andra anmärkningen göres, något som är helt naturligt, då olika uppfattningar alltid kunna föreligga.

Herr Brandt ägnade mycken tid åt att på nytt utlägga bruttoredovisningens fördelar och åberopade liksom tidigare Amerika på denna punkt. Att så sker förefaller mig rätt anmärkningsvärt, då ju i utskottsutlåtandet tydligt nog säges ifrån att några sådana bestämmelser inte gälla för det amerikanska näringslivet annat än i vissa speciella fall. På industriförbundets möte i går meddelade också förre riksdagsmannen Sven Lundberg, att av förvaltningsberättelser från amerikanska företag, som han hade studerat i stort antal, han inte hade kunnat få den uppfattningen att redovisningen i Amerika var stort annorlunda än hos oss.

Jag tycker också att det, när man ställer dessa höga krav på insyn i företagens ekonomiska förhållanden, kunde vara skäl i att man gjorde en början just med de företag, där det från riksdagens sida finns mest att säga till om, nämligen beträffande de av staten bedrivna företagen. Vi erinra oss nog alla, huru- som under en debatt här i kammaren för inte så länge sedan mycket anmärkningsvärda förhållanden röjdes beträffande svårigheterna att få insyn i ett sådant företag som Norrbottens järnverk.

Skälen till dessa krav på en bättre insyn i företagens inre förhållanden äro ju av mångahanda slag, men det måste i rättvisans namn medges, att de inte i och för sig äro av sådan beskaffenhet att inte företagarlivet skulle kunna godtaga dem. Jag vill dock därvid göra ett undantag beträffande det påståendet, att det inom näringslivet självt skulle finnas en önskan om att få en redovisning av det slag, som här förordas, för att man på det sättet skulle kunna få del av förhållandena inom andra företag. Jag tror inte att det ligger till på det sättet, och jag undrar, om motionärerna haft den kontakt med företagarlivet, att man kan tillmäta deras omdöme härvidlag något värde.

Jag skall icke gå in på de många olika skäl som här ha anförts för denna redovisning utan bara uppehålla mig vid ett, och det gäller det värde ur arbetsmarknadssynpunkt som skulle ligga i att företagens verkliga lönebetalningsförmåga kunde dokumenteras. Hela denna lönebetalningsförmåga är en elastisk sak. Den kan ökas genom rationalisering, och man kan tänka sig att öka lönekontot genom att göra besparingar på andra konton. Lönebetalningsförmågan varierar också med omsättnings- eller tillverkningsvolymen, så att det blir en större lönebetalningsförmåga vid en större tillverkning än vid en mindre. Lönerna kunna även ökas på bekostnad av vinsten. Men hur skall det gå till — med alla dessa komplicerade variabler — att göra en ökad insyn användbar för lönesättning? Man kan fråga sig, om den på sina håll förekommande schablonmässiga uppfattningen om företagarvinsten som en utfallande ränta, vilken kan normaliseras till tre, fyra, fem eller sex procent, skulle bli normgivande. Det skulle möjligen kunna gå med en verksamhet som har en tryggad marknad. Men företagarvinstens väsentliga uppgift att vägleda produktionen i nyskapande verksamhet tages då icke alls med i räkningen. Vinstens uppgift stannar ju icke vid att den skall utgöra en förräntning av kapitalet i det individuella fallet, utan den måste variera med riskerna, och sett från hela näringslivets synpunkt kan den ibland behöva vara relativt mycket hög för att kunna bjuda täckning för särskilt låga vinster eller förluster i andra fall. •

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

Det torde vara alldeles uteslutet att med vilken grad av insyn som helst få ett objektivt intryck av ett företags lönebetalningsförmåga sett på längre sikt. Det torde vara lika omöjligt som att bestämma ett företags eller dess aktiers objektiva värde med hjälp av kalkyler, som måste ta hänsyn till framtidsutsikter och psykologiska faktorer av olika slag. Ett dylikt bedömande av ett företags värde liksom bestämmandet av företagets lönebetalningsförmåga kan aldrig bli annat än subjektivt, och det är därför som vi ha börsen som det bästa subjektiva uttrycket för aktiers värden.

Liksom börsen bestämmer aktiernas värden på intuition, blir det ytterst ett intuitivt bedömande som avgör företagarkvärldens lönebetalningsförmåga. Det kan därför ifrågasättas, om en ökad insyn i företagets inre förhållanden verkligen skulle ge den ledning för arbetsmarknadspolitiken som man talar om. Det kan sättas i fråga, om man verkligen därigenom kan väsentligt sammanklamma området för de olika meningarna vid avtalsförhandlingar, för att använda samma uttryck som finansministern använde i årets remissdebatt i första kammaren. Det är fara värt, att det i stället skulle bli ändlösa och ofruktbara diskussioner som en följd därav.

När här talas om sekretess och traditionellt hemlighetsmakeri kring företagsamheten, som om denna skulle trivas i grumligt vatten, så är det en van-tolkning av affärsmannens naturliga, ja nödvändiga strävan att i effektivitetens intresse så långt möjligt är freda affärsverksamheten från ovidkommande ting. Det kan sägas, att det icke är ovidkommande ting de upplysningar som man här begär i samhällets och de anställdas intresse. Men företagarkvärlden är förvisso beredd att stå till förfogande med allt möjligt tillmötesgående för att genom öppenhet främja lojala strävanden. All erfarenhet visar emellertid, att något skydd måste finnas mot krafter som fullfölja andra syften än företagets bästa. Dessa krafter lura överallt. De finnas i form av konkurrenter och avundsmän, i form av kverulanter och missnöjesspridare. Hur många gånger kan det icke visa sig, att en indignation över det ena eller andra inom ett företag, som må synas aldrig så berättigad, så småningom avslöjas som en enkel hämndeakt för förmenta oförrätter. Det är ett mycket allvarligt spörsmål för industri och företagsamhet att icke få sin arbetsro spolerad genom att man ständigt måste hålla sig rustad mot attacker som syfta till något annat än det som är företagets uppgift. Därför reses motstånd mot den form för redovisning som här har föreslagits. Detta innebär icke i och för sig, att man inte delar önskemålet om en bättre insyn.

Skall utskottets från näringslivets synpunkt mycket väl befogade och värdefulla villkor, som är formulerat så, »att erforderliga garantier skapas mot missbruk och skadeverkningar för näringslivet», uppfyllas, då är det svårt att se, vad en utredning skall finna för utvägar. Jag tror icke, att det kan finnas någon annan väg för den utredningen än att man får avstå från offentlighetskravet i den utsträckning som det nu framställts och nöja sig med att alla upplysningar för lojalt bruk ställas till förfogande på sätt som myndigheterna kunna vilja bestämma.

Jag instämmer helt i den uppfattningen, att en utredning om ytterligare utvidgning av den nya aktiebolagslagen, som ännu inte har kommit i tillämpning, är opåkallad, och jag yrkar därför bifall till reservationen.

Herr Lindahl: Herr talman! Jag har en bestämd känsla av att denna debatt skulle ha vunnit åtskilligt på om man inte hade sysslat så mycket med motionen utan i stället med utskottsutlåtandet. Den motion som avlämnats i denna fråga har ju ändå gått igenom utskottskvarnen, och kvar står nu ett utlå-

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

tande, som är färgat av sammansättningen av den majoritet som står bakom utlåtandet och vilken består av socialdemokrater och folkpartister.

Detta utlåtande är, såvitt jag förstår, ett uttryck för moderation, och motiveringen är så utförlig, att de som till äventyrs varit rädda för motionen borde i alla fall icke vara så rädda för utskottsutlåtandet. De borde känna sig en smula lugnare, när de ha sett, vilken ståndpunkt utskottet har intagit till ifrågavarande motion. Det är väl sannolikt på det sättet, att varken utskottets tankegångar eller motionärernas innehålla några revolutionerande nyheter. Jag vågar till och med hävda, att den fråga som vi nu behandla icke har någon partipolitisk bakgrund, ty denna viktiga fråga om en bättre insyn i de ekonomiska förhållandena inom näringslivet är ändå en fråga, som inte bara intresserar arbetarna utan i minst lika hög grad de anställda, tjänstemännen; och dessa tjänstemän äro ändå en medborgargrupp, som högers speciellt har tagit under sina vingars skugga. Åtminstone brukar det låta så i valtider.

Jag vill också tillägga, att icke ens näringslivet kan stå ointresserat inför en reform på detta område, ty det kan i det långa loppet icke vara hälsosamt ens för näringslivet självt, att vid förhandlingar om arbetsavtal den ena parten skall så att säga sitta med förbundna ögon vid förhandlingsbordet, då det gäller att bedöma ett företags ekonomiska bärkraft. Detta måste ofta hos de arbetare och andra anställda som det gäller framtvunga en känsla av att de icke äro renhårigt behandlade och, när förhandlingarna äro slut, efterlämna ett intryck av att de icke ha fått ut vad de rättvisligen borde ha fått av det gemensamma produktionsresultatet.

Även om man icke får överdriva betydelsen av en bättre ekonomisk insyn, så kan det dock tänkas, och jag har i vart fall den uppfattningen, att denna insyn skulle kunna avtrubba något av de irritationsmoment, som alltid uppträda vid avtalsförhandlingar. Vore det så, att man vunne detta, och att det bleve lättare att få en uppgörelse till stånd vid förhandlingarna, så vore bara det en nåd, som vi ha all anledning att bedja om. För min del tror jag inte, att fackföreningsrörelsens lönepolitik kommer att bli utsatt för alltför stora förvandlingar, även om man kommer fram till att arbetarparten får större kunskap om respektive företags ekonomiska ställning. Ty även om det konstateras, att vissa företag ha givit större vinst än andra, så ha ju kollektivavtalen en så ofantligt stor betydelse, att det knappast skulle falla fackföreningsrörelsen in att gå ifrån dessa kollektivavtal och gå in för lokala löneavtal, som alltså skulle få det utseende, som respektive företags vinst kan medge.

Jag tror icke heller, att man från arbetarhåll har någon som helst motvilja mot att företagen stabiliseras. Denna stabilisering äger merendels rum genom avskrivningar på fastigheter, maskiner o. s. v. Det är i stället på det sättet, att då ett företag blir väl konsoliderat, så innebär detta i alla fall en viss trygghet för arbetarna och de inom företaget anställda. Men en bedömning av hur dessa avskrivningar ha verkat på företagets slutresultat bör ändå ha ett ganska stort värde.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att det är icke vid alla tillfällen, som man från arbetsgivarhåll anser, att sekretessen om företagets ställning är någonting som arbetarna inte ha något med att göra. Jag erinrar mig, hur det var i början på 1930-talet, då de enskilda järnvägarna ledo fruktansvärt av tidens depression. Vid avtalsförhandlingarna lade då arbetsgivarna alla papper på bordet, och arbetarna och övriga anställda fåg se, vilket ekonomiskt jämmerligt företag de tjänat. Samtidigt som man visade upp sina papper, krävde man långt gående lönereduceringar. Såvitt mig är bekant, visar man icke denna öppenhet gentemot arbetarna och de anställda, när företaget

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

seglar i medvind. Då är hemligstämpeln framme och mörkläggningen mer eller mindre fullständig.

Detta var endast ett exempel, men jag är övertygad om att detta upprepas i det oändliga vid de tillfällen, då ett företag befinner sig vid ruinens brant. Då är man färdig att deklarerat företagets ställning. Men det blir andra tongångar, när bättre tider komma och vinsterna börja inställa sig.

Vad man på det bestämdaste har anledning att vända sig emot, det är, när man i debatten om denna fråga — till och med herr Sandberg var inne på detta kapitel — framhåller, att en bättre ekonomisk insyn i företagen kan åstadkomma stor skada för näringslivet i dess helhet. Det förefaller faktiskt, som om man på vissa håll ännu inte hade kommit ifrån den gamla uppfattningen, att när det gäller näringslivet arbetskraften är något som man inte räknar med. Den ställs vid sidan, och det är bara det satsade kapitalet som i detta fall är det viktiga. Arbetarna och de anställda, som dock utgöra en integrerande del i näringslivet, betraktas närmast som om de inte hörde dit. Arbetarnas och de anställdas intresse för att alla hjulen hållas i gång måste dock vara synnerligen stort, och vi ha ju också ofantligt många bevis på det intresse som arbetarna hysa för det företag de tjäna. Det skulle inte falla någon in, i varje fall icke den överväldigande massan av Sveriges arbetare, att företaga sig någonting, som skulle skada det företag som de äro anställda och arbeta i. Redan detta tal om att näringslivet skulle skadas, om arbetarna och de anställda finge möjlighet till en bättre ekonomisk insyn i företagen, är faktiskt något av en förolämpning mot den organiserade arbetarklassen här i landet och den inställning som denna arbetarklass har till de samhälleliga spörsmålen i allmänhet och icke minst till näringslivets framgång.

Vad till sist beträffar reservanternas anförande om den skada, som ekonomiska sammanslutningar inom jordbruket och konsumentkooperationen skulle lida genom en förbättrad ekonomisk insyn, så är det väl närmast tillkommet för att i någon mån lugna bondeförbundsreservantens i detta fall såvitt jag kan förstå något ömma samvete. Det är ju ändå på det sättet, som här tidigare i kväll har sagts, att bondeförbundet brukar sannerligen icke spara på krutet, när det gäller att manifestera sin antikapitalistiska inställning. Jag tror emellertid, att farhågorna, sådana de nu ha framförts i reservationens andra del, även på den punkten äro åtskilligt överdrivna. Jag har någon erfarenhet åtminstone av konsumentkooperationen, då jag i tjugu år varit ordförande för en relativt stor förening. Jag har aldrig under denna tid funnit, att vår förening har lidit skada av att alla papper ha lagts på bordet, och att icke bara medlemmarna utan samhället i sin helhet har fått en inblick i hur vår affärsställning varit och hur vår ekonomiska ställning överhuvud taget visat sig. Jag har aldrig funnit, att vårt företag blivit lidande på den saken. Jag tror därför, som sagt, att när man här talar om att även den ekonomiska föreningsrörelsen är i fara, är detta en stor överdrift.

Jag kunde ha åtskilligt mera att tillägga, men jag tror, att kammaren hört nog i denna fråga. Jag skall därför sluta med att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Liedberg: Herr talman! Jag ber talmannen och kammaren om överseende för att jag icke i likhet med flera av mina företrädare i debatten har ett lika välskrivet som välläst anförande att komma med. För min del inskränker det sig till några reflexioner kring ämnet och den förda debatten.

Man ställer, när det gäller att biträda eller avslå ett utredningsyrkande, alltid den frågan för sig, huruvida detta utredningsyrkande har ett verkligt be-

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

rättigande. Det faller väl ingen in att gå emot en sak, om man tror, att därmed kan vinnas något verkligt positivt nyttigt. Alltså: en förutsättning för att man går emot det är att man anser, att utredningen är relativt eller helt och hållet obefogad. Trots att någon talesman för motionärerna sökte förebära, att det gäller icke bara aktiebolagen utan även andra företag och föreningar etc., kan jag för min del ej komma ifrån, att ett lagverk, som så nyligen varit föremål för grundliga utredningar och överväganden och varom fattats beslut i riksdagen, nu skulle vara moget för revision. Detta gäller i all synnerhet som man vid fattandet av detta beslut förstod, att det var mycket ömtåligen och allvarliga problem man rörde sig kring, och på grund därav beslöt, att ikraftträdandet av den nya lagen skulle ske först år 1948. Trots detta är man nu i färd med att börja fingra på densamma. Finnes det något verkligt behov? Jag kan icke finna annat än att det är ett camouflage för att komma åt aktiebolagslagstiftningen. Man motiverar det med att det gäller konsumentkooperationen, jordbrukarnas ekonomiska föreningar samt företag i största allmänhet.

Jag kunde ej undgå att fästa mig vid, att en av motionärerna, herr Brandt, sade, att man icke hade klart för sig vilken storleksordning det var fråga om beträffande företagen i övrigt; det finge den kommande utredningen taga hand om; själv hade han intet begrepp om den saken. Det är väl ändå industrien och de större bolagen, beträffande vilka man vill komma åt bättre uppgifter om deras verksamhet!

Innan jag går in på detta, vill jag emellertid knyta några reflexioner till kravet på ökad upplysning om jordbrukets ekonomiska föreningar och de konsumentkooperativa företagen. Det har förts in i diskussionen, om jag minnes rätt, den omständigheten, att jordbruket *som helhet* betraktat är föremål för mycket ingående årliga analyser av dess resultat, dess ekonomiska förutsättningar, dess utgifts- och inkomstkonto etc. Men det är helt och hållet en sak för sig. Detta kan ju aldrig utrönas av något enskilt företags eller någon enskild förenings verksamhet. Dylik totalanalys är såvitt jag förstår både nödvändig och nyttig, även om den icke täcker hela behovet av upplysning. I fråga om jordbrukets prishänsyn och ekonomiska förhållanden är den ett starkt bidragande medel att vinna nödig insikt.

Jag tror ju för min del, att det finnes många andra näringsavsnitt, som skulle vara i behov av en lika grundlig översyn och analys. För såvitt jag vet pågå dylika undersökningar i ganska stor utsträckning, icke minst igångsatta av industrien själv. Men det hör egentligen ej till det problem vi här avhandla. Här är det ju fråga om föreningar och andra företag. Det rör sig om de års- och styrelseberättelser, som man vill hava mera fylliga och givande. Jag har faktiskt ganska svårt att förstå vad det är man vill ha ut mera av dessa ekonomiska föreningars årsredogörelser, antingen det nu gäller jordbrukskooperationen eller den s. k. konsumentkooperationen. Jag är icke alls övertygad om att det alltid är för vare sig det allmänna eller de ovidkommande enskilda — märk väl, att när jag talar om ovidkommande enskilda menar jag givetvis icke arbetarna i företaget utan den stora allmänheten, i vars händer allt detta tryck kommer att hamna — något allmänt eller enskilt intresse att varje detalj av en förenings eller ett företags ekonomiska skötsel skall skrivas dem på näsan. Det kan gälla sådana önskemål som ytterligare detaljerade uppgifter rörande företagets avskrivningspolitik. Det kan vara uppskrivning också: det är icke alltid så lyckligt, när det gäller avskrivnings- eller konsolideringsåtgärder o. s. v.

Det är den ena sidan av saken. Den andra sidan är om de, som verkligen ha intresse av företagets ledning, underrättas om dylikt. Det är företagets aktie-

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

ägare, men det är också dess anställda och arbetare. De kunna ha ett stort intresse av den bästa möjliga upplysning; det är väl ingen människa som vill bestrida detta. Men såvitt jag förstår har denna upplysning aldrig nekats, då det gällt medlemmar eller aktieägare. Beträffande aktieägarna kan sägas, att den ännu så länge gällande lagstiftningen kanske icke medger så god upplysning som skulle vara önskvärd. Men den beslutade lagstiftningen innebär, såvitt jag minnes rätt, i alla händelser, att aktieägare äger på bolagsstämma få del av alla uppgifter, som icke anses vara för bolaget skadliga att utlämna. Beträffande medlemmar i föreningar är det väl så, att i de ekonomiska föreningarna lika väl som i de konsumentkooperativa föreningarna undanhålles ingenting för medlemmarna. Kommer man från dessa företagare, som jag nu avhandlat, till arbetarna i företagen, är det nog så, att arbetarna kunna ha både intresse och behov av ökad upplysning, när det gäller såväl föreningar som bolag. Men märk väl, det är ingalunda enbart på företagen det kommer an! De böra lämna information; jag återkommer kanske småningom till den saken. Men det vill också till ett mycket påtagligt intresse från arbetarnas sida att också tillägna sig denna information!

Från detta, herr talman, skall jag be att få övergå till några allmänna reflexioner, som beröra såväl de nu omtalade slagen av företag som, och kanske speciellt, de företag som väl ännu så länge här i landet äro de vanligaste och betydelsefullaste, nämligen bolagen. Man har påtalat, att det skulle saknas möjligheter för det allmänna att bilda sig en tillräckligt vederhäftig uppfattning och bild av företagens ekonomiska resultat, det resultat, som alltså skulle, som man förmenar, framläggas i knapphändig eller vilseledande form i årsredogörelser, styrelseberättelser etc.

För så vitt jag kan förstå saknas det ingalunda medel för det allmänna att skaffa fram precis vilka upplysningar man vill. Det allmänna har rättighet och möjlighet att taga del av deklarationerna, och den rättigheten och den möjligheten uraktlåter man ingalunda att använda. Den har begagnats vid många tillfällen, då man från det allmännas sida velat ha reda på det ena eller det andra. Man har kunnat plocka ut hela geografiska områden och ställt hela socknars självdeklarationer till förfogande för undersökning. Lika väl kan man plocka ut enskilda företag eller grupp av företag. Jag tror, att man på denna väg, i den mån man vill använda detta sätt, kan komma fram till en uppfattning, som är åtskilligt både djupare och bredare grundad än vad en aldrig så detaljerad årsberättelse eller styrelseberättelse kan giva.

Man har alltså denna utväg liksom även mångfaldiga andra möjligheter att skaffa sig upplysningar. Industrien för sin del har, såvitt jag är rätt underbyggd, alltid stått det allmänna till tjänst, när det gällt att lämna de uppgifter, som från det allmännas sida ansetts nödvändiga. Men om det är så, att den nu föreslagna linjen skulle anses vara det enda och nödvändiga medlet, förvånar det mig liksom det förvånat flera talare förut, att staten själv, med den majoritet vi nu ha att räkna med i statsledningen, har så förfärligt litet intresse för den saken. När det gäller statens egna företag erinrar sig kammaren, som herr Olson nyss påpekade, det mycket ljumma eller rent av negativa intresse, som visats frågan om en mera utförlig redovisning. Detta framgick bland annat av en debatt, som vi hade kort före jul beträffande ett då aktuellt statligt företag.

När man i motionen kräver en mera detaljerad och upplysande offentlig redogörelse, viftar man överhuvud taget bort därmed följande vådor och skadeverkningar med hänsyn till andra parter i branschen eller i produktionsprocessen. Jag tror ju för min del ingalunda, att de vådorna äro obefintliga när

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

det gäller inhemska konkurrenser, och jag är alldeles övertygad om att de äro befintliga, när det gäller utländska konkurrenser. Men jag skulle vilja till begreppet konkurrenser också lägga begreppet konkurrens. Jag tror, att denna långt drivna offentlighet även gentemot dem, som icke ha med saken att göra eller som i andra former kunna få information, skulle i stor utsträckning kunna *hämna* en i och för sig nödvändig och önskvärd konkurrens. Ty med dessa detaljerade upplysningar bör det finnas betydligt större möjligheter för många företag att undandra sig en konkurrens, som de i brist på dessa upplysningar måste underkasta sig.

Alternativen äro i själva verket: Skall man tvinga fram en lagstadgad och, som jag finner saken, ibland olämplig publicitet, en lagstadgad, statligt reglementerad publicitet av allt, som rör företaget, eller skall man gå vidare på den frivilliga upplysningens och informationens väg? På den sistnämnda vägen tror jag ingalunda, att vi kommit fram till något slutskede, där vi kunna säga, att allting är bra, utan jag tror, att vi ha åtskilligt mer att vinna.

Det var detta jag menade när jag nyss sade, att det är icke bara företagens utan också de däri anställdas sak att intressera sig för dessa ekonomiska problem. Att det här finnes ett intresse, därom vittnar motionen. Vi kunna vara överens om att detta intresse icke alltid har varit tillfinnandes och ännu icke alltid är det. Man intresserar sig mera för att gå på lagstiftningens väg och mindre för att gå på andra vägar, som stå till buds. Det är så, att de andra vägar, som stå till buds, kräva ett helt annat arbete av den enskilde. Man räknar nu på att få i bekväm form serverat allt vad man vill ha. Man tror, att man av bruttoredovisningen skall kunna utläsa företagens situation, möjligheter etc., medan det i själva verket ligger till så, att man aldrig på den vägen kan få en verklig inblick i vare sig driften och skötseln inom det företag, som man är särskilt intresserad av, eller ännu mindre branschens skötsel och förutsättningarna för lönesättningen. När vi nu diskutera denna sak och behandla lönesättningen, ligger det aldrig till så, att det är enbart det enskilda företags resultat, som är avgörande, utan det är i ännu högre grad branschens.

Likväl säger man, att man av dessa årsberättelser och styrelseberättelser, om de som man förmenar få en annan och bättre form, kan få fram allt vad man vill ha. Jag tror det ingalunda. Jag tror, att man får gå till ett mycket mera ingående studium av de ekonomiska företeelserna. Det är den enda vägen man har att vandra; det är kungsvägen. Den är icke fullt så bekväm. Men vi ha å andra sidan mycket goda exempel på att icke minst arbetarrörelsens företrädare använt densamma. Bland dem, som företräda arbetarrörelsen vid förhandlingar och dylikt, finnas glänsande exempel på förmåga och kunnighet på detta område. Det är denna frivilliga och organiskt framväxande kontakt och information mellan parterna på arbetsmarknaden, som jag för min del tror bör odlas och utvecklas. Där kan man få fram ett helt annat resultat än man någonsin kan nå av en aldrig så utförlig årsberättelse. Denna kan i sin tur tvärtom mycket lätt av den, som ej förstår att läsa den, både *vantolkas och missförstås*.

Jag hörde i går ett föredrag på industriförbundets årsmöte, där dessa problem diskuterades av den ingalunda okände docenten Gårdlund. Det föreföll mig, som om många av de synpunkter han gav voro av både intressant och stimulerande art. Det var ingalunda så, att företagarparten uteslutande fick ros i detta föredrag; det utdelades åskilligt med ris också. Men han var övertygad — och jag är med honom övertygad — om att den verkligt grundliga ekonomiska insikt, som det vill till för att arbetsmarknadens parter därur skola kunna draga konsekvenser för reglering av sina förhållanden, vinnes en-

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

dast genom ett ingående ekonomiskt studium och genom en förtroendefull information parterna emellan.

Det finns de som i denna debatt ha insinuerat, att de som icke tillhöra utskottsmajoriteten, och speciellt naturligtvis högern, skulle slå vakt om ohemula vinstintressen. Jag tycker, att vi skulle kunna ha så pass mycket respekt för varandra här, att vi kunde tillerkänna varandra rättighet att tala för en ärlig övertygelse om vad man tror är bäst för det näringsliv, som icke innefattar enbart företagarna utan i lika hög grad innefattar arbetare och innefattar det, på vilket hela det svenska folkets existens i själva verket vilar.

Om jag ansluter mig till yrkandet om bifall till reservationen är det givetvis därför att jag tror, att man på den vägen bättre än genom den lagstiftning, som här är påyrkad — även om utskottsyrkandet har fått formen av att gälla en förutsättningslös utredning — skall vinna ett resultat för det näringsliv, som vi alla vilja främja.

Herr **Lindqvist**, som nu på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Den ärade föregående talaren har tydligen missförstått den sak, det här gäller. Det beror kanske på att han icke tillräckligt noga läst utskottets utlåtande, eller också beror det på någon annan orsak, vilken vet jag icke. Herr Liedberg säger, att vårt förslag om utredning egentligen skulle syfta till att åstadkomma en ändring av aktiebolagslagen. Vi ha alls icke föreslagit någon ändring av aktiebolagslagen. Jag ber att få hänvisa herr Liedberg till vad som yttrats på s. 6 i utskottets utlåtande, där vi tala om frivilliga överenskommelser. För det fall att sådana icke skulle kunna uppnås säger utskottet: »För sådana fall, då denna utväg icke står öppen, bör emellertid företagens skyldighet i förevarande hänseende regleras i lag.» Vi äro sålunda just inne på herr Liedbergs tanke. Om icke den går att realisera, få vi försöka något annat. I klämman talas om en förutsättningslös utredning och icke om någon ändring av aktiebolagslagen.

Vidare vill jag citera den tidning, som herr Werner nyss citerade. När man citerar, citerar man naturligtvis det som passar. I denna tidning heter det: »Man behöver inte utveckla någon överdriven fantasi för att måla upp situationer där en objektiv kännedom om en näringsgrens ekonomiska läge är tydligt påkallad. Ett för alla välkänt exempel utgör jordbruket, vars från världsmarknaden frikopplade produktpriser inte kan motiveras för konsumenterna annat än genom en uppställning av inkomster och utgifter som verkställs av utomstående experter. Fullt jämförliga är alla de fall, då en näring uppvaktar statsmakterna om tullskydd — okontrollerade partsuppgifter har därvidlag mer än en gång visat sig utgöra en dålig grund för riksdagens åtgärder.» Så nog finns det, herr Liedberg, starka motiv för att söka få till stånd en utredning i denna sak.

Jag har i det anförande jag förut hållit visat, att jag förstår, att vi möta ofantligt stora svårigheter. Förekommer det verkligen, som herr Liedberg påstod, något utbyte av informationer mellan arbetare och arbetsgivare? Det är länge sedan jag deltog i förhandlingar om kollektivavtal, men på den tiden brukade det gå till så, som en talare nyss beskrev: När arbetarna begärde löneförhöjning, svarade alltid arbetsgivaren: Bolaget går ikull, om vi skola betala sådana löner. Det är icke riktigt, herr Liedberg, att säga att det förslag om utredning som här föreslås, är en begäran om ändring av aktiebolagslagen.

Herr **Brandt**, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Jag vill bara svara herr Liedberg, att vi icke talat om konsument-

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

kooperativa sammanslutningar. Det är heller icke utskottsmajoritetens tanke utan reservanternas. Vi ha talat om företag, icke endast om aktiebolag. Det kan tänkas, att det finns företag, som konkurrera med aktiebolagen. En utredning bör givetvis omfatta även sådana företag. Beträffande företag, som äro så beskaffade, att man redan nu har insyn över dem, behövs knappast någon utredning.

Herr Liedberg talade om att staten kunde skaffa sig upplysningar genom att föranstalta om en granskning av de allmänna självdeklarationerna. Dessa deklarationer äro hemliga. Man får icke använda dem på dylikt sätt, det betonade jag redan i mitt förra anförande. — Priskontrollnämnden utövar en viss kontroll, men det är en kristidsföreteelse, och priskontrollnämndens handlingar äro hemligstämplade. Man har sålunda för det ändamål, det här gäller, ingen nytta av detta statsorgan.

Herr Olson i Göteborg påstod, att i Amerika icke förekomma några brutto-redovisningar. Jag vill passa på tillfället och tala om för honom, att jag förra året hade ett samtal med en expert från amerikanska legationen, som med företedda handlingar av olika slag visade, att det förhåller sig så, som jag förut nämnde, och som också sagts i Finanstidningen.

Vidare vill jag säga till herr Liedberg: det vore bra, om saken kunde ordnas frivilligt, men jag tror icke den kan ordnas frivilligt. Det är ju skillnad på företagare och företagare. Jag hänvisade i mitt förra anförande till herr De Geer i Lesjöfors, som jag betraktar såsom en mycket framsynt företagare, vilken följer med sin tid. Men det är icke alla, som äro så framsynta som han. Att man inom många företag börjat diskutera ett flertal av ifrågavarande problem beror på att vi skapat oss en fackligt och politiskt betydelsefull ställning och visat stor aktivitet på detta område. Aktiviteten på företagarkhåll står i proportion till den aktivitet, som vi utvecklat. Detta beklaga vi givetvis icke, men jag tror icke, att det intresse, som visats saken från företagarkhåll, är ägnat att ingiva så stort förtroende, som man velat göra gällande för de uttalanden, som gjorts från företagarnas sida.

Jämväl herr Liedberg erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Herr Lindqvist gjorde mig den äran säga, att jag icke vet vad jag talar om. Hans därvid gjorda påståenden få stå för hans räkning. Om deras riktighet få andra döma. Jag skall icke göra mig till domare.

Herr Lindqvist torde få lov att medgiva, att även om utskottets motivering borde utmynnat i ett förslag till ändring av aktiebolagslagen och även om klämmen går ut på en förutsättningslös utredning, så måste ett bifall till utskottets förslag tolkas som ett godkännande av de utav motionärerna framförda synpunkterna. Ett bifall till utskottets förslag innebär faktiskt ett förord till en revision av aktiebolagslagstiftningen. Utskottet har väl ändå yttrat sig om motionen? Om det icke är med motionen utskottet sysslat, vet jag sannerligen icke vad det är utskottet sysslat med!

Jordbrukets totalkalkyler ha, som jag redan sökt framhålla, lika litet att göra med de enskilda företagens redogörelser som en totalkalkyl beträffande trävaruindustrien eller massaindustrien har att göra med exempelvis årsredogörelsen för ett trävarubolag i Sundsvall. Jag vet mycket väl, hur det kan gå till vid avtalsförhandlingar. Ofta säger arbetsgivarparten: vi kunna icke betala vilka löner som helst. Om vi skulle betala sådana löner, som arbetarna fordra, skulle företaget gå omkull. En årsredogörelse lär dock icke kunna konstrueras så, att man av densamma kan utläsa ett företags verkliga förmåga att bära löner utan att äventyra nödig investering och konsolidering. För bedömandet av

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

ett företags ekonomiska ställning behövs det ett mera ingående studium. Om icke arbetarna redan vunnit nödiga insikter för att bedöma dylika förhållanden, så äro de i varje fall på god väg att göra det. Sådana insikter förvärfvas bäst genom ömsesidiga informationer. De *kunna* icke förvärfvas på annat sätt.

Jag vet icke, om den för mitt anförande utmätta tiden redan är tilländalupen, så att jag icke hinner säga något mera. Jag vill emellertid gärna tillägga följande. Det har anmärkts, att enskilda personer icke kunna skaffa sig sådana upplysningar som det allmänna kan erhålla. Det vet jag mycket väl. Men jag har påpekat, att det ligger i det allmännas intresse att skaffa goda informationer. Man förmenar, att detta skulle kunna ske genom företagens årsredogörelser. Jag har velat påpeka, att det allmänna har mycket effektivare medel till sitt förfogande!

Härpå yttrade:

Herr Mosesson: Herr talman! Jag utsätter mig kanske nu för risken att av mina kamrater anklagas för hållningslöshet. När jag kom hit i morse, var jag fast besluten att rösta för bifall till reservationen. Anledningen därtill var, att vi för icke länge sedan antagit en ny aktiebolagslag. Efter att nu ha tänkt på saken i tolv timmar, ser jag den på ett annat sätt. Jag skall nu tilllåta mig att med några ord motivera min sinnesändring.

Jag har, som kamraterna veta, i många år predikat. Därvid har jag rätt ofta talat om vägen till enighet och sagt, att jag tror, att den enda vägen till enighet i en gemenskap är ökad sanning och ökad sympati eller välvilja. Jag tror icke, det finns någon annan väg till enhet, som i längden är framkomlig. Försöker man vinna enighet på bekostnad av sanningen, står sig icke enigheten, och lägger man icke i dagen välvilja eller kärlek eller hur man vill uttrycka sig, så kommer man icke till någon enighet. Vad vi allesammans önska — och framförallt borde väl en, som närmar sig yttergränsen av sin offentliga verksamhet, önska det — det är att i vårt gamla fädernesland de mäktiga krafter, som representeras av arbetsgivare och arbetstagare, skola nå enighet. Det är något, som vi allesammans vilja. Jag tänker mig, att det är ett medel för oss att främja detta mål, om vi låta sanningen komma till välde så mycket som möjligt. Med ett ord: vad som behöves är öppenhet, ärlighet eller låt oss använda uttrycket insyn, och vidare att vi gentemot varandra visa välvilja. Är det svenska fackföreningsfolkets män, de som måste söka sin utkomst genom sina händers arbete, värda ett sådant förtroende? Jag undrar, om i all världen det för närvarande finns en fackföreningskår, som i högre grad än den svenska förtjänar tillit och förtroende och som nått en mognad, som varslar så gott om vårt land för de kommande åren.

De flesta av oss äro föräldrar. När barnen voro små, trodde de, att far och mor hade nära nog outtömliga rikedomar, då de fingo se, hur många slantar, som funnos i portmonnän. Vi sade åt dem bara utan vidare, att de icke kunde få det och det. Vi dekreterade, att det var omöjligt. I allmänhet ha vi väl varit så kloka, att vi, då barnen blivit större, talat om för dem, hur vi hade det ekonomiskt, och låtit dem veta, vilka möjligheter och resurser vi hade. Om våra barn varit värdiga den kärlek och det förtroende, vi visat dem — och det ha de säkert i allmänhet varit — så ha de begripit också detta och icke kommit med några obilliga krav utan menat: vi få vänta med det eller det. Den svenska fackföreningsrörelsen har enligt min mening nått detta mognadsstadium, och därför tror jag också, att vi böra tala om hur det ligger till. Jag fruktar icke, att resultatet skall behöva bliva en katastrof. Jag tror det kommer att lända till fred i samhället. Jag har i många år, när jag varit ute och talat

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

politik, varit, och jag förblir nog alltså en av dem som starkast betonat, att bästa medlet att undvika statsocialismen är att låta folk i allmänhet få så god insikt i de ekonomiska förhållandena som möjligt.

Det är av dessa skäl, herr talman, jag kommit dithän, att jag i kväll röstar för bifall till utskottets förslag.

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Vi komma för vår del att rösta för utskottets *yrkande*, men då ingen av mina åsiktsfränder sökt motivera detta, skall jag säga några ord, innan kammaren går att fatta beslut.

Egentligen uppkallades jag av diskussionen i första kammaren, där man från motionärernas sida gjorde denna fråga till en fråga om efterkrigsprogrammets förverkligande. Då vi för vår del ha gjort oss solidariska med detta efterkrigsprogram, så var det ju mycket intressant att undersöka i vad mån det kan vara motiverat att framställa saken på det sättet. Jag måste om utskottets motivering säga, att den mycket väl skulle kunna åberopas som stöd för det yrkande, som reservanterna framställt, ty i det väsentliga är ju detta en motivering mot det yrkande, som gjorts av utskottsmajoriteten. Det är ju så med alla dessa usla kompromissprodukter, som man ibland får se här i världen, att man får dölja sina tankar under högar av ord, och det kan behövas åtskilligt för att tränga igenom dessa högar och komma fram till vad det egentligen handlar om. Det handlar ju icke om något revolutionerande. Det handlar icke ens om, att man i någon väsentlig grad skulle öka statens möjligheter till kontroll över de privatkapitalistiska företagen. Naturligtvis kan och måste det, om man får en bättre redovisning, medföra vissa fördelar, icke minst med tanke på den statsplanering som är nödvändig, om efterkrigsprogrammet skall genomföras. Ur denna synpunkt stödjade vi naturligtvis också själva yrkandet.

Däremot ingår det icke i motionärernas avsikter, att man genom denna bättre översyn av företagen skulle bliva i stånd att inverka på deras ekonomiska politik. Man har ju även här i diskussionen sagt ifrån, att man icke ens på lönefrontens område avser att genom detta vinna några fördelar för lönearbetarna. De argument, som framförts, ha snarare gått i annan riktning. Man har menat, att detta i själva verket skulle verka avtrubbande på klasskampen. Genom bättre redovisning skulle arbetarna övertygas om att företagens ställning vore sådan, att arbetarna finge lov att modifiera sina anspråk. Vi ha icke vid denna riksdag framställt mera långtgående förslag i anslutning till efterkrigsprogrammet. Vi ha föreslagit försäkringsväsendets förstatligande, och nu ha vi i anledning av att regeringen icke velat inlösa lapplandsgruvorna framställt ett förslag om förstatligande av de viktigaste mineraltillgångarna. Vi resonera emellertid så, att när man nu tillsätter en utredning, som skall kartlägga det problem, som efterkrigsprogrammet kastar upp, vore det i sin ordning, om man tillåte denna utredning att först redovisa resultatet av sitt arbete. Den betydelse, man tillmätt denna sak, kan jag för min del icke förstå. Så stor är inte betydelsen, alltså den, som jag redan har sagt, inte kommer att ge det allmänna eller fackföreningarna ökade befogenheter i något avseende att påverka företagens ekonomiska politik eller de slutsatser de dra av de ekonomiska resultaten.

Det har också förekommit dimbildning, illusionsmakeri och ekonomisk vidskepelse i detta sammanhang. När man exempelvis från folkfrisinnat håll här talar om att näringslivet måste ha frihet, skulle jag vilja säga att det resonemanget skulle jag ha kunnat förstå under det första decenniet av detta sekel, men då man nu talar om saken som om näringslivet skulle kunna helt fri-

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

göras från statligt inflytande, är detta intet annat än illusionsmakeri. Det är intet kommunistiskt påfund och intet socialdemokratiskt heller att man måste räkna med att det inte ges något återvändande till den liberala ekonomin. Den fria konkurrensens tid är slut. Staterna och inte minst den svenska staten ha under detta krig flätats så samman med det s. k. näringslivet, och näringslivets allmänna betydelse är så stor, att man inte kan tänka sig att återvända till sådana förhållanden, där varje företag ganska suveränt utförde sin verksamhet utan att det fanns någon som helst samordning.

Det är närmast en invändning som jag för min del har mot socialdemokraternas hittillsvarande uppläggning av problemet sådant det framträtt i diskussionen, och jag tycker att man alldeles för litet beaktat denna sida av saken, nämligen frågan om statskontrollen och frågan om att förstатliga sådana företag, som kunna bli av avgörande betydelse för genomförandet av huvudpunkterna i efterkrigsprogrammet. Se på den engelska planeringen — där går man ju från borgerligt håll betydligt längre än man gör på socialdemokratiskt håll här i landet. Där kan man på borgerligt håll framföra kravet om förstатligande av banker, kolgruvor, stål- och järnindustrien och av skeppsvarv, såsom Economist gjorde i fjol i samband med sitt hundraårsjubileum. Där föres diskussionen på ett helt annat, positivt och långtgående sätt än här i landet, där man ännu fantiserar på ett mycket verklighetsfrämmande sätt om en näringslivets frihet, som man ytterst menar skulle innebära en återgång till de liberala förhållandena.

För oss var huvudsaken i efterkrigsprogrammet de målsättningar som uppställt, nämligen full sysselsättning, högre levnadsstandard och ökad demokrati i näringslivet. Men vi hade inte anledning att då ta ställning till hur detta syfte skulle vinnas. Jag måste säga att hittills har det inte, vare sig i denna motion eller i det väsentliga av det material som levererats från efterkrigskommissionen, givits några hållpunkter för hur man skulle kunna förverkliga detta efterkrigsprogram. Det har också på frisinnat håll sagts att det finns inga klara skäl för att man skulle öka den offentliga insynen över företag. Det finns åtskilliga klara skäl! Jag erinrar om hur man, när Koooperativa förbundet startade sin galoschfabrik, på en gång kunde nedbringa priset med hälften och ändå driva verksamheten på ett ekonomiskt sätt. Galoschtrusten hade nämligen i kraft av sin makt kunnat tillskansa sig extraprofiter, som det i varje fall bleve svårare att tillskansa sig under förutsättning att det bleve en bättre kontroll. I varje fall måste man förutsätta att då krafter, som försökte sträva efter att få ned priset, skulle bli starkare.

Det finns ett annat skäl. Man laborerar ju oerhört med bokslut för närvarande. Jag kan ta exempel från ett företag. Det utdelade 1929 i runt tal 50 % — jag kommer inte ihåg decimalerna. 1930 utdelade det 35 %, 1931 utdelade det 15 %. Men innan detta beslut ens fattats förklarades att bolaget var konkursmässigt, och det skulle också ha gått i konkurs, därest inte staten ingripit. Detta företag värderade 1929 sitt malmlager till 4 kronor per ton — jag tar bara runda siffror. 1930 värderades det till 6 kronor per ton, precis samma malmlager, som var orört. År 1931, när man alltså stod inför konkurs men ändå utdelade 15—20 %, skrev man upp malmlagret till 6—7 kronor per ton. Detta är bara några exempel på hur det laboreras och hur man i kraft av den nuvarande sekretessen och mörkläggningen kan laborera.

När man här på håll som skall företräda det s. k. näringslivets synpunkter — jag godkänner inte dessa företrädare, ty jag anser att exempelvis arbetarklassen är en väsentlig del av näringslivet — när man på håll alltså som har dessa liberala idéer talar om att industrien står det allmänna till tjänst, skulle

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

jag vilja erinra om att industrien aldrig drivit sin verksamhet av några filantropiska bevekelsegrunder, utan att det hela tiden är vinstbehovet som är drivkraften för dess verksamhet. Och staten har ju hittills fått ingripa när vederbörande industriella företagare se, att de inte kunna få tillräcklig avkastning eller ingen avkastning alls. Då kasta de ut arbetarna i arbetslöshet och slå igen produktionen, och då får staten ingripa. Så har det varit och så kommer det väl att förbli så länge vi ha ett privatkapitalistiskt näringsliv. Och inte heller det tror jag kommer att kunna begränsas i någon avgörande grad genom att man får en sådan här utredning till stånd. Men det är uppenbart att i den mån man får en riktig insyn i företagens hela ekonomi och i fortsättningen fullföljer en sådan politik, kommer detta att uppbåda ett starkare motstånd ute hos folket och öka antalet av dem som kommit till den slutsatsen, att detta asociala system måste försvinna och att man i stället måste ha ett ekonomiskt system, där hänsynen till människorna och inte till avkastningen skall vara det avgörande.

Så ungefär betrakta vi dessa frågor, men vi tro inte att man med det föreliggande förslaget löser några nämnvärda problem. Jag kan emellertid medge att med den motivering som motionärerna hade — den återfinnes inte i utskottets utlåtande — hade man dock angivit skäl för att det ur statens synpunkt skulle vara en fördel att vinna en bättre insyn i företagens ekonomi.

Herr talman! Detta var bara några reflexioner jag ville göra till denna fråga, och jag upprepar ännu en gång: vi komma att rösta för själva yrkandet, ehuru den motivering som givits för yrkandet lika väl kunnat vara en motivering för avslag.

Herr Brandt: Herr talman! Herr Hagberg fällde ett yttrande som jag inte vill låta stå oemotsagt. Han påstod att motionärerna skulle ha yttrat att arbetarna inte skulle kunna ta ut mera av företagen, utan tvärtom, genom att man vinner denna insyn i företagens ekonomi. I varje fall har inte jag fällt detta yttrande, men jag vill poängtera att jag för min del är fullt på det klara med att ökad insyn inte kommer att skapa stora möjligheter för arbetarna att höja lönerna något nämnvärt; man skall inte göra sig några illusioner i detta avseende. Det kommer inte att skapas så stora möjligheter i den vägen. I vissa företag och på vissa områden kanske det kan medföra en ytterligare omfördelning — eller kanske snarare en prissänkning. En sådan omfördelning kan man genomföra, men att man skulle kunna genomföra den så, att enbart den medför en höjning av arbetarnas reallön eller levnadsstandard i den utsträckning som vi önska, det tror jag vi alla äro på det klara med är uteslutet. Därtill fordras ökad produktion eller full sysselsättning.

Det var också med den motiveringen jag lagt fram denna motion. Jag ansåg att den borde kunna vara ett led i en strävan att ge myndigheter och organisationer, som jag uttryckt mig, möjlighet att få vapen i sina händer för att genomföra dessa åtgärder och skapa möjligheter att genom en stegrad produktion — som ändå är det väsentliga — höja arbetarnas levnadsstandard.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Gezelius begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden. (Forts.)

Den, som vill, att kammaren bifaller första lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 27, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång godkänd, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Herr Gezelius begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 114 ja och 57 nej, varjämte 11 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 5.

Föredrogos vart efter annat andra lagutskottets utlåtanden:

nr 33, i anledning av väckt motion angående förhandlingsrätt för arbetstagarförening med avseende å till denna anslutna pensionärer;

nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser angående gäldande av ersättning enligt allmänna förfogandelagen m fl. lagar; och

nr 35, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av prisregleringslagen den 30 juni 1942 (nr 459).

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 6.

*Anvisande av medel till stöd-
jande av lin-
och hampod-
lingen m. m.* Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 20, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av medel till stödjande av lin- och hampodlingen m. m.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde

Herr Persson i Landafors: Herr talman! Trots den sena timmen ber jag få säga ett par ord i denna fråga. Med hänsyn till de stora statsunderstöd och statslån som lämnas till lin- och hampodlingen och dess beredningsanstalter är det anledning att särskilt i fråga om hampodlingen, som är ett speciellt experiment under denna avspärrning under kriget, peka på en del förhållanden.

Linodlingen har ju gammal tradition här i Sverige, och man har vunnit en hel del erfarenheter på det området. Det visar sig också att de fem stora linberedningsanstalter, som varit i verksamhet en tid, ha förutsättningar att kunna hävda sig även efter kriget och under normala förhållanden. Annorlunda ställer det sig med de två hampberedningsanstalter vi ha här i landet, en på Gotland och en utanför Katrineholm, med därtill hörande odlingar. Förutsättningarna för denna verksamhet efter kriget äro synnerligen problematiska. För närvarande slukar denna drift kolossala pengar. När vi startade dessa odlingar voro vi ju nybörjare, och det har också visat sig att de förhoppningar

Anvisande av medel till stödjande av lin- och hampodlingen m. m. (Forts.)
om skörderesultat vi hade inte tillnärmelsevis infriats under de tre år verksamheten pågått. Man hyser nu förhoppningar om att det skall kunna bli en god skörd under 1945, om vi överhuvud taget ha möjlighet att fortsätta denna drift.

I fråga om beredningsverksamheten framgår det både av propositionen och utskottets utlåtande, att det investerats stora summor av statsmedel i dessa anstalter. Den kommunistiska riksdagsgruppen uppdrog åt mig att resa ut till värmolfabriken utanför Katrineholm och titta på driften och få en del uppgifter om densamma. Jag var där i söndags och tog del av vad som då kunde meddelas om verksamheten.

Denna beredningsanstalt för hampa är en fastighet som inköpts av Holmens bruk. Den rymmer en femtio år gammal massafabrik, en liten kraftstation, ett femtontal bostadsfastigheter och ett jordbruk på omkring trettio hektar åker, som är utarrenderat. Fabriken har byggts om och tycks vara synnerligen väl rustad och moderniserad med en mycket imponerande maskinläggning. De uppgifter jag fick av disponenten på platsen visa, att man inte hade något som helst att gå efter vid konstruerandet av maskinerna, som helt och hållet nyttillverkats i Sverige. Detta innebär att man även fått bygga om en del och göra omjusteringar etc., vilket förklarar att det hela kostar en mängd pengar. Också själva fabriksbyggnaden har reparerats och satts i ett tilltalande skick. På området omkring själva fabriken finnes ett femtontal bostadsfastigheter för arbetarna. Jag måste dock säga, att dessa bostäder lämna åtskilligt övrigt att önska i fråga om standard. De äro synnerligen dåliga. Att så alltjämt är fallet beror därpå, att företaget slukat mycket pengar — det tycks fortfarande behöva mycket pengar av staten — och att medlen i första hand lagts ned på själva driften. Arbetarna ha fått ta det, som det har blivit, och så blir väl förhållandet även den närmaste tiden. Det mest betänkliga var, att det inte alls fanns tillgång till dricksvatten på det här bostadsområdet. Man har 2 km:s väg till vatten för hushållen. På området i fråga uppstod nämligen en svårartad barnförlamningsepidemi för någon tid sedan, och läkaren på platsen drog då den slutsatsen, att smitta kom från vattnet i brunnarna på området. Vattnet ansågs således hälsovådligt. Det här fabriksområdet ligger strax utanför Katrineholms stadsområde. I första hand gäller det således att förse befolkningen med nytt dricksvatten, vilket jag är särskilt angelägen att framhålla i detta sammanhang.

Fjolårets hampskörd, som förädlats i beredningsfabriken var år 1944 inte större än att man klarade av den på i runt tal fem månader. Arbetarna blevo då permitterade i februari månad, och få nu gå arbetslösa till hösten, när den nya skörden kommer. Dessa arbetare, som ha denna låga bostadsstandard och som få dragas med olägenheterna beträffande vattnet, äro således för närvarande permitterade och få gå utan arbete i flera månader, tills de kunna räkna med arbete i fabriken.

När det nu ligger så till, borde riksdagen anmoda arbetslöshetskommissionen och länsarbetsnämnden att omedelbart ingripa, i synnerhet som disponenten, enligt vad han meddelat mig, redan i februari månad gjorde arbetsmarknadsorganisationerna uppmärksamma på den situation, som skulle följa, då driften måste slås igen. I februari månad, då man klarat av beredningen av 1944 års skörd, måste man ju permittera manskapsstyrkan. Arbetarna äro till antalet 110 å 120. Man har dock 20 man i arbete i fabriken och dessa äro sysselsatta med att bereda halmen efter oljelinet, vilken halm egentligen skulle brännas upp på åkrarna, i varje fall sedan man tagit ut fröet och pressat ur oljan. Nu har man emellertid tagit den här oljelinshalmen till beredningsanstalten och gör nu någon sorts blånor av den. Detta har man gjort som något

Anvisande av medel till stödjande av lin- och hampodlingen m. m. (Forts.)
slags fyllnadsarbete, och det är ju bra att man kan göra det, så att åtminstone dessa 20 man få arbete någon tid.

Allt detta har således kostat en massa pengar hittills, och så kommer man nu och begär i den här propositionen, bl. a. för att stödja priset på hamphalmen, ett belopp av 1 961 000 kronor. När vi nu skola bevilja detta anslag speciellt för hampodling, skulle jag vilja rekommendera och föreslå att regeringen tillsätter en representant, som direkt skulle deltaga i skötseln av de här båda hampberedningsföretagen i Värmbol och i Visby. Denne skulle alltså ha någon slags översyn och ha säte och stämma i respektive förenings- och bolagsstyrelse och följa den här driften helst dagligen. Jag tror säkerligen, att man vid en närmare undersökning kan påvisa, att dessa beredningsanstalter kostat en hel massa onödiga pengar. Det är alltså icke uteslutet, att det behövs en närmare översyn och kontroll på dessa företag, när det nu gäller för staten att om möjligt söka få tillbaka litet pengar från de här företagen. Vidare skulle ju ett sådant regeringens ombud på dessa arbetsplatser också få närmare insikt om de sociala åtgärder, som böra vidtagas för arbetarbefolkningen, därest man skall uppehålla driften i fortsättningen.

Jag ställde frågan till arbetsledningen i Värmbol, om den överhuvud taget ett ögonblick skulle tänka på att bedriva denna hampodling och hampberedningsverksamhet efter kriget, när handelsvägarna öppnas och det blir möjlighet till import. Disponenten svarade då, att det berodde uteslutande på, hur vi komma att lyckas med hampodlingen. Fabrikationen är beräknad efter en kapacitet av 5 000 ton per år för vardera fabriken. Skördarna hittills ha lämnat halva detta skörderesultat. Följden blir alltså, när man nu lyckats så pass bra där i fråga om maskinell och övrig teknisk utrustning, att man skulle kunna klara denna kvantitet på 5 000 ton, att man, om man får bara halva denna kvantitet, klarar av arbetet på ett halvt år. Fabriksarbetarna få då gå utan arbete ett halvt år.

Jag har ansett det vara en bjudande plikt i detta sammanhang, när det gäller fortsatt anslag för denna verksamhet, att peka på dessa förhållanden. Jag skulle för min del vara synnerligen belåten, därest vederbörande statsråd nu ville åtminstone i någon mån ägna det här förslaget liten uppmärksamhet, hur det nu skall gå till. Han kunde kanske få tag i en sakkunnig ledamot av linnämnden för övervakningen av dessa företag, som sluka så mycket pengar, eller också ordna det på något annat sätt. Det är ju icke min sak att komma med förslag. Huvudsaken är att åtgärderna leda till resultat.

I fråga om anslaget och dess storlek behöva vi icke diskutera något. Här gäller det anslag för att stödja priset på hamphalmen. Förluster ha redan uppstått. Dessa skola täckas med dessa pengar, och det är ju uppenbart, att när vi gett oss in i saken, så måste vi i fortsättningen betala för att slutföra den.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 7.

Anslag för undersökningar rörande vissa vattenregleringsföretag.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare anslag för undersökningar rörande vissa vattenregleringsföretag.

Punkten 1.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 2, angående Tämnares reglering i Västmanlands och Uppsala län.

*Tämnares
reglering i
Västman-
lands och
Uppsala län.*

Punkten föredrogs; och yttrade därvid:

Herr **Andersson** i Löbbo: Herr talman! I denna punkt har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att såsom bidrag till bestridande av kostnaderna för utredning rörande Tämnares reglering måtte anvisas ett belopp av ytterligare 10 000 kronor. Utredningen beträffande avrinningsförhållandena i Tämnares är en rätt uppseendeväckande historia. Den har pågått under mycket lång tid. Enligt uppgift har utredningen pågått i minst 13 år. Enligt uppgift från orts-befolkningen lära samma undersökningar ha pågått i ungefär 20 års tid. Staten har för detta utredningsändamål beviljat medel vid skilda tillfällen. Sålunda beviljades år 1933 20 000 kronor, 1938 24 000 kronor, 1941 27 000 kronor och nu begäres, som sagt, 10 000 kronor, vilket belopp jordbruksutskottet för sin del tillstyrkt.

Jag har här begärt ordet enbart av den anledningen, att jag ville till vederbörande departementschef, statsrådet Rubbestad, rikta en vädjan, att, om det finnes några möjligheter, från regeringens sida se till att denna utredning snart blir slutförd, vilket jag finner ytterst angeläget. Att undersökningen av ett sådant företag skall behöva ta så orimligt lång tid i anspråk kan jag för min del ej anse försvarbart. Vad det beror på är jag ej mäktig bedöma. Om det berott på bristande tillgång på arbetskraft, på för små medelsanslag, eller om det eventuellt kan ha berott på arbetsintensiteten från respektive befattningshavares sida, allt detta är saker, som jag lämnar därhän och som jag ej kan eller vill diskutera. Jag ber endast få understryka, vad utskottet för sin del framhållit, nämligen att det är angeläget att undersökningen så snart som möjligt kan slutföras.

Jag hade för egen del för ett par veckor sedan tillfälle, icke såsom representant för jordbruksutskottet utan i annat uppdrag, besöka området i fråga, och jag kunde då konstatera, att hundratals, för att icke säga tusentals hektar bördig åkerjord stod under vatten. Man kunde utan svårighet med roddbåt färdas över stora översvämningsområden. Enligt vad jag med min lekmannasyn kunde bedöma är det stor risk för att vårsådden i år icke skall kunna ske i rätt tid eller kanske inte alls. Översvämnningarna inträffa framför allt de år, då det råder högt grundvattenstånd. Då det är lågt grundvattenstånd klarar man sig, ehuru tämligen nått. De år, då det är högt grundvattenstånd blir det regelrätt översvämnningar, som ofta spoliera all grödan. Så skedde i betydande utsträckning föregående år.

Jag vill i detta sammanhang uttala som min personliga mening, att det bör vara statsrådet angeläget se till, att de förluster, som i detta avseende drabba jordägarna, till någon del och på något sätt ersättas av allmänna medel. Framför allt gäller det sådana jordägare, som ha skulder »upp över skorstenen». Dessa jordbrukare ha tvevelsutan icke möjlighet att i den situation, vari de befinna sig, klara sig så värst många månader.

Ja, herr talman, det var endast dessa korta erinringar jag ville göra. Jag ber att i anslutning till vad jag nu sagt få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herrar *Gustafson* i Vimmerby och *Hansson* i Skediga.

Herr statsrådet **Rubbestad**: Herr talman! Jag vill meddela, att jag under fjolåret på hösten, strax efter det jag tillträdde den befattning, som jag nu har, blev uppmärksamgjord på dessa förhållanden. Jag tillkallade då lantbruksingenjören i länet för att efterhöra orsaken till dröjsmålet med denna undersökning angående Tämnares reglering, som varat under så lång tid. Jag fick

Tämnarens reglering i Västmanlands och Uppsala län. (Forts.)

då taga del av det synnerligen omfattande material, som låg till grund för denna utredning. Därtill hörde en mängd ritningar och kostnadsberäkningar. Lantbruksingenjören meddelade, att dröjsmålet till väsentlig del berott därpå, att den personal som stod till hans förfogande icke var tillräcklig; det behövdes ytterligare krafter. Som kammaren vet förelades också riksdagen en proposition för en tid sedan, varigenom anslag erhöles för anställande av ytterligare personal. Nu har också sådan ställts till lantbruksingenjörens förfogande. Enligt vad jag erfarit torde det bli möjligt att fullgöra detta arbete under innevarande år, så att det sedan skall kunna gå att igångsätta avdikningsarbetet, naturligtvis under förutsättning att inga klagomål uppstå från någon av de berörda parternas sida.

Jag har liksom den föregående talaren varit och sett på den väldiga översvämningen i dessa trakter, och jag kan intyga, att jag fått samma intryck från denna besiktning som herr Andersson i Löbbo. De jordbrukare, som drabbats av dessa översvämningar, ha lidit en mycket stor skada. Icke mindre än 234 hemmansägare ha drabbats av förluster genom skadorna. Värdering har skett av särskilt tillsatta sakkunniga, och dessa ha kommit till ett skadebelopp av 318 000 kronor. Det är min mening att så snart som möjligt framlägga för riksdagen förslag om åtgärder till hjälp åt dessa personer. Jag förmenar, att det redan denna vecka skall bli möjligt att för riksdagen framlägga förslag i det av herr Andersson i Löbbo framförda syftet.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, biföll kammaren utskottets i punkten gjorda hemställan.

§ 8.

Föredrogs vart efter annat jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 25, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avstående av den rätt, kronan eller allmänna arvsfonden äger till andel i viss fastighet;

nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa, allmänna arvsfonden tillfallna fastigheter; och

nr 27, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1943 (nr 458) om inskränkning med hänsyn till försvaret i rätten att avverka skog.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 9.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av mark från vissa kronoegendomar m. m.

Punkterna 1, 2 och 4.

Lades till handlingarna.

Övriga punkter.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 10.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 29, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i förordningen den 27 juni 1930 (nr 247) om utrotande av nötbromsen.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 11.

Anmälades och godkändes utrikesutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 166, till Konungen i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av Sveriges anslutning till ett mellan Storbritannien, Amerikas förenta stater m. fl. länder träffat, den 5 augusti 1944 i London undertecknat internationellt avtal rörande principerna för fortsättandet av den samfälliga kontrollen över handelssjöfarten, dels ock med anledning av nämnda proposition väckta motioner.

Vidare anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 162, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vatten-domstolarna;

nr 163, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift;

nr 164, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående nedsättning av räntan å tertiärlån m. m. jämte i ämnet väckt motion; och

nr 165, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående grunder för kris-tillägg åt statliga befattningshavare.

§ 12.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 12.48 på natten.

In fidem
Sune Norrman.
